Ladislav Nádaši-Jégé

Adam Šangala

eKnizky.sk

Začiatkom 17. storočia obyvateľstvo úzkych dolín oravskej Magury, ťahajúcej sa západnou polovicou župy na pravom brehu rieky Oravy, bývalo len tak po vyšších-nižších kopcoch a vrchoch práve tak roztratené ako dnes. Kopce sa podľa čiastok roku zelenali lúkami a obilím, vrchy odspodku temnými ihličnatými horami a jasnozelenými pašami na holiach. Každou dolinou preteká väčší-menší potok, ktorý dodáva milý život ani sfingy zádumčivé doň hľadiacim vrchom a šumiacim lesom.

Zeleň dolín a grúňov pestria po nich hustejšie-redšie roztratené chalupy, ktorých nahú biedu zakrýva matka príroda — jednako len matka, čo aj prísna a skúpa — stromami rozličného druhu; najčastejšie košatými lipami alebo i smrekmi, alebo planými hruškami a jabloňami. Chalúpky nosia na nízkych zrúbkoch nepomerne vysoké strechy, a k tejto nepeknej architektúre nútia obyvateľstvo často v ohromných masách prichodiace snehy, ktoré by nízke strechy rozpučili. Chalupy stoja alebo ojedinele, hodne ďaleko jedna od druhej alebo sa ich zhluklo miestami i štvoro-pätoro do hŕby.

I dnes vedie obyvateľstvo týchto dolín ťažký boj o každodenný chlieb, ktorý pozná len z otčenáša, lebo požíva miesto neho len z nekysnutého cesta upečený kabáč alebo maskaľ z ovsenej múky i s plevami. V 17. storočí bol tento boj omnoho krutejší, lebo nepoznali vtedy ešte zemiaky a premávkové pomery boli neporovnateľne horšie.

Roku 162* v podvečer májového dňa, keď spolovice už za veľký Rozsutec zašlé slnko zlatými a ružovými lúčmi maľovalo okolité vrchy a blýskalo nimi vo vode potoka, duril Adam Šangala, hodný, urastený, zo dvadsaťštyriročný chasník, malý kŕdlik oviec a troje kúskov biedneho rožného statku dolu dolinou do domu. Na príhodnom mieste zastal so

svojím stádom, aby sa napilo z potôčika. Krútil pre svoju sestričku, malú dvanásťročnú Kačenu, z vŕbového prútia píšťalku, keď pozrúc dohora, zazrel obďaleč na kopci k nemu prichodiaceho svojho druha Pavla Ondruliaka, ktorý mal na kožuchu odetý biely plátenný kabátec, v ruke valašku a cez plece prevesenú tanistru — isté znaky, že bol vzdialený z dediny, že prichádza najskôr z „mesta", ako menovali vtedy okolité obce sídlo „vidieka", totiž župy.

— Pozdrav pánboh, Pavo! Odkiaľže, odkiaľ? — oslovil pristúpivšieho Adam.

Pavel, rýchlou chôdzou uznojený, sňal malý, tvrdý klobúk z hlavy a utrel si dlaňou spotené čelo.

— Pánboh uslyš! Idem z mesta. Videl som tvojho otca.

— Môjho otca? A kde a čo bolo s ním?

— Synku, s tým to bolo zle-nedobre. Ten je už teraz na druhom svete.

Adamovi sklesli ruky.

— Ale netárajže, nie, veď nie je to ani desať dní, čo bola mater s ním. A vtedy bol zdravý ani kremeň.

— Hja, braček môj, smrť ti chytro príde, keď človeka... — Pavel ukázal rukou obesenie.

— Pre Kristove rany! Ňaníčko môj. Čože to urobili s vami? — zakvílil Adam. — Rozpovedz, čo vieš o ňom, čo a ako sa to stalo.

Pavel si znova utrel čelo, teraz rukávom kacabajky, a rozprával:

— Stáli sme so svákom Jurčinom pred vidieckym domom, keď sme videli, že sa svet zhluku j e. I vyšiel z vidieckej brány na katovom vozíku, vieš, na tom, čo ho ten starý šimľo ťahá, tvoj otec, pri ňom sedel na šúpe slamy ten tučný kaplán, čo tak fučí, a za nimi stál kat v potrhanom červenom plášti s povrazom v rukách. Popri vozíku šli katovi holomci.

„Ľaľa, veď je to sváko šangalovie na tom voze," povedal som starému Jurčinovi. A on povedal: „Veru on. Ale ti ho, človiečiku, doriadili. Juj, aký je mrzký. Ten je, synku, ako smrť." Nuž, mrzký bol: nemal on v tvári kvapky krvi. Keď šiel vozík popri nás, videl som — bol som celkom pri ňom, takže som sa rukou drabiny chytil — že má na sebe len košeľu, spod ktorej mu bolo vidieť holý chrbát, celý počernetý a skrvavený. „Sváko," volal som naňho, „čo to máte taký chrbát?" „Bili ma," povedal ani spod zeme. I vlasy, čo mu do tváre padali, tlmili mu hlas. Keď vozík potiahol ďalej, videl som, že má spútané ruky omotané krvavými handrami. „A ruky čo máte také krvavé?" spýtal som sa ho. „Mučili ma," zvolal zas temno, zaškrípuc zubami. Išiel som ďalej za vozom. „Sváko, čo odkážete domov?" spýtal som sa ho. Potriasol hlavou, takže sa mu vlasy z tváre rozleteli, i pozrel mi do očí. „Ty si Pavo Ondruliakovie," hovoril dosť silným hlasom. „Povedz žene, deťom, že ma vešajú a že Juro Duboš svedčil na mňa. Nech ich všetkých pán boh opatrí a nech zaplatí každému, ako zaslúži. Zbohom!" Potom zasa sklonil hlavu, kaplán sa začal z knižky po latinsky chytro modliť a kat mrzko fľochol na mňa, takže som sa ho veru zľakol — čert ho vzal — a neopovážil sa viac spytovať. I jeden z tých holomkov ma štuchol do boka. Potom sme išli s iným svetom — mnoho ho nebolo — až k šibeniciam a tam sme videli, ako ho obesili. Nevládal na nohách stáť, musel ich mať tiež dokatované, takže ho tí holomci museli odniesť z voza a držať, kým ho kat nezmárnil. No chytro bolo po ňom, veď sa ho už duša ledva držala.

Obesili ho na tej strane šibenice, čo je od mesta. Viseli tam už aj iní dvaja chlapi; smrdeli ani psie zdochliny. Fuj! — i odpľul. — Ale je ten svet len nanič!

Adam sa hodil na zem a trepal po nej rukami-nohami ako malé, nahnevané dieťa.

— Ňaňo, ňaníčko, takto vás zmárnili, a aký ste vy len boli dobrý, ako ste sa starali o mňa, keď som bol chorý. Joj, ňaníčko môj, nikdy vás už neuvidím! I múdreho človeka ste mi až hen z Trenčianskej doviedli, aby mi pomáhal, a teraz vás zabili zlí ľudia!

I plakal a kričal. Pavo sa chvíľu naňho díval a napokon mu povedal:

— Adam, nebuď taký ako nejaké chlapčisko, radšej sa pomodli zaňho.

Adam sa zdvihol na kolená, podíval sa na Pava a potom okolo seba. Videl, že sa mu ovce rozchádzajú a teľce že sa rozišli. Zahvízdal na prstoch.

— Šuhaj! — zakričal na psa, — za nimi sa, hej!

Biely ovčiak, ktorý ho bol dosiaľ pozorne pozoroval, skočil a rozbehol sa za dobytkom.

Adam sa prežehnal, kľačiac poutieral si zašpinenými pästťami tvár i oči a pomodlil sa skrúšene otčenáš a zdravas Mária, pretrhávajúc vše modlitbu žalostnými výkrikmi: — Raníčko môj! — Keď sa pomodlil, vstal a hnal zohnatý dobytok pred sebou.

— Juj, — skričal naraz, — čo len povedia doma, keď sa dozvedia, čo sa stalo s otcom! Čo si len tá mať počne, Čo si len počne?

Pavo šiel s ním, hoci odbočil od svojej cesty.

— Nuž čo si počne? Pán boh jej pomôže. Už si i ty chlap, i váš Jožo je už osemnásťročný. Veru ľahká pomoc. Treba o jedny ústa menej živiť, a prácu pokončíte.

— Hej, tebe sa to ľahko povie. Ale otec jednako len nazháňali či to, či to. Veď čo sa len i tej prekliatej diviny, čo mu krky zlomila, nanosili Júj, bodaj by ju nikdy nebol videli — zaplakal Adam zas.

— Veru ho tá doniesla na šibenicu, — dotvrdil Pavel.

— A čo ten prekliaty Duboš mal naňho svedčiť?

— Nuž či nevieš, že mu tvoj otec bol ovce do močiara vohnal, keď ich v ovse našiel? Tvoj otec bol tiež náramný človek.

— No nebol on taký veľmi náramný. Ale či mu Duboš na Šulovke neodoral kus poľa? No, povedz! A ako to svedčil naňho ten Dubošisko?

— Tam v meste ľudia hovorili, že tvoj otec chcel z áreštu ujsť. Veľmi bol netrpezlivý v ňom. A ako by i nie! Nevedel, čo sa doma robí, a privyknutý bol celý deň, často i celé noci po horách sliediť. Keď prišiel k nemu dráb, starý Hareznník, s chlebom, chytil putá na rukách medzí päste a tak ho ovalil nimi po tvári, že hneď spadol. A i vybehol, lenže ho na dvore chytili a potom ho už i mučili, a Duboša, ktorý bol tiež zavretý, naviedli, aby naňho svedčil. Duboš vraj nechcel, iba keď mu začali prsty pučiť, nuž potom porozprával, čo vedel, aby ho celkom neožobráčili, že veru tvoj otec zabil či jeleňa, či srnu, vôbec, čo mu prišlo pod ranu.

— A ňaňo to len preto robil, lebo videl, že niet raz čo do úst vložiť! Nech ich tam boh škára všetkých, koľko ich je... !

Adam vše zaplakal, vše zaháňal ovce, a tak prišli po chvíli pred kopec, na ktorom stála medzi troma-štyrmi aj ich chalupa. Pod kopcom sa s Pavlom rozišiel.

— Len jedno mi bolo najohyzdnejšie, — podotkol ešte Pavel pri rozchode, — a to bol ten bruchatý, bradatý župan, ktorého Červená tvár sa tak blyští, ani keby ju slaninou namastil. Ten stál v obloku vidieckeho domu a len raz pozrel na ten voz so svákom a potom sa obrátil rehotajúc sa k druhému pánovi, ktorý pri ňom stál, a rozprával mu niečo, ukazujúc na sváka. Ej, svet je zlý. Ľudia celou cestou vykrikovali: „Ľaľa, zbojníka vedú, zbojníka! Čo ste ho nezaškrtili v árešte! Na neho!" I skalami začali hádzať akísi chlapčiskovia, len ten kaplán potom vstal a pokarhal ich.

— Neborák otec, čo sa natrápili! Hej, nevedia, čo vystojí biedny človek!

No, odtrpel si, odtrpel! — vzdychol si Adam.

Vohnal dobytok do dvora a pozatváral ho do stajní. Mater, ešte hodná, silná osoba, privítala ho na prahu chalupy s výčitkou, kde je tak dlho.

Adam, ktorý sa už bol do istej miery upokojil, neodvetil ani slova, ale vošiel do izby.

Nízka, ale dosť priestranná izba bola už skoro celkom tmavá, keďže vonku už mrkalo a ona dostávala svetlo len cez tri malé oblôčiky, zastreté svinskými mechúrmi, ktoré prepúšťali málo svetla. Trochu osvetľoval svoje okolie malý ohník v kozube. Celé zariadenie izby skladalo sa z lavíc okolo stien, z veľkej pece s prípeckami v jednom kúte, z akéhosi brloha, ktorý predstavoval posteľ, a zo stola, ktorý sa skladal z kamennej dlážky, položenej na široký, do zeme vbitý klát.

Adam si sadol neďaleko kozuba. Videl sestru Kačenu, ktorá drevkami šparchala do ohňa, a brata Joža, hotujúceho fakle na svetlo.

— Čo si mi doniesol? — skočila Kačena k Adamovi, rozmýšľajúcemu, ako strašnú novinu oznámiť rodine.

Mater nahnevaná brala šechtár, že podojí kravu a ovce, a neprestala dudrať na Adama, že neskoro prišiel a že musí potme dojiť.

— Mamo, utíšte sa, utíšte. Nie bez príčiny som prišiel tak neskoro. Pavel Ondruliakov mi rozprával, že bol v meste a že bol s otcom a že sa díval, — tu začal Adam plakať, — ako ho obesili.

Mater sa strhla, i Jožo a Kačena nechali svoju prácu.

— Čo táraš? Otca obesili? Ale sa šalieš? — skočila naňho.

— Nuž, darmo je, ale je to veru tak. Náš otec už veru nežije, už je tam.

Mare Šangalovej vypadol šechtár z ruky a Jožo i Kačena začali s krikom plakať a nariekať:

— Raníčko náš, ňaníčko, obesili vás, už vás nikdy neuvidíme!

Mara zalomila rukami:

— Prepánaboha, nuž by to bola ozaj pravda? Čo si ja už, biedna stvora, teraz počnem? Čo si len počnem?

Adam vyrozprával, čo mu Pavel bol pohovoril. Mater ho počúvala bez slova, so zalomenými rukami; len potichu si šepkala:

— Preboha, čo to bude s nami, keď nás musel takto opustiť?

Keď Adam dorozprával, vyšla Mara a za ňou deti na dvor. Bol to dosť rozsiahly priestor, zarastený trávou, zatônený lipami a z bokov ohraničený susednými chalupami a gazdovskými stavmi. Medzi konármi líp sa predierali na trávnik lúče vychádzajúceho mesiaca.

Mara vyšla naprostred dvora, tam zastala a začala spevavo, vysokým hlasom volať:

— Hej, ľudia, rata, rata, ľudia! Už môjho gazdu nikdy viac neuvidíte, už mi ho zlí ľudia zmámili, deti osirotili, mňa ovdovili!

Zatíchla na chvíľku, kým sa svet z okolitých chalúp nezbehol, čo sa v krátkom čase stalo, lebo každý nechal i súrnu prácu, keď počul vysoký, spevavý hlas. Všetci susedia, ženy, mužovia, deti, ticho obstali v kruhu Maru. Každý cítil, že sa stalo veľké nešťastie. Mara, ktorej od rozčúlenia oči svietili, pohladila si tvár a potom vykladala, monotónne spievajúc:

— Už sa Jano pominul a nikdy ho neuvidíte. Môj gazda, ktorý sa staral o nás viac ako sám milosrdný boh, už nikdy viac nepríde. Udali, chytili, umučili a obesili ho... Jano môj, ťažký si život mal. I my sme sa ťa nahnevali, i ubil si nás, i zlý si bol. Tvoja živá ruka bola ťažká, ale ťažšia je teraz tá, ktorá nás už nikdy neudrie. Ťažko si pracoval, bez oddychu, leto a zima bolo ti jedno. Priahal si sa s koňom a tak si orával na skalných úvratiach. Nanosil si dreva, hoci ťa i hájnik Maťo naháňal. Ťažko ti bolo ísť na zakázanú divinu, bál si sa, ale deti od hladu kričali, i šiel si. K chorému

Adamovi si doviedol „múdreho" až hen z Trenčianskej. Neľutoval si nočnej chôdze do smutnianskeho chotára, aby si doniesol preňho ovcu. Zbili ťa Smutňania, štyri týždne si ležal, i syna si preklial. Ale trpel si všetko to za nás. Málo bolo božieho požehnania na jeseň, sám si si od úst odtrhával, aby si nám dal. Tvoje ruky, ktoré nikdy neodpočívali, poviazali železnými reťazami a tvoje nohy poputnali. Tie prsty, ktoré obracali sekeru, motyku, popučili železnými šrauba- mi! Oj, Jano náš, trápil si sa celý život vo svojej a panskej robote, a takto sa ti za všetko odplatili! Oj, ľudia, plačme za mojím gazdom, ktorého nikdy viac neuvidíme ... !

Mara zalomila rukami a potom si ich hodila na tvár a začala bolestne-prebolestne bedákať a kričať. Ostatné ženy si utierali sukňami slzy a plakali hlasne s ňou. Jedna-druhá z nich vše prestala nariekať a vykladala tiež takým spevavým hlasom ako Mara nejakú udalosť z Janovho života. Pospomínali, ako vedel pomáhať dobytku, aký bol robotník a že nikdy nič „neodniesol", iba z cudzej dediny.

Adam, kým tak nariekali, odišiel podojiť ovce a kravu. Naraz pocítil, akoby bola veľká ťarcha padla naňho. Dosiaľ bol, i pri svojom veku, ešte len dieťaťom, lebo v ničom nerozhodoval samostatne, a teraz sa zavalil život so svojimi starosťami na neho.

Vzal šechtár a šiel do stajne, lebo keď i v žiali a trápení, ale jesť ľudia musia.

Vojdúc do stajne, našiel tam susedovu Zuzku Sťahuliakovie dojiť kravu. Starý Sťahuliak bol jeden z najbohatších gazdov a mal len to jediné dieťa. Z ôsmich mu zostala len Zuzka, ostatné pomreli na osýpky. Na Zuzkinej tvári ohavná choroba tiež zanechala svoje stopy, ale zato bola silná a urastená. Rada by sa bola vydala za Adama a nadchádzala si ho, ale Adam sa nemohol odhodlať vziať si ju, lebo sa bál surovosti jej otca a jazyka matere. Keď ju zazrel pri krave, povedal krátko:

— Zuzka, dojíš?

— Dojím, Adam. Obriadim ti statok, nestaraj sa.

— Nech ti to boh odplatí, — riekol Adam, ktorého Zuzkina dobrota teraz, keď bol rozcítený, dojala.

Postál chvíľu nad ňou; nevedel, čo jej má povedať. Niečo mu šepkalo, aby bol k nej milý, ale sa bál, že by priďaleko zašiel, a preto sa obrátil a vyšiel zasa na dvor.

2

Druhé ráno sa úzkou dolinou vedúcou medzi vysokými, horou poprerastanými skalami po zlej ceste popri potoku, nad ktorým sa vznášala ľahká hmla, poberal Adam s materou, obidvaja odetí vo sviatočnom úbore. Adam viedol za uzdu červeného koníka, zapriahnutého do hnojničiaka, a mater kráčala vedľa neho. Na voze bola otep slamy, zakrytá starými huňami a čistou plachtou; na jednom jej konci bol uložený obrúskom obviazaný košík, z ktorého vyzeral pekný kohút.

Mara šla so synom po mužovu mŕtvolu, ak sa podarí vymôcť ju od pánov.

V meste zastali na blatistom námestí. Obzerali sa bojazlivo a ostýchavo ako ľudia, ktorí prišli po zbojníkovu mŕtvolu. Adam hodil koníkovi na zem trochu sena a mater sňala košík s kohútom z voza a potom išli spolu do úradu, do vidieckeho domu, ktorého nízka, pošmúma brána sa otvárala na jednom jeho konci. Obloky okolo brány boli malé a husto zamrežované. V bráne stáli dvaja drábi, z ktorých jeden zahúkol na Maru:

— Žena, kamže sa štracháte s tým košom?

Mara i Adam skrúšene zastali a Mara mu odvetila, pričom Adam stál pri

nej, držiac ponížene klobúk v oboch rukách.

— Ideme, prosím ponížene, pán vojak, prosiť k pánom, či by nám nevydali toho chlapa, čo ho včera obesili. On bol môj muž.

— No, pekná rodina ste to! Hanba, fuj! Toho vám pán slúžnodvorský môžu vydať, ak chcú, a ten sú nie tu.

— A prosím ponížene, pán vojak, a kdeže sú?

— Ten sú s ostatnými všetkými pánmi na fare u pána Lojzka, ktorý má dnes narodenie. Neviem, či sa tam budú chcieť s vami babrať.

— Už len oprobujeme; možno sa zmilujú nad nami, — podotkol Adam a hodil klobúk na hlavu. Drgol mater do chrbta: — Poďte, mamo!

Prišli do širokého farského dvora, v ktorom bolo niekoľko vozíkov a gazdovských vozov. Potĺkali sa po ňom podaromnici viacerí sluhovia a husári a vyčíňali kadejaké fígle, alebo sa zhovárali, smejúc sa veľmi bezočivo.

Fara bola nízka budova, na nerovných stenách ktorej bolo vidieť, že je len zo surových tehál stavaná; oblôčiky na nej boli malé, dvere nízke, ale izby priestranné s povalami z hrubých brvien.

Farár Alojz Kralčák bol všeobecne obľúbený človek. Bol neveľký, chudý, zhrbený, tvár mal malú, s vystávajúcimi lícnymi kosťami, nos veľký ako vtáčí zobák, zuby veľmi zlé, riedke, ústa veľké, ale oči belasé, dobré ako anjel milosrdenstva. Smial sa na každej hlúposti od srdca s hlbokým „hohoho", pričom si vždy rukou zakrýval ústa. Celý svet ho volal Lojzkom, bol s každým zadobre, urobil každému po vôli, viedol otvorený dom a bol by dal i košeľu zo seba. Keby nebol mal veľmi šikovnú gazdinú, ktorá zasa i z jalovice vedela teľa dostať, bol by dávno po žobraní chodil.

Mara s Adamom, sprevádzaní samopašnými poznámkami sluhov, dostali sa do pitvora, kde stáli v kútiku, socani hore-dolu hodnú chvíľu, kým

nevyšiel náhodou tučný kaplán, ktorý sa ich opýtal, čo chcú. Boli takí cudzí a stratení v tej spoločnosti, i zľutoval sa nad nimi. Mara a Adam pobozkali kaplánovi ruku a vyložili mu, prečo prišli.

— Tak to ste vy, to ste vy! Hm, hm, no neboráci! Hej, ako by to bolo najlepšie? No počkajte, pôjdem sa pána farára opýtať, čo robiť. No, ale poďte za mnou sem do tejto izby, — i zaviedol ich do biedne zariadenej chyžky, z ktorej sa vchádzalo do dosť veľkej obednej siene.

Zo siene ozývali sa hlasy, smiech, volanie, výkriky, vôbec hluk, spôsobený väčšou zabávajúcou sa spoločnosťou.

Adam s materou čakal trpezlivo, vše naťahujúc hrdlo, aby zazrel, čo sa v susednej izbe robí, keď niekto otvoril dvere. V sieni boli rozostavené stoly, okolo nich sedelo panstvo, popíjalo pálenky, ťažké korenené vína a hralo sa alebo v karty, alebo len rozhovormi trávilo čas do obeda.

Jeden z husárov vyšiel s prázdnymi kanvicami na víno von zo siene a nechal za sebou otvorené dvere. Adam sa tak postavil, aby videl, čo sa v sieni deje. Pri stole v náprotivnom kúte kričal nahnevane tučný pán s lesklou, širokou tvárou, okrúženou krátkou kučeravou bradou (Adam si myslel, že to bol župan):

— Darmo táraš, sto ráz darmo! Bethlen urobil chybu, že neprijal korunu. Keby bol korunovaným kráľom naším, všetci by sme ho poslúchali. Dnes čo je? Samozvanec bez práva, dnes tu, zajtra tam.

Druhý, šedivý pán s červenou okrúhlou tvárou (Adam ho poznal, bol to Ferko Revický), mu odvrával:

— Nonono, milý Ďurko, nonono, koruna by mu nebola nič pomohla. To Bethlen lepšie vie ako my všetci. Pázmán je sila a za Ferdinandom stojí celá ríša, a to nielen dnes, ale i zajtra a i o sto rokov bude stáť za — pre mňa — Ferdinandom X.

Na to tučný zavolal:

— Ty, Fero, si vždy taký mudrák a charakter. Ale rád by som ťa videl, ako by si tancoval, keby Pišky s hajdúchmi zajtra prišiel na Oravu. A nemá sem ďaleko, nemá sem ďaleko! — volal, hrozivo kývajúc ukazováčikom.

Ferko Revický lapil pohár a vyprázdnil ho, potom utrúc si opakom ruky biele fúzy, riekol:

— Mne je Pišky fuk. Keď počujem, že ide, hodím sa do Magury, a môže mi prach z ucha vyfukovať, vieš?

Na to sa celá spoločnosť hlasito zasmiala.

Keď sa vysmiali, vypili si a na chvíľu utíchli. Zasa začal župan:

— Hja, ozaj! Ty, Móric, ty si sa potĺkal u Bethlena, čo si tam vykonal? Mal by som ťa vlastne dať do temnice posadiť, ty-ty zradca akýsi.

Móric Zmeškal, mladý, veľmi pekný muž s čiernymi fúzikmi a červenými perami, drgol plecom.

— Nech sa páči, Ďurko báči, ale myslím, že by si ma tam dlho nedržal.

— No, neboj sa, nie. Akýže je ten Bethlen? Počúvam, že je slabý, slabý. Azda ho dobrý pán boh vylieči nadobro.

Páni sa zasmiali. Móric zasa len tak ledabolo odpovedal:

— Nuž nie je práve najlepšie. Prešedivel, viečka má napuchnuté a nos akoby ešte hrubší, ako mal. Práve si dal zub trhať, keď som bol pri ňom. Felčiar mu založil naň drôtovú slučku a naťahoval ho za ňu, že som myslel, že mu hlavu chce odtrhnúť.

— Musel pri tom naťahovaní pekne vyspevovať a bibliu citovať, — podotkol posmešne slúžnodvorský Tankay.

— Ani neskukol, — odvetil Móric, opovržlivo ho premerajúc, ako keby rozmýšľal, či mu má vôbec odpovedať.

— Nuž a čo si vykonal s ním? — spýtal sa zasa župan.

Móric odvrátil hlavu a pozeral von oblokom, ako keby ho vonku niečo zaujímalo, a tak odpovedal:

— Nič som nevykonal. Vyklial ma — a mal pravdu. Pozná naše pomery lepšie ako my sami, opísal nás všetkých tak, ako to zasluhujeme. Teba nevynechal, Ďurko báči. Povedal, že my by sme len peniaze chceli, ináč sme však nikde nie na pomoci, ale len zavadziame.

Teraz sa Móric obrátil tvárou k županovi a hovoril, ako keby chcel chytro skončiť vec, ktorá ho nudí:

— Nuž to mi všetko rozprával, vyplakujúc si už ústa, z ktorých sa mu cedila krv. Keď som ešte chvíľku stál, podíval sa ostro na mňa a riekol: „Choď zbohom a povedz svojim pánom bratom na Orave, aby sa viac starali

O blaho krajiny ako o svoje drahé kožtičky a bruchá.. ″ To mi povedal. Myslím, že si jeho slová môžeme dať pekne napísať a vložiť do rámu.

Župan nafúkal mastné líca a zadudral:

— No, pravda, my nemáme svoje kožtičky na to, aby sme ich pre Bethlena nosili na jarmok. A ty, Móricko, ktorý len za dievčatami sliediš, ktorému sú karty milšie ako biblia, si trochu čudný, keď nám ty tu v Bethlenovom mene kázeň držíš: nemyslíš?

— Eh, čo tam po tom. Iné ti poviem, Ďurko báči, — začal zasa Móric ľahkomyseľným hlasom, z ktorého však vyznieval nepokojný prízvuk.

— Nuž čože také?

— U nás v Jeleňom našla sa predvčerom striga. Čo povieš na to?

Ako keby bol pekelný plameň vyšľahol z prostriedku izby, tak sa všetci, čo počuli Móricove slová, strhli a odhodiac karty, prihrnuli sa k jeho stolu.

— Čo to, čo? Strigu že našli? A kde, a čo je s ňou? — ozývalo sa zo všetkých strán.

— V Jeleňom našiel môj hájnik strigu, starú Dutkuľu, — hovoril zasa Móric.

Župan zbledol.

— To nie je žart! Ako sa k nám táto nešplecha dostala? To je naozaj strašné. Kde je Lojzko?

Tankay sa poobzeral a zvolal:

— Niet ho tu. Pošlite poňho! Chytro!

— Nuž a ako ju našiel a čo robila? — pýtal sa zasa župan pri napätej pozornosti všetkých hostí.

Adamovi a jeho materi v predizbe len tak chodil mráz po chrbte ako ostatným. Keby niekto bol doniesol zvesť, že vypukol v obci mor, neboli by sa tak naľakali. Ale ako by i nie, keďže živý diabol so svojou zlosťou vystrčí hlavu na okolí. Veď pred ním nikto nie je istý ani len po smrti.

Móric rozprával ďalej:

— Môj hájnik Juro Matonoha poberal sa popoludní do poľa, a idúc popred Dutkovu chalupu, videl, ako stará Dutkuľa stála naprostred izby a tak dvíhala hore-dolu prázdnu náruč, ako keby dieťa hojdala, pričom čosi mrm-lala, hoci nebolo v izbe nikoho vidieť. A vtom naraz tak zahrmelo a blyslo, že sa všetko striaslo. Veď sa všetci pamätáte, ako to predvčerom naraz zrapčalo. Juro skoro z nôh spadol od strachu, lenže sa obloka chalupy zachytil. Pritom videl, že sa Dutkuľa tiež striasla a zarehotala ani kobyla; potom sa obrátila a vyšla z izby a za ňou šiel, šúchajúc sa jej o sukne, čierny kocúr.

Celá spoločnosť zamlkla, ohromená úžasom nad hroznou udalosťou.

Ferko Revický trochu zakašlal a riekol:

— To sú všetko pletky! Neverím v nijaké strigy. Moji chlapci prišli teraz z Nemecka a doniesli so sebou knižku pátra Spea, ktorý dokazuje,

že niet ukrutnejšieho omylu, ako je viera v strigy, a ten to musí vedieť, lebo vyše dvesto stríg odprevádzal na ich ostatnej ceste.

Všetci sa oborili naňho, ako môže také hlúposti hovoriť. Móric sám mu dokázal, že musela byť v Jeleňom striga, lebo sa tam v ostatné časy také veci diali ako nikdy predtým.

— Pozri, Ferko báči, — obrátil sa k nemu, — čo povieš na toto: Čupčíkovi sa uliahlo teľa s dvoma hlavami a so šiestimi nohami, čo sa nikdy u nás ani inde nestalo, len následkom diabolského pričinenia, a Kuchtovi sa dieťa v kolíske zadusilo, vopchajúc si hlavičku do rebriny na kolíske. Povedz, slýchal to kto kedy? A Dutkuľa žila s týmito ľuďmi v nepriateľstve. Veď je to úplne jasné. Ja som človek nového času a nemám hlavu klincami zabitú, ale to, že by strigy neboli, neverím, keď sa sám presvedčím na vlastné oči o ich účinkovaní a jestvovaní.

Ferko báči krútil hlavou, ale slabšie, lebo i jeho tam prítomní dvaja synovia, študenti z Lipska, hmkali.

— No, a čo je s tou strigou, kde je? — spýtal sa Tankay.

— Ušla, zmizla ani hmla na slnku, — odvetil Móric.

— To je hrozné! — zvolal župan. — Ako je to možné, prečo si ju nedal chytiť?

— Juro čosi plietol pred susedmi, že je Dutkuľa striga, tá sa to musela dopočuť, nuž veru ušla. Keď ju hľadali, nebolo jej nikde.

— No, namojpravdu, to je pekná vec! Tá krásnu šarapatu narobí niekde, — podotkol Tankay.

— No, keď ju len odtiaľto čerti odvliekli, — oddýchol si župan.

Vošiel Lojzko medzi hodovníkov. Povedali mu o strige, na čo sa Lojzko len zasmial:

— A vy sa bojíte strigy? Veď proti tomu máme celkom istú obranu.

Načože je svätá cirkev, — i roztvoril ruky a ťapol si do dlaní, — svätá cirkev, milí priatelia? Nože, amice, doneste mi kropáč, — obrátil sa k tučnému kaplánovi.

Kaplán hneď odbehol,

— Ale mám ja inú vec, Miško, — chytil Tankaya za plece. — Tu je žena a syn včera obeseného chlapa; prosia ťa, aby si im vydal mŕtvolu. Dajže im ju. Teraz ti ju už netreba, nech si ju pochovajú po kresťansky, amice, po kresťansky!

Panstvo si zasa posadalo okolo stolov s poľahčeným srdcom, keď videlo, že Lojzko má úplnú dôveru vo svoju zbraň proti strigám. Chytili sa pohárov a zaliali si strachy. O mŕtvolu zbojníkovu sa nezaujímali ani najmenej.

Tankay bez rozmýšľania zvolal:

— Tú im veru nevydám. Takému lotrovi škoda pohrebu, môže zhniť i v pivnici pod šibenicou, čo z neho vtáci nechajú.

— Nonono. Nebuďže taký prísny, nie.

Lojzko zavolal Adama s materou do siene. Vošli a dívali sa zostrašene na veľkých pánov. Zastali pri samých dverách. Lojzko pristúpil k nim a chytiac ich za ruky, zaviedol ich k Tankayovi.

— Tohto pána si poproste, to sú dobrý pán!

Tankay sa posmešne zasmial.

— Dobrý, dobrý, ale ku komu? A to si toho kohútika doniesla, aby som ti tú mŕtvolu vydal zaň? Posmech! Za kohútika mám vydať chlapa! Keby to bol aspoň baran alebo býk, nepoviem, ale kohútik! Pakujte sa mi z očí! Nech vás nevidím, lebo vás tiež dám pozavierať. Mŕtvola bude visieť, dokiaľ ju vtáci nerozoberú a vietor a dážď neroznesú. Preč, preč, preč s vami!

Vtom vošiel kaplán s kropáčom a podal ho Lojzkovi, ktorý sa postavil s ním naprostred izby a mrmlúc: In nomine Patríš, et Filii, et Spiritus sancti, pokropil celú spoločnosť, ktorá pri tom obrade pobožne prihla hlavy a prežehnávala sa. Adam s materou si skrúšene kľakli. Každému odpadla skala zo srdca.

Lojzko vrátil kropáč kaplánovi a chytil zas Adama a jeho matku za ruky a vyviedol ich do predizby.

— Počkajte tu, ľudkovia, dokiaľ neprídem k vám.

Lojzko si pomyslel: „Musím tú mŕtvolu dostať. Zahrám sa o ňu v karty s tým zbojníkom, a svätý Alojz, môj patrón, ma neopustí." Myslel si pritom, že sa mu na účet dobrého činu možno podarí i niekoľko zlatých od Tankaya vyhrať, lebo ich preveľmi potreboval, a svätý Alojz ho v tomto prípade musí podporovať. Vošiel nazad do siene a postavil sa pred Tankaya.

— Ty, Miško, ja si s tebou zabubnujem o tú mŕtvolu. Postavím dva zlaté a ty mŕtvolu. Ak vyhrám, dáš mi povolenie ju pochovať, a keď prehrám, zaplatím dva zlaté. Dobre?

Páni okolo stola sa stisli tak, aby bolo miesto na hranie.

Tankay pozrel na župana, ktorý mu kývol.

— Hraj sa!

Lojzko si prisadol a Tankay miešal karty, lebo nedôveroval kňazovi. Hrali sa bubeníčka, čo bola hra podobná nášmu terajšiemu „naši-vaši".

Lojzko vyložil na stôl dva zlatiaky a postavil ich na zeleného kráľa.

Tankay kládol karty a všetci pri stole sledovali pozorne hru. Kráľ dlho nechodil. Lojzko pevne myslel na svätého Alojza. Vtom padol zelený kráľ na stranu Tankayovu.

— Hahaha, Lojzinko, dva zlaté sú tam. Nevyplatí sa byť veľkodušným,

— smial sa Tankay a zhrabol peniaze, ako keby mu ich niekto chcel ukradnúť.

Lojzko vytiahol druhé dva zlatiaky.

— Nerobí nič, budeme sa ďalej hrať. Svätý Alojz ma neopustí.

Tankay kládol karty a zasa vyhral. Smial sa rozradostené.

— Mne sa zdá, že tvoj svätý nebude doma. Lojzinko, obráť sa na iného.

Po tretí raz zasa vyhral Tankay, a teraz už jeho dobrá vôľa nemala medzí: rehotal sa a vysmieval Lojzka i jeho svätého všetkým možným spôsobom, že spí, že sa hnevá, že je Lojzko taký blázon. A keď sa Lojzko chce s ním hrať, musí včaššie vstať, lebo že keď sa s takým hráčom meria, ako je on, príde o všetko.

Lojzko s istým neporozumením krútil hlavou nad pokračovaním svojho patróna, také účinkovanie neočakával od neho. Ako to, on sa tu obetuje a vyhorí bez výsledku proti takému človeku, ako je Tankay, ktorý ešte i jemu bol protivný, nakoľko mu vôbec mohol niekto byť protivný. Krútil hlavou a mrmlal čosi, čo Tankayovi slúžilo len za podnet pre nový posmech.

Lojzko zo všetkých vreciek vyškrabal v drobných ešte dva zlatiaky a postavil i tie na zeleného kráľa — a prehral zasa.

— No, vidíš, Lojzko, ani ten tvoj svätý nechce, aby som toho lotra vydal. Nemáš tých peňazí, za ktoré by si ho vykúpil. Ja mám hodné vrece, ja sa budem s tebou i do rána hrať. Ale koho majú vrany zožrať, toho veru zožerú. Hahaha! — smial sa Tankay, zhŕňajúc peniaze.

Lojzko vstal a šiel ku gazdinej po peniaze. Možno i kaplán má nejaký grajciar.

Za ten čas Ferko Revický vzal karty do ruky, miešal ich a riekol:

— Ty, Tankay, ja sa zahrám s tebou za Lojzka a na jeho účet, ale za svoje peniaze, o tú mŕtvolu. Zahráme sa len dva razy, ale každú hru o

desať zlatých. Ak vyhrám prvú hru, zaplatíš mi osem zlatých a dáš dovolenie na pohreb, za druhú zaplatíš alebo ty, alebo ja ešte desať zlatých. Rozumel si?

Tankay nechcel hrať. Župan, odujúc ústa, zazeral naňho a drsne sa ho spýtal:

— Nechceš hrať? A prečo, keď si dosiaľ hral? Azda nemáš za čo?

Móric lenivo vstal od stola a zatisol stoličku pod stôl.

— Nevedel som, že v našej spoločnosti je i takýto pán, — povedal a prešiel ku vzdialenému stolu do druhého kúta izby.

Tankay očervenel a žily mu nabehli na čele, prekladal peniaze na stole a napokon riekol Revickému, ktorý s úsmevom miešal stále karty.

— Hrám sa.

Tankay preložil karty a Ferko Revický vykladal pomaly, rozprávajúc pritom. Tankay postavil svojich desať zlatých na červeného túza. Keby bol ostal pri zelenom kráľovi, bol by vyhral, lebo hneď štvrtá karta bol zelený kráľ na Tankayovej kôpke. Keď kráľ vyšiel, Tankay sa strhol a Ferko báči sa usmial. Poslinil si prsty a kládol karty ďalej.

— Vidíš, synku, mýlil si sa, keď si si zo svätého Alojza robil posmech, lebo, hľa, svätý Alojz musí vyhrať, — riekol s prízvukom a vyložil červeného túza na svoju stranu.

Tankay mu srdito zasunul peniaze a kázal zavolať svojho husára.

Ferko Revický priložil k ôsmim zlatkám ešte dve a miešal karty. Tankay zachmúrene vytiahol mešec a vyňal z neho tiež desať zlatých, vyberajúc čo staršie a ošúchanejšie kusy. Potom vychytil Revickému karty z rúk.

— Hohó, ja budem miešať! — zvolal upodozrievavým hlasom.

Ferko sa zasmial:

— Dobre, ubi sa sám. Lebo sa môžeš so zlatiakmi rozžehnať. Aby si

vedel, že svätý Alojz už prišiel domov a dá na tvoje prsty pozor, postavím peniaze práve na zeleného kráľa.

Tankay najprv pozrel na každú kartu, než by ju bol na kôpku priložil. Zrazu zazrel, že zelený kráľ padne na kôpku Revického, i trepol karty o stôl a vyskočil zo stoličky.

— No, toto je predsa len zbojníctvo, takto človeka o statočné peniaze obrať! Vôbec, čo si sa ty mal miešať do celej veci? Veď je toto lotrovstvo! — vrieskal Tankay tak, že sa všetci obrátili k nemu.

Ferko Revický zmietol peniaze do dlane a vstrčil ich do vrecka, potom sa pohodlne usalašil na svojej stoličke a smial sa z celého hrdla.

— Svätý Alojz to urobil, Miško, svätý Alojz, hahaha, hahaha!

Všetci sa smiali s Revickým, lebo ich jeho chutný smiech strhol so sebou a Tankay bol všetkým protivný.

Smiech rozzúril Tankaya až do besnoty. Strata ho veľmi bolela, a k tomu ešte ten všeobecný posmech. Reval na Revického všetky možné nadávky, nadal mu do loptošov, že ako vicišpán kradol, dal sa podplácať, klamal svoju ženu, dal pomárniť nevinných ľudí a bohviečo všetko. A nad tým všetkým sa Ferko báči len ešte väčšmi smial. Keď to Tankay videl, začal mu i na ženu a na dcéru špiniť. Chlapci Revického, asi dvadsaťročné dvojčatá, Kozma a Damian, ponášajúci sa na otca skoro až komicky, ktorí sa dosiaľ smiali zároveň s otcom, skočili k Tankayovi a chytili ho razom za plecia.

Starý Revický zrazu zvážnel a udrel päsťou na stôl a skríkol:

— Dosť ... !

Skoro naraz s ním zvolal i župan:

— Dosť bolo naničhodných rečí. Tankay, naskutku tu odprosíš za všetko, čo si potáral. Chlapci, pusťte ho!

Kozma a Damian ho pustili, ale zostali pri ňom.

Bolo čudné, ako sa Tankay naraz premenil, ako keby bol z nejakého omámenia prišiel k sebe: aký zúrivý bol, taký protivne ponížený sa stal. Nemohol nájsť dosť ponížených a podlízavých slov, aby Revického odprosil. Išiel k nemu, hladil mu plecia, chrbát, chválil ho do neba. Bolo to protivné počúvať a všetci sa odvrátili od neho, najprv Ferko Revický, ktorý ho až hnevne odháňal od seba a ubezpečoval, že sa ani nehnevá, ani hnevať nebude.

Vtom vošiel do izby Lojzko, veselo sa usmievajúc a hrkajúc peniazmi, ktoré držal v zložených dlaniach.

— Idem s novým vojskom do boja.

— Už je po bitke! — zvolal Revický. — Tu máš svoje peniaze, — i vyčítal mu osemnásť zlatiakov na stôl.

Lojzko sa díval na peniaze s nedorozumením. Vyložili mu, ako sa všetko zbehlo.

— Ecce, svätý Alojz! Ecce, patronus nevinných! Hľa, vedel som to. Lenže mi trochu prelial olovo, môj drahý patrón! — i zasmial sa.

Pozrel potom na Tankaya a videl ho takého zroneného, že sa mu ho uľútilo. Pristúpil k nemu a vstrčil mu jeho desať zlatiakov do vrecka.

— Tu máš, Miško, svoje peniaze, ja ich nepotrebujem.

Tankay peniaze bez všetkého odporu prijal.

Doviedli slúžnodvorského husára a tomu Tankay rozkázal, aby šiel s Adamom a jeho materou ku katovi s rozkazom, aby im vydal naskutku Sangalovu mŕtvolu.

Lojzko vyšiel z husárom do predizby, vybral svojich osem zlatiakov z hlbokého vrecka reverendy a dal ich Mare.

— Tu máš, dievka moja. Peniaze vám treba na pohreb. Chráňte sa

zlého. Boh vás požehnaj!

Adamovi a Mare od dojatia slzy vyhŕkli; veď dosiaľ sotva zažili dobré slovo. Kľakli na kolená, keď ich kňaz požehnal, a pobozkali ruku dobrému človeku. Potom vstali a išli za husárom.

Lojzko sa vrátil nazad k hosťom. Mrzel sa, že všetky peniaze rozdal. Veď ich tak súrne potrebuje! Hľa, svätý patrón mu pomôže, a on si nevie vážiť jeho dary! I gazdiná ho vykľaje, to je isté.

— Ja som už len nenapraviteľný darebák, — mrmlal si, — mne by ani Dariov poklad nepostačil.

I poškrabal sa za uchom a vzdychol si.

Keď bol chvíľu v izbe medzi hosťami, zabudol na všetky nedostatky a starosti a bol zo všetkých najveselší...

Mara s Adamom išli so stiesneným srdcom na kraj mesta ku katovmu domu nad hlbokým a širokým korytom potoka, ktorým len tenkým prúdom pretekala voda. Chalupa bola ošarpaná, nízka, s vysokou strechou, pri nej stál jediný, spolovice vyschnutý topoľ.

Neboli by za nič vošli do chalupy, zastali asi na dvadsať krokov pred ňou. Husár zakričal:

— Majster, majster, poďte von!

Z nízkych dverí vyšiel zhrbene silný chlap s tvárou a hlavou chlpatou ani zver; mastné červené ručiská mu siahali po kolená.

— Čo chcete? — pýtal sa vo dverách.

— Pán slúžnodvorský rozkazuje, aby ste mŕtvolu včera obeseného chlapa vydali týmto ľuďom.

Kat vošiel bez slova dnu. O chvíľu vyšiel z chalupy jeden z jeho holomkov.

— Poďte za mnou!

Mara a Adam kráčali za chlapom vo vzdialenosti asi desiatich krokov; husár sa v tú chvíľu od nich stratil, odpľujúc si.

Na námestí zobrali so sebou voz a šli s ním k šibenici, ktorá bola od mesta asi na päťsto-šesťsto krokov vzdialená, na nevysokom vŕšku obďaleč od cesty. Bol to do štvorca postavený nevysoký múr, na každom rohu s kamenným stĺpom. Stĺpy boli navrchu pospájané silnými brvnami, v ktorých boli hrubé železné háky. Na troch hákoch viseli mŕtvoly, jedna z nich bola Janova Šangalova. Boli na nej len spodné nohavice a košeľa z najhrubšieho plátna, ruky mala na chrbte zviazané a dlhé vlasy jej zakrývali celú tvár.

Mara i Adam zbledli, keď zazreli svojho, im takého blízkeho človeka v takom hroznom povýšení. Holomok bez reči vybehol hore rebríkom, ktorý ešte od predošlého dňa stál pri Šangalovi, a odrezal mŕtvolu, ani neupozorniac Maru a Adama, aby ju chytili. Mŕtvola padla s tupým úderom na zem, pol telom sa prešinúc dolu z múru. Mara s Adamom pribehli a zniesli ju do voza, kde ju položili na otep slamy a prikryli huňami a plachtami, keď jej najprv rozviazali povraz a vechte, ktorými boli zakrútené skatované ruky. Keď zazreli zmrzačené údy, plakali hlasito. Holomok sa ľahostajne díval na nich.

Mara hrabla do koša, vybrala z neho kohúta a núkala ho ďaleko vystretými rukami holomkovi, ktorý ho schvatol ako pes a utekal s ním bez slova poľami do domu.

Adam chytil zasa koníka za uzdu pri pysku a viedol ho dolu cestou; Mara kráčala za vozom, dávajúc pozor, aby sa mŕtvola nepootĺkala, alebo aby jej ruky neprišli do kolies.

Ešte večer naznášali susedia šangalovcom maslo, mlieko, múku, vajcia, Mara kúpila nápoj a na tretí deň zatým pochovali Jána Šangalu v kútiku cintorína a urobili kar. Jeho susedia by neboli proti tomu nič namietali, keby ho boli pochovali do radu ostatných občanov, veď sa mu zle povodilo. Ale pán farár bol iného názoru, no a rozumie sa samo sebou, urobilo sa tak, ako on chcel.

Adam pri kare nemohol vydržať; ľúto mu bolo za otcom, v ktorého správaní pri všetkej jeho surovosti vycítil hodne citu a obetavej prítulnosti k rodine. Keď videl vyčíňanie opitých ľudí, odišiel do poľa a sadnúc si pod chrasť, rozmýšľal o svojom osude.

Po tri letá mal kamaráta klerika, ktorý chodieval k nemu do poľa. Pri pasení oviec ho naučil na zemi pieskom posypanej čítať a písať a porozprával mu mnoho vecí, ktoré ho myšlienkove, aspoň čiastočne, odlúčili od jeho druhov. Nehľadel napríklad na krádež a zbojstvo ako na dovolený boj chudobného proti bohatému, hoci vedel, že celé bohatstvo poddaného pozostáva len z jeho krajnej skromnosti, že môže vyžiť z takých látok a takým nenáročným životom, že biednejšie sa už nedá. Každý predmet, ktorý môže mať nejakú cenu i pre iného, už nie je preňho, ten už musí speňažiť, aby mohol rozličné poplatky zaplatiť. Ako poddaný tu na mieste vôbec nemá možnosti, aby sa nad úroveň tohto života vyšvihol. Keby sa mu dobre darilo, mohol toíko vyhrať, že by pri najprimitívnejšom živote bol mal aspoň dostatok najnevyhnutnejších životných potrieb, ale nič iné. Jeho rodičia boli biedni a pri všetkej úmornej práci nemali ani dostatok pokrmu. Na panskom museli za tú nedostatočnú zem, ktorú používali, ročne skoro dva mesiace zadarmo robiť, a to v taký čas, keď ich práca i doma bola najpotrebnejšia. Do práce ich hnali panskí

úradníci, ktorí i z priateľstva, ako keby chceli potľapkať, tak zaťali palicou, že oblažený zaškrípal zubami.

Adam bol vrtký, silný mladík, naučil sa škriabať po skalách, že by bol i na holý, nevakovaný múr vyšiel; sekerou, valaškou vedel znamenite narábať; z otcovej hákovnice, z ktorej bol zázrak vystreliť, aby strelca nedo- kaličilo, výborne vedel strieľať; v bitke, v pasovaní, v behu sa mu máloktorý vrstovník vyrovnal; v gazdovských prácach bol doma, a tak sa rozhodol, keď pomyslel na smutný osud otcov, že pôjde svetom.

Zuzka Sťahuliaková ho tu nezdržiavala. Nech si ju vezme prípadne jeho brat Jožo, čo je i mladší ako ona. Jemu sa ani nevidí, ani sa mu nechce zapriahnuť sa do jarma Sťahuliakovho, ktorý je ukrutne surový a ktorý by iste nedovolil, aby pomohol rodine, a ťažko by mu bolo dívať sa na ich biedu, keby sám mal všetkého nadostač.

Pôjde svetom. Koľkí šli a pán boh ich neopustil; pôjde i on!

Na druhý deň oznámil materi svoj úmysel. Mať upratovala chalupu po včerajšej hostine, ktorá trvala do svitu. Medzi robotou mu odsekla:

— A veru iď, synku, budeme i bez teba. Možno i sebe, i nám pomôžeš. Tu je veru život biedny, dosť sa hladom namrieme. Ani teraz niet múky nadostač do novej. A kde by si sa to hodil?

Adam nebol prekvapený, že mater s takým ľahkým srdcom pristáva na jeho odchod, lebo sám cítil, že je temer nemožné vyžiť toľkým ľuďom poriadnym spôsobom na tom malom gruntíku, ktorý obrábali. Materi tie isté myšlienky užierali srdce a bála sa, aby otcov osud nestihol i niektoré z detí. Smrť mužovu nebrala tragicky, ale jej spôsob ju otriasol. „Veď umrieť musíme všetci, ale nie takým ukrutným spôsobom," myslela si. Nezažila mnoho takých chvíí, ktoré by ju boli k životu veľmi viazali, i ľahko hľadela na svoj skon a nebrala ťažko ani vyslobodenie členov rodiny spod

životného jarma. Veď inakšie vyslobodenie nebolo. Preto kvitla i viera úbohých, lebo im aspoň, hoc i v neistej, ale zato nekonečnej a neskalenej budúcnosti, maľovala krásne obrazy jestvovania.

— Pôjdem na Žilinu, možno sa mi tam nejaká robota pridá, — odvetil Adam.

— I ja som myslela, že ta pôjdeš. Zdravý si, mocný si, veď ti azda pánboh pomôže, i všetci svätí. Len nezabúdaj, synku, ako zahynul tvoj otec, aby si ty do takej biedy neprišiel.

— Ej, boh zachovaj a ochráň! — vydýchol si Adam.

— A kedy by si sa pobral?

— Dnes je piatok, nuž by som šiel v pondelok.

— Pondelok je šťastný deň, tak choď.

V pondelok ráno sa Adam nepoberal. Vstal a konal domácu prácu, ako keby nič. Mater sa ho pýtala, čo sa nepoberá, keď má všetko prichystané. Adam sa poškrabal za uchom a povedal:

— Mamo, dnes nejdem, celú noc to Majdulino dieťa vyplakávalo, to je zlé znamenie. Ja veru nejdem.

— Mater sa zľakla.

— Nehovor! Ja som ho nečula. No, no, boh ťa chráň dnes ísť! Radšej zapáľ ešte kúsok tej hromničnej sviece a pomodli sa, aby mu už boh dal večný pokoj.

Adam odvetil:

— Veru, to bude najmúdrejšie.

Šangalovie chalupa stála na niekoľko sto krokov vzdialená od svahu vysokých brál pokrytých ihličinou a smrekmi, spomedzi ktorých vyčnievali skaliská najrozličnejšej podoby, niektoré boli ako veže, iné ako akési Čudné sochy. Obďaleč od chalupy bol kúsok veľmi hustého hájika,

tvoreného veľmi pošmúrnymi smrekmi, ktoré boli až po samu zem husto pokryté chvojím. Bolo na nich vidieť, že sa ich nikdy nikto nedotýka. Ale ktože by sa i opovážil ísť do Mŕtvych smrekov, keď tam pred mnoho-mnoho rokmi Majduľa zakopala svoje živé dieťa, ktoré od tých čias máta. Už nejedného nastrašilo či plačom, či svojím zjavom. Kto ho počul alebo zazrel, ten mal iste zlý deň, toho musela nejaká nehoda stretnúť. Je to nešťastný kút, ktorý Majduľa, keď ju železnými rozpálenými kliešťami trhali, mnohonásobne prekliala. Starý Macák dal i kríž pred Mŕtve smreky postaviť, plechového Krista až zo Žiliny doniesol naň, farár ho vysvätil, a to všetko nepomohlo; hneď nasledujúcu noc po postavení povstal ukrutný víchor, ktorý vyvrátil kríž takým bezbožným spôsobom, že spadol na Spasiteľa a zapučil ho do bahna. Pán farár rozkázal kríž odniesť a pred kostolom postaviť, lebo na tom prekliatom mieste by ho zlé moci — tu sa pán farár a za ním všetci prítomní prežehnali — len ešte väčšmi pohanili.

Adam sa uzhovoril s materou, že pôjde vo štvrtok, ale zasa nešiel, lebo ráno, keď vstával, spustil sa naňho veľký krížový pavúk.

Aby nebol ďalej hatený v odchode, uzniesli sa, že v nedeľu ráno pôjde do kostola, vyspovedá sa, pôjde na prijímanie a potom, prenocujúc u Pavla Ondruliaka, pôjde v mene božom na cestu.

I urobili, ako sa uzhovorili, a v nedeľu Mara s deťmi s ukrutným nárekom vyprevádzala Adama do kostola.

V pondelok predpoludním vykračoval Adam s ľahkou kapsičkou na pleci a s valaškou v ruke hodnou rovinou zasiatou obilím, už nie veľmi ďaleko od Žiliny, keď zazrel na jednej zo zemí chlapa, s ktorým sa vadil, podľa obleku súdiac, akýsi zeman. Pri nich stálo ustrašené dievča, asi pätnásťročné, ktoré plakalo a ruky spínalo k tomu pánovi. Keď sa Adam priblížil, začal zeman silným korbáčom chlapa biť, kadiaľ ho zachytil. Hneď prvým úderom ho tak zasiahol po hlave a tvári, že mu krv vystrekla, a

potom ho mlátil z celej sily po chrbte, rukách a hlave. Dievča žalostne plakalo a preskakujúc z nohy na nohu, prosilo so zloženými rukami pána, aby ňaníčka už nebil. Zdivený pán šibol i dieťa, ktoré od úderu spadlo na zem. Tu chlap, čo ako dokaličený a zaliaty krvou, schytil mu korbáč a zavolal:

— Dieťaťu dajte pokoj, čože vám urobilo?

Urastený, bradatý pán trhal korbáč chlapovi z rúk:

— Pustíš ho, pustíš ho? Oboch vás dám do temnice, nikdy svetla božieho neuvidíte! Ty pes sedliacky, ja ťa naučím!

Vtedy pristúpil k nim Adam.

— Prečo bijete toho človeka? — opýtal sa ostro zemana.

— Ach, ty potvora akási, — zavolal zeman na Adama, — čože sa ty pletieš do toho? — i pustil korbáč a chcel udrieť Adama päsťou po tvári.

Adam však, nelenivý, odskočil a šibol ho poriskom valašky tak po ruke, že mu hneď odkväcla, a potom, keď už bol v tom, obskakujúc okolo neho, bil ho tým poriskom, kde len zasiahol. Zeman kričal a klial a chcel sa k Adamovi priblížiť, lenže vrtký Adam stále mu uskakoval a vše ho tou valaškou zachytil; iba keď ho tu naraz od chrbta chlap, ktorého bol ratoval, chytí za ruku a búši tak po hrdle, že sa všetko v ňom striaslo. Adam videl, že toto ide byť zle, zaklial rozhorčene a udrel chlapa spakruky tak po žalúdku, že hneď spadol na zem, a potom vzal chytro nohy na plecia. Zeman pobehol za ním, ale sa po niekoľkých krokoch zadychčal a nechal Adama utekať. Kričal za ním, nadával mu a vyhrážal sa, no z toho si Adam mnoho nerobil, ale poberal sa ľahkým behom napred.

Cestou si potom hútal: „No, toto ti je pačmaga akási. Človek ho ratuje, chcem mu pomôcť, a obluda, ešte sa on dá do teba. No, druhý raz sa do takých vecí nebudem miešať. Nech ich tam parom uchytí! Keď sa chcú

prať, tak nech sa pre mňa perú." Neskoršie mu potom blyslo hlavou, že si akiste zlej kaše navaril, keď sa do toho zemana pustil. Ktože vie, kto je to? A ak je to nielen úradník, ale nejaký veľký pán, ktorý svojho poddaného obšíval? „To sa mi len tak neprepečie, ten ma bude najskorej naháňať. No, nech ma ruka božská chráni, aby ma tak dostal!" Obzrel sa z jedného kopca nazad, i videl, že zeman na koni, ktorého musel mať kdesi v chrasti, uháňa do blízkej dediny.

„No, toto nie je s kostolným poriadkom," pomyslel si Adam a pustil sa cvalom smerom k mestu, veže ktorého už bolo vidieť. Bol by neviem čo dal za to, keby sa nebol do toho sporu zamiešal.

4

Keď utekal šírym poľom, žiadal si, aby bol čím skôr v meste, kde by sa ľahšie mohol niekde ukryť. V poli ho každý zďaleka vidí. Napokon dobehol zadychčaný do mesta, kde bol práve výročný trh, a mesto bolo plné kupujúceho a predávajúceho ľudu. Hneď pred vchodom do ulice sedeli rady žobrákov. Bol tam, akého si len chcel, slepý, dokaličený, krivý, hrbatý. Mnohých z nich ožobráčilo vtedajšie prisluhovanie spravodlivosti svojím mučením a mnohých vtedajší lekári, ktorí boli často horší ako kati. Žobráci vytŕčali kýpte nôh a rúk, rozmliaždených a poopekaných, a kvíliac monotónnym hlasom, pýtali almužnu. Adam sa striasol od hnusu a hrôzy, keď videl tú chasu, a ponáhľal sa ďalej. Keď bol v zhluku ľudí, obzeral sa zas na každého, či nemá voči nemu zlé úmysly, a žiadal si, aby bol zostal radšej vonku v poli, kde by skôr ubehol, keby ho naháňali. Ale jednako sa nevrátil, lebo hoci sa obával, predsa sa mu v meste skorej pritrafí nejaký spôsob zárobku a azda, ak bude treba, i skrýše, ako v poli. Veď si ho ľudia vôbec nevšímali, Kozinčanov videl medzi jarmočným svetom, koľko chcel.

Predieral sa ľuďmi, mešťanmi, sedliakmi a pánmi na koňoch, až prišiel hore na rínok, ktorý bol zôkol-vôkol obstavaný šiatrami a rozličným tovarom, povykladaným na zemi a na doskách. Bol tu huk a motanica ako okolo úľa.

Adam zastal pred akýmsi čudákom, ktorý mal na sebe dlhý čierny plášť a na hlave vysokú špicatú čiapku s akýmisi hakmi-bakmi na nej a stál na doskovom podstavci pri stolíku, na ktorom bola povykladaná hŕba rozličných fľaštičiek, téglikov a balíkov. Čudák vzal vše fľaštičku alebo balík do ruky, ukazoval ho a vykrikoval, že je to istý liek proti úreku. Z toho sa vraj ani nedá dosť doviezť, keďže je to až hen z Egypta donesená medicína, a hoci len dovoz za každú fľaštičku stojí zlatku, jednako ju on predáva po desať denárov, lebo tak sľúbil najsvätejšej Panne, keď ho vymohla z ťažkej choroby. Ľudia kupovali tú haraburdu ani zadarmo. Adam sa staval na prsty nôh, aby zazrel v rukách nízkej trenčianskej ženičky v šatke ten zázrak, keď sa nielen on, ale všetci jarmočníci strhli od zúfalých výkrikov, ktoré sa zrazu ozvali uprostred rínku, kde stála na vysokom stĺpe socha Panny Márie.

Neskúsený Adam zdúpnel a vlasy mu dupkom vstali. Taký krik nikdy nepočul. Pretisol sa svetom k soche, aby videl, čo sa tam robí. Pod sochou bol dereš, široká mocná lavica s pribitými silnými remeňmi, ktorými trpiteľa priviazali k nej. Okolo lavice stáli niekoľkí mestskí drábi, suroví, fúzatí chlapi v tmavočervených kamizoloch, dvaja sputnaní mužovia a jedna tiež sputnaná mladá žena, ktorá sa dívala na ľudí takými očami, ako keby nebola pri sebe. Akýsi obstarný muž bol priviazaný na dereši a toho ťal po nahom tele jeden z drábov lieskovou palicou. Bolo vidieť, že drábovi robí zvláštnu pasiu udierať toho neboráka čím tuhšie, za každým úderom mu navrela klobása na tele, z ktorej často vystrekla i krv. Bitý kričal z celej sily, sprvu vysokým, prenikavým, neskoršie chrapľavým, bolestným hlasom.

Exekúciu viedol chudý bradatý pisár v tmavobelasom plášti, ktorému, ako čítal údery, pri každom slove hore-dolu behal gágor na chudom hrdle.

— Len do neho, Maťo, len do neho, — obodroval pisár drába, — už si mu vysekal dvadsaťpäť, ešte raz toľko mu patrí. Nech si zapamätá, kedy kradol ovce.

Ľud sa neľútostivo díval na nešťastníka. Akási stará žena s veľkým čepcom na hlave škrekľavým hlasom vykladala, že aj im minule ukradli dve ovce a že nebude poriadku, kým kmínov nevyvešajú.

— Čože je to päťdesiat palíc! To je ako nič.

Starý chlap, stojaci pri nej s veľkou čiernou baraňou čapicou na hlave, nemajúc akiste celkom čisté svedomie, zahundral:

— Nefrfli, Zuza, nefrfli! Jednako len škoda človeka biť ani zvera.

Adam sa vo svojom živote mnoho ráz ruval, ale poviazaného človeka biť ešte nevidel. Prišlo mu na um, že keby ho tak chytili, najmenšie, čo by s ním urobili, bolo by, že by ho takto vypalicovali, i — zbledol. Odstránil sa nabok. Išiel radšej ďalej trh obzerať. Pred podlubňou oproti kostolu hrali na jednom mieste cigáni, i zašiel pozrieť, čo sa tam robí. I videl na rínku postavený stôl, na ňom nádoby s nápojmi, pečivo, klobásy. Pri stole sedeli dvaja starší vojaci. Jeden z nich mal na tmavozelenom kabátci ľahký pancierik, na hlave tiež takej farby čiapku obšitú baraňou kožou. Od sluchy po bradu sa mu ťahal červenofialový švík, pre ktorý bola jeho tvár taká zohyzdená, že zjazvená polovica tvorila dobrú jej tretinu a ústa mu boli celkom smerom k švíku posunuté. Opieral sa o široký meč, ktorý držal medzi nohami, a hovoril niečo druhovi sediacemu pri ňom. Tento mal tiež tmavozelený kabát, lenže iného strihu, okrúhlu, až tmavočervenú tvár a okrúhle oči ani kolesá, ktoré sa od nápojov blyšťali ani uhlíky v tme. Okolo stola tancovali dvaja mladší vojaci, cifrujúc nohami a plieskajúc dlaňami, vše niektorú dievku alebo mladšiu nevestu chytiac do tanca, čomu sa ony

so škrekom a smiechom bránili.

Adam sa opýtal akéhosi suseda, aká je to zábava. Toto sa mu veru lepšie videlo ako to vyplácanie pod sochou.

— To sú ti, synku, verbunkoši, — odpovedal žilinský mešťan. — Chytajú vojakov pre grófa Pálffyho do Nových Zámkov, kde sa s Turkami stále naťahujú. Ak máš vôľu, choď, vezmú ťa ako med.

— Ech, čert ma tam po Turkovi, — odvetil Adam. „Čo by tak mater povedala, keby som sa zverboval?" pomyslel si. „Tá by mi poriadne nacengala."

Ale jednako len neodchádzal od toho stola. Jeden z tancujúcich vojakov ho chytil za rukáv.

— Poď, vypi si, hneď budeš lepšej vôle.

Adam sa trhal, ale vojak ho nepustil tak ľahko.

— Dajte mi pokoj, ja mám inú robotu.

Ale vojak ho nepustil.

— Môžeš ísť, keď chceš, ale si najprv vypi.

Vtom bolo počuť obďaleč hurt, ako keď ťažký voz ide po skalnatej ceste.

— Ký diabol to tak hrkoce? — opýtal sa Adam.

— Ech, čo ťa tam po tom, to niečo bubnujú.

Hurt sa blížil, až sa na nejakých dvadsať krokov od verbunkošov zarazil; ako prestal, ozval sa hlasný, kričiaci hlas. Okolie bubeníkovo zatíchlo, i bolo počuť toto oznámenie:

— Oznamuje sa všetkým urodzeným pánom, poctivým mešťanom a poddaným, že dnes ráno na zemiach pri Furtovke vysokourodzeného pána grófa Imricha Markoča napadlo akési chlapčisko a že ho bezbranného valaškou viacnásobne a veľmi ťažko poranilo. Chlap bol asi dvadsaťpäťročný, podľa šiat pochádzal z Kozinskej z Oravy, bol vysoký, s

čiernymi očami a ostrým nosom. Utekal na Žilinu. Každý, kto by ho videl, vyzýva sa, aby ho chytil alebo sa vynasnažil, aby bol chytený. Oznámiť ho treba alebo úradu slávneho mesta Žiliny, alebo úradu vysokourodzeného pána grófa Markoča, kde ten, kto ho oznámi, znamenitú odmenu dostane.

— Potom zabubnoval krátko „bum, bum, bum!" a zavolal: — Tak nech každý statočný občan učiní, — a šiel ďalej, bubnujúc nezvučne na veľkom bubnisku.

Keď Adam začul oznámenie, zbledol a zatackal sa.

— No, namojpravdu! Veď je to cigánstvo! — zavolal.

— Čo je cigánstvo? — skočili hneď vojaci naňho,

— Nuž že ho tou valaškou poranil, — odvrkol Adam, pozrúc mimovoľne na valašku v ruke.

Starý zjazvený vojak zbadal, že s Adamom nie je vec v poriadku, i zavolal ho k sebe.

— Poďže ty sem, chlapče, poď!

Adam pristúpil k nemu. Starý strážmajster ho chytil za hrdlo a stiahol mu hlavu k svojej tvári.

— Ty, synku, toho grófa si ty vyklepal, a teraz si veru vo veľmi zlej koži. Z Kozinskej si, valašku máš, opis na teba prilieha a o veci vieš, keď hovoríš, že je to cigánstvo. Ja ťa idem oznámiť, — i vstával zo stoličky.

— Pre umučeného Krista pána, nerobte mi to, — zaprosil ho Adam, — veď keď som to ani ja neurobil, ale ma budú biť a mučiť, ak ma dostanú.

— Dobre, neoznámim ťa, ale naskutku vstúp za vojaka. Keď sa dáš medzi nás, nič sa ti nestane, a čo by si i trom takým prašivým grófom kosti polámal. Mám so sebou dvadsať chlapov a obránim ťa.

— Nedáte ma, pán vojak?

— Nie, ani čo by sám ancikrist po teba prišiel, i tomu najprv rebrá

polámeme. Vypi si, chlapče, a neboj sa nič.

— Nuž, poručeno pánubohu, veď je ten všade, i medzi vojakmi, — vydýchol si Adam.

Červený vojak mu vtisol do ruky cínovú kanvicu, v ktorej bolo za holbu vína, to musel Adam vypiť, čo i urobil, oddychujúc si ako dieťa, keď pije mlieko z hrnčeka.

Kým Adam víno vypil, strážmajster niečo vykladal červenému vojakovi pri sebe. Keď Adam dopil, vtisol mu strážmajster štyri zlatky do dlane a červený vojak, ktorý bol kaprálom, vstal zo stolice. Keď sa postavil na nohy, bol prekvapujúco vysoký, lebo mal ukrutne dlhé nohy a krátky driek. Tmavozelený kabát mu siahal iba po pás, na nohách mal odeté široké žlté a červeno pásikavé pulidery a na vrchhlavu si hodil malinkú tľapkavú čiapočku s dlhočizným perom, na ktorej dosiaľ sedel. Kaprál sa zakolísal na vysokých nohách, chytil Adama pod pazuchu a vliekol ho do akejsi brány v podlubni. Z tmavej brány vošli ešte do tmavšej sklepnej izbice, ktorá mala len dva zamrežované oblôčiky, vedúce na úzky, blatistý dvor. V izbe bolo plno ľudí, boli to samí muži; niektorí z nich boli sedliacki chlapci, väčšinou boli vojaci všelijako ošatení a vyzbrojení. Celá tá spoločnosť sedela pri stoloch, jedla, pila a hulákala. Keď vošiel kaprál s Adamom dnu, ani sa neobzreli o nich.

Kaprál zavolal akéhosi trenčianskeho šuhaja z Terchovej a dvoch vojakov do kúta izby. Adam musel všetky šaty zo seba zobliecť, do jeho šiat obliekli Terchovana, ktorého čiastky obleku museli vojaci na seba vziať a svoje Adamovi dať. Pomohli mu do nich. Iste by ho nebola ani vlastná mať poznala v širokom klobúčisku s perom, v širokých tureckých nohaviciach, ktoré od kolien priliehali k nohe, a v tmavobelasom, do drieku strihanom dolománe, vyšujtášovanom červenými šnúrami. Opásali mu široký krivý turecký meč a vopchali mu za pás dve ohromné jazdecké

pištole. Adamovi víno vstúpilo do hlavy, i nebral celú vec vážne. Na žarty vojakov smelo odpovedal, čo sa im zvidelo, i vzali ho medzi seba k svojmu stolu.

Ledva bol Adam takto zaopatrený, keď bolo počuť v bráne hlasný hovor, prechádzajúci v ostrú zvadu.

— Veď vám hovorím, že takého chlapa tu niet, hrmených sto striel sa do vás páralo! — kričal strážmajster, rozhodiac jedovato dvere. Vošiel do izby a za ním sa ta vtrepali akísi štyria mestskí drábi a s nimi dvaja cudzí husári.

— Jeden z drábov — zdal sa byť ich hlavou — chlácholil strážmajstra.

— Ale, pán strážmajster, veď sa len obzrieme. Viete, že my musíme poslúchať rozkaz. Keď toho chlapa tu niet, nuž ho niet.

— A toto, hľa, ktože je? Či to nie je Kozinčan, há? — zakričal víťazoslávne jeden z husárov, zbadajúc Terchov- čana v Adamových hábach.

— Hí, akože sa ten sem dostal? Devianko, — zakričal na kaprála, — či je to náš zverbovaný muž?

— Náš, pán strážmajster. A keď je náš, nuž je náš. Ten už patrí pánu generálovi Pálffymu a toho od nás ani mačka nevyškriabe, — kričal Devianko, tackajúc sa trochu na dlhých nohách.

Ale drábi vzali Terchovčana medzi seba. Ten sa oháňal, prisahal, že on nikdy nikomu nič nezavinil, čo s ním teda chcú. Bol vyučený, aby sa vydával za Kozinčana a aby ináč všetko tajil, čo bola i z jeho strany úplná pravda.

— Pán strážmajster, tohto chlapa nám vydajte, a my vám ho, bohuprisám, nazaď dovedieme, ako sa patrí. Keď vám hovorím, no. Keď pán gróf uvidia, že je nevinný, nuž ho naskutku nazad pošlú.

— Juro, nevinný si? Nezbil si v poli toho grófa? — spýtal sa ho strážmajster prísne.

Terchovčan zdal sa byť chlapom, ktorý sa svojej tône nezľakne, rehotal sa.

— Ale ja? Nikdy som ešte ani živého, ani mŕtveho grófa nevidel, niežeby som ho bol zbil.

— Nuž tak choď, a nech ťa obzrie ten gróf, ale dobre. Ale to vám hovorím, doveďte mi ho tak, ako vám ho oddávam, lebo ináč...

Chlapi v izbe sa smiali na celej udalosti, lebo teraz už všetci chápali, o čo ide. Adamovi, ktorého kamaráti do bokov štuchali, nebolo celkom voľno okolo srdca, nuž ale sa i on smial ešte hlasnejšie ako iní, aby utlmil svoj strach.

Len čo odišli drábi s Jurom, strážmajster zavolal Adama a Jonáša Mihvoka, tiež vojaka, mladého síce, ale naoko veľmi vybitého, a rozkázal im, aby naskutku sadli na kone a aby šli bočnými cestami na B-ský zámok. Tam nech sa hlásia a počkajú, kým on s ostatnými nepríde za nimi.

Keď toto strážmajster usporiadal, urobil takú divnú tvár, že sa jeho kaprál Devianko mal nad ním popučiť od smiechu. Potom nadul líca a vysúkal si dlhé fúzy, škúliac na ne, a vyšiel zasa s dlhonohým k stolu na rínok.

Adam s Jonášom ešte predtým odišli.

5

Asi hodinu predtým, ako sa tieto udalosti zbehli, pricválali na pekných koňoch, surovo rozháňajúc jarmočný svet, šiesti jazdci na mestský ratúz. Piati z nich boli rovnako do jasnozelených a červeno vyšnurovaných dolománoch poobliekaní husári a šiesty bol gróf Imro Markoč, odetý v

tmavolilavom vrchnom, do drieku strihanom plášti bez rukávov, z ktorého vyzerali karmínové zamatové rukávy spodného krátkeho kamizola. Na hlave mal na ľavé ucho podnikavo založenú kožušinovú, tiež karmínovú čiapku s vysokým perom. Pred bránou ratúza všetci zoskočili a gróf, vysoký, bradatý pán, opovržlivo, bez pozdravu pozeral na ľud, stojaci okolo neho s otvorenými ústami, sprosto-úctivo obnaženými hlavami, a potom strmo kráčal na čele svojich ľudí do brány ratúza, nechajúc jedného husára pri koňoch. Keď prišli pred poradnú sien, jeden z husárov s rachotom rozhodil dvere, vošiel strmo do dvorany a zavolal:

— Tu sú ich vysokourodzenosť, pán gróf Imro Markoč, pán Lysice a Kečky.

Vo dvorane bolo zo päť-šesť radných a žilinský mešťanosta. Títo, všetko starší, tichí kupčíci a remeselníci, skočili na rovné nohy a klaňali sa hlboko pred grófom. Mešťanostom bol Romuald Pekárčik, tučný starší chlap s okrúhlou červenou tvárou a ešte červenším nosom. Mal malé, ale prešibané oči. Predstúpil pred grófa a ešte raz sa pokloniac, riekol:

— Vítam ponížene jeho grófsku milosť a prosím, aby sa grófskej milosti ľúbilo povedať, čo rozkáže a čím môžeme poslúžiť.

Gróf, štrngajúc ostrohami, hrdo pristúpil k stolu a udrel jazdeckou palicou po papieroch a knihách na ňom nakladených, že sa len tak skúdolil z nich mnohoročný prach.

— Kde je ten Kozinčan, ktorého som vám rozkázal zlapať?

— Prosím ponížene, grófska milosť, kázali sme ho chytiť, ale je ešte prikrátky čas, čo sa naši drábi rozišli, ešte ho nemohli dostať. Ale pevne dúfame, že zakrátko ho musia doviesť. Ano, ako hovorím, doviesť.

Grófa odpoveď neuspokojila. Práskal palicou ďalej po stole a kričal, až mu žily navreli na čele, na ktorom mal hodnú opuchlinu od Adamovho

úderu.

— Vy ste naničhodná zberba. Vy o to nestojíte, aby ste svoje milostivé panstvo, z ktorého žijete, obraňovali. Naopak, tešíte sa, keď nás stihne nehoda. Ale ja vás naučím!

Mešťanosta kývol jednému z radných a šepol mu niečo. Radný odišiel bočnými dverami.

Mešťanosta i radní ubezpečovali grófa, že urobili všetko možné, aby Kozinčana dostali. Skoro celý senát chodí po jarmoku, vyzerajúc toho chlapa, a všetko služobníctvo mesta. Zajakavý radný Strnád, tenušký, slabý chlapík, uu-u-uisťoval pa-pána grófa, že i jeho žena ho vyzerá, a tá sa nijakého Kozinčana ne-ne-nezľakne. Nie, namojdušu.

Grófa Strnádova reč vonkoncom neuspokojila.

— Dali ste ho vybubnovať? — zakričal.

Mešťanosta pokrčil plecami a ponížene prosiac za odpustenie, povedal, že nie, lebo by to bolo ako ozaj ísť s bubnom na zajace.

— Len čo Kozinčan počuje, že ho hľadajú, zmizne ako gáfor, grófska milosť, ako gáfor, — šepkal mešťanosta, fúknuc do povetria a ukazujúc rukami širokým rozmachom, že sa niečo rozišlo v povetrí.

Grófa nedojala mešťanostova obozretnosť, kričal ešte hlasnejšie, aby naskutku dali chlapa vybubnovať, lebo ináč uvidia, čo vykáže mestu. Mešťanosta zasa stisol plecami.

— Ako rozkáže grófska milosť. Strnád, pošli naskutku po Kvoru, nech ide toho lotra vybubnovať, a ty, Talabaj, napíš oznámenie.

Radní utekali každý svojou stranou. Vtom prišiel druhý radný k mešťanostovi a podrmajúc ho za rukáv, žmurkol naňho veľavýznamne a ukázal očami na jedny dvere.

Gróf vyčítal radným, že ak Kozinčana nechytia, zastaví im mlyny a

nedovolí im cestou cez svoje panstvá prechádzať.

— Hladom vás vymorím ani myši. Viete, ani myši! Budete pískať ani potkany v klepci, vy naničhodníci!

Mešťanosta sa úctivo usmial na grófovo porovnanie a prosil ho, aby sa mu páčilo do druhej izby, kde bude môcť počkať, dokiaľ sa nedozvie o výsledku vybubnovania.

Gróf, stále nadávajúc, išiel, kam ho Pekárčik viedol.

V susednej izbe bol dosť veľký stôl, prikrytý krásnym obrusom, a na ňom boli plechovice s vínom a vysoké mnohofarebné poháre, pečienky, šunka a koláče.

— Prosím ponížene grófsku milosť, aby sa ráčila po dlhej ceste občerstviť, — i nalial ako krištáľ čistého vína do vysokého červeného pohára.

Keď gróf videl pripravené veci, strhol sa a razom prestal kričať a nadávať.

— A-a-á, toto je pekné! No, predsa vidím, že nie ste takí zlí, ako by človek myslel. No, na vaše zdravie, na vaše zdravie.

Mešťanosta a dvaja radní si štrngli s grófom, ktorý za- mľaskal, keď dopil pohár.

— Tisíc hrmených, pán mešťanosta, vy viete, od čoho muchy kapú! Nalejte ešte z tej kanvice, nalejte v mene božom. Hehehe!

Mešťanosta sa ponáhľal vyplniť grófovu žiadosť, pričom ani na seba, ani na svojich druhov nezabudol.

Keď o pol hodiny doviedli drábi Jura, už boli páni v zadnej izbe ratúza hodne rozveselení; rozprávali si šťavnaté historky a probovali, predbežne potichu, i ktorúsi pesničku. Gróf vedel veľmi mnoho rozličných žartovných udalostí a znamenite ich podával, takže sa mešťanosta a radní šli popučiť

od smiechu.

Keď Jura doviedli, prišiel grófov husár oznámiť, že sú už tu s tým chlapom. Gróf s mešťanmi vyšiel do poradnej siene a na prvý pohľad videl, že to nie je ten Kozinčan, ktorý ho zbil, i zvolal:

— Ohó, to ste nepravého chytili. Toho môžete poslať v čerty. A odkiaľ si, chlape? — spýtal sa ho gróf.

— Z Kozinej, ich milosť, pán gróf.

— A čo sa tu moceš, čo nesedíš doma?

— Prišiel som na jarmok. Veď každý môže na jarmok prísť, keď sa mu páči.

— Vy Kozinčania máte dlhé jazyky, bolo by vám ich pristrihnúť.

— Máme, aké nám pán boh dal.

— A chrbty máte tvrdou kožou obtiahnuté, keď máte také ostré jazyky?

— Ono ani panské nebudú mäkšie, i tie niečo vydržia, — odvetil Juro a smial sa na svojej poznámke.

— Nože, pán mešťanosta, dajte mu vystruhnúť šesť palíc, aby sme tú jeho kožu vyprobovali a aby si zapamätal, kedy sa zhováral na žilinskom ratúze s grófom Markočom.

Mešťanosta veľmi vďačne poslúžil grófovi. Ale ako by nie takou maličkosťou, čo ani denára nestála mesto, a urobil mu radosť. Mädlil si ruky a usmievavo žmurkol svojmu hlavnému drábovi:

— Nože, Mišo, zariaďte tú vec.

Jurovi sa celý žart nepozdával.

— Vaša grófska milosť, ja som už zverbovaný vojak[1] pána generála Pálffyho, čo sú najvyšší pán nad všetkými vojskami jeho kráľovskej milosti, — bránil svoju kožu Juro, kryjúc sa vymyslenou hodnosťou svojho generála.

— Čo nepovieš? — odvetil s milým úsmevom gróf.

— Tak ti je šesť palíc málo. Takého pána vojaka treba uctiť. Nuž vieš čo? Môj Lukáč ti vyčíta tiež šesť, aspoň sa presvedčíš, ktoré sú lepšie, či panské, či meštianske. Dobre?

— No, nech to všetci čerti vezmú i s takou hostinou. Bolo ma tu treba? — hundral Juro, keď ho odvádzali.

Gróf i radní sa z celého hrdla smiali na podarenej zábavke a išli ďalej pokračovať vo svojej práci do bočnej izby...

O krátku štvrťhodinu doviedli dráb a husár Jura k jeho druhom pod bránu v podlubni.

— Pozriže, veď náš Juro pokrivuje! — zvolal kaprál, keď prešli popred stôl.

— Veru kríva, toho museli vytrepať. Poďmeže za ním, čo sa to s ním stalo, — riekol strážmajster a odskočil od stola.

Cestou pošepol kaprálovi, aby, ako keby zo zvedavosti vyšli, vyviedol niekoľkých chlapov z izby. Kaprál tri razy vykročil a bol v izbe, kde žmurkol chlapom, aby šli za ním von. Vyrojili sa a obstali Jura s drábom i s husárom.

— Juro, čo sa s tebou stalo? — spýtal sa strážmajster.

Juro len mrzko klial a prekrivoval tvár; bolo mu viac do plaču ako do reči. Dráb a husár sa na jeho grimasách chutne smiali, a to tým viac, lebo pokladali tiež celé za veľmi podarený panský žart. Hodný husár, vysukujúc si čierne fúziky, podal pánu strážmajstrovi vysvetlenie.

— Pán gróf i pán mešťanosta mu kázali dať po šesť, lebo pyskoval. Náš pán gróf to neradi majú.

— A ty si mu ich vyplatil? — spýtal sa strážmajster takým hlasom, ako keby s vecou úplne súhlasil.

— Títo dvaja ma ťali, bodaj ich čert vzal, a poriadne. Jeden sa nad druhého usiloval, — vykladal Juro, ktorého kamaráti vínom preberali.

— Rozkaz je rozkaz, — povedal chvastavo dráb. — My sme statoční službobníci, však, Lukáč?

— I veľmi, — odvetil sebavedome Lukáč, žmurkajúc.

— Nuž tak, chlapa sme vám oddali, môžeme ísť, — riekol zasa dráb.

— Hneď pôjdete, deti moje, hneď, — odpovedal strážmajster. — Lenže je vo veci hák. My sme vám dali chlapa bez dvanástich palíc, a tie si, namojhriešnudušu, vezmete nazad. Jedného pálffyovského dragúna nebudú mlátiť ani žilinskí šustri, ale ani hocijakí grófski potrimiskári. Chlapci, vystrite ich a ty, Juro, ak chceš, ak by si sa cítil, daj im tých dvanásť nazad, každému po šesť. Ak bude o niektorú viac, nič preto.

— Pán strážmajster, mňa nech sa netýka! Môj gróf nedá so sebou frčky hádzať, ten sa ukrutne vypomstí, — staval sa zblednutý husár.

Dráb sa začal zajakavo vyhovárať, že on len rozkaz plnil.

— Deti moje, o to sa vy nestarajte, čo budú s nami robiť pán gróf a pán mešťanosta. To je naša vec. Najsamprv vás vyplatíme. Chlapci, dolu s nimi!

Netrvalo ani štvrť hodiny a Juro i drábovi, i husárovi vysekal takých statočných dvanásť, akých ani on nedostal. Čudným spôsobom mu všetky bolesti prestali, keď skončil operáciu.

Strážmajster kázal dať i drábovi, i husárovi po holbe vína. Bolestne osrkujúc, prežierali obidvaja nápoj.

— No tak! A teraz choďte a povedzte pánu grófovi a pánu mešťanostovi, že sa im do lásky odporúča strážmajster Sekera od šiestich pálffyovských dragúnov, že požičané s poďakovaním nazad vracia, ale že sa ešte vždy pokladá za dlžníka pána grófa i pána mešťanostu.

Ako obidvaja odkrivkali, Sekera zohnal svojich chlapov, posadali na kone a o chvíľu nebolo o nich chýruslychu.

6

Adam si obzrel svojho druha Jonáša Mihvoka, a nebol s ním veľmi spokojný. Jonáš bol vysoký chlap s veľkou lebkou a s maličkou, ostrou tvárou. Mal okrúhly chrbát, čaptavé nohy a k tomu škúlil. Adam pozeral naňho bokom a pomyslel si: „Aká to mátoha, nie na božský obraz stvorená!"

Vysadli na kone. Adam sa síce nosieval doma na holom koni, ale na osedlanom nikdy nesedel, i bol dosť čudnou figúrou na ňom, najmä v širokom klobúčisku, ktorý mu na hlavu vtisli, a v zodratom sivom plášti, ktorý musel obliecť. Ale nič preto, z koňa nespadol, čo by bol kôň čo vyčíňal.

Vyšli z mesta a poberali sa chvíľu po veľmi zlej ceste, ktorá viedla do Trenčína. Cesta bola širočizná, lebo keď sa na jednom mieste vydrala, zachodili pohoniči vždy o šírku voza ďalej do poľa. Kone na nej vpadúvali do pol kolien do blata, ktoré pri každom ich kroku pliaskalo ako miesená hlina. Jonáš, vidiac, že takto veľmi pomaly môžu napredovať, hodil sa poľom, kým neprišli k potôčiku obrúbenému vŕbami, pozdĺž ktorého bol príjemný chodník, ktorým sa dali. Cestou sa teraz začal Adama vypytovať, ako to bolo s tým grófom. Adam nemal v Jonášovi dôvery i nechcel rozprávať.

— S akým grófom?

— Nuž s tým, čo ťa po Žiline naháňal, ktorého si zbil?

— Ja som nezbil nijakého grófa.

— Ty, netaj! Ak mi nepovieš pravdu, nuž ťa v najbližšej dedine

zavediem k richtárovi, aby ťa zlapal.

— Zavedieš, nezavedieš, ja nie som ovca na jatku. Keď už chceš vedieť, nuž dobre, poviem ti. Akýsi pán bil chlapa a jeho dievča v poli, ja som ich ratoval a pritom som sa bránil, keď i mňa chcel zachytiť. To je všetko.

— Ty, Adam, úfam, že si ho poriadne vytrepal?

— Hodil som mu tam ktorúsi poriskom valašky, keď veľmi dokúčal do mňa.

— Ty, Adam, a ty si sa len teraz zverboval?

— Čo som mal robiť, keď ma ten váš strážmajster chcel oznámiť, ak nepôjdem za vojaka. Mne sa veru ani nesnívalo o tom, že by som ja vojenčil.

— A dal ti verbovné?

Adamovi nebolo milé, že sa ho spytuje o verbovnom. Šípil, že ten zákrt čosi zmýšľa s ním. Chytil sa zrazu po vreckách na hábach, hľadajúc ich tam, kde ony i na jeho sedliackych šatách boli.

— Júj, tisíc hrmených, veď som ja tie rimštiaky v mojom starom sedliackom odeve nechal! No, ten Juro mi ich isto utarmoní, z tých ja už nebudem lízať!

— To akiste nie. Nad tými môžeš rukou hodiť. Ale si ty len hlúpy! Toľké peniaze takto umámiť!

Adam sa škrabal za ušami a hľadal ešte peniaze po všetkých vreckách. Mal ich a vedel, že ich má v pruslíku, ale pretváral sa, že ich nikde niet. Klial a nariekal za nimi, že ho Jonáš nakoniec musel zahriaknuť, aby už toľko nelamentoval pre ne, pričom fľochol naňho predsa len nedôverčivo.

Jonáš dúfal, že od Adama aspoň polovicu verbovného vylúdi. Vidiac, že to ťažko pôjde, začal hútať, či by sa nedal inak speňažiť. Keby ho tak

najbližšiemu richtárovi ponúkol za odmenu, ktorá je naňho vypísaná, čo by sa vraj stalo? Ktože bude Adama vyhľadávať, keď sa niekam podeje? Nikto na svete. Iba ak strážmajster. No a tomu ľahko narozpráva, že mu ho cestou zajali, ten veru nebude celú vec veľmi vyšetrovať. Hodí rukou a Adam bude odbavený.

Adamovi sa zasa Jonáš celkom nevidel. Bol by ho najradšej hneď odbehol, taký mu bol protivný. I jachali bez slova krásnou hornatou krajinou považskou, ktorá sa už začala zahaľovať súmrakom, čo jej obrysy ešte báječnějšími robilo, ale čo, pravda, ani jeden z nich nepozoroval.

Keď sa viac zotmelo, zastali pod vysokou, rozorvanou svrčinou poprerastanou skalou na briežku potoka, pozdĺž ktorého sa rozprestierala lúčka. Odsedlali kone, sputnali im predné nohy a pustili ich na pašu. Adam sa nie bez bázne obzeral na rozličné skaly, príšerne vyčnievajúce spomedzi chrasti a stromov. Ktože ho tam vie, aké mátohy sa medzi nimi potĺkajú? Noc má svoju moc, i neopovážil sa ani hlasne hovoriť. Ponáhľali sa urobiť ohník, čo sa im za dosť hodnú chvíľu podarilo, keď kresadlom vylúdili najprv iskričku na práchno a dlhým fúkaním zapálili drobnú suchú svrčinu. Mali so sebou trochu slaniny, tú poopekali pri ohníku a zjedli s chlebom. Zakrútili sa potom do plášťov a ľahli si spať. Adam sa skrúšene pomodlil a obzerajúc sa bojazlivo po hore, prosil všetkých svätých, aby ho zachránili od každej pohromy. Na svojich domácich ani nepomyslel, toľko roboty mal sám so sebou.

V noci naraz Adam cítil, lebo veľmi nepokojne spal, že akési tenkonohé zviera mu chodí po tele. Pootvoril oči a zazrel nad sebou bledú, ostrú tvár, osvetlenú lúčmi mesiaca. Zľakol sa tak, že mu celé telo zmeravelo a studený pot vystúpil na čelo, neopovážil sa ani pohnúť.

V prvom momente myslel, že sám živý čert mu ako obrovská ropucha zaľahol na prsia a že mu svojimi pazúrmi behá po tele. Potom mu blyslo

hlavou, že mu Mihvok prezerá háby, iste pre tie rimštiaky. Na svoje šťastie sa nepohol. Zažmúril oči a robil sa, že spí, hoci sa mu prehliadka šiat zdala nekonečne dlhá. Konečne sa odplazil od neho, nenájduc nič, lebo Adam pred spaním nepozorovane do sáry čižmy vpustil svoj poklad. Keď sa Jonáš vzďaľoval od neho, pootvoril trochu oči a videl, že zdvihol zo zeme dlhý turecký nôž s rukoväťou ako rozpoltené konské kopyto, ktorý dosiaľ uňho nebol zbadal. Nemusel si dlho hlavu lámať, aby uhádol, na Čo si ten nôž pripravil. Jonáš si ho prihotovil na každý prípad a záviselo len od okolností, či ho upotrebí či nie. Po Adamovi prešiel mráz, keď si pomyslel, ako blízko bol smrti. Potom ho nadišiel taký silný hnev, že by bol najradšej vyskočil a chytil Jonáša za krk a vytriasol tú prekliatu dušu z neho. Adam cítil, že keby šlo o boj bez zbrane, že by mohol zmámiť Jonáša jednou rukou. Ale zbraň! A tá mršina vie ňou vrtko narábať. Po dlhšom rozmýšľaní ustálil sa na tom, že pri najprvšej vhodnej príležitosti nechá Mihvoka a oprobuje radšej šťastie na vlastnú päsť, akoby sa mal potĺkať s takým človekom, pri ktorom nie je nikdy istý ani slobodou, ani životom.

Keď sa brieždilo, vstali naraz obidvaja. Adam bol teraz smelší a nebál sa tak svojho kamaráta, keď videl, čo robí; ale oka nespustil z neho. Mihvok, zívajúc a vyťahujúc sa, opýtal sa Adama, čo sa mu snívalo. Pritom sa jedným kútikom tenkých úst usmieval.

— Nesnívalo sa mi nič, spal som ako prasa pod slamou, — odvrkol mu Adam.

Celý deň sa motali, vše naničhodnými cestami, vše chodníkmi, až prišli podvečer na kraj akéhosi mestečka na brehu Váhu, kde našli priestrannú murovanú krčmu s pajtou. Krčma bola otrhaná, ufúľaná; kedysi bola na ružovo zafarbená, čo len na malých kúskoch ešte nepoodpadanej vakovky bolo poznať. Drobné oblôčiky na nej boli husto zamrežované. Kone voviedli do pajty, hodili im žrať a vošli do pijáme niečo si zahryznúť. Pijáreň

bola veľká, nízka izba so stolmi a lavicami okolo stien. Všetko bolo samé blato a špina. V krčme na laviciach sa povaľovalo niekoľko chlapov a jedna s mužom sa vadiaca sedliačka. Všetci zvedavo hľadeli na vstúpivších vojakov. Krčmár, vysoký, zohnutý chlap, čo sa už od rokov neumýval, pristúpil k nim s otázkou, čo chcú. Pýtali niečo pod zub a krčmár im doniesol trochu bryndze, zaplesnenej klobásy a kúsok tvrdého ovseného pagáča. Keď pojedli, Mihvok vstal a povedal Adamovi, aby dal pozor na kone a aby ich napojil, on že pôjde do mesta presvedčiť sa, čo nové a čo sa tam deje; Adam, vyžúvajúc, povedal chladne, že dobre, on už všetko zariadi. Obidvaja vyšli a Mihvok sa pustil cestou do mesta. Adam vyzeral za ním, dokiaľ sa mu z očí nestratil, potom počkal ešte chvíľku a šiel ku koňom. Trochu nechal kone žrať a rozmýšľajúc stál pri nich. Razom sa odhodlal, stiahol koňom remene na sedlách, popravil im ohlávky a chytiac ich za uzdy, vyviedol ich z pajty.

Adam si všetko dobre rozmyslel. Mihvok môže každú chvíľu prísť nazad; za ten čas by na ustatom koni ďaleko nezašiel. Musel hľadieť Mihvoka a jeho prípadných pomocníkov nejakým spôsobom pomýliť.

Bola už tma. Z oblokov krčmy, osvetlenej len dvoma lojovými sviečkami, vyžarovalo slabé svetlo na voľné miesto pred ňou a mesiac, brodiaci medzi roztrhanými oblakmi, tu i tu blyskotne ožaroval mláky a vodou naplnené koľaje na ceste, lebo cez deň chvíľami pršalo. Vše zatônili oblaky mesiac i nastala skoro úplná tma a nebolo vidieť, len tu i tu mihotanie roztratených hviezd. Adam vyviedol kone za pajtu a potom uzdou udrel svojho koňa po boku, takže kôň, silno sa rozbehnúc, vygalopoval do voľného poľa. Mihvokovho, omnoho lepšieho koňa zaviedol na bok krčmy do medzierky medzi krčmou a maštaľou. Adam vošiel potom do dvora a díval sa Škárou na roztrhanom plote, či sa Mihvok nevracia.

Nedíval sa dlho, keď zazrel štyri postavy, blížiace sa ku krčme, z ktorých

jedna niesla ohromný, ale veľmi slabo svietiaci lampáš. Medzi nimi poznal Mihvoka, iste podľa chôdze a postavy. Adamovi sa srdce naplnilo horkosťou a nenávisťou voči Mihvokovi. Ľutoval, že ho cestou nezrazil, a zaumienil si, že keby ho mali chytiť, Mihvoka na každý prípad najprv zmárni. Nech sa potom deje, čo chce, ale nedaruje mu jeho mizernú zradu za niekoľko rimštiakov. Medzitým štyri postavy zhovárajúc sa prišli ku krčme. Bol to skutočne Mihvok s jedným vysokým, silným chlapom, nesúcim hrkajúce železné putá, jeden nahrubastý, hlasito fučiaci chlap s fúzmi ako hrable a jeden starší, trochu zhrbený, čaptavý chlap s lampášom. Pred krčmou zastali a fučiac naložili tomu s lampášom, aby zostal vonku, ostatní traja vošli do krčmy. O chvíľu vyšli a vošli do pajty všetci štyria i s krčmárom.

— Hí, toho už tu niet, — zvolal krčmár, — ten veru ubzikol kamsi i s koňmi.

Fučiaci povedal hrubým, chrapľavým hlasom:

— Zasmrdela mu šibenica.

— To je mršina akási, — nadával Mihvok, škrabúc sa za ušami. — Keby len vedel, kde ho diabli zaniesli. A k tomu obidva kone pojal, to je lotor akýsi.

Vysoký chlap s reťazami povedal surovým hlasom:

— Ten má viac rozumu ako vy.

Vtom osvietil mesiac na chvíľu krajinu. Čaptavý s lampášom zvolal:

— Pozriteže, či tam v poli ďaleko neuteká kôň pod tým hájom? To je veru kôň!

Všetci sa zhŕkli a ukazovali na utekajúceho koňa.

— Veru je to kôň. A veď i čosi sedí na ňom, — riekol krčmár.

— Nesedí na ňom nikto, — odpovedal fučiaci.

— Ba ako keby sedel, — mienil Mihvok.

Vtom mesiac zasa zašiel za oblaky a nebolo vidieť ani na tri kroky pred seba.

— Čo si teraz počneme? — spýtal sa Mihvok.

— Dajte si práchno pod chvost a utekajte za ním, — radil mu ten s reťazami.

— Iba daromnej galiby ste narobili. Ja vám veru nejdem za ním frňať, — podotkol fučiaci mrzuto.

— Veď keby aspoň môj kôň bol tu. A či krčmár nemá koní? A hľa, v pajte ešte stoja akési. Vypriahnite ich a poďme za ním.

— Pre mňa, lámte krky, keď chcete, — hundral fučiaci.

Mihvok nelenivý vypriahol kone a on a vysoký posadali si na ne a hybaj za koňom. Sotva odbehli, keď vyšiel majiteľ koní z krčmy a kričal pre svoje kone. Fučiaci a krčmár drgli plecom.

— Choď za nimi, keď chceš, ja ti veru nebudem za nimi utekať.

Majiteľ utekal, kľajúc a kričiac, za Mihvokom a za jeho druhom. Fučiaci — musel byť akýmsi úradníkom — vošiel s krčmárom dnu a sadol si v krčmárovej izbe za stôl. Krčmár mu doniesol v džbánku vína a stál pokorne pri dverách.

Adam videl a počul všetko, čo sa robilo a hovorilo. Bol by sa iste i zasmial, keby mu nebolo šlo o kožu. Myslel: „Keď teraz tí v tú stranu odbehli, vyvediem kaňa, sadnem naň a hodím sa opačným smerom." Lenže ten čaptavý s lampášom stál nehybne pred krčmou a díval sa ako začarovaný na tú poľovačku. S tým musí urobiť nejaký poriadok, lebo ináč začuje, keď koňa vyvedie. Adam, ako pravý Kozinčan, bol v rozličných ruvačkách pocvičený. Vedel, že keď mu jednu za uchom na kotrbu šibne, odpadne ako hruška zo stromu a poleží i hodinu bez vedomia. I

neodkladal, čo bolo treba urobiť, ale vychytil kolík z plota a udrel starého na označenom mieste tak silno, že mu hneď vypadol lampáš z ruky a on sám sa zvalil horeznačky ani zoťatý. Adam ticho pobehol ku koňovi, vyviedol ho pomaličky a potom sa hodil naň a odcválal smerom, odkiaľ prišli.

Keď takto chvíľu uháňal, pozoroval, že kôň ustáva, i skočil z neho a chytiac ho za uzdu, ťahal ho, utekajúc, za sebou. Vyšiel na mierny kopec a zastal. Schoval sa do chrasti a počkal, kým mesiac zasa zasvieti. Netrvalo dlho a hodný kus kraja sa ukázal v lahodnom svetle: široko-ďaleko len vŕšky, háje a polia prestierali svoje temné obrysy; živého tvora nebolo nikde vidieť.

Adam si vydýchol a teraz už, ticho kráčajúc, viedol koňa za sebou. Rozmyslel si, že sa okľukou dá zasa na cestu do B-ského zámku. Veď sa už len dopýta, kadiaľ sa ta dostane.

Chvíľu ešte išiel, až došiel k lesíku, v ktorom už ticho pošumievali smreky, otriasané nočným vetríkom. Adam vošiel do lesíka, našiel medzi hustými smrekmi suchšie miesto a uviazal koňa dobre k stromu. Trochu bojazlivo sa poobzeral, či sa mu neukáže nejaká mátoha, a potom sa prežehnal a pomodlil:

— Pane bože na nebesiach a Panenka Mária, ďakujem vám za vašu opateru; vy všetci svätí, neopúšťajte ma, ale orodujte za mňa. Amen.

Takto upokojac dušu, ľahol si a spal ako zarezaný, lebo bol veľmi ukonaný.

7

Na svitaní sa zobudil, odviazal koňa a zaviedol ho na lúčku, aby sa popásol. Keď toto skončil, sadol naň a vyšiel z lesíka. Poobzeral sa na

všetky strany a potom sa pustil chodníkom medzi zasiatymi poľami, vedúcimi k ceste. Za nejakú hodinu prišiel pred mestečko, z ktorého večer utiekol, obišiel ho širokým kruhom a hodne ďaleko za ním sa zasa vrátil k veľkej ceste, popri ktorej sa poberal napred. V najbližšej dedine si kúpil trochu živnosti pre seba a ovsa pre koňa. Krčmára sa spýtal, či nešiel tadiaľ ráno taký a taký človek, opíšuc mu Mihvoka. Krčmár takého človeka nevidel prechádzať.

Adam s ľahkým srdcom jachal napred. Mihvoka sa teraz nebál, lebo ten ho na svojom zlom koni iste nedohoní, najmä tak nie. keď Adam, často zlezúc z koňa, pešo pouteká popri ňom. Stretával sa zriedka s inými pocestnými a akéhosi starého sedliaka sa spýtal, či dobre ide na B-ský zámok. Sedliak mu povedal, že dobre a že ta do večera môže dôjsť, ak sa bude ponáhľať. Ďalej sa s ním do reči púšťať nemal vôľu a na jeho otázky len čosi zabručal a hodil sa na druhú stranu širokej cesty. Adam si pomyslel, že musí mať tiež zlé skúsenosti, keď tak od vojaka bočí.

Okolo poludnia zazrel na ceste zďaleka veľký voz, pokrytý plachtou, a doň zapriahnuté tri kone. Voz stál a okolo neho obchádzali dve ženské postavy. Adam sa pomaly približoval k nemu, keď zrazu zazrel, že mu jed-na zo žien kýva šatkou, i poduriac koňa, zakrátko bol pri nich. Na zemi pri voze sedel chlap, ktorý si stonajúc šúchal jedno stehno a neďaleko od neho vykladala čosi staršia, tučná, po meštiansky odetá žena. Mlela ja-zykom, ani keby ju za to platili. Keď sa Adam priblížil, obrátila sa k nemu a rozprávala mu:

— Cloviečiku, dobre, že ste prišli. Ak ste z boha, neopusťte nás. Ideme až hen z Trnavy a sme už štyri dni na cestách. Môj brat je kušnierom, toho pozná každý, panstvu len on šije. I kto by nepoznal Andreasa Pohánku, kušnierskeho majstra z Trnavy? Veru krajšie plášte, bekeče, dolomány nikto neušije, ani krajšie kožušiny na sklade nemá. Ale sa i dobre má. Veď

mu patria okrem toho ... dva domy na rínku.

— Tetka, nože nevykládá j te už toľko, povedzte mu radšej, čo sa stalo, — skočilo jej do reči asi dvadsaťročné dievča, biele a červené, ani maľované, s očami ako trnky.

Adam sa obrátil k nej, lebo mu stála temer za chrbtom. Strhol klobúk a riekol nie bez prekvapenia:

— Pozdrav pánboh!

A myslel si: „Ej, ale je hodná!"

— Nuž čože sa vám stalo?

Tu zasa skočila tetka do reči:

— Betka, Betka, aká si náhlivá, veď musím povedať, čo sa stalo. Ale mladosť je len taký pušný prach, len vybuchnúť a fufufu, — nadúvala líca, — už všetko porobíš. Nuž ideme do Púchova k bratovi, ktorého žena sa dnes-zajtra čaká a ktorého tamojší pán chce dať do žalára zavrieť pre akúsi pletku, lebo brat je kazateľ slova božieho a pán je katolík. Viete, ako je to s pánmi, keď sú katolíci...

Adam zdúpnel, keď počul slová, že „brat je kazateľ božieho slova".

— Pánboh odpusť hriechy, vy ste luteráni?

— Ano, evanjelici sme, verní nasledovníci Ježiša Krista.

— Ustúp diable, neuvádzaj ma do pokušenia! — zakričal Adam zdesene a strhnúc klobúk, prežehnal sa.

— Ja s vami nič nechcem mať do činenia, vy ste obete večného zatratenia a s takými nemôžem obcovať. Naprav vás pánboh, — riekol Adam, pozrúc na Betku nie bez ľútosti, lebo si myslel, že by sa tá veru i vernému katolíkovi hodila a nielen tomu s tými rohami.

Pobádal koňa do chôdze.

— Vidíš, tetka, čo si narobila svojimi daromnými rečami, — skočila

Betka na tetku.

Tetka, oháňajúc sa rukami a bijúc sa po stehnách, kričala, že nikdy nepočula o takom čudákovi.

— A vy, dobrý človek, — volala Betka za odchádzajúcim Adamom, — majteže rozum! Ja som pravoverná katolíčka a môj paholok tiež. Nuž keď tetke nechcete pomôcť, aspoň nás neopúšťajte. Kôň kopol paholka a utiekol nám. Pozrite, tam je, hľa, — ukazovala Betka obrátiacemu sa Adamovi koňa na neďalekej medzi.

— Toho nám chyťte a poriadne sa vám odslúžime.

Adam sa obrátil a ukazujúc rukou na Betku, riekol:

— Je to skutočná pravda, že ste katolíčka?

Používal mimovoľné výrazy, známe mu z farárových kázní a z modlitebnej knižočky, ktorú mu kaplán daroval.

— Ale pravdaže, pravda. Pozrite, tu mám obraz najsvätejšej Panny, — i pristúpila k nemu a vytiahla spod šiat emailový obrázok na zelenom pliešku. — No, veríte už?

— No, verím, teraz už verím. Lebo by to bolo večné zatratenie pomáhať kacírom. Pánboh zachovaj! — kývol Adam hlavou i rukami.

— Veď je to všetko pravda, ale i kacír je človek, — škriepila sa Betka, nakazená, tuším, tiež tým kacírstvom.

— No, choďteže už po toho koňa!

Adam odbehol, poľahky chytil koňa a doviedol ho k vozu.

Paholok Franc, rodom Nemec, vstal po biede na nohy, akosi len mohol chodiť, a udrel koňa päsťou: — Du Luder elendiges! — i pomáhal ho pripriahnuť k ostatným koňom.

Medzi priahaním Adam vše len pozrel na Betku. „Ale je to len rúča dievka. Veru, hádam onakvejšia ako Zuza," pomyslel si. Keď bol hotový,

prišla k nemu Betka a podala mu ruku.

— No, ďakujem vám, dobrý človek, — a potom vytiahla mešec z vrecka krátkeho, kožušinou obšitého kabátika a prehŕňala sa v ňom medzi peniazmi. „Koľko mu dať?" myslela, „dva denáre alebo päť?" I pozrela mu do očí, držiac obidve mince v hrsti. Adam sa usmieval na ňu, i pozdal sa jej, a v rozpakoch mu dala obidva peniaze, za čo potom od tetky dostala poriadne poučenie o gazdovaní.

Adam by bol býval vďačný i bez tých peňazí, ale keď mu ich dávala, nuž ich len vzal.

— Dobre sa majte, a nech vás boh sprevádza, — želal a potriasol jej neobratne ruku, drmúc ju, ani keby zvon ťahal.

— A keby ste prišli do Trnavy, pozrite do Pohánkov, neodtajíme sa vám, — povedala mu ešte Betka.

Potom vyredikali tetku i paholka na voz. Betka vyskočila ľahko za nimi, i pohli sa na jednu stranu a Adam na druhú.

Adam sa vše-vše obzrel za vozom a niekoľko ráz obzrela sa i Betka spod plachty.

8

Adam bez ďalších prekážok prišiel podvečer na B-ský zámok. Už zďaleka ho videl vyčnievať na vysokej skale.

V širokej doline na brehu Váhu sa vypínalo bralisko, z troch strán neprístupné a z jednej strany spojené úzkym chrbtom s ostatnými okolitými ihličnatými lesmi zarastenými vrchmi. Adam zastal na ustatom koni na brehu rieky oproti zámku a obzeral bralo, na ktorom stál; krútil hlavou nad vysokými, surovou silou naňho účinkujúcimi múrmi a s čudujúcim údesom meral očami ozrutnú vežu Nebojsu, ktorá sa i výškou i mohutnosťou

vypínala nad ostatné veže a staviská hradu. Adam bol vycvičený lezec, lebo ako chlapec podučil sa škriabať hore každou, čo ako strmou stenou Rozsutca, no a na tom jesto krkolomov každého druhu. I teraz v duchu oproboval vyliezť hore tými skalami, na ktorých stál pevný hrad, a myslel si, že bolo by možné vyjsť nielen hore tými skalami, ale i nevakovanými múrmi, najmä tam, kde sa dva zišli v uhle.

Ale červenou žiarou omaľované lúče zachádzajúceho slnka, odrážajúc sa od oblokov a múrov hradu, mu pripomínali, že bude čas prejsť cez Váh a dostať sa na noc pod strechu. Nemal najlepšiu náladu, lebo stál pred neistotou, či ho do zámku pustia a ako ho tam prijmú.

Otázka, ako prejsť cez rieku, tiež nebola najľahšia, lebo most na celej ceste, zo Žiliny až po hrad, nikde nenašiel. Cestujúci bŕdli *cez* menšie riečky a potoky a cez Váh sa prevážali na jednom-druhom mieste na kompách, a keď zhúkli vody od dažďov alebo jarného tepla z vrchov do riečnych korýt, museli i dni vyčkávať, dokiaľ natoľko opadli, že bolo možno bez nebezpečenstva utopenia prejsť.

Adam poduril koňa a jachal dolu brehom, vyzerajúc či brod, či nejaký čln alebo kompu, na ktorej by sa previezol. Hodne ďaleko zašiel, keď prišiel k jednej búdke na brehu. Skutočne tam bol prievozník, ktorý ho na svojom veľkom člne previezol na druhú stranu, kde bola na brehu dedina pod hradom.

Spýtal sa prievozníka, či môže ešte teraz ísť do zámku.

— Parom ho tam vie, — odvetil zarastený, otrhaný chlap, — či vás ta teraz pustia. Lebo koho pustia, koho nie. Sprobujte, veď uvidíte.

Prievozník mu ukázal cestu, ktorou sa dostane pod bránu. Adam zliezol z koňa a vedúc ho za uzdu, kráčal širokým chodníkom dohora.

Prešiel pred širokú priekopu, ktorá pretínala celú šírku chrbta, spájajúceho hradné bralo s okolitými vrchmi, a zastal. Veľké okuté

bránisko medzi dvoma nevysokými, ale rozložitými vežami ho ohromilo svojou silou a rozmermi. Videl na bráne i malé dvierka, ktoré zrejme slúžili na to, aby nimi jednotlivci mohli prechádzať. Nad bránou bol oblôčik, ktorým strážnik videl prichádzajúceho. Na vežiach nebol oblok, len niekoľko dlhých, úzkych strieľní.

Adam chvíľku počkal, potom, keď videl, že nič nevyčká, húkol, najprv nesmelo a potom, vyprobujúc si hlas, celou silou.

— Hahou, otvorte!

Otvoril sa oblok nad bránou a zjavila sa v ňom vysmiata tvár dievčaťa, čo Adama veľmi prekvapilo, lebo si myslel, že v takom mocnom zámku musia bývať len samí suroví chlapi. To dievča celkom nepristalo medzi tie tvrdé skaly.

— Čo chcete? Kto ste? — vrieskal dievčenský hlas.

— Ja som dragún z pálffyovského vojska a nesiem správu pánovi zámku! — zavolal Adam nazad. Dávno si rozmyslel, čo zavolá, keď sa ho budú pýtať, prečo chodí sem.

— Počkajte, otvorím vám, — zavolalo dievča a zmizlo.

Ponad priekopu bol stále spustený silný padací most z dubových brvien. Nebola maličkosť most vyťahovať primitívnym mechanizmom, pomocou ktorého sa to dialo, a preto ho nechali ležať, lebo veď v tú chvíľu nebolo nablízku nepriateľa a potom vchod do zámku bránili okrem brány i ťažké padacie mreže, ktoré bolo možno spustiť ich hrotnatými koncami na vdierajúceho sa nepriateľa.

Adam videl zvonku dosť zámkov, ale ešte nikdy ani v jednom nebol, a preto nie bez bojazlivej chúlostivosti obzeral hrúbku a výšku múrov, ktoré obtáčali neveľký dvor, na ktorý vyšiel z brány.

Dvor bol vydláždený nepravidelnými hrubými dlaždicami a ohraničený z

jednej strany múrom, na ktorý viedli miestami schody, a vyššími-nižšími budovami s pomerne malými, zamrežovanými oblokmi. Čo videl dvere na staviskách, to boli všetko malé a vybíjané veľkohlavými klincami, robiace dojem veľkej pevnosti. Oproti bráne stála druhá, ktorou sa prechádzalo do druhého dvora.

V rohu medzi dvoma dvormi stála ozrutná okrúhla veža Nebojsa, na ktorej len tu i tu bolo vidieť strieľne a len od polovice výšky boli na nej riedko a nepravidelne roztratené malé oblôčiky. Pod samou končitou strechou bola zvonku okolo nej drevená pavlač, z ktorej musel byť krásny výhľad na okolité vrchy, lúky a rieky.

Pred ktorýmisi dverami sa dotuha škriepila staršia tučná žena so sluhom, držiacim putne v rukách, po dvore postávali dvaja ozbrojení chlapi a popod múr, ako keby sa vkrádal, išiel ukradomky fúzatý, bradatý chlap, nesúci biednu potravu pre väzňov, keď vošiel Adam na dvor. Ozbrojení chlapi pristúpili k nemu.

Jeden z nich, s visiacimi dlhými fúzmi a s ostrým, naľavo skrúteným nosom, ho oslovil:

— Čo ťa sem nesie, chlape?

Adam zľaknuto a úctivo strhol klobúk.

— Prosím ponížene, ja som vojak od Pálffyho a poslal ma sem pán strážmajster, pán Sekera.

— Sekera ťa poslal? — povedal druhý ozbrojenec, majúci posmešnú tvár s krátkou červenou bradou.

— Pekných ciciakov nazbiera ten Sekera do svojho pluku. A prečože ťa sem poslal ten Sekera? Nám máš pomáhať, alebo sa ťa bál?

— Poslal ma sem, aby som tu čakal, dokiaľ i on nepríde so svojou čatou, — odvetil Adam a položil si klobúk na hlavu, lebo ho pichol

posmešný hlas vojakov.

— A ťa už mater dnes pridojila? — pýtal sa zasa posmešník.

V Adamovi sa celkom predrala na povrch kozinská ľahká a smelá krv. Veru ma moja mať už tak dávno pridojila, že by sa i mne, i tu môjmu koňovi zišla nejaká živnosť, lebo nám obom v bruchu Cigáni klince kujú, — odvetil Adam a potľapkal koňa po šiji.

Posmešník zavolal:

— Števo! Števo!

Z ktorýchsi dverí vybehol paholok.

— Zaveď koňa do stajne a daj mu porciu ako druhým koňom, a ty, Pavo, zaveď tohto hladoša ku kapitánovi, — riekol druhému vojakovi.

Adam stúpal za fúzatým vojakom, ktorý ho zaviedol k múru, v ktorom boli malé dvercia a neďaleko nich malý zamrežovaný oblok. Hore niekoľkými strmými schodíkmi vošli do malej komôrky, v ktorej nebolo okrem jednoduchého jedľového stola a troch-štyroch stolíc nijakého náradia. Bola to strážnica. Pri stole sedel veľmi pekný, počerný, mladý, asi dvadsaťosemročný muž a hral sa v karty s druhým, starším, bradatým. Komôrku osvetľovala len jedna lojová sviečka v železnom svietniku.

— No, čo je? — zavolal nevrlo mladý muž na vojaka.

— Pán kapitán, prišiel teraz jeden vojak z Pálffyho dragúnov a chce tu čakať, dokiaľ sem nepríde strážmajster Sekera so svojou čatou.

— Nuž nech čaká pre mňa i do súdneho dňa! — odvrkol kapitán.

Starší dôstojník sa zamiešal do veci:

— Rudo, pošli ho k tomu starému trkvasovi, nech sa zabáva s ním, aspoň sa mu čas minie. Vieš, že mu ide hlava odpadnúť od dlhej chvíle.

— Pravdu máš. Choď s ním k veľkopánovi.

Starší dôstojník pod starým trkvasom rozumel „veľkopána", pána Petra

Pavla, nedávno ešte Praskovského, dnes už vplyvom Pázmánovým Praszkóczyho, majiteľa B-ského zámku a ešte mnohých iných panstiev a hradov.

Vojak viedol Adama do paláca. Prešli bránou do druhého dvora, veľkého štvorcového priestoru, ktorý bol hladšie vydláždený ako prvý dvor. Oproti bráne boli pred hlavným vchodom do paláca široké parádne schody, nad nimi stáli vysoké a široké dvere z vyrezávaného dreva medzi dvoma kamennými stĺpmi dórskeho slohu. Celý tento dvor bol dookola ohradený jednoposchodovými stavbami so širokými blokmi, s kamennými pilastrami pri bokoch. Bola to stavba v renesančnom slohu, pri ktorom sa však staviteľ akiste len zhruba pamätal na jeho zložky. Nad hlavným vchodom bola na poschodí veľká dvorana, označená i zvonku vyčnievaním nad ostatné stavby a neobyčajnou veľkosťou oblokov; pri jej bokoch boli menšie jedálne a iné spoločenské miestnosti. Oproti dvorane bola na poschodí galéria, otvorená a dosť široká chodba, ktorá bola oproti dvoru ohradená oblúkmi pospájanými trochu nízkym stíporadím. Dojem, ktorý urobil tento dvor na Adama, bol veľký; obzeral ho zo všetkých strán, roztvoriac oči a ústa s bojazlivou úctou. Bolo už pološero, a tak i veľkosť dvora, i jeho obrysy účinkovali ešte väčšmi. Vojak kráčal k dverám v kúte dvora, za ktorými boli úzke točité schody pre služobníctvo. Vyšli hore nimi a potom kráčali dlhou, trochu úzkou chodbou k akýmsi dverám, pred ktorými si vojak ošuchoval čižmy a vysúkal fúzy. Adamovi srdce hlasno bilo. Vojak s úctivou lahodnosťou stisol ťažkú železnú kľučku a dvere tichučko otvoril. Izba, do ktorej vošli, bola temer prázdna, bola v nej len dlhá, miestami zodratou medveďou kožou prikrytá lavica pozdĺž jednej steny a kozub. Pri obloku stál s rukami na chrbte zakľúčenými husár a díval sa vyzivujúc von oblokom. Husár, zazrúc ich, vytiahol obočie prísne dohora a opýtal sa:

— No, čo je?

Vojak, ktorý v prvom dvore nehľadel s veľkým rešpektom na husára, tu v nezvyčajnom okolí, skromne pošuškal:

— Šikujem tu, hľa, — ukázal palcom nad plece, — tohto pálffyovského dragúna k veľkomožnej milosti. Poslali ho pán kapitán.

— No, neviem, či ho teraz prijmú, majú vážnu poradu. Pozriem.

I vošiel do susednej chyže. O chvíľu sa vrátil a riekol krátko:

— Choďte, — ukážuc pritom i rukou dovnútra.

Adam vošiel za vojakom do veľkej izby, steny ktorej boli do vyše polovice svojej výšky vyložené dubovými doskami s poličkou navrchu. Boli v nej dva obloky v hrubom múre, takže sa utvorili pri nich výklenky, v ktorých boli lavice pokryté rozličnými kožušinami. Obloky boli dosť veľké, zamrežované a skladali sa z drobných sklených tabličiek v olovených rámcoch. V izbe bol veľký dubový stôl, kredenc s točenými stĺpikmi, zaujímajúci skoro jednu celú užšiu stenu, a niekoľko ťažkých starých, už ošúchaných, čiernym remeňom obtiahnutých stolíc. Pri stole sedeli dvaja mladší muži: jeden pobelavý, s dlhým tenkým hrdlom, s malou hlavou, s vygúlenými očami a veľmi dlhými riedkymi fúzmi, a druhý plecitý mocný muž s čiernymi hrubými, do ostrého hrotu vysúkanými fúzmi. Obďaleč nich sedela stará, veľmi tučná pani s ovisnutými lícami, pokrytými drobnými tmavočervenými žilkami, ktorej dolná pera visela skoro až po bradu. Na hlave mala čepiec a na nose veľké okrúhle okuliare a sliepňajúc na svoju prácu, vyšívala akúsi hábu farbistými hodvábmi. Lojová sviečka v striebornom svietniku jej stála tak blízko hlavy, že si skoro spálila na nej takmer celkom šedivé vlasy. Na holom stole bola kanvica s vínom, sklené poháre na vysokých nohách a rozličné zájedky.

Medzi stolom a oblokom sedel na širokom stolci s vysokým operadlom, k obloku obrátený, starý muž mohutnej postavy s bielymi vlasmi a skoro

celé prsia zakrývajúcou, už úplne šedivou bradou. Jeho husté a neobyčajne veľké obrvy boli úplne čierne a čudne sa odrážali i veľké červené pery v záplave bielych fúzov a brady.

Starý pán bol Peter Pavel Praskovský, podľa výroku oficiera z prvého dvora starý trkvas.

Praskovský sa vyznačoval náramnou obrazotvornosťou a básnickým nadaním istého druhu, lebo pri všetkom svojom tvorení a účinkovaní hľadel na to, aby robil dojem. Rozprávať vedel živo a dopodrobna, lenže nikdy nie pravdu, ale svoje výmysly. Bezohľadne luhal a pristrihoval pravdu alebo kvôli dojmu, alebo aby svoju tézu dokázal. Bol prísny mravokárca, oduševnený vlastenec, plakal nad úpadkom krajiny, bol silným zástancom svojej viery a hrešil odpadlíkov. Ale narodil sa z katolíckych rodičov, vo svojom mužskom veku prestúpil na evanjelickú vieru a teraz pod účinkom rečí a nahovárania Pázmánovho sa zasa klonil ku katolicizmu. Oduševnil sa za každú myšlienku, sľuboval na jej vykonanie veľké sumy, a nedal alebo nič, alebo čím najmenej. Ešte donedávna nemierne pil; keď začal, neprestal, dokiaľ sa neopil do bezvedomia. Od dvoch-troch rokov prestal tak piť, lebo cítil, že ho to dovedie časom do hrobu. Svoj veľký majetok zle spravoval a veľkú časť dedovizne utratil, lebo vždy len podľa svojej hlavy konal. Jeho okolie a jeho „priatelia" mu do očí lichotili, opovrhujúc a okrádajúc ho pritom pri každej príležitosti. Pokladal sa za prebitého diplomata, nikdy nešiel rovným chodníkom, a každý i najtajnejšie jeho úmysly hneď prezrel a prekrižoval. Pokladal sa za dynastu, za človeka v ťažkej službe krajine a viere zošediveného. Aby zvýšil dojem svojho zjavu, farbil si pred krásnym benátskym zrkadlom každodenne obrvy a pery. Jeho spôsob reči bol veľmi vážny, používal rád zvraty ako prorok a predpovedal ťažké pohromy, keď jeho poslucháči nechceli bezpodmienečne uznať správnosť alebo

pravdivosť jeho tvrdení.

Z dvoch pri stole sediacich mužov bol pobelavý jeho syn Ondrej a druhý jeho domáci kazateľ slova božieho Samuel Konôpka, ktorý svojím výzorom a chovaním hodil sa lepšie za vojaka než za kňaza.

Stará pani bola jeho manželka, rodená Barbora Rozvadecká z Rozvadíc.

Praskovský vykladal mladým mužom o skaze vysokej šľachty pre nesvornosť. Hovoril hlbokým, vešteckým hlasom:

— Vidím prichodiť deň, keď vysoká šľachta zmizne z povrchu zeme. Čo je šľachetné, to zhynie, a panovať budú kupčíci, kňazi a Časom i poddanstvo. Nás neskazí cudzia ruka, samovražedným spôsobom sami podrežeme svoje žily a vykrvácame, áno, vykrvácame.

— Smutná je to vec, tá nesvornosť, — vzdychol Konôpka a nalial vína sebe i Ondrejovi, — veru smutná. Ale čo má človek robiť? — štrngol do Ondrejovho pohára. — Vypime si.

Praskovský si vysiakal prstami nos, pokýval trúchlivo hlavou a pohladil si bradu. Vtom vošiel do izby husár a oznámil vojaka s Adamom.

Všetci uprene hľadeli na dvere. Vošiel vojak a za ním Adam. Nastalo na chvíľku ticho. Starý Praskovský konečne vzal na známosť, že niekto vošiel do izby, i spýtal sa pomaly:

— No, koho to vedieš pred nás, Pavel?

Vojak sa ponížene poklonil, ustúpil nabok a potrhol Adama, aby sa postavil pred veľkopána.

— Tohto dragúna zo Sekerovej čaty, veľkopanská milosť, — odpovedal.

— No, a kto si ty a akú novinu nám nesieš? — spýtal sa veľkopán, hladiac si bradu.

Darmo tajiť, ale Adam sa sprvu zajakal a triasla sa mu brada, keď sa zhováral s veľkopánom.

— Ja som Adam z Kozinskej, Adam šangala z Kozinskej, vojak, zverbovaný pánom Sekerom.

— N-no, a kedy si sa zverboval a prečo?

— Pred štyrmi dňami v Žiline, a preto, lebo sme nemali doma čo jesť.

Ondrej poznamenal, že sedliaci strašne mnoho jedia. Jeho matka mu prisvedčila, že je to veru naozaj pravda.

— Tí ľudia pojedia toľko ako svine alebo dobytok. Rozumie sa, že im nestačí. Ja zjem funt mäsa alebo päť-šesť vajec na ráno, a oni ohromnú misu kaše a na obed sú lační, ako keby neboli jedli od predošlých hodov. Skutočne ako dobytok.

Pri reči Praskovskej vojak štuchol Adama do boku a zašepkal mu, aby pri každom oslovení povedal: „Veľkomožná alebo veľkopanská milosť." Praskovský si zasa rozmyslel, čo sa má Adama ešte pýtať.

— N-no, a prečo ťa, práve teba, neskúseného, neznámeho vojaka, poslal strážmajster Sekera k nám?

Adam sa pozbieral a riekol:

— Veľmožná milosť, aby som oznámil, že príde so svojou čatou.

— N-no, a prečo teba poslal, či nemal iného koho poslať?

— Veľmožná milosť, poslal nás dvoch, — hovoril Adam neistým hlasom, cítiac, že mu začína prihárať.

— A kde je ten druhý?

— Cestou sa mi stratil, veľkopanská milosť.

— A to bol starší vojak?

— Veľmožná milosť, starší.

Praskovský sa ostro díval na Adama, ktorý sa potil a triasol.

— Chlape, ty mi čosi tajíš. Hovor pravdu, lebo ťa dám vystrieť.

Adamovi prebehol mráz po chrbte a kolená sa mu zatriasli, ale sa vzmužil.

— Veľmožná milosť, poviem pravdu. Utiekol som mu, lebo som mu nedôveroval.

— Ach tak! A prečo si mu nedôveroval?

Adam videl, že musí s pravdou von, i vyrozprával svoje skúsenosti s Jonášom. Pri rozprávaní zabudol na všetok strach a cítil len svoju krivdu, i podal celú vec tak, že poslucháči boli na jeho strane.

— No, pekne a zručne si sa držal. Ale prečo si musel utekať zo Žiliny? — pýtal sa veľkopán, spokojný sám so sebou, že vie z Adama vybrať, čo by on radšej bol zatajil.

— Lebo som cestou do Žiliny ubil akéhosi pána, a preto ma chceli chytiť.

— Čo si ty všetko neporobil! Nuž a prečo si toho pána ubil?

Adam vyrozprával, ako sa to stalo.

Konôpka poznamenal, že ten poddaný, ktorého Adam bránil, stratil úplne ľudský cit, keď napadol brániaceho sa Adama, na čo pani Praskovská poznamenala, že sú poddaní predsa nie ozajstní ľudia, len takú podobu majú.

Praskovský kýval hlavou a hmkal.

— No, a kto bol ten pán, ktorého si zbil? — spýtal sa zas.

Adam odvetil zrazu a rozhodne:

— Neviem!

Bolo na ňom vidieť, že sa bojí vyjaviť, kto to bol, a že je odhodlaný tajiť to do krajnosti. Praskovský sa ostro díval naňho. Ondrej sa posmešne zasmial.

— On nevie, hahaha, on to nevie!

— Nuž iste nevieš?

— Veľmožná milosť, už raz neviem. Nikdy som ho predtým nevidel.

— Hm, hm, nevieš, nevieš, — hladil si Praskovský bradu. — Nože ty, Pavel, zavolaj majstra Gašpara, nech príde sem so šraubami na prsty. On má veľký dar občerstviť pamäť človeka.

Pavel až chtivo odišiel a Adam zbledol. Hlava sa mu zakrútila, nevedel čisto myslieť. O chvíľu sa spamätal. Pomyslel si, že radšej povie všetko, ako by ho mali mučiť. Veď keď povie, len ho obesia, a keď nepovie, budú ho i mučiť.

— Veľkopanská milosť, poviem, kto to bol.

Celá spoločnosť sa z chuti zasmiala, ešte i Konôpka, ktorý sa od radosti nevedel zdržať, aby si zasa neštrngol.

— No, vidíš, Michal, či Juro, či ako sa voláš, — poznamenal Praskovský. — Nuž akože sa volal ten pán, čo si ho tak zbil?

Adam sa hodil na kolená a zložil prosebne ruky.

— Veľkopanská milosť, bol to gróf Markoč.

— Gróf Markoč! — zvolal Praskovský s najväčším úžasom, ktorí zdieľali s ním i ostatní. — Grófa Markoča si ty zbil, ty nikto, ty červík?!

Adam vstal. Cítil, že mu niet pomoci, že je stratený. Rozbúrila sa v ňom krv, že ho ľudia nevinne takto prenasledujú, i povedal si tvrdo: „Nejdem sa im viac prosiť."

— Hej, pána grófa Markoča som zbil.

— A veľmi si ho zbil? — spýtal sa Ondrej.

— Dal som mu toľko, koľko som mohol, — odvetil Adam rozľútene.

Praskovský sa obrátil k spoločnosti a zvolal vážne:

— Ten chlap grófa Markoča vymlátil! Rozumiete ma: grófa Markoča, jeho veľmožnú milosť, pána Lysece a Keč- ky!

Po týchto slovách sa všetci začali smiať, že im až slzy tiekli. Kričiac, zajakajúc sa a plieskajúc po chrbte jeden druhého, volali:

— Markoča vypráskal taký chlap! No, ten mu dal, no, to muselo chutiť, pán gróf! Hahaha, hohoho!

Adam sa díval na spoločnosť ako na bláznov. Videl, že jeho previnenie neberú veľmi vážne, keď sa tak smejú. Konôpka sa ho spýtal:

— Nuž, akože si ho zbil, toho grófa, porozprávaj ešte.

Adam rozprával ešte raz o bitke a tentoraz neskúpil údermi, ktoré pán gróf Markoc dostal, vidiac, že spoločnosť v nový smiech vypukuje, keď opisoval, ako pán gróf vyskakoval, keď mu šibal po stehnách valaškou.

Veselosť sa po troche utíšila. Praskovský si utrel slzy, pohladil si bradu a vysiakal sa ako predtým, potom zasa urobil tvár ako Jupiter na Olympe a začal:

— Chlape, ty si zbil grófa, a za to ťa trest minúť nemôže. My páni sme povinní jeden druhého brániť. Kdeže by sme prišli, keby hocijaký pobehaj mohol takého veľmoža, ako je gróf Markoč, beztrestne zbiť? Kdeže by sme to prišli?

Tu skočila mu do reči pani manželka:

— Peter, Peter, či sa ti rozum čistí? Ako môžeš trestať človeka, ktorý tvojho najväčšieho záškodníka a nepriateľa zbil? To som nikdy nepočula, takú galamutu!

Konôpka tiež prispel svojou hrivnou na pomoc Adamovi.

— Veľkopane, gróf Markoč vám zničil, ani neviete koľko majetkov, zobral vám dva hrady, siahol a siaha vám na život, a v y . . .

— Ale je veľmož, — riekol Praskovský ako boh.

— Otec, pamätáte sa, ako vás raz v noci skoro chytil v Považskej

Bystrici? Boli by ste vtedy človeka, ktorý by ho bol nie zbil, ale zabil, trestali? A keby vás bol zlapal, dnes by ste, v najlepšom prípade, sedeli v nejakej temnici, a nebol by vás ratoval ani Bethlen, ani jeho cisársky a kráľovský majestát, — preriekol rozhorčene Ondrej.

— Ale je veľmož, — začal zasa Praskovský, na čo mu znova pani Barbora skočila do reči:

— Netárajže, nie. Ja si toho chlapca vezmem do domácnosti, ani Sekeroví ho nedám. Ty, Ondriš, daj mu ešte i dva dukáty, zaslúžil ich. A ty, starý, opováž sa mu ublížiť, ja ti dám! — hrozila Petrovi Pavlovi s hábou v ruke.

— Tak vy zastupujete inú zásadu než ja, pravda, nepravú, nepravú, — hovoril chladno Praskovský. — Dobre, i vy môžete mať pravdu. Ale čo ako, na ten Markočov výprask si vypijem. Nalejte mi, Samuel Konôpka, nalejte!

Konôpka vďačne nalial do veľkého pohára; vedel, že teraz bude pijatika do rána. Pani Barbora síce odporovala, aby muž nepil, ale všeobecnému nátlaku sa poddala.

Vtom vošiel do izby vojak s majstrom Gašparom, vysokým a mocným chlapom s dlhou, skoro po pás siahajúcou červenou bradou. Mal na sebe zodratú remennú zásteru a v rukách akési príšerné železá. Adamovi mráz prešiel po chrbte, keď si pomyslel, ako blízko bol tomu, aby tie železá použili na rozmliaždenie jeho prstov! Konôpka sa zamračil, keď videl kata, a kývol mu rukou, aby šiel preč. Kat stál ani socha. A tu Ondrej zakričal naňho:

— Choď už do pekla!

I starý Praskovský mu kývol vážne rukou, aby odišiel. Kat zmizol.

Pani Barbora sa obrátila k Adamovi a kázala mu, aby sa zobliekol. Chcela vidieť, či nemá nejakú chorobu na sebe a či je dosť silný za husára.

Adam zhodil zo seba obšúchaný dolomán.

— No, zobleč sa celkom! — zvolala netrpezlivo pani Barbora.

Vojak pomáhal Adama zobliecť, už stál pred nimi celkom nahý. Adam si myslel, že je toto veru svinstvo zobliecť sa donaha pred paňou, ale keď kázala?

Pani Barbora ho krútila sprava, zľava, obzerala odpredku, odzadku, svietiac si k tomu sviečkou; štipla ho do ramien, do stehien, ťapkala po chrbte, po prsiach, obzerala zuby, nohy, vôbec prehliadala ho ako kus dobytka.

— Bude súci, bude. Ty, Pavel, zaveď ho do čiernej izby, nech sa mu Katarína dá najesť, veď má brucho ani vypitvané, a potom ho oblečte za husára.

Adam sá chcel tam v izbe obliecť, ale Ondrej zakričal naňho:

— Pakuj sa, tu sa nebudeš obliekať. Von!

Adam si zobral háby pod pazuchu a vybehol s vojakom do predizby k husárovi, kde sa obliekol.

Dva dukáty mu Ondrej zabudol dať a pani Barbore tiež viac neprišli na um. Adam sa potom ešte viac ráz prosebne díval naňho, ale Ondrej či nechcel, či nevedel porozumieť nemej prosbe, a slovom ich pýtať sa neopovážil, lebo sa Časom presvedčil, že poddaný je vydaný pánovi na milosť a nemilosť.

Zákony ho síce do istej miery chránili; ale kde bol ten súd, ktorý by ich bol uplatnil proti veľmožovi v prospech úbohého poddaného?

9

Adam sa v predizbe obliekol a kráčal potom za vojakom do čeľadinca. Bola to veľká, dlhá miestnosť, ako nejaká chodba, s vysoko umiestnenými

malými oblokmi. Jej nábytok boli dlhé priče so slamníkmi a s kobercami, v jednom rohu boli veľké kachle, po izbe niekoľko truhličiek, na stenách na klincoch viselo niečo šatstva. Tu sa Adam prezliekol do husárskej rovnošaty Praskovského, ktorá sa skladala z červených nohavíc a zo žltého dolomána. Bol v tých hábach veľmi driečny a nie bez záľuby ich pohladil na sebe.

Keď sa obliekol, išli do kuchyne, alebo, ako to volali, do čiernej izby. Bola to pomerne malá, začadená miestnosť, ktorej skoro tretinu zaujímal veľký kozub. Ozajstná kuchyňa, v ktorej hotovili jedlá, bola múrom oddelená od tejto kozubáme, a to preto, lebo sa z kozuba veľmi často, ba temer stále kadilo, a tak mnoho ráz nebolo možné v nej pracovať. Na stenách viseli panvice, trojnohy, hrnce z medi a hliny, i ražne rozličnej veľkosti a konštrukcie. Misy, taniere, džbány boli v susednej kuchtiarni na policiach poukladané. Dlážka v týchto miestnostiach bola vykladaná tehlou. Keď Adam s vojakom vošli do kozubáme, pecúch — asi pätnásť-šestnásťročný chasník so zapálenými očami — otvoril práve oblok, aby dym vyšiel. Pecúch nemal inej roboty ako udržiavať oheň v kozube a odpratúvať z neho popol. Dolu komínom vše fúkol vietor a rozhádzal iskry, dym, popol do hrncov, natrepal ho na pečienky a do očí prítomným.

Pri obloku na lavičke sedela stará kuchárka Sabína, vysoká a suchá osoba, ktorá tak kašlala, že sa len tak ozývalo, malo jej pľúca vytrhať; pritom pľula okolo seba na všetky strany. Vo dverách kuchtiame stálo mladé, asi dvadsaťročné dievča, s rukami opretými na bedrách, a radilo sa so Sabínou. Dievča, Žoša, dcéra vrátneho, ktorá vpustila Adama do hradu, malo šumnú tváričku a bolo dobre urastené, ale jej posmešné ústa a vyhrnutý noštek poukazovali na uštipačnosť, nie bez zlomyseľnosti, a na vypínavosť. A tentoraz by sa Lavater nebol pomýlil, lebo Žoša skutočne rada robila nielen posmešky z každého, ale donášala svojej panej, ktorej

bola chyžnou, všetky klebety. Jej pani bola žena mladého Praskovského, rodedená Brigita z Kahlenbergu. Pochádzala z Čiech z bohatého grófskeho domu. Jej prastarý otec sa z lancknechtského vodcu Karola V. stal grófom a majiteľom značných majetkov v Nemecku a v Čechách, ktoré nadobudol za schmalkaldskej vojny, zväčša nie kúpou.

Žoša škriekala na dobrú Sabínu, že toľko kašle a chriaka, a nelieči sa.

— Ešte ste ani u Javorníka neboli, a ten vám pod nosom býva.

— A ten veru pomôže, — zavolala z kuchtiame druhá dievka Hana, umývajúca tam riad. — Ľaľa, í Capúcha tak pozariekal a poobkiadzal, že na tretí či štvrtý deň vstal.

— Ani na krížnych cestách v Malatíne ste neboli. Ktože to kedy slýchal, tak odŕhať a nepomáhať si. Fuj!

Vojak zavolal na Žošu:

— Čuš už, zavri ústa, poriadny človek ani k slovu nepríde pre teba.

Žoša, ktorá s úľubou hľadela na driečneho Adama, teraz zatíchla. Chcela vojakovi odseknúť, ale zabudla na reč, keď Adam predstúpil a pozdravil úctivo všetkých:

— Pozdrav pánboh!

Sabína si utrela zaslzené oči zásterou a pozrela naňho.

— Uslyš pánboh, — odvetila. — Ktože si ty, synku, a čo by si rád? — spýtala sa ho.

Vojak odpovedal namiesto neho:

— To je nový potrimiskár. Prišiel sem ako vojak, ale ho veľkopani prehodila medzi husárov. Kázala, aby ste mu dali jesť, lebo má vraj brucho ako vypitvané. Nuž ho už len napchajte!

S tým sa obrátil a odišiel z kuchyne, buchnúc za sebou dverami.

Sabína vstala a vošla malými dverami do komory a doniesla odtiaľ

okruch chleba a hodný kus zasolenej a upečenej baraniny, ktorá páchla ani mor. Adama zápach nemýlil, dal sa do nej ako človek, ktorý by týždeň nebol jedol. Chytil mäso do obidvoch rúk a odhryzujúc z neho, rozprával plnými ústami, kto je a odkiaľ je. Honosil sa tým, že ubil grófa Markoča. Rozprávanie jeho prišla počúvať okrem Žoše a Hany ešte i tretia dievka, Róza z kuchtiarne. Rozumie sa, že ho nenechali rozprávať bez prietržky, ale že mu stále predhadzovali poznámky a otázky.

Sabínu, kým jedol, zasa schytil kašeľ a Adam, chcejúc preukázať svoju skúsenosť, odporúčal jej „múdreho" z Trenčína, ktorý i jemu pomohol. Tu mu Žoša skočila do reči a vykladala ostrým hlasom, akoby poučujúc:

— Múdry! Tvoj múdry je len medzi sprostými múdry. Ja viem od tetky Marty z Bukoviec — a tá je inakší mudrc ako tvoj „múdry", tá i biskupovmu kaplánovi predala chromého koňa miesto kozy — že je najistejší liek proti každej chorobe, keď o polnoci na malatínskej krížnej ceste z chlapa, čo tam vždy na šibenici visí, vytrhneš jednu kosť, ktorúkoľvek, potom ju spáliš a popol vypiješ v mlieku alebo zješ v kaši. Vieš? — zakričala potom a s takou tvárou, ako keby bola vydala najväčší tromf.

Na to zvolala Hana:

— No, a ktože pôjde o polnoci na krížnu cestu? Veď by tam od strachu umrel. Veď sa tam čerti so strigami schádzajú! Zachovaj nás od zlého, pane bože!

Ostatnú vetu všetci s ňou naraz vyslovili bez rozmysle, a to urobili vždy, keď niekto spomenul tie temné mocnosti.

— A akože vytrhneš tú kosť z obesenca? — spýtal sa Adam, nie bez posmechu, lebo ho mrzelo, že jeho radu celkom za nič nemala, — kliešťami alebo zubami? To by musel mať také tesáky, ako máš ty!

— Vidieť, aký si sprostý, keď nevieš. Holými rukami ju musí vybrať,

vieš, len holými rukami, ináč to neosoží.

— No, namojpravdu, len ty probuj z človeka vybrať holými prstami kosť, ale ťa chvatné za nos. — Adam priskočil k nej a cvakol jej pred nosom zubami, akoby jej chcel kus nosa odhryznúť. Žoša i ostatné dievky skríkli od Takú.

— Jój, ty špata akási, ale ti dám! — zavolala Žoša a ťapla mu po chrbte.

Sabína sa smutne usmiala.

— Ja už tú medicínu pre teba nechám, ja sa už len do vôle božej oddám.

Adam bol zhovorčivej a veselej povahy, život nebral ťažko, o zajtrajší deň sa veľmi nestaral a nepokazil nijaký žart. V jeho rodisku pokladali zradenie alebo opustenie druha v nešťastí za najväčšiu podlosť, a on túto náuku mal tiež ako Písmo sväté.

Pôsobil príťažlivo na dievčatá nielen tým, že bol hodný šuhaj, ale i z tejto povahy plynúcou bodrosťou. Za krátky čas sa spriatelil s celou čeľaďou a najväčšmi so Žošou. Zvláštne visel na ňom i Miško Trojak, od neho o dva-tri roky mladší, hodný mládenec, ktorý spával pri jeho boku a s veľkým rešpektom hľadel naňho, pokladajúc ho za nejakého zvláštneho chlapíka. Miško sa mu chcel zavďačiť i tým, že mu donášal všetky noviny a pletky, ktoré Adam púšťal jedným uchom dnu a druhým von. Adam predbežne, z nepovedomej prešibanosti, najviac vyznačoval z dievčat Hanu, hoci sa mu Žoša najlepšie páčila.

Štvrtý deň po jeho príchode oznámil mu Miško, že do zámku prišiel nový vojak, o ktorom podľa opisu hneď Adam zvedel, že to musí byť Mihvok. Prišiel tak nebadane, že nijaký rozruch nespôsobil. Vyzerajúc ho, videl ho od chrbta, ale bol úplne istý, že je to on, ako i o tom ubezpečený, že Mihvok vedel, že je i Adam v zámku a že ho i teraz zazrel, lebo to chlapisko malo svoje škuľavé oči všade. Od tých čias ho vše stretol, kde ho nebolo treba.

Ponevieral sa po celom zámku ticho ani tôňa a vždy bol tam, kde ho človek najmenej očakával. S Adamom sa nechcel zísť, ale chodil za Žošou.

Adam už poznal celý zámok. Za druhým sa nachádzal ešte i tretí, a to trojhranný dvor, malý, tmavý; obľubovali ho stavby, v ktorých boli rozličné sklady a miestnosti pre väčší počet zbrojnošov, taktiež i žaláre a temnice. Vcelku pôsobil na Adama príšerne.

So zvláštnou chtivosťou mu rozprávala najmä Žoša o rozličných strašidlách a zjaveniach, ktoré sa v jednotlivých jeho čiastkach zdržiavajú, a veru radšej by bol išiel o polnoci do krypty ako na také navštevované miesto na pravé poludnie. Najmä v budovách tretieho dvora boli všetky chodby tmavé, úzke a vlhké, i hore na poschodiach, a aké mohli byť v podzemných pivniciach a temniciach! V paláci boli večer chodby osvetlené malými kmitajúcimi lampami; ich svetielko stačilo len natoľko, aby človek videl pred seba a aby sa nebuchol do nejakého predmetu, ktorého farbu a podobu ledva bolo možno rozoznať. V paláci nebolo toľko mátoh ako v inej čiastke zámku, ale i tam sa vše ukazoval jeden praskovský praded v dlhej mníšskej kutni s kapucňou, v akej sa dal pochovať v nádeji, že mu ten oblek pomôže prešmyknúť sa aspoň medzi duše do očistca, lebo mal mnoho a ukrutných hriechov na duši. V treťom dvore, v Basovej veži, bola jedna dosť pekná izba, z ktorej bol krásny výhľad na okolitý vidiek. Do tejto izby zatvárali menších hriešnikov, ktorí sa v domácnosti previnili. Izba bola i dosť obstojne zariadená, a jednako sa jej každý ukrutne bál. Čeľaď rozprávala medzi sebou, že asi pred sto rokmi bola na hrade pekná pani a do nej sa zamiloval vtedajší kapitán hradných zbrojnošov; pán hradu Rufus Praskovský to zbadal a dal zavrieť kapitána do tej izby predtým, ako by ho bol ukrutným spôsobom odpravil. Kapitán, vediac, Čo ho ločakáva, usúkal si z roztrhaných šiat povraz a obesil sa naň v jednom z kútov. Rufus dal od potĺkajúceho sa maliara obraz obeseného namaľovať na tom istom mieste

na múr, kde sa kapitán zmámil. Obraz bol skutočne príšerný už svojou prítomnosťou; postava obesenca visela na klinci spolovice kľačiac, tvár mala bielu ani vápno, oči vyvalené a z úst jej trčal koniec čierneho jazyka.

V treťom dvore bol v prízemí i chorobinec. Boli to dve dlhé, pomerne úzke izby s nízkym sklepením a s malými riedkymi oblôčikmi. Pri stene oproti oblokom bolo niekoľko drevených postelí so slamníkmi a kobercami. Izby boli temné a vlhké, a práve preto ich vybrali za chorobinec, aby sa nikomu nesladilo v nich vylihúvať, keď vládal vstať. A je isté, že ani jeden chorý nebol v chorobinci ani o hodinu dlhšie, ako musel byť. Veď ani v nich to nebolo veľmi isté. Chorý ležal skoro bez opatery, sám so svojimi myšlienkami. No a v chorobinci už toľko ľudí pomrelo! Nebolo tam naskrze bezpečne. Najmä v podvečer alebo v noci, keď len malá olejová lampa kmitala na stene, schádzali sa tam duchovia všetkých, ktorí už od toľkých rokov tam pomreli. Chorý sa stále obzeral či sa od chrbta neblíži ukradomky naňho nejaká zázračná opacha. Iste sa tam viac modlil ako za celý život. Na stene oproti posteliam visel veľký krucifix so strašne ukatovaným skrvaveným Kristom.

Adam sa v hrade necítil dobre. Často mu bolo clivo za voľnými lúkami a vrchmi, keď musel blúdiť po pošmúrnych chodbách, a radšej by bol jedol na slobode ovsenú kašu ako smradľavú zasolenú baraninu a hovädzinu, čím ho kŕmili v tom prekliatom zámku.

Žoša ho vše na niektorej chodbe stretla a vždy stratila s ním niekoľko slov, pravda, najviac len posmešných, ale mu to dobre padlo, lebo vycítil z nich, že ho Žoša má rada. Niekedy ho oslovil i Konôpka a obodroval ho, aby sa len dobre držal a nevešal hlavu. On sa od Konôpku odťahoval ako od luterána. Ale keď videl aj iných katolíkov, predovšetkým mladých Praskovskovcov, ktorí boli katolíci, a to tuhí, že sa s ním stýkajú, nuž si myslel, že ani on sa nemusí toľme báť.

Adam videl, že najmä starí Praskovskovci vedú veľmi otupný život na hrade. Mladí chodili po rybačkách, poľovačkách a navštevovali tu i tu susedných zemanov, ale starí, a veľkopán už vôbec, nerobili skoro celý deň nič. Stará aspoň vyšívala a tak sa jej čas ako-tak minul, ale starý nerobil celý deň nič. Cifroval sa a potom motal sa po dvoroch a chodbách s palicou v ruke, vypínajúc sa pritom, ani keby mal tridsať, a nie šesťdesiat rokov; šparchal do všetkého a do každého a usiloval sa strpčiť podľa možnosti každému život. Mrzel sa sám na seba, tak i na každého, a preto sa každý kryl pred ním, keď zazrel, že sa blíži.

Adam už bol na zámku dva týždne, a Sekera so svojou čatou nechodil. Bolo mu síce jedno, či príde, či nie, ale jednako bol by rád vedel, čo je s ním. Obával sa, či ho nestihla nejaká nehoda. Mihvoka dolapil raz, ako sa so Žošou dotazoval. Žoša mu dosť ostro odvrávala, aby jej dal pokoj, keď prišiel k nim Adam. Mihvok nemohol ujsť, lebo jediný východ zastavil Adam, ktorý ho premeral od hlavy po päty a díval sa naňho so zaťatými päsťami, len sa naňho vrhnúť. Jonáš posmešne hľadel naňho.

— Ty obluda akási, tu ťa zmárnim! Všade zle robíš! Čo nedáš tomu dievčaťu pokoj?

— Čože teba doň? — spýtal sa Mihvok, ktorý mal i meč pri boku a nôž za pásom.

Adam videl, že nič nevykoná, a pohroziac mu päsťou, odstúpil múdro, k čomu mu Žoša šikovne pomohla, povediac mu, že ho veľkopán volá.

10

Jedného dňa popoludní sa ohlásila pred bránou trúba.

O chvíľu utekal jeden zo zbrojnošov k veľkopánovi so zvesťou, že prišiel posol od Bethlena, akýsi pán s pätnástimi jazdcami, a či ich majú vpustiť

dnu.

Starý Praskovský driemal popoludní na lavici vyloženej kobercami a kožušinami, keď ho zobudili. Urobil nemúdru tvár ako napochytro zobudený človek, šúchal si oči rukami a zíval. Keď sa spamätal, o čo ide, začal kliať bez ohľadu na svoju veľmožnosť ani paholok nad spätkujúcimi koňmi. Posol Bethlenov mu bol v najvyššej miere nepríjemný, lebo vedel, že mu nemôže doniesť nič dobré. Bethlen sa dozvedel alebo o jeho pokonávaní s Pázmánom, alebo ho chce v najlepšom prípade poprosiť o peniaze. Nasľuboval mu ich dosť ráz, nuž je pravdepodobné, že sa raz pokúsi o to, aby ich dostal.

— A hneď s pätnástimi jazdcami príde človeku na krk! — hromžil. — Ty, Adam, utekaj pre pána kapitána, aby naskutku prišiel sem.

Adam odbehol a doviedol so sebou kapitána, ktorý sa poklonil pred Praskovským.

— Ty, Rudo, môžeme tých jazdcov Bethlenových vpustiť? Musíš vedieť, že sú to vycvičení ľudia a naši chlapi už dávno nevoňali pušný prach, — i zdvihol pritom ukazovák, ako robí človek, upozorňujúci na nebezpečenstvo.

Kapitán trochu porozmýšľal.

— Veľmožná milosť, môžeme, ale dajte i domácu služobnú čeľaď ozbrojiť. Máme teraz dvadsaťšesť zbrojnošov. Ale nie sú na hŕbe, sú roztratení po strážach, a tak by nebolo vylúčené, že keby nás tých pätnásť naraz napadlo, mohla by byť oštara s nimi. Keď dáte ozbrojiť ešte aspoň desiatich husárov, tak sme istí.

Kapitán hovoril vždy s takým prízvukom, ako keby bolo všetko len hračkou.

Praskovský stratil svoju chladnokrvnosť, keď išlo o hocijaké rozhodnutie. Chodil hore-dolu po izbe, potrhávajúc si bradu a kľajúc na

prítomného, hoci kapitán vôbec nebol príčinou jeho ťažkostí. Konečne sa rozhodol a kázal zavolať svoju ženu, syna a Konôpku.

Magnáti pokladali kňazov len za akýchsi lepších sluhov, k stolu s nimi nezasadávali a o radu sa ich nepýtali. Kňazi zasa chovali sa s najväčšou poníženosťou k svojim chlebodarcom. A to bolo i prirodzené pri priemerných slabších ľuďoch — akých nás je väčšina — k takým pánom, od ktorých závisel ich osud bez apeláty.

Konôpka bol mimoriadny človek a vybojoval si v zámku výnimočné postavenie; jeho vystupovanie bolo také sebavedomé, také oprávnené, že ho nebolo možno do kúta vopchať, a preto najmä vo vážnejších prípadoch veľkopán vždy žiadal radu i od neho.

Zavolaní sa skoro zišli a všetci spolu mali vojenskú poradu, a to napochytro, lebo Bethlenovho posla nebolo radno nechať čakať.

Pani Barbora bola omnoho smelšia ako jej manžel, i povedala, že by rada videla, aby ju niekoľko bethle- novských hajdúchov v jej vlastnom zámku mohlo zajať.

— Veď ich vajcami ubijeme my ženy! Že sa nehanbíš, Peter!

Hlavná príčina jej smelosti bola jej nerozvážnosť z jednej strany a z druhej jej namyslenosť. Ona na to vôbec nepomyslela, že by sa mohol opovážiť nejaký nepriateľ, pod zámienkou posolstva, prepadnúť hrad Praskovského! A myslela tak, hoci vedela, že sa podobný prípad už i so samým jej mužom prihodil.

Ondrej chodil po izbe dlhými krokmi a drmal si riedke, na bradu visiace fúzy, a začal niekoľko ráz hovoriť:

— Keby ste mohli, — tu sa pretrhol a o chvíľu skočil zasa druhému do reči: — Ja by som myslel, že by sme, hm... — a zasa o chvíľu: — Najlepšie by bolo, keby... ale to by tiež nebolo dobre, — a tým bol so svojou múd- rosťou hotový.

Konôpkova mienka bola, že musia byť na každý prípad opatrní, ale ako on Bethlena pozná, pokladá z jeho strany každý úskok za vylúčený. Pre istotu možno tých pätnásť mužov rozdeliť do predného a zadného dvora.

Konečne sa Praskovský rozhodol, aby sa tak stalo, ako radil Konôpka, a aby sa ešte päť husárov ozbrojilo. Jednako stiahol hlavu medzi plecia a povedal, že neberie zodpovednosť za nič, čo sa môže stať. Bolo na ňom vidieť, že prenáša svoju nenávisť k Bethlenovi i na jeho posla a na jeho vojakov.

Pani Barbora naraz zvolala:

— Veď už rozkáž vpustiť tých ľudí, nenechaj ich tak dlho čakať!

Kapitán, ktorý usmievajúc sa počúval celé dohovory, hodil plecom a odišiel, aby voviedol posla s jeho chlapmi do zámku a aby vykonal i ostatné nariadenia.

Adam bol svedkom všetkého, pričom si ho vôbec nikto nevšimol. Myslel si, že tí páni musia byť len nedobrí, keď sa tak jeden druhého boja.

Kapitán kázal otvoriť bránu, a o chvíľu bolo počuť dupot konských kopýt na dvore paláca. Bethlenovmu poslovi otvorili hlavné dvere a voviedli ho najprv do izby preňho určenej, oznámiac mu, že ho veľmožný pán o pol hodiny prijme. Jeho jazdcov rozdelili, ako bolo vopred ustálené, do zadného a predného dvora. Celý zámok robil dojem rozbúreného úľa, obyčajne taký tichý, ako vymretý, teraz šumel životom. V oblokoch bolo vidieť zvedavé hlavy a po chodbách prebehúvali chlapi a ženy; ženy, robiace z jednej práce desať, a muži, zháňajúci šatstvo a výzbroj a vykračujúci potom bezcieľne, ale sebavedome v nezvyčajnom úbore.

Bethlenov posol bol Ján Rhédey, asi štyridsaťročný, vysoký, štíhly chlap s dlhou tenkou tvárou. V izbe sa vyobliekal bohato, podľa vtedajšieho vzoru; mal dlhý, po kolená siahajúci tmavozelený dolomán z brokátu,

úzke, priliehajúce nohavice a čierne lesklé čižmy so striebornými ostrohami. Hlavu mu pokrývala kučma s perom.

Rhédey boly známy ako prebitý človek, hoci možno väčší dojem toho robila jeho tvár ako jeho skutky. Jeho neveľké oči boli obrúbené jemnými vráskami a tenké pery sa často mimovoľne posmešne sťahovali. Hovoril chytro, až chrlil slová, ale v častých prestávkach. Robil dojem, že rozmýšľa a rozmyslené naraz vypovie v jednej úsečnej vete.

Praskovský ho prijal tiež parádne vystrojený, v póze panovníka, v malej sieni popri veľkej dvorane v spoločnosti syna, poručíka a Konôpku. Voviedli ho kapitán a dvaja vyšnurovaní husári, z ktorých jeden bol Adam.

Rhédey vošiel a poklonil sa pri dverách. Praskovskýmu šiel vážne, ako na procesii, v ústrety, oblapil ho a pobozkal na líca.

— Donášam priateľské pozdravenie od veľkomožného kniežaťa, pán brat, a tento list, a prosím vás, aby ste ráčili múdro rozvážiť jeho obsah a podľa toho konať.

Praskovský urobil takú tvár, ako keby sa cítil náramne šťastný a prevzal list. Obzeral ho zvonku, bol riadne adresovaný, pečať na ňom bola Bethlenova, i oddal ho Konôpkovi, aby ho prečítal, lebo on už nevidel bez okuliarov čítať.

Rhédey sa poklonil a odporúčal s tým, že o dve hodiny príde po odpoveď, ak pán brat súhlasí.

Praskovský s veľmi milým úsmevom riekol, že bez otázky a že by Rhédey za ten čas mohol urobiť paniam návštevu, ku ktorým ho zavedie Ondrej.

Praskovský s Konôpkom odišiel do svojej izby a sadol si do starého kresla oproti obloku. Konôpka obrezal pozorne nožom pečať, aby ani ju, ani list neporušil, a stojac nad veľkopánom, prezrel nie pridlhé písmo. Medzi čítaním hmkol zo dva razy a pozrel na magnáta, ktorý nespúšťal z

neho oči.

— Nuž čože píše, hovorte už raz, no!

Konôpka si pohladil fúzy a trochu odkašlal.

— Píše, že vašich prešporských jedenásť obcí drží obsadené a ochraňuje ich od kráľovských vôjsk, ktoré, ako viete, všade plienia všetko, čo patrí evanjelikom. Žiada od vás na udržiavanie svojich v týchto oblastiach umiestnených hajdúchov pätnásťtisíc florentínskych zlatých, lebo že ichináč musí opustiť.

Praskovský zamrmlal:

— Vyjedá moje obce a ja mám za to platiť!

Konôpka pokračoval.

— Okrem toho vás napomína, aby ste sa verne pri-
držali čistej viery a aby ste nezabúdali na dobro ubolenej krajiny, lebo bez pomoci nielen protestantizmus upadne, ale i jeho boj s cisárom za práva vlasti bude mať zlý koniec.

Praskovský vybúšil:

— Zo všetkých strán nás len derú! Nedbám, nech sa robí, čo chce. Aspoň ma budú oberať len z jednej strany.

Konôpka sa díval na Praskovského, ako keby nerozumel, čo chce.

— A viera a presvedčenie? Veľmožná milosť, presvedčenie, ktoré, ako hovorievate, je vedúcou myšlienkou vášho života!

Veľkopán sa kyslo zamračil:

— Kožu nám sťahujete preň, živú kožu, Samuel Konôpka. Povedzte, smel by som otvorene vyznať, že mi je celá vaša viera nie hodna ani deravý groš? Môžem to? Prvé by bolo, že by mi hajdúsi vydrancovali dediny do vzniku.

Kňaz poznal Praskovského dobre, vedel o ňom omnoho viac, ako on

tušil, i neriekol ani slova, ale zložil list a položil ho na stôl.

— Čo mám robiť, veď hovorte! Načo ste mi, načo vás platím a živím, keď nemám z vás nijakú pomoc? — naskočil mrzuto o chvíľku na Konôpku.

— A čo vám mám radiť? Urobíte jednako len to, čo vy chcete. Zaplatíte tých pätnásť tisíc florentínskych?

— Odkiaľ, z čoho? Vytrhnite mi z dlane vlas, keď ho tam niet.

— Požičajte si, Izák vám požičia.

— Izák, Izák! Viem, že požičia. Ale radšej pošlem po Barucha, a ten — nepožičia, — riekol Praskovský, dívajúc sa na Konôpku s posmešnou prešibanosťou.

— A čo máte z toho, keď pošlete po toho, ktorý vám nepožičia?!

— Čo mám z toho? Slabo chápete, Samuel, služobník boží, slabo. Zaslepím Rhédeymu oči. Budem pred ním naťahovať Barucha a preukážem dobrú vôľu zohnať peniaze. Bethlen dostane figu a dá mi — aspoň na čas — pokoj. A qui habet tempus, habet vitam.

— Aha, — povedal Konôpka, chápuc celé pokračovanie. — No, pekne a obratne, — pritom hľadel na Praskovského s takým opovrhnutím, že Praskovský najprv blýskal ocami naňho a potom ich sklopil.

11

Rhédey za ten čas bavil panie v ich oddelení. Sedeli vo veľkej spálni, v ktorej boli dve ohromné vyrezávané postele, jedna vedľa druhej, s dreveným baldachýnom nad nimi, z ktorého splývali nadol pekne vyšívané záclony. Pri každej posteli boli schodíky. V spálni boli porozostavované kreslá a stolčeky, zastreté kobercami a kožušinami, i skrine a truhly na šatstvo a bielizeň. Na stenách viselo niekoľko príšerných svätých obrazov

od domácich maliarov. Umyváka v izbe nebolo, lebo sa panstvá každý mesiac len raz kúpali, ináč sa vody vôbec nedotkli. Mesačné kúpanie bol pokrok zavedený grófkou Brigitou, keďže sa starí Praskovskovci len štvrťročne podrobili nepríjemnej procedúre, pri ktorej príležitosti vymenili i bielizeň. Citeľné následky tohto veľkého strachu pred vodou miernili častým používaním rozličných a silných voňaviek.

Mladá Praskovská bola vysoká, dobre urastená osoba, s dobre vyvinutými formami tela, s úzkou tvárou, s rovným nosom, s pridlhou bradou. Pery mala hrubé, červené, oči dosť veľké, bledobelasé. Spod vyšperkovanej okrasy na hlave jej vyzerali ulízané, učesané čierne vlasy. Na elegantných dlhých prstoch mala nastýkané množstvo prsteňov.

I Rhédey, i Brigita hneď pri prvom pohľade zbadali, že sa ponášajú na seba, a to bolo obom nemilé. Rhédeymu tá dáma nebola sympatická, tak mu nebola milá ani ponáška na ňu, a Brigitu mrzelo, že sa ponáša na Maďara, a k tomu na kacíra, a preto mu odpovedala na jeho zdvorilosti ešte väčšmi zošpúlenými ústami, hoci to ináč bol jej zvyk.

Rhédey sa zabával s pani Barborou, ktorá poznala všetky rodinné kroniky vtedajších magnátskych famílií dopodrobna. Rhédey vedel z nich toľko, že mohol s akýmsi záujmom sledovať rozpravu pani Barbory. Počas ich rozhovoru grófka Brigita robila zunovanú, utrápenú tvár človeka, ktorý musí počúvať veci, do ktorých ho celkom nič.

Pri rozhovore Rhédey usiloval sa utvoriť si obraz o majetkovom stave Praskovského. Nadhadzoval pani Barbore otázky a predmety, ktoré donášali so sebou dlhšie-kratšie poznámky z tohto odboru. A pani Barbora mu šla na lep. Vôbec jej neprišlo na um, že by bolo múdrejšie nechvastať sa, keďže nepozná úmysly Bethlena a jeho posla. Ona, naopak, sa ešte s falošným pokrytectvom i žalovala, akú biedu majú s „uložením" a minutím svojich dôchodkov. Rhédey sa usmial pod fúzom a nebral každé slovo

pani Barbory na zlaté vážky; zároveň bol zvedavý, ako sa vysloví o týchto veciach starý Praskovský.

O nejakú hodinu prišiel Ondrej poprosiť ho k otcovi. Praskovský s Konôpkom napísal Bethlenovi odpoveď, v ktorej ho uisťuje o svojej vernosti k protestantizmu a o úplnej oddanosti jemu. Prosí ho, aby neopustil jeho biedne dediny, a zaklína sa, že mu v najkratšom čase pošle nielen požadovaných pätnásťtisíc florentínskych, ale i viac. Odporúča sa do jeho milosti a prosí od boha požehnanie naň.

Oddal Rhédeymu list a povedal, že práve teraz peňazí nemá. V pokladnici je len niekoľko sto florentínskych, čo potrebuje na bežné výdavky. Veď predsa i Rhédey vie, aké sú dnes ťažké časy. Ale aby Rhédey celkom naprázdno neodišiel, poslal po žida Barucha, ktorý mu požičiaval peniaze, a Baruch iste donesie aspoň niekoľko tisíc zlatých.

Zavolal Rhédeyho na večeru, keďže beztak musí počkať, dokiaľ prídu s Baruchom. Na večeru, ktorá bola pristrojená v menšej sieni v susedstve veľkej dvorany, prišli panie parádne vystrojené v hodváboch a šperkoch. Mladá grófka mala drahokamami prešívané šaty, ktoré boli hodné mnoho tisíc. Nedala si povedať, aby skromnejšie vystúpila; ona sa chcela ukázať kalvínovi Rhédeymu. Pristrojenie stola bolo skoro chudobné, lebo Praskovský nechcel ukazovať Rhédeymu svoje bohatstvo.

Panstvo vošlo slávnostne do siene osvetlenej dosť dobre voskovými sviecami. Za ním vošlo i niekoľko psov. Adama nebolo medzi služobnou čeľaďou, lebo nebol ešte pre obsluhovanie dostatočne vycvičený.

Jedenia rozličného bolo množstvo a nápojov veľká hojnosť.

Jedli pomocou nožov a prstov, odhadzujúc kosti psom pod stôl. Starí Praskovskovci držali kosti v oboch rukách, pri jedle mliaskali a vyciciavali špik z nich s hlasným srkotom, čo zdanlivo veľmi zle pôsobilo

na Brigitu, ktorá bola zvyknutá na jemnejšie spôsoby. Toto aspoň Rhédeymu chcela ukázať veľmi jemným chytaním jedál do koncov prstov, mrštením a kývaním hlavou nad nespôsobným jedením starých.

Medzi jedením páni pili, majúc ústa naplnené jedlom, ktorého čiastka im vkĺzla do pohára; keď sa ho v ňom nazbieralo toľko, že už nápoj nemal miesta, nuž ho mrštným švihnutím vyhodili z pohára na dlážku pre psov, ktorí, ako vidieť, boli veľmi potrební spoluhodovníci. Obrúsky ešte nemali; každý si očistil zamastené prsty svedomitým oblízaním a utieraním do obrusa.

Pri jedení sa rozhovorili. Ondrej chválil svoju ženu, aká je dobrodušná a svedomitá osoba.

— Pani Horniansku, manželku pána susedného zámku, počas celej jej choroby, celé tri týždne vo dne i v noci verne opatrovala, za celý čas neodišla od nej. Ktorá druhá pani by to urobila?

Rhédey s prehnaným obdivom a uznaním spomínal Hygeu a Eskulapa, ktorí by sa museli skryť pred kresťanskou dámou.

— Áno, naša Brigita je veru osoba zlatého srdca, — mrmlal vážne starý Praskovský s plnými ústami, — zlatého veru, mhm, mhm, — i pritakal si hlavou.

Konôpka bol tiež na hostine. Dosiaľ mnoho nehovoril, chutilo mu, nuž jedol, a víno bolo dobré, nuž si vypil. Ale teraz vytiahol z kabáta biely obrúsok — ktorý sa naučil používať v Taliansku — utrel si ústa i prsty a zamiešal sa do rozhovoru.

— Osvietená grófka, i v dedine máme dve ťažko choré mladé nevesty, tie odporúčam do vašej milosti. Tie by potrebovali opateru a riadny pokrm.

Grófka Brigita zmrštila nos a povedala s najväčším opovrhnutím:

— Sedliačky! To sú predsa nie ľudia, to sú len sed- liačky!

Rhédey sa trochu usmial.

— Tak sedliaci nie sú ľudia? Nemajú duše, nemyslia, nie sú vďační, necítia odpor?

Brigita odpovedala:

— Bože môj! I pes myslí, je vďačný a cíti odpor. Ale rozdiel vo vývine a vzdelaní duše je taký, že sedliaka nemožno rátať za skutočného človeka. Len si pomyslite ako sedliak žije, ako sa stravuje, aký je surový a bezcitný. Veď môj pes má viac citu ako on. Bože môj, duša panská a sedliacka!

Ondrej s obdivom hľadel na svoju ženu.

— Brigita; aká si ty učená! Hovoríš ako filozof!

Rhédey diplomaticky uznal, že je rozdiel medzi dušou panskou a sedliackou. Konôpka poznamenal, že Kristus umrel na kríži i za sedliakov, nerobiac rozdielu. Pani Barbora mu skočila do reči:

— Ech, čo tam také daromné reči! Kristus nebol pán, ináč by bol mnohé inakšie urobil. Ja to viem od starého mnícha, ktorý ešte za oných čias chodieval k mojim rodičom.

Praskovský bol tej mienky, že by si Ježiš bol svoju úlohu veľmi zjednodušil, keby sa o sedliakov nebol staral, čo si sedliaci rozhodne nezasluhujú.

— Ináč, pán Rhédey, čo je pravda, to je pravda, ale protestantizmus je naskrze nie k dobrému pre panstvo, naskrze nie. Staráme sa primnoho o poddanstvo. Aký je to spôsob: stavať kostoly, školy v každej dedine! Školy, pán brat, školy! — a pozrel vyčítavo na Rhédeyho a vystrel k nemu ruku s kosťou.

Rhédey stisol len plecami. Konôpka poznamenal, že vzdelanejší človek je lepší než neučený divoch. No grófkou spomínaný rozdiel duše závisí len

od vzdelania.

— Len od vzdelania? Tak krv, rod, to je nič? — zvolala grófka, zmrštiac obrvy. — Vôbec vy protestanti máte celkom iné názory než iní ľudia. Ale nie div, keď skazíte vieru, skazíte všetko.

Ondrej sa hlasno zasmial a zvolal, akoby bol predniesol najvážnejší dôvod:

— Veď ani len svätých nemáte! A to má byť viera!

— A keď je niečo celkom isté, tak sú to len svätí, tých nemôžete odtajiť, — dotvrdila grófka.

Rhédey myslel s trochu posmešným úsmevom, že vše- vedúci boh má i bez svätých toľko rozumu, aby urobil všetko ako treba, i bez ich rady; nepotrebuje nijakých Floriánov, Gervázov a Protázov.

Starému Praskovskému nebol rozhovor o viere po vôli. Vedel prečo. I zasmejúc sa, rozprával spoločnosti už i vtedy zastaranú anekdotu o cigánovi, ktorému farár pokrstil dvojčatá na Gerváza a Protáza.

Spoločnosť už bola trochu vínom rozohriata, i panie, ktoré sa vôbec neodťahovali od dobrej kvapky, a tak sa na tejto úbohej rozprávke z chuti smiali. Nechceli viac skočiť do vážnejších rozhovorov, nuž bavili sa rozličnými klebetami a inými pletkami. Rhédey musel rozprávať o živote na Bethlenovom dvore, ktorý bol toho času v Banskej Bystrici.

— Mnoho zábav tam niet. Pekné panie by tam mnoho rozkoše nezažili. Knieža je dobrý, uznanlivý, ale i nadmieru spravodlivý človek, no a nadovšetko drží svoju vieru. Všetok slobodný čas trávi čítaním biblie, ktorú vie temer naspamäť. Má taký zvláštny pohľad, že sa i v zlom Človeku svedomie zobudí, keď sa mu do očí pozrie. Veru, keby bolo viac takých ľudí, ako je on, bolo by v krajine lepšie.

— Teraz Bethlen z jednej strany a Pázmán z druhej vyhrávajú muziku,

na ktorú každý tancuje, — podotkol Konôpka.

— Lenže Pázmán má silnejšiu a vábnejšiu bandu, — smial sa Ondrej.

Zrazu sa grófka, sediaca oproti oblokom, zadívala uprene von a vyskočila zo zdesenou tvárou zo stolice, zakričiac srdce prenikajúcim hlasom:

— Hach, preboha, čo je to?!

— Všetci skočili a utekali k oblokom siene, na ktoré grófka ukazovala.

V galérii, mesiacom žltkasto-belaso osvetlenej, bolo vidieť kráčať nadľudský vysokú, bielu, akoby do rubáša zahalenú postavu; kráčala pomaly, kloniac hlavu naľavo, napravo, vopred i nazad, až prejdúc celou chodbou, zmizla.

Grófka klesla zamdletá na svoju stolicu, ostatní, ohromení strašným zjavom, hľadeli zblednutí jeden na druhého.

— Čo to znamená, pane bože, čo to len znamená? — vzdychal starý Praskovský, skladajúc ruky na prsiach.

Pani Barbora, zalamujúc rukami, nemohla iné ako stále opakovať:

— Joj, pane bože, joj, pane bože!

Konôpka zvolal:

— Chváľ každý duch Hospodina! Keď on s nami, koho sa bojíme?!

Vtom zazrel zamdletú grófku, i chytil Rhédeyho za ruku a ťahal ho k nej, aby jej pomohli.

— Pán Ondrej, zavolajte grófkine ženy, prišlo jej zle! — zavolal na mladého Praskovského, ktorý sa triasol na celom tele, ako keby ho zimnica drvila.

Ondrej sa chytil a jojkajúc utekal po ženy, ktoré už, povolané husármi, utekali chodbou k sieni. Zobrali grófku a preniesli ju do spálne.

Grófka sa zakrátko prebrala, ale od ukrutného ľaku a pádu porodila

predčasne mŕtve dieťa. V paláci nastalo neobyčajné, bezhlavé behanie a konanie. Každý radil neuskutočniteľné veci a zháňal nemožné predmety a lieky, a to všetko s vadením a s krikom. Príroda si pomohla sama, i nastalo pomaly uspokojenie, keď každý odôvodnil múdrosť svojho konania a nevyhnutnosť svojho pomáhania.

Praskovskovci boli úplne zronení. Strata dieťaťa ich skoro ani nemrzela pri ukrutnom, srdce zvierajúcom strachu, čo tá strašná mátoha znamená. Lebo bolo celkom isté, že bez príčiny sa neukázala a že znamená len zlé, dokazuje už grôfkin prípad.

Konôpka a Rhédey sa prví spamätali a šli obzrieť celý palác, ale nenašli nič, čo by poslúžilo na vysvetlenie toho úkazu, ktorý ich tak veľmi nastrašil.

Obidvaja silne pochybovali o jestvovaní podobných príšer, ale keď videli jednu na vlastné oči, bolo ich pochybovanie predsa len veľmi obťažné. Pozreli jeden druhému do očí a krútili hlavami. Rhédey by bol najradšej ešte v noci ušiel, lebo sa obával, že božia ruka môže ťažko zaľahnúť na tento príbytok hriechu.

12

Včasráno Praskovský dal zavolať Konôpku k sebe; ležal ešte v posteli a zdal sa o desať rokov starší ako včera.

— Amice, celú noc som nespal, až mi svitlo v hlave, čo znamená tá, tá, — nevedel, ako pomenovať mátohu bez urážky, — tá postava. Konečne nad ránom sa mi urobilo svetlo i v mojej duši. Zhrešil som, keď som prestúpil na evanjelickú vieru. Musím svoj hriech napraviť. Mea culpa, mea maxima culpa! — hovoril trochu chrapľavo, búchajúc sa pästťou po zarastených, širokých prsiach.

Konôpka si mrzuto vysukoval hrubé fúzy a hovoril potom s veľkým sarkazmom.

— Je to možné, veľmožný pane, je to možné, že ste zhrešili. A ako by i nie, keď vám Pázmán sľúbil, že vám vykoná od dvora tých osemdesiattisíc zlatých, ktoré sú vám, ako hovoríte, dlžní, keď prestúpite. A dajú za vás toľko bez otázky, lebo veď s vami musí do desaťtisíc duší prestúpiť na katolicizmus.

— Nestojím o peniaze, ide mi o spasenie duše. Bože, zmiluj sa nado mnou! — stonal Peter Praskovský, ktorý v tejto chvíli strachu skutočne nemyslel na peniaze.

— Tak prestúpite? Pravda, to ešte Rhédeymu nepovieme?

— Pánboh zachovaj a zavaruj! Rhédey, Bethlen, všetci mi len podaromnici robia starosti.

— Myslím, že v takúto chvíľu pozdvihnutia duše mal by Človek hovoriť pravdu, — riekol teraz už celkom vážne Konôpka, hľadiac vyčítavo na Praskovského.

— Veď pravdu, pravdu! Veď keď — veď máte pravdu. Veď ja nechcem nikomu uškodiť. Ale prečo si mám ťažkosti robiť, keď to nemusí byť? A čo tým Rhédey vyhrá, keď mu to poviem z mosta doprosta? Nič. A ja prehrám. Pätnásťtisíc zlatých preto nevojde do jeho kapsy a moje dediny za to budú trpieť.

— Dajte mu tých pätnásťtisíc florentínskych, patria mu.

— Kde ich vziať? Kde ich vziať, povedzte mi! — zakričal Peter Pavel nervózne.

— Satý grófky Brigity, ktoré mala včera, sú viacnásobne toľko hodný. Keď bude za hrsť menej drahokamov v nich, i vtedy budú krásne a bohaté.

— Šaty patria grófke, a ona by ich nikdy nedala pre kacíra. To viete tak

dobre ako ja. Ale i ja by som urobil hlúposť, keby som už teraz polovičnému nepriateľovi chcel pchať peniaze do vreca.

Konôpka sa díval na zem mlčky, konečne riekol:

— Rozumiem.

O chvíľu sa spýtal:

— Rozkážete ešte niečo?

Praskovský sa obzrel na neho, ako keby dávno zabudol na jeho prítomnosť, a zvolal:

— Choďte do pekla, Samuel Konôpka, choďte ta, — a hodil rukou.

Konôpka povedal ešte raz: „Rozumiem," a vyšiel.

Vo dverách sa stretol s kapitánom hradu. Pozdraviac sa, pozreli jeden na druhého. Kapitán sa usmieval. Husár sa prišiel opýtať vefkopána, či môže kapitán vojsť, má vraj čosi veľmi vážne oznámiť.

— Pusť ho, nech príde, — kázal Praskovský.

Kapitán bol v izbe zo štvrť hodiny, keď Praskovský
kázal zavolať i svoju ženu, i syna k sebe. Obidvaja prišli. O ďalšiu štvrťhodinu vyšiel kapitán, vzal so sebou dvoch chlapov a vošiel s nimi do čeľadinca, kde chytili Adama Šangalu, dali mu ťažké putá a zaviedli ho do tretieho dvora, do Basovej veže, kde ho zavreli do tmavej, vlhkej temnice, ktorá len malým oblôčikom tesne pod povalou dostávala trocha svetla.

Adam zastal v prostriedku desnej diery a stál ako človek, ktorého udreli po hlave zrazu a neočakávane. Nemal ani poňatia o tom, čo sa s ním deje a prečo.

13

Predpoludním doviedol poručík žida Barucha pred veľkopána, ktorý ho

prijal v prítomnosti Rhédeyho a svojho syna.

Baruch bol malý chudý žid s krátkou a prešedivenou bradou a s tvárou takou zmrštenou, ako má človek, ktorý očakáva úder; ústa mal do šírky roztiahnuté, že mu vyzerali zdravé biele zuby, a obrvy vysunuté do pol čela. Mal na sebe čierny dlhý kaftan a na hlave malú zamatovú čiapočku.

Vošiel, vovedený do izby, a zastal pri samých dverách, kde sa stále klaňal, šúchajúc si pritom ruky.

Praskovský sedel v kresle v celej svojej sláve a v druhom pri ňom, ticho počúvajúc, Rhédey s nohami nakríž preloženými.

Praskovský hneď začal s tým, čo chcel.

— Baruch, potrebujem naskutku pätnásťtisíc florentínskych na takú záruku, akú sám chceš.

Baruch vyhodil ruky do povetria a zvolal:

— Bože spravodlivý, pätnásťtisíc florentínskychí A kde ja mám pätnásťtisíc florentínskych? Veď ja nemám v celom majetku ani tisíc, ba ani sto florentínskych, a veľmožná milosť chce odo mňa pätnásťtisíc florentínskych zlatých.

Praskovský sa usmial:

— Baruch, poznám tvoje fígle! Potrebujem pätnásťtisíc zlatých o dve hodiny; ak nebudú tu, bude s tebou zle.

— Ako ja môžem zaopatriť za dve hodiny pätnásťtisíc zlatých? Ja ich nemám, musel by som ich zháňať po celej rodine. Ale kto dá na veľmožného pána dnes pätnásťtisíc florentínskych zlatých?

— Čo, ja nie som hoden pätnásťtisíc zlatých? — pýtal sa Praskovský, na čo i Rhédey s úsmevom pokrútil hlavou.

— Hoden, nie hoden. Povedal som, že veľmožná milosť je nie hodna? Veľmožná milosť má majetky a má zámky, ale čo je to hodno pre nás, keď

je veľká čiastka založená alebo v nepriateľských rukách? A potom, čo ja mám z dediny? Môžem ja dedinu predať? Môžem si ja dedinu zadržať? Čo mi taká dedina pomôže?

— Baruch, ak budeš robiť ťažkosti, budem sa s tebou inakšie zhovárať, — pohrozil mu Praskovský s prísnou tvárou.

Baruch odvetil plačlivo a zastrašene:

— Veľmožná milosť nech má so mnou zmilovanie! Mám ženu, deti a moje zdravie je celý môj majetok. Prisahám veľmožnej milosti, že nemôžem zohnať tých pät- násťtisíc zlatých. Kde by som vzal toľké peniaze.

Praskovský sa zamračene díval na Barucha, Rhédey nespustil z nich oka. Po chvíli Praskovský zvolal hlbokým hlasom:

— Baruch, pôjdeme do mučiarne. Uvidíme, či ťa čižmičky nenaučia na inú reč!

Biedny žid skričal, ako keby ho bol niekto nožom pichol, a hodil sa pred veľkopánom na kolená:

— Pre milosrdenstvo boha vás prosím, majte ľútosť s mojou biedou! Vezmite si celý môj majetok, len ma nemučte!

Praskovský sa obrátil k Rhédeymu:

— V majetku má mnohé tisíce; on vie, že mu peniaze vrátim, a nechce mi požičať, lebo mu nemôžem dať taký záloh, ktorý by mohol v prípade prepadnutia omnoho drahšie speňažiť, ako naň požičal. Uvidíme, či mu španielske čižmy neobmäkčia srdce.

Rhédeymu, ktorý nebol človek tvrdého srdca, bol celý výjav protivný. Najradšej by bol išiel i bez peňazí, vymaľujúc potom Praskovského pred Bethlenom tak, že on by bol zostal čistý. Ale pomyslel si predsa, že uvidí ešte, ako ďaleko poženie Praskovský násilie. Prikývol teda hlavou a vstal

zo stolca.

Praskovský zavolal na husárov, ktorí vošli a plačúceho a vzpierajúceho sa Barucha chytili a odvliekli do zadného dvora, do dielne majstra Gašpara.

Jeden z husárov utekal po Gašpara, aby šiel do svojej pracovne, lebo bude tam preňho robota. Gašpar vyšiel zo svojho bytu, opasujúc si remennú zásteru, z kapsy ktorej vytiahol veľký kľúč a tým odomkol ťažké, klincami vybíjané dvere na mučiarni, na ktorej boli dva malinké zamrežované oblôčiky. Obzeral celú spoločnosť, ktorá prichádzala, a najmä si všimol úbohého Barucha, ktorý žalostne stonal a nariekal. Pokrútil hlavou, ako keby ho na mnoho necenil.

Roztvoril dvere, i bolo vidieť do mučiarne, ktorá na prvý pohľad robila dojem kováčskej vyhne, nakoľko bol v nej kozub s mechmi a po stenách rozvešané rozličné železné nástroje, lenže neobyčajnej podoby. Naprostriedku bola veľmi silná, široká nízka lavica z drevených brvien; z povaly visel silný povraz na kladke.

Čo v zámku nemalo súrnu prácu, všetko pribehlo dívať sa na ukrutný obraz, dievky, vojaci i husári, ba ešte i pani Barbora prikrivkala so svojimi okuliarmi a so svojím večným vyšívaním. Jediný Konôpka nebol prítomný.

Husári postavili Barucha pred hroznú lavicu, oproti nemu stál kat a vo dverách zastal Praskovský s Rhédeym.

— Ešte posledný raz sa ťa spytujem, či urobíš, čo žiadam od teba, či nie? — spýtal sa rozhodným hlasom Praskovský.

Baruch sa triasol na celom tele, tvár mal sinú a pery belasé:

— Večný boh mi je svedkom, že nemôžem! A keby som i mal tie peniaze, nevyhodil by som majetok svojich detí len preto, aby som sa od bolesti zachránil. Kto môže dať na váš zadlžený majetok pätnásťtisíc florentínskych zlatých?

Na jeho tvári bolo vidieť divé odhodlanie nepopustiť, čo by ho mali mukami i zavraždiť.

Rhédey pokrútil hlavou.

— Je to obdivuhodný žid. Neveril by som, že by sa dal mučiť, keby sa mohol vykúpiť.

— Nepoznáš ho, — odpovedal Praskovský. — Gašpar, daj mu čižmy s jedným klinom. Uvidíme, čo povie.

— Gašpar kývol a husári prevalili Barucha na lavicu, priviazali ho k nej a strhli mu obuv z chudých, zmrzačených nôh. Kat doniesol čižmy z hrubého plechu a obložili nimi nohy úbožiakove, ktorý za celý čas mrmlal so zúfalou rýchlosťou rozličné hebrejské modlitby. Keď mal čižmy pripravené, kat vložil do medzery medzi plechovou sárou a píšťalovou kosťou bukový klin a bil po ňom mlatom.

Baruch sa prestal modliť a začal kričať pri každom údere mlatkom prenikavejšie, až v ušiach zaliehalo.

Konečne, keď kat prestal biť na klin, zavolal Baruch zajakajúcim sa hlasom:

— Päťdesiat dukátov, päťdesiat dukátov, bože všemohúci, päťdesiat dukátov! — a potom najvyšším hlasom kričal bez prestania, dokiaľ mu dych stačil:

— A—á—á...

Rhédey trochu zbledol:

— Počujte, pán brat, ja mám toho dosť. Dajte tomu bedárovi pokoj. Verím vám všetko, čo hovoríte. Uverím, že nemôžete teraz zohnať tie peniaze, lebo by ich ten človek i spod zeme vydriapal, keby mal len trochu nádeje, že ich dostane nazad.

Praskovský sa zamračil:

— To je hlavatá mršina! — zakričal. — Baruch, nerozmyslel si si vec lepšie?

Utrápený človek odstonal:

— Boh mi je svedok, nemôžem!

— Tak, Gašpar, daj mu ešte jeden klin!

Kat vzal druhý klin a začal ho vbíjať vedľa prvého. Baruch, nakoľko bolo možné, ešte väčšmi skríkol a potom pri každom údere zastonal až z hlbín pŕs: — Ach, ach, ach! — Keď bol i druhý klin vbitý a z nohy sa cedila roztrhanou kožou krv, Baruch zakričal :

— Bože milosrdný, sto dukátov, sto dukátov, sto dukátov! — a vždy slabšie a slabšie, až zamdlel.

Husári oblievali trpiteľa studenou vodou. Rhédey sa. teraz už celkom rozhodne obrátil a odchádzal:

— Pán brat, ja vám tu viac nebudem. Pre mňa robte, čo chcete, ja odchádzam so svojimi ľuďmi. Zostaňte zbohom!

Praskovský sa usmial:

— Aký ste netrpezlivý a citlivý! Čože, veď je to len žid. Čože je na tom, keď mu trochu kožu popučí, veď to zarastie. Ale myslím, že uveríte, že pri najlepšej vôli nemôžem teraz veľkomožnému kniežaťu tie peniaze poslať, lebo by mi ich žid iste bol dal, keby sa o ne nebál.

— Verím vám všetko, čo chcete. Len to by som rád vedel, prečo vykrikoval za každým klincom o tých dukátoch?

Praskovský poznamenal:

— Hneď sa dozvieme. Gašpar, zobuj mu čižmy. Veď nám on povie, keď príde k sebe.

Gašpar odšrauboval pánty na čižmách, ktoré padli na zem i so zakrvavenými klinmi. Z Baruchových nôh tiekla krv cícerkom, lebo mu

kliny miestami potrhali žily. Kat vybral z truhličky obväzy a masti a obkrútil mu nimi dokaličené údy.

Baruch sa zakrátko prebral. Vliali mu tuhého vína do úst; nešťastník ho dychtivo prežieral.

— No, Baruch, teraz sa už neboj. Vidím, že naozaj alebo nemáš, alebo mi nemôžeš dať tie peniaze. Dám ťa poriadne domov zaniesť, ale mi najprv povedz, prečo si za prvým klinom kričal „päťdesiat dukátov" a za druhým „sto dukátov"? — pýtal sa ho Praskovský.

— Bože môj, prečo som kričal „päťdesiat dukátov" a prečo som kričal „sto dukátov"? Lebo ma nohy tak ukrutne boleli, že by som umrel, keby som nebol myslel na to najkrajšie na svete. A čo je krajšie na svete ako nové, krásne dukáty?

Rhédey pokrútil hlavou nad takouto nesmiernou príchylnosťou k peniazom a pomyslel si, že by sa mu trochu z nej zišlo, možno by sa ho lepšie držali ako teraz. Poobedoval ešte v spoločnosti Praskovskovcov a s potešením počul, že sa grófke Brigite celkom dobre darí. Potom vysadol na koňa a odišiel so svojou družinou. Keď sa s Konôpkom lúčil, Konôpka mu pošepol:

— Zakrátko sa uvidíme v Bystrici.

Jeho šepot počul Ondrej i kapitán, ktorí pozreli jeden na druhého, žmurknúc očami.

Po odchode Rhédeyho Praskovský dal Barucha na nosidlách odniesť do najbližšieho mestečka, kde býval. Baruch držal celou cestou v rukách mešec so sto dukátmi, ktoré dostal od Praskovského, a v blaženosti tohto majetku ani necítil bolesti v nohách. Stále hladil dukáty rukami a vše pod prikrývkou vytiahol jeden z nich a díval sa naň zamilované ani na milého živého tvora.

Keď odstránili i Barucha, Praskovský sa zišiel so ženou a so synom pri

posteli grófky Brigity.

Vošiel vážne do izby, riekol jedno slovo: „Nuž?" a hodil sebavedome hlavou dohora. Ondrej sa zasmial:

— Veru ste vy prešibaná líška, pán otec, a nech včaššie vstane, kto sa chce s vami za prsty ťahať. Takto sto dukátmi vykúpiť pätnásťtisíc zlatých je ozaj podarený fígeľ!

Praskovský a jeho žena sa smiali a skáčuc jeden druhému do reči, vykladali si, ako i rozvážneho Bethlena a jeho múdreho posla Rhédeyho krásne oklamali.

— Peter, Peter, ty si najprešibanejší človek na svete! — chválila ho pani Barbora.

Grófka bola zvedavá, čo a ako sa vlastne všetko zbehlo.

— Ako ste to tomu židovi dali sto dukátov, pán otec? — pýtala sa.

— Nuž tak, dieťa moje, že ja mám dvoch židov; Izáka a Barucha. Izák mi dá vždy toľko peňazí, koľko chcem. — Tu si Praskovský vzdychol a poškrabal sa za uchom, keď si pomyslel, koľko mu je už dlžen. — Baruch mi nesmie dať peniaze pod nijakou podmienkou, i keby som ho dal mučiť. Tak som s ním spravený, že za každý klin, vbitý do španielskej čižmy dostane odo mňa päťdesiat dukátov, ale nedá ani jeden groš.

— To je strašný človek! — podotkla grófka a striasla sa pod svojou prikrývkou.

— A vieš, čo mi povedal? Že som mohol ešte i dva kliny dať vbiť, lebo najväčšmi bolí prvý, ostatné vždy menej a menej. Noha sa zahojí za dva-tri týždne, a päťdesiat dukátov za ten čas nezarobí.

I pani Barbora, i grófka boli tej mienky, že je úplne vylúčené, že by žid bol skutočne človek; má len podobu človeka, ale duše v ňom niet.

— Pán by sa za peniaze nedal mučiť. Pán mučí druhého a vtisne za to

do vrecka groše, to už hej! — poznamenala napokon pani Barbora.

— Vtisne, vtisne, — riekol pyšne Praskovský, — ale len múdry, taký ako som ja! — a ďobol si palcom do pŕs.

14

Večer v deň príchodu Rhédeyho Žoša stretla Adama na chodbe paláca. Ani jeden z nich nemal súrnu robotu.

Adam sa díval oblokom a myslel na Betku Pohánkovú. Ona bola temer jediným predmetom v jeho živote, ktorým sa aspoň v duchu vďačne zaoberal. Jeho túžba bola dostať sa nejakým spôsobom do Trnavy, kde — tak cítil — by ho vďačne prijali a nepokladali, ako tu, za akýsi druh zvera. Naopak, mal pocit, akoby mu tam bývala milá rodina, ktorá ho čaká s otvoreným náručím. Betka s čiernymi očami a so svojím milým úsmevom nemohla zmiznúť z jeho pamäti; ba tým, že sa s ňou často zaoberal, stávala sa mu vždy známejšia a milšia.

Adam videl, že ho Žoša má trochu rada, a keby si ju nadchádzal, že by si vymohol jej lásku a oddanosť. Bol jej za to povďačný, ale cítil k nej len útrpnosť, že sa chce rovnať Betke. Veď, bože môj, aký je to rozdiel, Žoša a Betka!

Žoša išla chodbou a ťapla ho dlaňou po chrbte. Obrátil sa a díval sa na ňu:

— Čože zasa stváraš, Žoša?

— Mohol by si aj múdrejšiu vec robiť, ako tu muchy chytať. Nemáš robotu? Poď mi pomáhať pri bielizni.

— A čože ja mám s bielizňou do roboty? Ja len, keby si ju mala oblečenú, tak hej, — mienil Adam.

— Ach, ty mátoha akási! Skladať môžeš, keď nemáš inú robotu.

Adam išiel do práčovne, kde bolo hodne rozličnej vypratej bielizne, a pomáhal ju Žoše skladať.

Žoša mu rozprávala o svojom živote a o svojich pánoch. Z celého vysvitlo najmä to, že ju vôbec nemali za nič a jej prítomnosťou sa nedali hatiť v nijakom svojom hovorení a konaní. Rozprávala, že mladá Praskovská nenávidí evanjelikov, a ako nástojí pri každej príležitosti, aby prestúpili na katolícku vieru, ako to urobil Ondrej preto, aby šla zaňho. Ondrej bol zasa taký Človek, ktorému to bolo jedno a ktorý ju preto len vysmieval.

Adam myslel, že je to od grófky veľmi pekné a že ani Žoši by nezaškodilo, keby sa z tých čertových pazúrov vyslobodila.

— Veru čertove pazúry. Zavaruj nás od zlého. Pane
bože! Keby si ty vedel, kto je v nich! Iste nie ja, ale skorej tvoja grófka. Keby si ty vedel, čo ona vyčíňa! Raz večer sa zobliekla skoro donaha, len sukňa bola na nej, a vytiahla z truhlice korbáč, ale aký, keby si to vedel, hrubé remenné povrazy boli na ňom, s hrčami na koncoch. Hodila sa na kľakadlo a modlila sa, vzdychajúc a stonúc, potom vstala a bila sa korbáčom po holom tele, kde sa zasiahla. Stonala a kričala pritom ani bláznivá. Ja som stála vo dverách svojej komôrky a dívala som sa na ňu. Vlasy mi dupkom vstávali od strachu, myslela som, že sa zbláznila.

— Ty, veď sa dobrí katolíci z času na čas tak bíjajú. Ty to nevieš. Tým čerta vyháňajú zo seba, — poučoval ju Adam.

— No, to je veru nanič náprava. Len počkaj, ako ona toho čerta — zavaruj nás od zlého, pane bože! — vyháňala! Ja som utekala po jej muža a doviedla som ho, aby urobil s ňou poriadok. On stál ako teľa a díval sa na ňu. A ona, ako ti ho zazrela, zhodila i sukňu zo seba a taká nahá sa

hodila naňho a kričiac — ani, neprirovnávajúc, divé zviera — ho oblápala nohami-rukami. Ja som veru ušla, nemohla som sa na tú hrôzu dívať.

Adam pokrútil hlavou.

— No, čo tí páni vyčíňajú, to by ozaj ani neviem aký zver neurobil, a nie poriadny Človek, — posudzoval Adam s úprimným odporom.

Po večeri šli zasa bielizeň skladať, a už bolo hodne neskoro, keď Žoša naukladala hodný stoh bielizne do plachty a priviazala ju Adamovi na chrbát, aby ju preniesol do komory. Batoh bielizne presahoval Adamovi o dobrý šúch i hlavu, a tak sa stalo, že keď kráčal cez galériu, osvetlenú mesiacom, pôsobil na večerajúcu spoločnosť takým strašným dojmom.

Ani Adamovi, ani Žoši neprišlo na um, keď videli všeobecný zmätok, ktorý nastal po zjavení sa mátohy, že by príčinou mohol byť Adam so svojím batohom.

Mihvok, ktorému nedalo pokoja, že Adam so Žošou skladá bielizeň, stále sliedil okolo práčovne a videl i Adama prechádzať s bielizňou, a hneď uhádol spojenie mátohy s batohom. Včasráno oznámil s najväčšou radosťou udalosť kapitánovi, čoho následok bolo zavretie nič netušiaceho, nevinného Adama.

Radosť Praskovskovcov nad vysvetlením zjavu bola veľká a zväčšovalo ju i vedomie, že vinníka majú vo svojej moci a že s ním môžu robiť, čo chcú.

— Zasluhuje trest! Takto nás nastrašiť! A zavinil i smrť jedného z Praskovských! — rozhorčovala sa pani Barbora, ktorej grófka prisviedčala.

Veď ona vystála najviac. Ze by ju hlúpy sedliak takto nastrašil, ju, grófku Kahlenbergovú! Išlo ju zadusiť od hnevného rozčúlenia, keď si na to pomyslela. A potom všetkých mrzelo i to, že sa batoha s bielizňou tak naľakali! Veď keby sa boli lepšie prizreli, boli by museli zbadať, že to nemôže byť mátoha. Aby zmiernili svoju hanbu, zväčšovali Adamovu vinu.

Starý Praskovský, podivným spôsobom, nebol na Adama natoľko rozhorčený ako ostatní, a to preto nie, lebo hneď, ako počul, že zbil Markoča, odporúčal, aby ho trestali, a hľa, mal pravdu.

— Ale vy všetci len podľa svojej múdrej hlavy konáte a neuznáte skúsenejšieho, životom prebitého človeka, ako som ja. Keď vidím hada, hneď viem, že je to had a že ma môže uštipnúť. Vy vidíte peknú kožku na ňom a dáte si ho do pazuchy. Čo ste hľadali, našli ste. Teraz si trpte, len trpte!

Rozkázal zvolať akýsi súd, pri ktorom boli prítomní všetci úradníci, oficieri a kňaz, ako i on a mladý Praskovský. Adama nepredvolali, ale odsúdili ho bez vypočutia. Veď čože mohol predniesť ako dôkaz svojej neviny? Bolo isté, že on išiel s batohom cez galériu, a isté bolo, že to bola najväčšia neprozreteľnosť, aká sa len môže stať, a že jej následkom bola smrť jedného z Praskovských. Ale nebolo vylúčené, že šiel schválne skoro o polnoci cez galériu len preto, aby „nastrašil" pánov, ako to Mihvok pod prísahou tvrdil, lebo to vraj od neho počul. Veď v tom čase už mal dávno spať, a je predsa všeobecne známe, že čeľaď veru nerobí dlhšie a viac, len koľko nevyhnutne musí.

V súde boli samé kreatúry Praskovského, i vyniesli rozsudok, aký si želal Ondrej. Odsúdili Adama, aby bol vypätý na škripec, potom aby bol uštipnutý dvadsaťštyri ráz žeravými kliešťami; ak toto mučenie pretrpí, má byť obesený.

Tento výrok naplnil všetkých kanibalskou radosťou; jedine Žoša, počujúc o ňom, plakala usedavo po kútoch. Pred inými sa neopovážila nariekať, lebo i jej málo chýbalo, že ju nezavreli do izby obeseného kapitána, čo, ako sa jej zdalo, nebola by prežila.

Konôpka bol i pri súde, i pri výroku a nepovedal počas celej komédie ani slovo. Všetci vedeli, že Praskovský nemá právo dať vynášať súd nad

nikým. Ale ktože sa vtedy staral o to, čo sa v takom zámku robí? Či a akým spôsobom zmizol tam človek? A ak sa niekto na tom pozastavil, kto vzal na seba zodpovednosť a šiel na takého veľkého pána žalovať, a komu a pre koho? Pre neznámeho chlapa, ktorého ani nikdy nevidel?

Boli zákony, ktoré bránili i poddaných, ale v skutočnosti páni dovolili si také násilenstvá, aké sa im zapáčili. Uvádzanie zákonov bolo v ich rukách, preto ich proti sebe neuplatňovali, a najmä nie v tom čase, keď sa o každého z nich naťahovali kráľ a Bethlen a keď, podľa možnosti, hľadali ich dobrú vôľu.

Je všeobecne známe, že Alžbeta Báthoryčka zmárnila do tristo dievčat, dokiaľ sa neozvalo vtedajšie necitlivé verejné svedomie; pre jedného alebo dvoch „trochu prísnejšie" pokutovaných poddaných sa ani malým prstom nekývlo.

Nešťastný Adam zažil v temnici najtrápnejšie chvíle svojho doterajšieho života. Poobzeral sa mimovoľne s rastúcou hrôzou okolo seba. Pred ním na zemi bol skúpy, spolovice zhnitý šúpik slamy, po kútoch stopy predošlých väzňov, steny a dlážku tvorili holé, neovakované kamene.

„Prečo ma zavreli, prepánaboha? Čože som urobil? Čo budú so mnou robiť? Veď o inej vine neviem, ako že som toho nešťastného grófa zbil, a to mi predsa odpustili, ešte mi ani len tie dva dukáty nedali... A takto ma poputnali ako divého zvera!" Obzrel si ťažké, hrubé okovy na rukách i nohách. „Že ľudia jeden na druhého takéto strašné veci povymýšľali...! To len páni! Hej, tí páni! Otca mi bez príčiny zabili a teraz i mňa idú zmárniť! Čo len budú so mnou robiť?"

Prišla naňho hrôza, že ho budú mučiť. Obzrel sa, či by sa nedalo ujsť. Drmal, klopal na okuté, ťažké, nemilosrdné dvere, pozeral na úzky, malinký oblôčik pod samou povalou, ktorý bol ešte i zamrežovaný. Hľadal po kútoch otvor, do ktorého by sa bol schoval. Hodil sa zúfalo na slamu a

začal plakať v strašnej úzkosti.

„Budú ma biť," pomyslel si, i proboval sa putami udierať po stehnách. „Budú mi prsty pučiť," i proboval si ich sám stískať z celej sily, aby sa presvedčil, ako to bolí. „Bože drahý, čím som sa previnil, že ma takto tresceš!"

Prišlo mu na um, či je to spravodlivé, keď páni takto môžu zaobchádzať s poddanými.

„Veď som videl, že sú to len takí ľudia, ako sme my.
ba ešte horší. I pomyslel si, čo mu Žoša rozprávala o grófke, a na rozličné neduhy a slabosti starého Praskovského. „Veď je to horší človek ako hociktorý z nás. A má také právo a takú moc nad nami. A my ich poslúchame, bojíme sa ich a hľadíme na nich, ako keby boli bohvieaké zázraky... Prečo sa ich len tak bojíme, prečo dáme so sebou robiť, čo oni chcú — veď nás je iste raz toľko!

Čím väčší bol jeho strach pred utrpením, tým väčšou zlobou a nenávisťou proti pánom sa plnilo jeho srdce. Zasa si predstavoval, ako ho budú biť a katovať, a začal rozmýšľať, ako by mohol sám urobiť svojmu životu koniec.

„Boh sa nado mnou nezmiluje, opustil ma, musím si sám pomáhať."

Vstal a meral zrakom temnicu; možno by rozrazil aj hlavu o múr, keby sa rozohnal; možno sa mu podarí takýmto spôsobom urobiť si koniec.

Táto možnosť ho trochu upokojila. Pomyslel si na mater, na sestru a brata. I uľútostil sa sám nad sebou, takže zaplakal usedavo:

— Hej, neviete, čo je so mnou. Prečo som len nezostal doma, prečo! Mohol som si Zuzku vziať a v pokoji nažívať s ňou! A teraz?

Keď si predstavil rodnú dedinu s jej poľami, hájmi, lúkami, po ktorých by teraz bol mohol voľne chodiť, a že len jeho nespokojná duša ho odtiaľ vyhnala, trhal si vlasy v zúfalstve.

A zasa mu prešli myšlienky na pánov, ktorí sú príčinou jeho nešťastia. Dosiaľ nikdy nerozmýšľal o tom, aký je rozdiel medzi pánmi a poddanými, a teraz mu vhuplo do hlavy, že ho jasne videl ako priepasť a zároveň sa mu stala jasná i jeho neoprávnenosť. A tým väčšia bola i jeho nenávisť, s akou hľadel na pánov; bol by vďačne hneď umrel keby sa mohol na svojich katanoch vypomstiť. Vždy sa mu zdalo prirodzené, že páni sú tvory vyššieho druhu a že poddaní sú určení im slúžiť; to sa mu zdalo také prirodzené, ako že voda tečie dolu skalami. Pod tlakom strachu jeho zbystrená myseľ nahliadla, že tento pomer nie je prirodzený a že je to len panské huncútstvo, keď vtĺskajú poddaných do temer zverského položenia.

Blysla mu hlavou i Betka. Ozaj, čo by povedala, keby vedela, kde sedí a aký poputnaný! Ale v týchto pomeroch sa jeho myseľ ňou len krátko zaoberala, lebo bola predmetom jeho dumania len v milých chvíľach, v ktorých ho nijaká starosť netrápila. Jeho myšlienky prešli na boha, na Pannu Máriu, a tým si zadovážil aspoň chvíľkové obľahčenie. Zozbieral sa a prosil svätú Bohorodičku a všetkých svätých, aby ho neopúšťali v tomto súžení, ktoré takým nevinným spôsobom dopustil naňho boh. I utíšil sa na hodnú chvíľu, po ktorej jednako prichádzal zasa strach a úzkosť pred mučením.

Úbohý Adam zažíval ťažké chvíle.

A koľkí ich zažívali pred ním a i po ňom! A kedy prídu tie časy, že ľudia budú mať jeden s druhým zľutovanie? Veď ho príroda nemá. A kedy prídu tie časy, že ľudstvo obráti celý svoj ostrovtip na boj proti prírode, a nie na nivočenie seba samého?

Samuel Konôpka bol synom bytčianskeho čižmára. Mal dvanásť rokov, keď bez odobierky ušiel s istým teológom do Nemecka. Jeho rodičia nebanovali za ním, lebo im narobil viac starostí a mrzutostí ako celá ostatná početná rodina spolu. Starý Konôpka mu želal všetko svetské šťastie, len aby sa mu viac na oči neukazoval.

Samko bol šuhaj veľmi súci do sveta, on by bol i na ľade vyžil. Pretrápil sa sám zo svojej sily a náhodou skončil i teológiu vo Wittenbergu. Náhodou preto, lebo sa dostal do takých okolností, ktoré mu umožnili skončiť teológiu. Vnútorný pud ho za týmto povolaním nehnal. Ba naopak. Pre jeho veľmi znamenite vyvinutý spiritus animalis bolo toto povolanie silným zaťažením, a on veru často zložil toto bremeno, aby si požil podľa svojej vôle. Samko mal príležitosť pocvičiť sa znamenite nielen v mnohých remeslách, ale sa naučil i výborne strieľať a šermovať, a vedel dosť i o práve a medicíne. Podľa potreby sa chytil hocičoho, aby si zarobil potrebný kúsok chleba. Prechodil veľkú časť Nemecka a strávil tri roky v Taliansku s grófom Reichwaldom, ktorého dva roky vychovával.

Konôpka videl veľmi dobre i neistotu svojho kňazského postavenia u Praskovského, i všeobecnú neistotu evanjelickej cirkvi vôbec v celom Uhorsku. Protestantizmus zaplavil Horné Uhorsko a teraz účinkovaním Petra Pázmána ustupoval na celej Čiare. Tento jezuita sám vykonal, čo inde celá jeho rehoľa nemohla urobiť. Vyše tridsať veľmožov odrazil od protestantizmu. Čo to znamenalo, uvedomíme si, keď si pripomenieme, že v tie časy s pánom i poddanstvo menilo vieru. Dnes evanjelický kostol zajtra stal sa katolíckym a jeho kňaz mohol ísť svetom, ako ich i mnoho išlo.

Boli to pre protestantov ťažké časy. Pominul sa Illésházy, Thurzo, a

Bethlen sa blížil k svojmu konečnému odpočinku. Na obzore sa zbierali ťažké oblaky, z ktorých povstala búrka a rozmetala mnohých verných trpiteľov až na stredomorské galeje.

Konôpku bolel osud cirkvi. Preto ho bolel, lebo v protestantizme videl silný prvok oslobodenia ľudského ducha. Reformácia bola iste ďaleko od toho, aby vyriekla posledné slovo v tomto ohľade, ale bol to silný prielom v okovách, ktoré gniavili ľudský um. A teraz má byť tento odpor slobody hodený nazad? Bitka bielohorská sa skončila a protestantizmus podľahol. Cisárove vojská zaplavili nielen Čechy, ale i po Uhorsku sa presúvali tieto ukrutné bandy, ktoré sa stali príslovečné neľudským vedením vojny.

Konôpka jednako nezúfal. V Taliansku mnoho stratil z oduševnenia za svoju špeciálnu formu kresťanstva, ktorého základ, viera v trojjediného boha a jeho Syna, zostal v ňom pevný. A v boha veril pevne a nezvratne. Ale humanisti ho naučili voľnejšie chápať život a ľudské ciele. Napokon človek žil i sebe, totiž bohom mu daným duševným a telesným vlastnostiam, a nielen večnosti. A keby mal i večnosti žiť, tak boh nebude taký úzkoprsý, ako ešte vždy stredovekými scholastickými náukami presiaknutí teológovia, ktorí ľudí nedelia podľa ich dobrých a zlých skutkov, ale podľa ich viery v transsubstanciáciu alebo v predestináciu.

Konôpka cítil bystro a zmyslové vplyvy účinkovali naňho ostro. V Ríme v San Pietro in Vincoli ho ohromil Michelangelov Mojžiš, ktorého boh v Sixtínskej kaplnke urobil naňho dojem nehynúcej veleby a nekonečnej moci. Videl mnohé dušu povznášajúce obrazy a sochy, cítil sa preniknutý čudesným účinkom mnohých talianskych chrámov a v ušiach mu zneli gregoriánske chorály a palestrínovská hudba; i odsudzoval, že protestanti sa sami vzdali týchto najveľkolepejších prostriedkov pozdvihovania ľudskej duše, a bol presvedčený, že hlavná ich pohnútka bol prepiaty odpor za každú cenu proti nenávidenému Rímu. Konôpka si myslel, že

stálo za to oplieť nemeckých barbarov o ich groše hoci i tetzelovskými švindľami, aby sa mohol postaviť svätopeterský dóm.

Konôpka bol trochu vyššej strednej postavy, plecnatý, ale pritom štíhly. Mal výrazné oči, krátke hrubé fúzy. Hlas mal vysoký, spevavý. Ľahko sa smial a z chuti. Na pravom líci mal počerné znamenie veľkosti hrachu. Robil dojem človeka rozhodného, s ktorým sa neradno za prsty ťahať.

Konôpka videl, že Praskovskovci sú pre protestantizmus stratení. Zaumienil si, že odíde od nich skôr, než by ho sami poslali. Teraz videl Adamov prípad a videl i do neba volajúcu krivdu a ukrutnosť, ktorú s ním pášu. Bol načistom, že by bolo úplne máme chcieť ich dohováraním odvrátiť od toho, aby Adama nepokutovali, keďže nezaslúži trest. Takú zaťatosť, aká bola u starej a mladej Praskovskej, nemožno premôcť nijakým prehováraním, a najmä nie grófkinu, a to ešte evanjelického kňaza. Tým ženám úplne chýba — ako vôbec veľkej čiastke žien — duševná schopnosť, že by mohli reagovať na rozumové dôvody, boli úplne ovládané citom a pudom.

Odhodlal sa, že ujde zo zámku v nočnom čase a Adama vezme so sebou. Vedel, že týmto konaním stavia svoju slobodu, možno i svoj život na kocku. Nech ho dolapia s vyslobodeným Adamom, urobia s ním poriadok. Akým spôsobom, to si ľahko mohol domyslieť. Videl, ako by sa blýskali bezfarebné grófkine oči, keby sa tak dostal do pasce. Ale túžba vyslobodiť Adama, keď videl, že to možno vykonať a urobiť protiveň Praskovskovcom, oklamať ich o obeť ich zverskej pomsty, bola v ňom taká veľká, že ani nemyslel na svoje nebezpečenstvo. Vedel, že keď sa pustí do oslobodzovania, niet návratu; alebo ujde s Adamom, alebo prídu obidvaja o život. Mal istú predtuchu, že sa im podarí ujsť. Pravda, bol odhodlaný, ak by sa im do cesty postavil nejaký neobratný nešťastník, použiť i zbrane... Keď si pomyslel na tú možnosť, zamračil sa a mimovoľne

napäl svoje oceľové ramená.

Konôpka bol i pri svojom idealizme človek veľmi praktický. Plán si iste dobre premyslel a konal podľa neho dopodrobna. Mal úplnú slobodu pohybovať sa v zámku podľa ľúbosti. Túto voľnosť použil na vyslobodenie Adama. Cez deň vyšiel zo zámku a dobre si poobzeral múry a bralo, na ktorom stál, aby sa presvedčil, kadiaľ by bolo najľahšie z neho zliezť, a zapamätal si dopodrobna najvýhodnejšie miesto. Rátal s tým, že v bráne stojí vždy stráž, ktorá ho vypustí i v noci, ale Adamovi by iste robila ťažkosti; preto sa Adam musí spustiť dolu múrom a bralom. Primeraný povraz odložil vo svojej izbe, i vojenský odev pre seba a Adama. Nezabudol ani na isté množstvo potravy a posilňujúceho nápoja. Zbraní mal dosť, a to vyskúšaných.

Okolo polnoci vstal zo svojho lôžka, na ktorom oblečený odpočíval, prezrel ešte raz všetky svoje zásoby a potom, postojac chvíľku pred dverami, vzdychol si k pánu bohu a šiel. Keďže bol odhodlaný vyslobodiť Adama za každú cenu — i násilím — vzal so sebou nože a pištole a na hruď ľahký pancier pod plášť.

Konôpka býval na prízemí v paláci. Bola tma, lebo nebo bolo zamračené. Na dvore paláca nebolo živého ducha. Prešiel ticho do zadného dvora, v ktorom býval žalárnik Maťo, starý mrzutý človek. Najťažšia časť jeho úlohy bola Adama dostať z temnice a vyslobodiť z pút, na Čo Maťa nevyhnutne potreboval, lebo Maťo opatroval kľúče. Konôpka dosť často navštevoval väzňov i v noci, najmä pred ich mučením alebo pred ich popravou, a preto Maťovi nebolo čudné, keď mu ticho zaklopal na oblok a vyzval ho, aby vzal so sebou kľúče od temnice v Bašovej veži a aby šiel s ním. Na šťastie Maťo býval vo svojej diere celkom sám. Bol vdovcom a deti ho už dávno opustili.

Maťo ležal vždy oblečený, nezobliekal sa vôbec nikdy, i vyšiel hneď a

doniesol so sebou i lampáš, ktorým osvietil príšernú temnosť kútov a krutých múrov tretieho dvora. Prišli do veže, vošli na studenú chodbu a stúpali dolu úzkymi, vlhkými schodmi k Adamovmu väzeniu. Maťo vložil kľúč do zámky a otvoril škripiaci zátvor obidvoma rukami.

Adam nespal. Sedel na otiepke slamy a vyskočil, zľakol sa, že prišiel už čas ukrutného utrpenia.

Konôpka pristúpil k nemu a riekol mu ostro, ukazujúc prstom na chodbu: „Choď von!" takže bez rozmýšľania poslúchol. Maťo stál pri dverách v dlhom plášti na pleciach, s lampášom v ruke.

— Čože to chcete s ním, dvojctihodný pane? — spýtal sa s nedôverčivým začudovaním.

— Hneď uvidíš! — zvolal Konôpka a chytil bez ďalších rečí prekvapeného Maťa za ruku a silným trhnutím vtiahol ho do temnice, pričom mu spadol plášť z pliec.

— Adam, zober plášť! — zavolal na Adama.

Adam poslúchol. Potom Konôpka brániaceho a kričiaceho Maťa odsotil obidvoma rukami tak silno, že padol na slamu a z ruky mu vyletel lampáš, ktorý Adam zdvihol a vyskočil zasa na chodbu. Za ním vybehol i Konôpka, a kým sa Maťo zbieral zo slamy, zavrel dvere na temnici. Maťo zostal dnu, vykrikoval a búchal na dvere z celej sily. Ale zakrátko prestal, lebo najlepšie vedel, že človek nemá taký hlas, ktorý by z tej hĺbky prenikol múrmi.

— No, Adam, zahoď si plášť a drž reťaz tak, aby veľmi neštrkotala na tebe, a hybaj za mnou, — riekol Konôpka a vzal lampáš do ruky.

O chvíľu boli v Maťovom príbytku; okrem majstra Gašpara nikto ich nezbadal. Gašpar vyzrel oblokom a mrmlúc ľahol si zas na svoj brloh. Možno sa mu niečo i nepozdalo na celej veci, ale sa neplietol, do čoho ho

nič nebolo, a na druhý deň sa tiež nechválil tým, čo videl. Už roky videl toho toľko, že sa nečudoval ničomu.

V Maťovom príbytku našli kľúč na putá a rúče ich sňali. Adam si pošúchal oškúlené a pomäkušené ruky a díval sa s nádejnou zvedavosťou na Konôpku, ktorý mu povedal, že kvôli nemu uteká zo zámku a jeho, ak chce ísť, vezme so sebou.

Či Adam chcel ísť! Hodil sa pred Konôpkom na kolená, oblapil ho okolo drieku a bozkával mu ruky, ktoré Konôpka odtrhol od neho.

— A prečo ma chceli zmámiť? Veď ani neviem prečo.

Kňaz mu napochytro rozpovedal, prečo a ako ukrutne ho chceli trestať. Adam až zmrzol od prekvapenia.

— Veď ja som nič zlé nechcel urobiť!

Potom išli do Konôpkovho bytu, kde sa Adam preobliekol a vzal si i zbraň.

„Živého ma nedostanú," myslel si, keď pchal nôž a pištole za pás.

Konôpka rozpovedal pošepky Adamovi, kade a ako sa spustí. Veža Nebojsa bola postavená na najmenej strmej časti brala, ktorou by zišiel i menej cvičený lezec, než bol Adam; len jedna chyba bola, a to tá, že šikmé bralo asi na začiatku ostatnej tretiny malo asi dve siahy vysoký, úplne kolmý spád. Tu Adamovi nezostane iné ako zoskočiť, čo by konečne nebolo nebezpečné, keby bola plocha, na ktorú musí skočiť, dosť veľká, aby na nej mohol isto zastať; ale plocha bola len asi pol druhej stopy široká a potme na ňu skočiť a po skoku zadržať rovnováhu bola veru ťažká úloha. Konôpka to oznámil Adamovi tak, že mu v krátkosti opísal, a neupozorniac ho na nebezpečenstvo, jednoducho mu prikázal, čo má urobiť, nespomínajúc ani slovom, že keby sa mu skok nepodaril, Adam by letel ešte asi dvadsať siah dolu pomerne dosť strmým úšustom, otĺkajúc sa o vyčnievajúce skaliská, až by padol

dokaličený na rovnú pôdu

Adam po tomto Konôpkovom vysvetlení ani neváhal, ani nerozmýšľal, ale šiel ako na isté.

Vošli do veže Nebojsy, ktorá bola otvorená a nikým neobývaná. Naspodku bola komora naplnená kadejakým starý náradím. Z nej vyšli hore schodmi k porúchanej strieľni, cez ktorú pustili povraz, na ktorom Konôpka urobil niekoľko uzlov. Adam sa pomocou Konôpkovou dosť po biede, nohami napred, pretisol cez strieľňu a poľahky spustil sa povrazom na bralo, dolu ktorým zliezol ako mačka, zo strmej časti bez váhania skočil na dolnú plochu a zastal na nej s celou energiou ako pribitý. Po ostatnom kuse brala zliezť mu bolo hračkou.

Keď bol dolu, pozrel nad seba a vydýchol si zhlboka. Na chvíľu sa rozišli oblaky a zasvietil mesiac, takže Adam prezrel celú cestu, ktorou prešiel. Videl hroznú vežu a zazrel i miesto, na ktoré musel zoskočiť. Striasol sa a pomyslel si, že keby o tom vedel, sotva by sa bol odvážil na taký skok. Konôpka mu rozkázal, aby ho čakal na tom mieste, kde zišiel, dokiaľ i on nepríde k nemu.

Kňaz načúval cez strieľňu, ako sa Adam spúšťa. Strach, ktorý usporil Adamovi, precítil on sám vo zvrchovanej miere. Keď sa po skoku, ktorý počul čisto, neozývali nijaké zvuky, výkrik alebo šutrovanie, stiahol povraz nazad, hodil ho medzi staré haraburdie v komore a šiel rovno do prvého dvora, do brány, v ktorej na kamennej lavičke pri samých dverách, sedel vojak na stráži. Nad lavicou visel na železnom háku veľký čmudiaci lampáš, ktorý osvetľoval práve len najbližšie kvádre pevných múrov.

Keď sa Konôpka približoval, vojak vstal a zdvihnúc ťažkú mušketu spomedzi nôh, postavil sa s ňou proti prichádzajúcemu.

Kňaz pristúpil k zbrojnošovi, ktorý nezložil zbraň, hoci vedel, kto prichádza.

— Otvor dvere a vypusť ma! — zavolal Konôpka na Mihvoka, lebo čudným riadením osudu on bol vtedy na stráži.

— Nikomu neslobodno vyjsť v noci zo zámku, — odvetil Mihvok spurné.

— Skoro každú druhú-tretiu noc musím vychádzať k chorým do dediny, a ty mi v tom nezabrániš.

— Pán kapitán oddnes zakázal vypúšťať hocikoho bez jeho dovolenia, — odvetil Jonáš a napäl pušku ešte hrozivejšie.

Konôpka rátal i s možnosťou, že ho môžu v bráne zastaviť, a preto bol i na tento prípad pripravený. Vystreliť nesmel, i držal v ruke pod plášťom krátky železný obuch. Pristúpil tak blízko k vojakovi, ako len mohol, rozprávajúc chladnokrvne, že takto bude musieť ísť ku kapitánovi pýtať si dovolenie. Zrazu sa nahol poza Mihvoka a zvolal:

— Nuž ty blázon, jednako si musel kohosi vypustiť, veď máš dvere na bráne otvorené!

Mihvok sa mimovorne obrátil a obzrel. Ten okamih stačil Konôpkovi, bystro skočil k nemu, zrazil mu rukou prilbu a udrel ho obuškom tak silno po kotrbe, že spadol, ani nehlesnúc, len trocha sa zatackal. Zbraň i pancier zarachotili na zemi a nastalo úplné ticho. Konôpka počúval, či sa vo dvore niečo nerušia. Nie, bolo ticho.

— Mršina prekliata, sám pán boh ťa doviedol pod moju ruku, — zamrmlal Konôpka, ktorý vedel všetko o Mihvokových zradách, i vyšiel, otvoriac dvere, na padací most.

Rýchlo dobehol na miesto, kde ho Adam čakal.

— Hybaj chytro za mnou. Vezmi tento batôžtek, jeden ponesiem ja. Do svitania musíme byť ďaleko z tohto prekliateho kraja.

Konôpka rezko vykročil a Adam neleniac za ním.

Rezko kráčali zo dve hodiny, keď červená žiara vychádzajúceho slnka začala prebíjať rozpŕchajúce sa oblaky a sprvu len temno, ale stále jasnejšie osvetľovala dlhé tône stromov a vrchov a celú od rosy čerstvú krajinku, ktorú oživoval svojím šumením a miestami blyskotom svojich vôd nás starý Váh.

Konôpka zastal na vŕšku, na ktorom bola medzi starými lipami kaplnka Panny Márie. Adam si kľakol pred ňu a pomodlil sa skrúšene a vďačne. Konôpka sa rozhliadol po kraji a rozmýšľal čo ďalej. Bol presvedčený, že ich Praskovský dá prenasledovať, lebo keď nie on, nuž jeho ženy budú celkom zdivené pre ich útek. Bolo temer isté, že ak vyšle za nimi jazdcov, tak to môže urobiť len smerom na Banskú Bystricu, lebo nemal toľko mužstva, aby mohol partie, skladajúce sa aspoň zo štyroch chlapov, rozposlať na všetky strany. Tešil sa, že mal vnuknutie oznámiť svoj príchod do Bystrice Rhédeymu a zazrel, že Ondrej to dopočul. Vtedy ho to mrzelo, a teraz mu to bolo príhodné, lebo pomýli prípadných prenasledovateľov. Rozumie sa, práve smerom do Bystrice nešli.

Adam sa domodlil a s úctou díval sa na postavu svojho druha, ožiarenú ranným slnkom, neodvážiac sa osloviť ho, dokiaľ on sám priateľsky nekývol naňho hlavou. Pristúpil k nemu a chytiac ho za ruku, bozkal ho na plece, zašeptajúc dojatým hlasom:

— Nech vám veľký boh odplatí, čo ste mne dobré urobili!

Adam bol dojatý, a to tým väčšmi, lebo dosiaľ vždy cítil ku Konôpkovi, ako k evanjelickému kňazovi, odpor, hoci Konôpka vždy bol k nemu vľúdny.

Konôpka rozostrel plášť na suchom mieste pod lipou a sadnúc si naň, vyzval i Adama, aby sa vystrel vedľa neho. Zároveň vytiahol skromné

potraviny z batôžka.

Adam sa s úctou díval na kňaza a len ťažko sa dal nahovoriť, aby si k nemu prisadol.

— Sadni si, chlapče, a nehnevaj ma.

— Pane, nemôžem si odpustiť, že som hľadel na vás ako na nepriateľa, ako na zlého človeka, ktorý musí prísť do pekla.

— Ako ťa naučili, tak si robil. Dosť zle, že sa neznášame a kántrime navzájom, iste nie pre spravodlivé presvedčenie, ale pre ľudskú moc a slávu.

— Nuž ale keď hovoria, že vy nie ste kresťania, že ste horší ako mohamedáni? — pýtal sa ostýchavo Adam.

— V jedného boha a jedného Krista veríme i my evanjelici, i vy katolíci. Celý rozdiel je len v tom, že si vy k bohu robíte dvor zo svätých, a my len boha a Krista.

— A prečo neveríte v svätých? Veď svätí žili na svete, a keď pomreli, nuž prišli do neba a môžu nám pomáhať. Veď i tu na svete môže prosiť niekto za mňa u pána, prečo by nemohol na druhom svete? A potom, i tu na svete ja dobrému známemu, ktorého i pán môže rád mať, skorej poviem všetko ako samému pánovi, ktorého sa predsa len väčšmi bojím ako toho známeho. Keď mi kôň okrivie, okúňam sa pána boha unúvať, aby mu prišiel pomáhať, ale poprosím svätého Antona alebo Jakuba, aby mu nohu nejako do poriadku uviedli.

Konôpka sa usmial nad naivným dôvodením Adamovým, ktoré jednako len vystihlo príčinu pevnej viery ľudu v svätých. Pomyslel si, aký nedostatočný dôvod by bol, keby on teraz predniesol, že protestanti, nectiac pápeža, nemôžu ctiť ani ním vyhlásených svätých. Chápal, že Adam ani nevie, že svätých robia pápeži a že je podľa jeho predstavy

svätý, kto následkom svätého života túto milosť u boha našiel, i odvetil mu:

— Synku, keď veríš v svätých, tak si ver. Táto viera tebe zaiste neuškodí.

Adamovi sa toto Konôpkovo správanie veľmi páčilo. Myslel si: „Hm, nevie, čo povedať, nuž ma takto odbavil."

Adam sa cítil nevoľne pri Konôpkovi, preto vyskočil z plášťa a pýtal sa, kam teraz pôjdu. Konôpka odvetil, že on ide do Trnavy, kde má dobrého priateľa. Ak Adam chce s ním ísť, tak ho vezme vďačne so sebou, ale ak sa mu nevidí ta ísť, tak ho nenúti, aby šiel s ním.

Adamovi nemohol milšiu novinu povedať ako tú, že idú do Trnavy. I zvolal, že kde ide on, pôjde s ním, hoci i na koniec sveta. Konôpka sa opäť usmial nad Adamovým oduševnením a pozrel naňho trochu skúmavo. Chcel čosi podotknúť, keď Adam pokrútil hlavou a priložil dlaň na ústa na znak toho, aby mlčal. Konôpka napäto načúval a počul obďaleč šuchot v kroví a dupkanie ľahkých krokov. Vstal i on a s Adamom spolu prezerali medzi rozhrnutými konármi, kto sa blíži v taký na vychádzku neobyčajný čas. Videli, že mladý, asi tridsaťročný sedliak bez klobúka, len v otvorenom kabátci a v nohaviciach, bosý kráčal pomaly hore vŕškom, držiac v ruke malú kapsu a povraz. Keď vyšiel na vŕštek, zastal a obzeral na lipách konáre, chytajúc rukou jeden-druhý, čo silnejší. Adam chcel naňho zavolať, ale Konôpka mu kázal mlčať.

Sedliak sa ustálil na jednom z konárov a priviazal naň povraz, na ktorom urobil slučku; potom si sadol pod strom a vytiahol z kapsy kus slaniny i chleba a jedol. Keď strovil, čo mal, založil lakte o zohnuté kolená a oprel päste o líca a díval sa na neďalekú, stromovím poprerastanú dedinku a okolo nej sa rozprestierajúcu rovinu, spestrenú skupinami stromov a tu i tu sa lesknúcu stuhu Váhu. Dolu lícami mu tiekli slzy, ktoré zavše zotrel opakom ruky.

Zrazu vstal, hodil sa na kolená a chvíľu sa skrúšene modlil. Keď skončil modlitbu, pokročil k povrázku, vložil hlavu do slučky a zohnúc kolená, spustil sa. Adam mimovoľne pribehol k nemu a prerezal povraz jedným švihnutím noža, sedliak padol so slučkou na zem a zostal kľačať na kolenách; díval sa prekvapene, s roztvorenými očami a ústami na dvoch vojakov pred sebou.

— Čože to zmýšľaš, človeče nešťastný? — zavolal naňho Konôpka.

Sedliak vstal, sňal si odrezanú slučku z hrdla, obzeral sa a zahundral:

— Čože vás sem všetci paromi dovliekli? Čo sa pletiete do vecí, do ktorých vás nič?

— Ohohó, keby nás nebolo, už by ťa teraz v pekle na ražni krútili. Ty chumaj! — zavolal naňho Konôpka prísne.

Sedliak obzrel povraz na strome a v rukách, či ho bude ešte dosť, keď ho nadviaže. Adam, nelenivý, odviazal povraz zo stromu a držal ho v rukách.

— Nuž ty sa len jednako chceš zmámiť? Čože si to vyparatil, keď ti iba smrť pomôže? — pýtal sa ho Konôpka.

— Do toho vás nič, — odvetil sedliak spurné a obrátil sa, chcejúc odísť.

Adam ho na Konôpkov pokyn chytil za plecia.

— Neutekaj, nepustíme ťa, kým nám nepovieš, prečo sa chceš obesiť. My sme dvaja mocní chlapi, poviažeme ťa, odvlečieme do dediny a oddáme tvojej rodine a kňazovi. Tak alebo hovor, alebo ťa poviažeme.

— Daromné je moje hovorenie, vy mi nepomôžete, — odvetil, ale už mäkšie.

— Nemôžeš vedieť. Ja som už mnoho sveta skúsil, viem kadečo poradiť. Hovor! — pobádal ho Konôpka.

— Hovorte, to je veľmi dobrý a múdry človek. Hľa, i mne zaratoval

život len tejto noci. Nech ho pán boh oslávi! — povzbudzoval ho i Adam.

— Ale ozaj, taký by to bol človek? — pýtal sa sedliak.

— Taký veru, keď vám hovorím.

Sedliakovi akási nádej zasvietila z očí.

— Nešťastie prišlo na mňa. Mám mladú ženu a dvoje detí. Včera som s bratom kresal vo dvore brvná na chliev, keď vošiel pánov veľký poľovný pes a skočil mi na trojročné dievča, ktoré ho ešte koláčom núkalo, a začal ho trhať. Mal som v ruke topor, zlý mi posvietil, i fzaťal som do psiska, že som mu chrbtovú kosť preťal. No a viete, čo je zabiť pánovho poľovného psa? Keď viete, tak uznáte, že mi nič iné nezostáva, ako sa zmárniť.

— No azda nie. Veď ťa pre psa pán nemôže dať obesiť, — mienil Konôpka.

— Obesiť ma nedá, ale ma zničí s celou rodinou. Nič mu nie je ľahšie, ako zaobchádzať s nami tak, že vyjdeme navnivoč. A keď sa ja zmámim, možno sa predsa uľútostí nad nevinnou rodinou a dá jej pokoj. Nuž, teraz už viete všetko.

— Ej, veru je to mrcha národ, tí páni, — prisviedčal i Adam.

Konôpka zvolal:

— Čuš... ! Nuž a povedz mi, zhováral si sa už s pánom? !

— S tým? — hodil sedliak beznádejne rukou. — On mi toho psa nedaruje, ani čo by som popod holé nebo lietal. Najskôr bude, že ma dá zbiť. A povedzte mi, bili vás už niekedy?

— Nie, — odvetil Konôpka.

— Keď nie, tak mlčte a choďte svojou cestou.

— Nieže tak, nie. Urobte takto: choďte k pánu farárovi a poproste ho, aby šiel s vami. Pán farár ho iste uprosí; veď je azda i váš pán kresťan, a nie pohan akýsi, — radil mu Konôpka.

Sedliak len mykol plecom trucovito: — Dajte mi povraz! — i vychytil ho znenazdajky Adamovi z ruky. Adam sa díval na Konôpku, čo má robiť.

Konôpka zmrštil obočie, siahol do vrecka vnútri kabáta a vyňal z neho meštek, z ktorého vybral dva nové, blýskajúce sa dukáty.

— Ty, tu máš dukáty. Choďte i so ženou i s pánom farárom k pánovi a ponúkni mu ich za toho psa. Možno pristane, lebo lepšie mu prijať dukáty, ako nič nedostať.

Sedliak chtivo vychytil dukáty Konôpkovi z ruky.

— Dáte mi ich? Ozaj? Možno sa predsa zmiluje za ne. Veď dva dukáty! Pôjdem, pošlem ženu s farárom k nemu. Nech vás boh požehná a nech vám odplatí stonásobne vašu dobrotu!

— I hodil sa na kolená a bozkával nohy Konôpkovi, ktorý ho chytil za plecia a postavil, zvolajúc:

— Aj, ty bedár otrocký! Ber sa už!

Sedliak išiel sprvu pomaly a potom utekal dolu vŕškom a rovinou, až sa stratil v dedine.

Konôpka smejúc sa díval sa za ním.

— Vidíš, Adam, tie dukáty sú falošné. To sú obyčajné nemecké medené groše, ktoré som raz na skúšku pozlátil. Ale on, neborák, to nepozná a pôjde k pánovi. No, a Čo ako bude, horšie nemôže byť, ako on chcel so sebou urobiť.

— Veď pravda, pravda, ale keď pán pozná, že sú dukáty falošné, nuž sa bude akiste ešte väčšmi hnevať, — podotkol Adam.

— To je tiež pravda. Ale bez dukátov by sa bol predsa len obesil. A pamätaj si, môj milý Adamko, že sa nestáva vždy to najhoršie, čo človek očakáva. V prírode je dobré také možné ako zlé, a my sme napokon všetci len čiastkami prírody. Vidíš, ani teba dnes nekatujú, ako si sa obával.

— No, veď nie. Lenže mne nepomohla príroda, ale vy, pán kňaz.

Na túto poznámku Konôpka neodvetil, lebo videl, že zachádza na také pole, na ktorom ho Adam nemôže nasledovať.

Ale jeho úmysel pomôcť sedliakovi sa celkom vydaril.

Sedliak — Mišo Bronec — prišiel domov a vyrozprával svojej žene, čo chcel urobiť a čo sa pritom stalo. Ukázal jej dva dukáty, ktoré i ona pokladala za dobré. Predpoludním, tak včas, ako to len bolo možné, lebo im neistota ťažila život, vybrali sa na faru a šli s farárom do kaštieľa pána Volku, majiteľa obce. U pána bol na na návšteve jeho sused Šimon Rovniansky so svojou ženou Klárou, ktorá bola veľmi pekná, veľmi rozumná a pritom dobrosrdečná pani. Toto bolo Broncovo šťastie lebo do pani Kláry bol každý človek zamilovaný, a samo sebou sa rozumie, ani Aristid Volko netvoril výnimku. A pani Klára chytila Broncovi stranu. Keď prišli do kaštieľa, pán farár nechal Broncovcov stáť vo dvore a sám vošiel dnu hľadať panstvo. Našiel ich v záhrade pri dome sedieť a o dnešných veľmi neistých pomeroch rozprávať.

— Amice, priateľ, doviedol som vám prosebníkov, za ktorých sa i ja čím najvrelšie prihováram, — začal starý pán farár, keď pozdravil celú spoločnosť.

— To bude akiste Bronec, pre môjho psa, — skočil mu do reči pán Volko. — Darmo sa prihovárate zaňho, pán farár. Viete, vo všetkom vám urobím po vôli, ale sú veci — o tom nemôže byť ani reč.

Pani Klára sedela v najpohodlnejšom kresle pod bazičkovým kríkom, ktorého kvety voňali okolo nej, a prevracala pekne viazanú knižku s maľovanými obrázkami. Mala čierne vlasy a ružovú tvár, milé ústa a hovoriace oči, i usmiala sa, pokrútiac hlavou, keď pozrela na pána Volku, ktorý nespúšťal z nej oči.

Pán Volko bol z tých jednoduchých ľudí, ktorí sa vyhovárajú na zásady,

keď chcú urobiť alebo hlúposť, alebo surovosť, a to sú ľudia ťažko presvedčiteľní.

Milé ústa pani Kláry zašveholili:

— Ale, ale, pán sused, chcem tých ľudí vidieť, — a pekné oči prosili a sľubovali.

Pán Volko sa spýtal pána farára, kde sú tí ľudia. Treba ich sem doviesť.

Netrvalo dlho a Broncovci stáli pred panstvom sviatočne vyobliekaní. Nevesta držala v ruke v šatôčke zviazané dva dukáty.

Pani Klára sa dívala na nich; párik sa jej pozdal.

Bronec, však sa tak voláte, — začala výsluch, rozpovedzte, ako sa to všetko prihodilo.

Bronec, sprvu neisto hekajúc, rozpovedal, ako pes zvalil jeho dieťa a ako mu zlý posvietil zaťať doň toporom.

— Videl som, že sa zle stalo a že inej pomoci niet, iba aby som sa zmárnil.

Pani Klára vyčítavo pozrela na pána Volku, ktorý sklopil pred prísnym sudcom oči.

— Keď som mal umrieť, vošiel som do komory a odrezal si kus slaniny a chleba, vzal povraz a šiel som.

Pani Klára sa divila, načo mu bola slanina pred smrťou.

— No, pred smrťou mi predsa patrila slanina s chlebom, — bránil sa prekvapený Mišo. — Víno s medom nebolo, nuž som si aspoň slaninu a chlieb vzal.

Starý pán farár s úsmevom rozprával, že tunajší ľud umierajúcim, ako najväčšiu lahôdku na svete, dáva na cestu — viaticum — víno s medom, aby sa im ľahšie odišlo z tohto údolia náreku a plaču.

— Nuž ty si si vzal slaninu s chlebom? — zasmiala sa pani Klára.

— Ano, a potom som sa rúče obesil. Už mi hučalo v hlave ani veľká voda, keď som zrazu odpadol. Keď som sa zozbieral, videl som pred sebou dvoch vojakov, ktorí ma odrezali. Ja som sa s nimi vadil a chcel som sa znova obesiť, ale jeden z nich mi dal dva dukáty, aby som ich pánovi doniesol, možno ich prijme, lebo mu lepšie niečo dostať za psa ako nič. — Pán Volko krútil odmietavo hlavou. — Nuž keď som mal dva dukáty, nemohol som sa už obesiť, lebo by mi ich potom hocikto mohol ukradnúť.

Ústa pani Kláry sa milo usmievali a jej pekné oči prosili a sľubovali, keď pozreli na pána Volku.

— No, akože, pán Aristid, pristaneme na dva dukáty?

Volko potriasol hlavou a akoby urazeným hlasom zvolal:

— Čo je to dva dukáty za takého psa! Veď sa Buro sám oddal do diviaka a zastavil ho. Ani reči o tom! Veď to nie, pani Klára.

Hovoriace oči pani Kláry zmenili sa zvláštne.

— Ach, to je nič! Myslíte? Tak dobre, teda nič.

Celá vec ju prestala zaujímať. Zas vzala knižku do ruky a prevracala v nej listy.

— Šimon, poďme domov! — zavolala zrazu na svojho muža, zhovárajúceho sa s kňazom.

Muž sa obrátil k nej, pretrhnúc rozprávajúceho farára.

Dobre, dobre, zlato moje, už ideme.

Pán Volko sa zamračil.

— Ale to mi predsa nemôžete urobiť. Prišli ste aspoň na dva-tri dni, a teraz, sotva ste tu deň, už chcete odísť!

Pani Klára, trochu spievajúc a hľadiac doďaleka, povedala:

— Chorá som. Potrebujem svoju starú Katu. Poďme! — a zasa pozrela na pána Volku vyčítavými očami.

— Drahá Klára, všetko vám urobím po vôli, len mi nechoďte ešte preč, — prosil ju úplne obmäkčený pán Aristid so zloženými rukami.

— Pristanete na dva dukáty? — pýtala sa, vstávajúc z kresla.

— Pristanem na všetko, len zostaňte.

Pani Klára vzala od Broncovej dva dukáty do svojich mäkkých pačiek a pozerala ich. Poškrabala jeden nechtíkom a zlatá blanka zišla z neho. Zasmiala sa.

— Hahaha, to bol figliar ten vojak! Dukáty sú falošné!

Pozrela zvedavo na pána Volku.

— Falošné? — zvolal pán Volko.

— Dukáty sú falošné, bože-prebože, čo to bude s nami?! — zľakol sa Mišo.

— Ukážte mi ich! — pýtal pán Volko.

Pani Klára jednou hladuškou rukou chytila jeho a druhou vložila dukáty do dlane, dívajúc sa mu svojimi, ach, toľko-toľko sľubujúcimi očami do jeho prosiacich.

Pán Volko vzal dukáty; ruky sa mu triasli a oči nevideli falošnosť dukátov, ale oči krásnej panej, a pristal, nemysliac na falošnosť jedných, keď mu hlavu prevracala falošnosť druhých.

Pani Klára mu vzala dukáty a dala ich neveste nazad.

— Tu máte, vezmite si, to sú len nemecké pozlátené turáčiky. Pán vám odpúšťa všetko, len sa odteraz dobre držte.

Pán Volko nespustil oči z pani Kláry.

— Ano, odpúšťam vám všetko, len sa odteraz dobre držte, — hovoril, ako keby odriekal prísahu za pani Klárou.

Starý farár s dlhými, šedivými vlasmi sa vľúdne usmieval na pani Kláru, prikyvujúc jej hlavou.

— Poďakujte sa panej, deti moje, poďakujte! — zavolal Mišovi a jeho žene.

Broncovci prikročili k pani Kláre a bozkávali jej šaty, ruky. Keď odchádzali, obrátili sa i k pánovi a ďakovali mu.

Cestou Mišo klial na vojaka, že je podvodník a cigáň, že ho tak mrzko oklamal.

— Čože také vojačisko, to ti nemá bázne božej! — dotvrdila jeho žena.

Pani Klára sa potom vše milo usmiala pánu Volko vi a sľubujúc pozerala naňho. Ale ktože sa vyzná v milom ženskom úsmeve a kto veril, bez sklamania, i pred stá rokmi sľubujúcemu pohľadu? Dcéry Evine boli vždy vrtké, ako na slnci sa ihrajúce jašteričky v blyskotnom ubziknutí, keď im Venuša nepodlamovala kolienka. A na akej nohe stál s Venušou, priateľkou zamilovaných, pán Volko, ktože to vie?

17

Konôpka si oddýchol s Adamom pod lipami a potom sa pobrali ďalej. Vyčasilo sa a slnko pálilo, zalievajúc celú krajinu svojím jasom. Hľadali pri chôdzi tôňu a zhovárajúc sa kráčali ďalej.

Konôpka rozprával Adamovi, ako ho súdili a ako Ondrej nástojil na jeho ukrutnom mučení. Adama toto Ondrejovo správanie tak rozčuľovalo, že až zubami škrípal od hnevu a zaťatej nenávisti. Hneval sa naňho už i preto, že mu sľúbené dva dukáty nedal, a jeho terajšie správanie roznecovalo jeho nenávisť až do krajnosti.

— Páni zaobchádzajú s poddanými, ako sme zaobchádzali ako chlapci s muchou. Bez príčiny sme jej vytrhali nohy, krídla a nechali ju kapať, — hovoril od rozčúlenia priduseným hlasom.

Konôpka pokračoval v reči:

— Je isté, že si tí ľudia namýšľajú, že sú oni celkom iné tvory ako sedliaci, a smutné je, že sedliaci sa tak cítia, ako keby páni mali pravdu.

— To je veru pravda! My si nikdy nemyslíme, že sme takí ľudia ako páni.

— Dívate sa na nich, ako keby ich nebola ľudská mater porodila.

— A keď ich vidíme zblízka, nuž sa čudujeme, že sú ešte biednejšie, ohyzdnejšie a horšie stvorenia ako my.

— No-no, — riekol Konôpka, — nie ste anjeli ani vy. Páni sú skazení tým, že im je primnoho dovolené, a vy zasa nedostatkom slobody, zakázané vám je i to, čo ani zverovi nemožno zabrániť. I páni, i sedliaci, prestúpiac hranice, pášu skutky, ku ktorým ich nenúti nevyhnutnosť, ale nenávisť a zloba. V Taliansku je väčšia sloboda a ľud i páni sú lepší...

— Počujete, pán kňaz, aké sú to zvuky? — zvolal Adam, počúvajúc pozorne.

Konôpka zatíchol a načúval. Zďaleka bolo počuť akési čudné ťahavé hučanie. Vyšli spomedzi stromov na okraj lesíka a rozhliadli sa z vŕšku po rovine. Videli ešte ďaleko v prachu zlej cesty brodiaci sa strakatý zástup ľudí hadiť sa v slnečnom úpale.

Zástup prichádzal smerom k nim.

Bola to procesia dedinského ľudu so zástavami a s horiacimi sviecami. Blížila sa zvoľna, takže bolo už rozoznať jednotlivé postavy. Procesiu viedli mnísi-františkáni. Na jej čele kráčali štyria s kuklami na hlavách, so sviecami v rukách a po boku ich išlo ešte niekoľko. Sviatočne vyobliekaní ľudia — chlapi, ženy, starci, deti — spievali ťahavo žalostno-smutné spevy, pričom sa im pot lial z vyhriatych, zrumenených tvárí. Niektorým svietili oči ani vo vytržení, iných lesk bol zhasnutý, ako býva u veľmi ustatých ľudí. O chvíľu išla procesia popred Konôpku a Adama, ktorí stáli

na nízkom kopci nad ňou. Zástavy, zväčša čierne, smutne viseli na krížových drúkoch, ani najmenší vetrík ich nerozdúval. Žalostný spev hádzal tôňu i na dušu poslucháčov, ktorí s obnaženými hlavami hľadeli na umorený svet.

— Aká je to procesia? — pýtal sa Konôpka jedného starého chlapa.

Starík zastal a utrel si rukávom utrápenú tvár.

— Vypukli čierne osýpky v našej dedine, nuž ideme na Svätú horu k Panenke Márii prosiť, aby nás ochránila od nešťastia. Kto obíde holokolenačky oltár Panny tri razy, neochorie, ak nemá smrteľný hriech.

— No, choďte v mene božom, azda sa zmiluje nad vami, — riekol Konôpka a položil si klobúk na hlavu.

— Nech sa stane vôľa božia, — riekol starec oddane a opierajúc sa o kvaku, krivkal za ostatnými.

Konôpka sa díval za utrápeným ľudom a zdalo sa mu, že ho sprevádza krajná nevedomosť, všetka bieda a utrpenie tohto sveta. Plahočí sa v prachu a v slnečnom úpale, putuje dva-tri dni a rozmnožuje svoju biedu a chorobu, ale vedie ho nádej a viera. Vedú ho kňazi v živej viere a vďačne dajú životy sami kňazi, tak ako aj ich veriaci, ktorých vedú do hrozivej smrti.

Mnohí kráčali pokľakujúc a ťažko dýchajúc, ale ani jednému neskrsla v duši myšlienka, že im neúprosná príroda už i svojou páľavou a slepiacim blyskotom dáva na vedomie, že ju nijaké modlikanie a sebatýranie neobmäkčí a že toto nie je cesta, ktorá vedie k uľaveniu ľudských bied.

Konôpkovi zaľahlo na srdce ani kameň, že človečenstvo z pokolenia na pokolenie vždy vedie nová viera a nádej; a vedie ho kam? Koľko ráz do smrti, nikdy nie na Vybájené rajské polia, a ľudstvo jednako vždy znova kráča za svojimi kňazmi so zakuklenými hlavami.

Veď mu iné ani nepozostáva. Cesta je spestrená padnutými. Hľa, i pri

tejto procesii vypadávajú oslabnutí a tí, čo už ochoreli, ale procesia ide ďalej so svojimi zakuklenými kňazmi, nesúcimi horiace sviece.

Zakiaľ Konôpka stál zahrúžený v myšlienkach, Adam kľačal a modlil sa skrúšene otčenáš a zdravas.

18

Konôpka s Adamom putovali ďalej, ukrývajúc sa podľa možnosti, lebo často zbadali či ojedinelé podozrivé postavy, či tlupy zbehov, alebo čaty riadneho vojska cisárskeho, alebo bethlenovských hajdúchov. Raz zazreli i rýchle utekajúcich tureckých spahiov, zaberajúcich na juh, ako keby ich naháňali. Videli, že sú blízko hraničného pásma, na ktorom sa všetky tri, pre pokoj obyvateľstva neblahé sily potulujú. Čo vystálo obyvateľstvo v takomto kraji, kde mu nijaká národnosť i nijaká viera netvorila záštitu a kde bol jeho nepriateľom i kúsok pokrmu, čo do úst vkladalo, lebo ho i on mohol doniesť na lavicu umučenia alebo na šibenicu, ťažko si predstaviť. Tu mohli žiť len ľudia, privyknutí na úskok, útek a boj, na každú podlosť a na každú veľkodušnosť, ktorej je vôbec schopná ľudská príroda.

Prenocovali v listnatom hájiku a včasráno, dokiaľ slnko priveľmi nepálilo, šli napred, vždy preskúmajúc z úkrytu podľa možnosti kraj, ktorým mali prechádzať.

Pri všetkej opatrnosti sa im prihodilo, že skoro vbehli do kruhu ľudí, tvoriacich najnižší kal ľudskej spoločnosti, akým sa usilovali vyhnúť.

Prechádzajúc chrasťou, ktorá bola na kraji lesa, počuli zrazu samopašný rehot a žalostné bedákame: — Joj, mamička moja, mamička moja!
Zastali razom a pozorne načúvajúc, hľadeli jeden na druhého. Vtom bolo, počuť údery, plieskanie po nahom „ tele, bolestné výkriky a zasa: — Mamička moja, mamička moja! — a zúfalý nárek; žatým zasa rehot

viacerých surových hlasov.

Adam povedal:

— čudné, chlapský hlas, a plače ako chlapec, volá mamičku ako dieťa!

Konôpka zašepkal:

— Adam, ten hlas mi celkom pripomína mladého Praskovského.

— To je iste on, pán kňaz, to nemôže byť iný. Veď len pán môže tak plakať, — odvetil Adam, ktorý od rozčúlenia roztvoril oči.

— Počkaj tu. Obzri si zbraň, vytiahni meč a poprezeraj pištole. Ja idem pozrieť, čo sa tu robí. Keď ti kývnem, príď potichu za mnou.

Adam poslúchol a i Konôpka si poobzeral, či má svoju zbraň v poriadku, potom išiel tichučko vpred, kým neprešiel na miesto, odkiaľ videl nepozorovane, čo sa deje.

Spomedzi kríkov zazrel neveľkú čistinku, naprostriedku ktorej bola pahreba, pri ktorej ležal na chrbte v zakrvavených na handry potrhaných hábach Ondrej Praskovský. Obnažené brucho mal zapuchnuté a od úderov bičom a palicami obelasené a skrvavené. Podošvy boli ako čierny krvavý príškvar — znak, že ho po nich nemilosrdne ťali. Oči mal celkom vpadnuté, pery suché, popukané, prsia mu ťažko pracovali, prstami driapal zem, ku ktorej bol za ruky drevenými vidlicami pribitý.

V kúte čistiny stálo niekoľko osedlaných a rozličnou korisťou naložených koní. Na zemi okolo ohňa a Ondreja sedeli štyria chlapi; dvaja sa motali pri koňoch.

Šiesti chlapi boli očividne najhoršia zberba, akú v tie časy bolo možno zohnať. Všetci boli otrhaní, zarastení ako divosi a opálení. Traja z nich boli maďarskí hajdúsi, jeden bol turecký janičiar a dvaja nemeckí kyrasíri. Suroví a zverskí boli všetci, ťažko bolo medzi nimi urobiť

rozdiel, ale najukrutnejší dojem robil jednako janičiar, možno pre svoju obrovskú postavu, skoro do čierna opálenú tvár a preto, lebo on, sediac neďaleko Ondreja, vše ho bil po bruchu, keď prestal nariekať.

Na zemi sedeli ešte dvaja hajdúsi a jeden kyrasír, ktorí prezerali kadejaké zbrane, háby a inú korisť a škriepili sa o ňu, vše sa rehocúc nad poznámkami, ktoré lámanou slovenčinou a maďarčinou robil Ondreja katujúci Turek.

Keď Konôpka zazrel strašný obraz, udrela mu krv do hlavy a najradšej by sa bol bez rozmýšľania hodil na pelešníkov. Ale sa spamätal a rozmyslel si, čo a ako urobiť. Zavolal kývnutím Adama, ktorý sa k nemu potichu priplichtil. Boli od zbojníkov na niekoľko krokov.

— Adam, pozri, čo sa tu robí. Je to naozaj Ondrej, ktorého mučia tí lotri. Musíme ho ratovať. Máme štyri výstrely, nimi zničíme štyroch a s ostatnými dvoma dáme si rady.

Adam mykol plecom a díval sa zanovito na zem.

— Čo, nechceš mi pomáhať? — zasipel naňho Konôpka.

— Čo ma po ňom, chcel ma bez príčiny mučiť. Ani páni nemajú ľútosti s nami.

— Tak nepomôžeš mi? — pýtal sa ho ešte raz Konôpka a skoro mu oči vytislo od hnevného rozčúlenia.

— Nejde o pána, ale o mučeného človeka.

— Nejdem. Parom ma po nich! — zamrmlal Adam.

— On by iste za mňa ani prstom nehol.

— Ty naničhodník! Ľutujem, že som ťa vyslobodil. Daj mi aspoň svoje pištole.

— Tu ich máte, — riekol Adam, zabudnúc sa, skoro hlasno, držiac ich

v rukách.

Lotri počuli zvuky a dvaja z nich, janičiar a jeden z hajdúchov, sediacich na zemi, zdvihli hlavy a dívali sa na chrasť, smerom, kde bol Konôpka a Adam.

Vtom Konôpka už i vypálil zo svojich pištolí, a janičiar a jeden z hajdúchov zvalili sa na zem, trafení do hlavy. Keď Adam počul výstrely, trhlo ním a mimovoľne vystrelil i on na chlapov, sediacich na zemi, a poranil oboch ťažko, trafiac kyrasíra do bedier a hajdúcha do chrbta.

V tú istú minútu Konôpka bežal s holým mečom na zbojníkov, stojacich pri koňoch, z ktorých kyrasír stihol vychytiť pištoľ a mieril ňou na Konôpku. Adam sa bystro zohol, zdvihol zo zeme kameň ako päsť a cvičenou rukou ho hodil kyrasírovi do tváre takou silou, že sa kyrasír potočil a chytiac sa rukami za hlavu, vypustil pištoľ. Ešte ani nevedel, čo sa s ním stalo, keď mu Konôpka zaťal do holého, žilnatého hrdla tak, že mu krv z neho vo vysokom oblúku vystrekla, i padol na zem a o chvíľu bolo po ňom; zostal ležať v kaluži krvi. Ostatný hajdúch utekal do poľa ozlomkrky. Adam sa vyhodil na jedného z koní a uháňal za ním. Keď už bol od neho len na tri kroky, hajdúch sa obrátil a vystrelil na neho. Adamovi udrel dym a fujtáš do tváre a pocítil ťažký úder do ľavej polovice hlavy, ale zároveň bol už pri hajdúchovi, vyťahujúcom druhú pištoľ spoza pása. Adam zaťal mu do hlavy zúrivo a rozľútene, takže rozmachom spadol z koňa na hajdúcha, ktorý sa prevalil, odhodiac pištoľ za seba.

Konôpka utekal za Adamom a práve padnutému už pomáhal na nohy. Adam zbledol a zatackal sa; z hlavy sa mu hojne valila krv. Konôpka ho chytro obzrel i videl, že má odtrhnutý vrch ucha a roztrhnutú kožu na lebke. Rana bola boľavá a veľmi krvácala, ale ináč nebola nebezpečná. Potom pozrel na hajdúcha, ležiaceho na zemi; hajdúch sa motal a hádzal rukami, ale už skonával, lebo úder Adamovým mečom rozpoltil mu lebku až do

koreňa nosa.

Ušlého koňa nechali bežať a vrátili sa k ostatným na čistinku. Keď Adam zazrel tú bijáreň, v rozličných polohách porozhadzovaných skrvavených ľudí, zvolal ustrnuto:

— Pre boha všemohúceho, čo sme to porobili! Šesť ľudí sme zabili! A prečo? Aby sme jedného zlého, polomŕtveho človeka zachránili!

I Konôpkova duša bola dojatá a otrasená desným obrazom, stonaním a chrčaním ranených.

— Pravdu máš, Adam, je to veru strašné. A jednako sme to museli urobiť, lebo pobili sme akiste len zlých, škodlivých ľudí, ktorí si smrť iste mnohonásobne zaslúžili. Nuž ale ľudia často pášu najväčšie zločiny z najšľachetnejších pohnútok. Či vôbec majú pravdu, je iná otázka, lebo zločin zostane zločinom naveky a pohnútka sa mení alebo tratí časom silu.

— Veru obanujeme, čo sme urobili.

— Možno. Ale iste by sme boli banovali, keby sme to neurobili. Tebe je ľúto preto, lebo si sa bil za Praskovského.

Medzi rečou Konôpka vyhľadal v batožine podľa možnosti čistý kus plátna, roztrhol ho, namáčal do vína a obviazal ranu Adamovu dotuha. Potom sa obrátil k Ondrejovi, nehľadiac na stonanie ťažko ranených lotrov.

Ondrej následkom rozčúlenia, ktoré mu zavinil boj, za- mdlel, ležal ani mŕtvy.

Konôpka mu s pomocou Adamovou nalial vína do úst, pokropil a trel ho, až začal znovu dýchať. Vyslobodili mu ruky z vidlíc a prezreli ho; celý bol samá rana, opuchlina a krv. Neďaleko našli studničku, umyli ho a pozaväzovali mu rany zdrapmi plátna, namáčanými do vína.

Keď ho Adam videl takého ukrutne dokaličeného, uľútostil sa predsa nad ním a urobil bez odporu, čo mohol, aby sa mu poľahčilo. Ondrej videl, kto

ho oslobodil a ošetril, i začal mrštiť tvár a tiekli mu hojné slzy, pričom vzlykal ako plačúce dieťa. Chytal Konôpkove a Adamove ruky, stískal a bozkával ich. Konôpka ho utišoval, a keďže už dva dni nedostal ani pokrm, ani nápoj, namáčal kúsky chleba do vína a dával mu ich prežierať. Ondrej sa po troche prebral, ale nemohol sa ani pohnúť, takže museli urobiť nosidlá, ktoré pripevnili na dva kone k sedlám, a tak ho odnášali. Povyberali z koristi, čo sa im zdalo potrebné; našli pokrmy, nápoje i dosť hodne rozličných peňazí pri mŕtvolách, ktoré Adam na Konôpkov pokyn poprehliadal. Veď by bola bývala hlúposť nechať, ktovie pre koho, peniaze, ktoré tak veľmi potrebovali. Tešili sa najmä koňom, medzi ktorými bol i Ondrejov pejko s bielymi nohami, veľmi dobrý behúň, krásne zviera.

Keď Konôpka videl, že Adam žiadostivo obzerá koňa, nuž mu ho ponúkol, aby si naň sadol, čo Adam urobil s radosťou. Ale už o krátku chvíľu prosil Konôpku, aby mu prepustil svojho tichšieho koňa, lebo prudké skoky Pajkošove neboli pre jeho hlavu. Konôpka sa zasmial a urobil mu po vôli.

Adam pokládol k rukám ranených zbojníkov pokrmy, víno a vodu, a potom ich ponechali osudu, ktorý je niekedy milosrdnejší ako ľudia.

Ukoristili päť koní. K dvom priviazali Ondrejove nosidlá, na dva si sadli a jedného koňa striedavo viedli za uzdu.

Poradili sa, kam majú ísť. Najrozumnejšie bolo ísť smerom na B-ský zámok a oddať Ondreja v najbližšom kaštieli do opatery.

I pobrali sa tichým krokom nazad, odkiaľ prišli. Pešo by boli lepšie napredovali ako teraz na koňoch s poraneným Ondrejom, a preto Konôpka rátal, že ak by nenašli primerané miesto pre Ondreja, potrebovali by aspoň štyri dni, kým by prišli nazad do zámku, čo sa mu pre raneného zdalo dlhou cestou, lebo mal i zimnicu a blúznil.

S veľkou opatrnosťou napredujúc, prišli podvečer do Rovnian, obce prináležajúcej pánu Rovnianskemu, s ktorým sme sa na chvíľu stretli u pána Volku.

Konôpka a Adam bez váhania išli do kaštieľa, ako bol všeobecný zvyk. Zemský pán bol by pokladal za veľkú urážku, keby ho precestujúci pán brat bol obišiel. Urobili to tým viac, lebo stav Ondrejov bol taký, že nebolo možno s ním ďalej putovať. Opuchol celý, telo mu od bitia počernelo, robiac až príšerný dojem. Otvorené rany sa mu zapálili, následkom čoho dostal veľkú pálčivosť, ktorú Konôpka, rozumejúci sa dosť dobre do medicíny, chcel liečiť seknutím žily.

Rovnianskeho kaštiel bol neveľký jednoposchodový dom, z jednej strany s priestranným, pomerne čistým dvorom a z druhej s veľkou záhradou, v ktorej boli vpredu krásne platany a viac radov ovocných stromov. Celé obydlie robilo príjemný, priateľský dojem najmä tým, že všade bolo plno kvetov okolo domu, ako i v zamrežovaných oblokoch.

Keď Konôpka a Adam vošli do dvora, obstala ich čeľaď, z ktorej poniektorí hneď utekali oznámiť ich príchod panstvu, ktoré pred niekoľkými hodinami prišlo z návštevy u pána Volku.

O krátku chvíľu vybehla pani Klára a za ňou kráčal pomalšie veľmi vysoký, mocný chlap, jej manžel.

Konôpku prekvapila pri pani Kláre, viac ako jej krása, milá dobrota, ktorá žiarila z jej tváre, a nie bez rozpakov strhol klobúk a klaňajúc sa hlboko, povedal:

— Panstvo, prosím vás o prístrešie pre ťažko skatovaného Ondreja Praskovského.

Klára zalomila rukami:

— Praskovského? A kde sa to s ním stalo?

Konôpka v krátkosti rozpovedal, čo sám vedel.

— Akým spôsobom sa dostal do moci tých ľudí, neviem; to sa dozvieme, keď príde k sebe.

Pani Klára obzrela poraneného, a i keď bola dojatá jeho strašným zohavením, jednako veľmi nenariekala nad ním, lebo v tie Časy nebola veľká zriedkavosť vidieť do- kaličených ľudí.

Urobila hneď poriadok, aby bol uložený do primeranej izby, a poznášala všetko, čo potrebovali na jeho ošetrovanie. V každom dome boli vtedy rozličné masti a lieky poruke a zároveň používali pri liečení i ocot, víno, lieh a podobné prostriedky vo väčšej miere ako dnes. Veď vtedy viac ako teraz bola hlavná vec pre chorého, aby bol liečený; či liek pomáha, nebolo také veľmi vážne. Pani Klára kázala všetko naznášať alebo doniesla i sa- ma, pričom jej muž-obor stále chodil za ňou, hľadiac jej všemožne poslúžiť a nehovoriac mnoho. Zaobchádzala s ním trochu ako s veľkým deckom; hrešila ho a pacla ho po ruke, keď bol neobratný.

Konôpka ju za čas celého jej chodenia a konania nespustil z očí, vábila ho pekná postava a hladké, ľahučké pohyby. Keď priniesli všetko, čo bolo potrebné, previazal najprv Adamovu ranu, ktorá už prestala krvácať. Pani Klára mu pri práci obratne pomáhala, Čo Adamovi tak dobre padlo, že dívajúc sa na ňu ako vďačný psík, nedbal by, keby bol mal tých rán i viac, aby sa s ním musela dlhšie zaoberať. Obdivoval pani Kláru a čudoval sa, že taká pani trápi sa s ním. Krútil hlavou, lebo sa mu pochopy o pánoch začali pliesť.

Ondrejovi Konôpka sekol žilu a pustil mu dosť veľa krvi; pouväzovali mu otvorené rany v domácnosti dávno vyskúšanou masťou a obložili ho celého do octovej vody namáčanými handrami, čo chorému očividne dobre robilo, lebo sa prestal hádzať a blúzniť. O chvíľu ticho zaspal. Adama uložili do

čistej a dobrej postele, čo zasa vrazilo klin do jeho hlavy.

Keď dokončili prácu okolo Ondreja, pani Klára zavolala Konôpku na večeru, nechajúc pri chorom svoju starú, vyskúšanú Katu.

Pri večeri Konôpka rozprával dopodrobna udalosti, ktoré zapríčinili jeho i Adamov útek zo zámku. Keď spomenul otvorene, že je luteránskym kňazom, Rovniansky sa zamračil, na čo sa pani Klára veselo zasmiala a pozrela vyčítavo na svojho muža. Samy udalosti, ktoré rozprával, nespôsobili zvláštne vzrušenie ani u panej, ani u muža, lebo v tie časy a najmä v tých krajoch boli ľudia privyknutí na najčudnejšie príhody. Ukazovanie sa rozličných nadprirodzených zjavov bolo v tie časy temer každodennou udalosťou, lebo ľudia, veriac pevne v mátohy a príšery, pokladali mnohú tôňu alebo mnohý mimoriadnej ší zjav za nadprirodzený úkaz.

Pani Klára dívala sa na rozprávajúceho, a keď on pozrel na ňu, sklopila oči, a to isté sa dialo s Konôpkom, ktorému pohľad milej panej spôsoboval dosiaľ nikdy necítenú, blaženú, rozpačitú napnutosť.

— Nedali ste včera istému obesiť sa chcejúcemu chlapovi dva dukáty? — spýtala sa pani Klára.

— Dal, dva falošné dukáty, — odvetil Konôpka so za- čudovaním.

Pani Klára mu rozpovedala, aký bol následok jeho daru.

— Chvalabohu, že sa to tak dobre skončilo, — povedal Konôpka.

— Keby Klára nebola toho medveďa skrotila, bolo by sa to s tým chudákom horšie skončilo. Ináč ona i horších medveďov vie na dobrú cestu priviesť, však, Klára? — podotkol Rovniansky, pritlmujúc nežne svoj basový hlas.

Klára chytila do svojich rúk jeho ohromnú, vložila si líce do jeho dlane a dívala sa pritom usmievavo na Konôpku.

— Veru si ty len medveď! Ty si dobrý, všetko urobíš, čo mi na očiach vidíš, — riekla pani Klára.

— Myslíte, že som urobil chybu, keď som mu dal falošné dukáty? Nevedel som si ináč pomôcť, — podotkol Konôpka, dívajúc sa nie bez závisti na Rovnianskeho.

— No, lepšie by boli bývali ozajstné, — zasmiala sa pani Klára.

— To je pravda. Lenže u mňa sa dukáty veľmi nepovaľujú, — bránil sa Konôpka.

Pani Klára vzala pohár s vínom a hľadela, usmievajúc sa cezeň najprv na svojho muža a potom trochu dlhšie na Konôpku a štrngla si s obidvoma. Oni si vďačne vypili dobrého vína, pričom Konôpka pocítil zvláštne zatrepotanie srdca. Pani Klára len pery omočila doň.

— Bŕr, nanič je, — povedala, striasla sa a odložila pohár.

Obidvaja muži sa usmiali.

— Ty sa do toho nerozumieš, čo si inak aká múdra, — zahundral Rovniansky a naplnil poháre znova.

Dlho do noci sedeli a rozprávali si o rozličných udalostiach svojich a krajinských. Strašná neistota pomerov tlačila ich dušu. Často ich navštevovali rozličné oddiely vôjsk, či cisárskych, či bethlenovských, a brali, čo mohli; rekvirovali a neplatili. Keď sa niekto v zúfalstve postavil na odpor, bolo s ním zle, bili ho, mučili, ba i zmámili. Preto bol nedostatok stálym hosťom tých obcí, a často i hlad. Znepokojovali ich najrozličnejšie chýry, najčastejšie bezzákladné, ale vždy stačili, aby zavinili trápne starosti.

Konôpka spomenul, že videli po tieto dni dve vydrancované a vypálené obce a že šli poľom, z ktorého čiastky polopochovaných mŕtvol vyčnievali zo zeme.

— Ano, to muselo byť pri Bránici. Tam bola vlani zrážka medzi bethlenovcami a cisárskymi, — dotvrdila pani Klára, dívajúc sa zronene na stôl, a vzdychla.

— Na vlase obstálo, že i Rovnaný nie sú také ako tie dediny, — riekol Rovniansky.

— Veru áno, skoro i po našich kostiach už mali konské kopytá šliapať, — riekla nie bez akejsi pýchy pani Klára, že i ona prešla ťažkými skúškami. — Keby nie môj muž a naši dobrí ľudia, neviem, ako by to bolo bývalo s obcou a so mnou.

— Nie je tomu ani štvrť roka, čo nás prepadli celkom znenazdajky spahiovia. Parom ho vie, ako sa sem dostali. Je pravda, že sme od tureckej hranice sotva na tri-štyri míle, čo je tým lotrom na ich koňoch nie mnoho, — rozprával Rovniansky takým hlbokým hlasom, že to dunelo.

— A dediny na samej hranici šetria, lebo platia daň i Turkom, i kráľovi, — vysvetľovala pani Klára, na čo Konôpka, ktorý to dobre vedel, prisviedčavo kývol hlavou.

Rozprávanie pani Kláry Konôpka počúval až s bolestnou zaujatosťou a ona, vycítiac to, venovala celú pozornosť jemu, nespustiac z neho oči. Keď začal hovoriť jej muž, zbadala sa a ako na nápravu svojho zanedbávania položila mu svoju bielu, mäkkú rúčku na jeho žilnatú a opálenú.

— Bolo už podvečer, keď sa zberba vyrútila na obec. Našťastie bolo ich len zo štyridsať, ale robili taký vresk, ako keby sa bolo celé peklo na nás oborilo. Možno bolo naše šťastie, že v dedine skoro ešte nikoho nebolo, všetko bolo v poli, kde sa ľudia mohli ľahšie zhromaždiť a naraz spolu udrieť na Turkov. Ja som vo svojej izbe s dievčatami šila, keď sme zrazu počuli čudný, strašný krik, a hneď nato vbehol do izby husár bledý ako smrť, i zakričal: „Turci sú tu!" Skočili sme a utekali k oblokom a už sme

videli vo dvore niekoľko hrozných ľudí. Všetci sedeli na koňoch, mali vysoké čiapky rozličnej farby, plášte a piky alebo meče v rukách. Boli skoro čierni a vyzerali ako ozajstní diabli, okále a zuby sa im blyšťali a vrieskali divým, chrapľavým hlasom ani zvery. Videla som, ako starému Jandurovi jeden z nich zaťal do hlavy; neborák, hneď padol mŕtvy. Kázala som zatarasiť dvere, čo naši už urobili a zavreli ťažké vráta na kaštieli. Boli v dome i traja chlapi a zo šesť žien. Všetko behalo ako bláznivé po izbách, kričiac, zalamujúc rukami a hľadajúc nejaký úkryt. Zvolala som ich a rozkázala, aby sa každý podľa možnosti ozbrojil, že sa budeme brániť, dokiaľ naši neprídu. Čo som mala robiť? Bolo mi hrozne, najradšej by som sa bola hodila na zem a hlavou o zem bila a modlila sa. Ale musela som sa držať. Bolo to strašné, hovorím vám, hrozné!

— Veru vám verím, — povedal dojato Konôpka.

Rovniansky chcel už prv prehovoriť, lebo mu veľmi zle padlo vždy, keď počul Kláru rozprávať o jej úzkostiach. Teraz jej skočil do reči:

— My v poli sme sa chytro dozvedeli, čo sa stalo. Deti *z* dediny sa rozpŕchli po poliach a za krátky čas sa nás zbehlo zo dvesto ľudí, mužov a žien s kosami, motykami, sekerami. Nikomu neprišlo na um utekať; všetci sme mali taký pocit ako mater, keď vidí dieťa ohrozené vlkom alebo medveďom, vrhne sa naň, nehľadiac na svoj život. Všetci sme vedeli, že je Klára v nebezpečenstve, a utekali sme do dediny, čo nám stačil dych a nohy...

Pani Klára pretrhla:

— Keď sme videli z oblokov, že naši utekajú do dediny, bože, akú radosť sme pocítili! Turci dolu trepali sekerami, čakanmi na dvere. Každý úder sme cítili, ako keby na nás padol. „Bože drahý! Ako dlho vydržia dvere? Utekajte, ratujte nás!" Najprvší dobehol môj muž s takým čakanom v ruke, že by ho iný ani dvoma nedvihol. Bol strašný, ani šialený. A za ním

ostatní ľudia. Strašné to bolo. Vo dvore sa strhol zrazu krik, vresk, streľba. Ale za veľmi krátky čas všetko utíchlo; bolo počuť iba jednotlivé výkriky a potom i plač a nariekanie. Naši ľudia vo svojom bese pobili všetko, ešte i koňom rozmlátili kosti a hnáty.

— Všetkých vo dvore zavrznutých Turkov sme pobili ani besných psov, — končil rozprávanie Rovniansky.

— Každý dostal toľko rán, že by i desiatim bolo bývalo dosť. Ostatok sa rozpŕchol. Pravda, i našich padlo sedem ľudí, piati chlapi a dve ženy. I ranených bolo mnoho.

— Chudáci, nás ratovali, a sami umreli miesto nás, — spomenula zajakajúcim sa od dojatia hlasom pani Klára.

20

Pani Klára, rodená Oršovská, pochádzala z dobrého, ale schudobneného zemianskeho rodu. Ako sedemnásťročné dievča trochu zvláštnou náhodou dostala sa do Viedne, do domu bohatého florentínskeho bankára Niccolu Fuo- rabosca, pri dcére ktorého, Erminii, strávila dva roky ako jej spoločnica a priateľka. Taliani hľadeli v tom čase na všetky ostatné národy, a najmä na Nemcov a Uhrov, ako na barbarov. A to istým právom, lebo kultúrne stáli vysoko nad všetkými. V správe života vo veľkej miere líšili sa od ostatných. Nemci a Uhri, napríklad, sotva poznali bielizeň, keď u Talianov bola už dávno predmetom veľkého prepychu. Na telesnú čistotu Taliani kládli veľkú váhu, a nielen umývali, ale i kúpali sa i viac ráz denne. Pri jedení používali obrúsky, vidličky a v pití vína a iných liehovín boli veľmi mierni, keď Nemci a Maďari, vlastne Uhri, pokladali — ako i dnes — za zvláštnu slávu zmôcť čím najviac opojných nápojov.

Pani Klára privykla na taliansky spôsob života a zachovávala ho i pri

mnohých prekážkach a posmeškoch, ktorým bola preto vystavená. Najmä používanie vreckovky dalo podnet k mnohým a nie veľmi vkusným vtipom.

Za Šimona Rovnianskeho, ktorý bol v porovnaní s ňou ozajstný divoch v každom ohľade, ale ju majetkovo veľmi prevyšoval ako bohatý stredný zeman, vydala sa z ľútosti k nemu. Poznala v surovom, neotesanom a zlumpovanom mužovi dobré jadro, mäkké srdce, i myslela si, že svojou výchovou urobí z neho Človeka. A naozaj podarilo sa jej získať si nielen jeho lásku, ale i jeho bezpodmienečnú oddanosť, a tak sa stal v jej rukách iba vykonávačom jej vôle. Svoju moc nad ním nikdy nezneužila, ba naopak, zaobchádzala s ním vždy s najväčšou šetrnosťou, preto on vďačne niesol milé a ľahké jarmo. Nemilovala ho, ale jej sa dosiaľ nikdy ani neprisnilo stať sa mu nevernou. Odporoval tomu nielen duch času, ktorý zväzok manželský pokladal za veľmi vážny, ale i celé jej chápanie života, jej cit mravnosti a nie v ostatnom rade i jej živý vkus.

Konôpka spôsobil teraz také silné otrasenie celej jej bytosti, že cítila, že prichádza do takej vážnej fázy svojho života, ktorá vyžaduje od nej zobrať všetky svoje duševné sily, ak nechce upadnúť.

Ráno i po večeri prichádzala pozrieť, ako je Ondrejovi. Raz, keď i Konôpka prišiel k nemu, našiel tam pani Kláru, premieňajúcu mu obklady. Trochu sa pozhovárala s Konôpkom, čo myslí o stave chorého. Kňaz bol spokojný, nakoľko chorý čiastočne odpuchol a bol celkom pri povedomí, lenže i veľmi slabý. Pani Klára odbehla doniesť mu mlieko.

Keď odišla, Ondrej chytil Konôpku za ruku, pritiahol ho k sebe a začal mu hovoriť takým tichým hlasom, že skoro šepkal:

— Možno umriem, tlačí mi to dušu, musím vám to povedať, aby ste mi odpustili. Boh ma potrestal. Ja som nespravodlivo súdil nad Adamom a nespravodlivo som vás — vás, pán kazateľ, a Adama — išiel prenasledovať s piatimi chlapmi a s kapitánom Rudom, keď ste utiekli zo

zámku. Mysleli sme si, že akiste utekáte na Bystricu, a tak sme padli v hlohovských horách zbojníkom do rúk. Bolo ich viac ako nás. Naši chlapci sa bránili, ale presila ich chytro premohla. Ja som padol pod koňa, chytili, priviazali ma a ukrutne ma mučili. Výkupné nechceli prijať, smiali sa, že kto bude za tým behať. Zavesili ma za nohy a bili po podošvách a po celom tele. Bože, aké muky zapríčiňujeme i my často nevinným ľuďom! Pane bože, odpusť moje hriechy, a svätá Panna Mária, oroduj za mňa! Chcel som utiecť. Rudo hneď utiekol, ani raz nevystrelil. Ja som chcel utiecť — chcel som utiecť...

Ondrej začal tratiť niť rozprávania a zamdlel.

Konôpka ho vínom a vodou chytro prebral a zakázal mu hovoriť. Keď prišla pani Klára v spoločnosti svojho muža s mliekom, nechal ich a odišiel.

Ondrejova novina účinkovala na neho čudne. „Hla, aké zvláštne spravovanie božie," pomyslel si. „Ako ľahko vytrhne ono meč z ruky silného a oddá ho slabému do moci! Nevyspytateľné sú cesty tvoje, ó, Hospodine!" Pomyslel si, čo by bol s ním robil Ondrej, keby ho bol chytil. Zaiste by jeho správanie k nemu nebolo bývalo veľmi priateľské. Konôpka bol úplne načistom, že nielen konanie ľudí jedného proti druhému, ale aj ich cítenie závisí od okolností, v akých žijú. Vôbec náš cit je výsledkom rozličných okolností a pomerov. Na Ondrejovu prípadnú pomstu za to, že oslobodil Adama, hodil rukou a viac ani nemyslel na to.

Prišiel k Adamovi, ktorého našiel s veselo holengajúcimi nohami na posteli sedieť.

— No, Adam, ako ti je?

Adam si pomykal obväzok rukou.

— Ešte ma to trochu mrví, ale ináč som už chlap. Len niečo pod zuby keby bolo.

— Neboj sa, nedáme ti hladom umrieť... Adam, nuž ako sa ti zdajú títo

páni?

— Pani sa mi veru páči, to je veru inakšia, ako boli naše na zámku.

— Nuž vidíš, i medzi pánmi sa nájdu ľudia.

— Nájdu, ale zriedkavo, pán kňaz. Dosiaľ sú len títo ľudia, akí majú byť. Ale ktovie, aký to ešte vezme koniec?

Konôpka prešiel ticho hore-dolu po izbe a potom zastal pred Adamom, dívajúc sa naňho.

Ty, Adam, a vieš, ako sa dostal pán Ondrej zbojníkom do rúk?

Adam vyvalil oči začudovane.

— Neviem.

— Išiel so svojimi ľuďmi i s kapitánom nás naháňať, a vtedy ho lotri zlapali. Čo povieš na to?

— Nás naháňali? — I spľasol rukami. — No, tu máš! No, to je trest boží. Veru mu za jeho prácu statočne zaplatili. Dostal, čo zaslúžil, to už hej. No, keby som to bol vedel, ja by som sa nebol zaňho bil, to už nie. Vera-bože nie!

— Nuž veď si sa ty nebil zaňho, ale za seba a za mňa. Lebo keby boli lotri so mnou poriadok urobili, nebol by si ani ty suchý obišiel, môžeš byť istý. A tak si sa musel biť, Či sa ti chcelo, či nie.

Adam sa zmraštil a pošúchal si zarastenú tvár.

— Ani sám neviem, prečo som sa vlastne bil. Len to je isté, že keď som videl, že ste sa pustili do roboty, musel som vám pomáhať, či sa mi to videlo či nie. Veď som vás nemohol opustiť. Veď by som si bol musel sám do očí napľuť. No, ako je, tak je, trest boží ho neminul, to mi nikto nevybije z hlavy. Ale je i posmech, že sme ho my vymohli z pasce, do ktorej nás on chcel dostať. To mu veru nebude veľmi po vôli.

— Akiste nie. No, veď uvidíme, čo bude ďalej. Ale počkaj, odej sa,

pošlem ti nejaké jedlo.

Keď Konôpka kráčal chodbou, počul v jednej z izieb pani Kláru veľmi hlasno hovoriť, ba temer kričať, čo ho veľmi nepríjemne prekvapilo, lebo to celkom nepristalo k obrazu, ktorý si o nej už utvoril, že by mohla na niekoho kričať. Dvere na izbe boli pootvorené, a tak počul mimovoľne i rozhovor v nej.

— Tera, nevďačná si, otca, mať neposlúchaš, a oni ti chcú dobre, — hovorila pani Klára.

Plačúci dievčenský hlas odpovedal:

— Radšej sa hodím do Váhu. Ja toho človeka nemôžem ani vidieť.

Pani Klára pokračovala:

— Vidím, že s tebou nič nevykonám, ty hlavaté, zanovité stvorenie... ! Ani ty, Juro, nechceš Terku?

Nebolo počuť nijakú odpoveď.

— No, hovor, keď sa ťa pýtam! — zvolala prísne pani Klára.

— Nechcem, — odvetil zaťato Juro.

— No, počujte ma, čo vám teraz poviem. Ak neposlúchnete, beda vám! Ešte som to nikdy neurobila, ale tentoraz nebudem mať milosrdenstvo s vami, vy naničhodníci! (Bolo počuť hlasný Terkin nárek.) Darmo plačeš, to ti všetko nepomôže. Tak počujte moju nezmeniteľnú vôľu. Nebudete viac mne a rodičom frčky hádzať. Ty, Juro, dostaneš od môjho muža zeme Pod jarkom do úžitku, ale si musíš vziať za ženu túto neposlušnú, zlú Terezu. Rozumeli ste? Pristanete?

— Čo to hovoríte, pani urodzená? — zvolal prekvapene Juro. — Túto, túto Terku si mám vziať za ženu? — i zasmial sa radostne. — No, Terka, čo povieš na to?

— Nonono, dajte mi pokoj, vy nezbedníci! — ozval sa smejúci sa hlas

pani Kláry.

Konôpka pozrel do izby, čo sa tam deje, i videl, že Terka a Juro, šumný mladý párik, bozkáva pani Kláre ruky, šaty, kde ju mohli zachytiť.

— Akúže to máte zábavku? — pýtal sa Konôpka.

— Ale títo dvaja nesposlušníci nechceli počúvať rodičov a zosobášiť sa, ako oni chceli, nuž som im teraz z trestu nasúdila, aby sa zobrali. Pristanú si, takí rovnakí. Lenže sa mi zdá, že to nepokladajú za veľkú pokutu. Čo, Terka, čo, Jurko?

— Nech vás pán boh požehná s celou vašou rodinou.
Celý život sa budeme za vás modliť, — riekol dojato Juro.

— No, teraz choďte zbohom. Ty, Juro, prejdi k úradníkovi, nech ti vydá poverujúci list na tie zeme. On už vie, čo má robiť.

Juro s Terkou blažení odišli.

Konôpka sa s potešením díval na milú, rozohriatú paniu.

— Mne sa zdá, že ste vy, šľachetná pani, vedeli, že sa radi majú.

Pani Klára prikývla hlavou.

— Pravdaže som vedela. Trochu som si zahrávala s nimi, lebo som im chcela ešte väčšie a príjemnejšie prekvapenie urobiť. Sú to podarení mladí ľudkovia, mám ich rada.

Konôpka hľadel na ňu s takým rozcíteným pohľadom, že sa pani Klára zapýrila a sklopila oči.

— No, poďme, — povedala ticho a vyšla na chodbu.

— Poviem vám zaujímavú okolnosť ohľadom pána Ondreja. Teraz, keď som bol pri ňom, priznal sa mi, že mňa a Adama prenasledoval so svojimi zbrojnošmi, a vtedy ho zbojníci chytili. Čo poviete na to?

— Zvláštne! On vás chcel lapiť, a vy ho vyslobodíte z rúk tých, ktorí boli nevedome vlastne vaši priatelia. Naozaj, čudná hra osudu. Svojich

priateľov ste pobili, aby ste nepriateľa vyslobodili!

— Čo sme mali robiť? Je celkom isté, že sa s tými ľuďmi nedalo zhovárať. Boli zbojníci najhoršieho druhu, ubehlíci. Čo tých ľudí, Turka, Nemcov a Maďarov, mohlo spolu držať, ak nie zbojstvo? Keby sme ich neboli prepadli, celkom iste boli by oni koniec urobili s nami. A inak sme Ondreja vyslobodiť nemohli, — doložil Konôpka neistý sám sebou.

— Veď máte pravdu, máte pravdu, ale je to jednako len neslýchaná vec, — krútila hlavou pani Klára.

— Toto vedomie zapríčiňuje vo mne rozkol. No, darmo je, nemohol som inak. Neviem, či by som to urobil, keby som bol vedel, že nás prenasleduje.

— Myslím, že by ste to i vtedy museli urobiť, lebo by ste sa nemohli dívať na zverské mučenie svojho chlebodarcu, ktorého by ste si týmto skutkom naveky zaviazali.

— Stala sa vôľa božia. Čo robiť? Premeniť to viac nemôžeme. Len Adam má novú príčinu naňho sa hnevať.

— A vy ste to Adamovi povedali? — pýtala sa pani Klára s prízvukom trochu posmešným.

— Povedal som mu to, — odvetil Konôpka.

— Nuž, hľa, takí ste vy muži. Ja by som mu to na vašom mieste nepovedala, teraz aspoň celkom iste nie.

Konôpka sa pozrel do jej posmešných očí.

— Šľachetná pani, uznávam, že často i najvážnejšie skutky urobíme vo chvíľkovom rozhodnutí, pudení citmi. Vnútorný náš človek nás ženie a my ho poslúchame, uznávam, často na našu škodu. Ale ja som mal pocit, že som povinný byť k Adamovi úprimný. Je len prostý chlapec, ale my dvaja sme nasadili jeden za druhého život, i nemôžem ho zavádzať.

Pani Klára sa prestala usmievať; sklopiac oči, povedala:

— Máte pravdu. Odpusťte.

Konôpka sa tak cítil, ako keby jej bol výčitku urobil, a nechcel zotrvávať na veci nepríjemnej pre paniu temer z hodiny na hodinu milšiu; preto začal hovoriť o tom, že treba uvedomiť Praskovskovcov o položení a pobyte ich syna.

— Otázka je, ako ich uvedomiť? — pýtal sa Konôpka.

Medzi rečou sa dostali na dvor. Keď vyšli z temnej chodby na jasné svetlo dvora a videl pred sebou pani Kláru, zvráskovatelo mu čelo ako človeku, ktorý trpí ťažkým duševným rozporom.

Pani Klára mala na hlave drobný vyšívaný čepček, spod ktorého jej vybehúvali okolo tváre čierne kučerky. I vyšívaný a trochu vykrojený driečik prezrádzal nielen jej štíhle, okrúhle hrdlo, ale i jej jasné, svetlohnedasté plecia, a obrysoval jej svižný driek. Nôžkou v tmavozelenej papučke chcela obrátiť na dlažbe na chrbte ležiaceho a trápiaceho sa chrobáka. Išla z nej príjemná, čarovná vôňa krásnej, mladej ženy. Konôpka sa díval na ňu a tak mocne účinkovala na neho jej milá, dobrotivá krása, že cítil temer nepremožiteľnú túžbu privinúť ju k sebe. Bol by dal vďačne život za jediný mesiac spolužitia s ňou. Pozreli jeden druhému do očí — a zabudli na svoje reči a na všetko na svete.

Cítili, hoci si to nepovedali, že sa tak milujú, ako nemali ani tušenie, že je možné milovať sa. Zdalo sa im, že sú navzájom stelesnením svojich najtajnejších a najvrelších žiadostí. Konôpka, hľadiac na pani Kláru, bol presvedčený, že tie oči, ústa, plecia, ruky, driek, nohy, ľúbezný výraz tváre, mäkký, lichotivo veselý hlas, že to všetko je také ako najdokonalejší ideál ženy, a preto ju tak miluje, preto láska tak naraz preniká i najhlbšie korene jeho bytia. Pani Kláre sa na Konôpkovi zdala jeho mužná, pritom úhľadná postava a jeho nenáročná, akoby nevedomá odhodlanosť. Jeho v tie časy veľmi neobyčajná dobrota srdca ju očarovala, lebo zodpovedala jej

vlastnému cíteniu.

Konôpka bol so sebou načistom, žena, ktorá stála pred ním, bola láskou jeho života, a nebola mu súdená. Aby jej vyznal svoju lásku, zdalo sa mu nezmyslom, ktorý sa úplne priečil jeho celému chápaniu života. Svoju lásku pokladal za úder od boha, ktorý musí pretrpieť. A jednako s oblažujúcou radosťou badal, že cit, ktorý ho opanoval, buráca i v nej, lebo jej nežný, túžobný pohľad a milý, sladký prízvuk jej reči neluhal.

Dívali sa jeden druhému do očí a hodnú chvíľu trvalo, kým sa spamätali. Ako to vždy býva, prvá bola žena, ktorá sa opanovala.

— Otázka je, ako? Že sa im musí odkázať, je isté. I ja som už myslela na to, — povedala pani Klára a potlačila vzdychnutie.

— Ja nemôžem ísť pre Ondreja. Ani Adama poslať nemožno, a použiť na to neobratného človeka znamená zničiť ho. Celú výpravu urobiť nemožno od vás žiadať. Naozaj, napochytro neviem túto otázku rozlúštiť, — hovoril Konôpka, teraz už zronene, lebo mu zrazu taký žiaľ zahlodal v srdci, že si nevdojak pritisol ruku na prsia.

Pani Klára poznala na jeho zronenom hlase i na trpiacej tvári, čo sa s ním deje, i chcela ho potešiť. I jej bolo skoro do plaču, a jednako usmievajúc sa blysla naňho zúbkami a zasvietila mu prosiacimi očami do jeho zachmúrených:

— Ale, ale, taký svetaskúsený človek, ako ste vy, a neviete si pomôcť! Pošlime posla, ktorého si nikto nevšimne. Sú žobráci, cigáni, túlaví mnísi, ktorí túto úlohu dobre vykonajú, nemyslíte?

I pozrela naňho milo, akoby prosiac, aby bol veselý, a zložila mimovoľne i ruky ako na prosbu.

— Pravdu máte, naozaj, taký cigán sa ľahšie prepletie cez kadejaké prekážky než regiment vojska. A máte takého?

Konôpkovi tak dobre padol jej milý pohľad, že sa ešte väčšmi zamračil, aby sa mu ich viac dostalo.

— Ale mám, nebojte sa. Poďte, napíšeme list starým Praskovskovcom a ja pošlem s ním Fera Gregora.

Chytila ho za ruku a viedla ho trochu šialeným behom do izby, kde mu dala papier, husacie pero i atrament a chytro odbehla. Pani Klára robila všetko so zimničnou rýchlosťou, lebo cítila celkom iste, že keby bola zostala chvíľočku dlhšie pri ňom, boli by si padli do náručia, hnaní neodolateľnou silou vzájomnej náklonnosti. V tú chvíľu poznali, aká silná náruživosť sa vyvinula v nich, a nemali ešte času zakotviť sem a ta zmietanú loďku svojich citov do silnejšej pôdy mravného povedomia.

Konôpka ako veľmi ukonaný človek hodil sa na stoličku a díval sa zamrežovaným oblokom na vetrom ľahko kolísané platany.

„Aké nešťastie to padlo na nás, aké nešťastie, pane bože! Musím ísť odtiaľto preč. Čím najskôr, len preč. Nevydržím pri nej, nevyznajúc jej, čo sa deje so mnou. A aký by to malo koniec, keby som jej vyznal, aká mi je nevýslovne drahá? !"

Chytil si hlavu do rúk a drmal si husté vlasy. „Nie, nijakým činom nesmiem jej vyzradiť svoje city." Pomyslel si, aké by to mohlo mať následky. „Tú anjelskú ženu by som mal zviesť na scestie pre svoju slabosť...? Ale keď sa i ona sužuje, keď i ona trpí..."

Blyslo mu umom, čo by bolo, keby sa tak smeli radi mať! I vyskočil, lebo sa mu zdalo, že mu srdce pukne od toľkej blaženosti. Prebehol izbou hore-dolu a smial sa ako blázon.

„ô, môcť ju slobodne milovať, aká by to bola blaženosť všetkých blažeností! Môcť ju objať, hľadieť do jej drahých očí a bozkávať jej sladké pery... A rozvrat domácnosti, prípadné vraždy, celé inferno strašných skutkov a nakoniec hnus pred sebou samým na rumoch celej svojej mravnej

existencie!"

Zrazu, ako keby strelil doňho, prišlo mu na um, či mu pani Klára nepočarila. Veď to je čosi neprirodzené, aby človeka zrazu, za niekoľko hodín, dostal do moci taký silný cit, ktorý temer zničil jeho slobodná vôľu.

Konôpka, hoci bol veľmi sčítaný a vzdelaný, nebol úplne istý o nepravdivosti astrológie a mágie. Boj o ich nepravdivosti ani nemohol byť celkom prebojovaný, lebo prírodovedecké podklady neboli ešte dosť silné.

Ale dobrota a milostivosť pani Kláry boli jej silnými zástancami v očiach Konôpkových. Zbadal, že je úplne vylúčené, že by bola mohla urobiť nejaké čary, aby si zadovážila jeho náchylnosť. Veď keď ju prvý raz videl, už sa ozvalo jeho srdce. A potom, ani ona akiste nebola ľahostajná k nemu, no a on nerobil nijaké čary.

Pomyslel si na ňu, predstavil si ju, ako ju videl pred chvíľou, a bolo mu až bolestne ľúto, že niečo také mohol o nej predpokladať. Čary sú jej bohom daná krása a jej dobrota duše, ktorá jej žiari z veselých, teraz takých túžobných a dojemných očí.

„Nie! Je to skúška bohom na nás dopustená, pretrpíme ju!"

Konôpka sa zobral, utíšil a napísal Praskovskému list
o tom, čo sa s jeho synom prihodilo, kde je a aký je jeho stav. Žiadal od neho úpravu, čo má s ním robiť. Odporúčal sa do jeho milosti, prosiac za odpustenie za útek pre seba a Adama, pre ktorého žiadal úplné prepáčenie jeho mimovoľného previnenia, ktoré napravil svojou udatnosťou, lebo keď nechtiac i zapríčinil predčasnú smrť jedného z Praskovských, tak na druhej strane zachránil život nádeji celého rodu, a to s vedomým nasadením svojho života.

Napísal list a odložil pero. A zrazu mu zasa stislo srdce, utíšenie prestalo a nastal v ňom znovu boj o jeho lásku.

Koľko rozhodnutí, koľko utíšení, koľko zúfalstva a neodôvodnenej

radosti prehrmelo ešte jeho umučeným srdcom za niekoľko dní, ktoré strávil v rovnianskom kaštieli!

Pani Klára utekala do svojej spálne, kľakla k posteli a vnorila hlavu do hlavnice. Jej srdce bolo plné jasavej radosti a zúfalstva, smiala sa a plakala.

„Aký je milý, drahý, akú má oduševnenú tvár! Ako by som ho privinula na prsia a bozkávala ho! Povedala by som mu, aby nesmútil, že je môj, že ho rada, ach, tak rada mám...'

„Keby tak môj Šimon odišiel, keby som jeho poslala so zvesťou na B-ský zámok," blyslo jej hlavou.

I skočila na nohy a obzerala sa po izbe, ako keby sa v nej niekto ukrýval. Trochu porozmýšľala a sadla si na posteľ ako pomätená.

„Aká som zlá! Bože drahý, zachovaj ma od hriechu! Najsvätejšia Panna, stoj pri mne! Jednu skúšku dopúšťaš na mfia, a už padám. Opustím a zničím najlepšieho muža...

Predstavila si, čo by bolo s Rovnianskym, keby ho opustila, a zhrozila sa nad tým obrazom.

A hriech, aký večný, neodpustiteľný hriech by uvalila na svoju dušu! Predstava večného zatratenia bola v nej živá, i striasla sa a skoro nenávidela Konôpku ako diablom poslaného pokušiteľa.

O chvíľu zasa jej malo srdce puknúť od ľútosti, že tomu dobrému človeku mohla tak ublížiť. Veď on jej ani slovom nepovedal, že ju miluje, veď on ju nezvádza, on len trpí. Pomyslela si na jeho smutný, ba zúfalý pohľad a začala plakať.

— Čo robiť, bože drahý, čo si počať?

Cítila, že ju skoro neodolateľne ženie k nemu. Vstala a šla k dverám:

„Nech sa stane, čo chce, idem k nemu. Veď nás sám boh ženie jedného k druhému. Prečo prišiel sem? Idem, idem...“

I vyšla na chodbu a šla k izbe, v ktorej bol Konôpka. Predo dvermi zastala na chvíľu — a šla ďalej.

Vzbudil sa v nej pocit, ako keby celý život bol v nej zastal, ako keby nebola tá, ktorá je, ale niekto iný. Cítila, ako keby ju druhý človek viedol a rozkazoval jej.

Išla do dvora a zazrúc sluhu, poslala ho po cigána Fera a pýtala sa, kde je jej muž. Sluha jej povedal, že šiel do poľa, no len neďaleko, na Kúty. Obrátila sa domov, obula si čižmičky a utekala k Šimonovi. Utekala sama pred sebou, hľadajúc pri mužovi ochranu.

Prebehla cez dedinský neohradený cintorín s hrobmi, podobnými veľkým kopcom, čiastočne rozhrabaným, čiastočne už zarasteným trávou a divým kvietím. Onedlho prišla na kraj lúky, ktorá bola obrúbená listnatým stromovím a kríkmi z jednej strany, z druhej sa tratila v rovni končiacej až pri kopcoch, uzavierajúcich rozhľad. Bolo ešte ráno a slnko, vznášajúce sa ponad kopce, blýskalo svojimi zázračnými lúčmi, sušiac rosu na kvetoch a vyháňajúc ju na čelá pracujúcich chlapov. Pani Klára zašla na chodník, vedúci popod stromy, a uľahčene dýchala čerstvý vzduch s vedomím, že je ďaleko od domu a od — pokušenia. Veď ako blízko bola pádu! Bože drahý, ona, ktorá — myšlienka jej vohnala krv do tváre — pri svätom oltári kľačiac a dovolávajúc sa pomoci božej a všetkých svätých, prisahala vernosť svojmu mužovi! A už prvý človek, ktorý sa jej pozdal, ktorý účinkoval na ňu svojou povahou a postavou sympaticky, by bol mohoj vyvrátiť všetky jej mravné zásady! Ustálila si, že bude k nemu dobrá, milá, ale odmeraná a hlavne bude sa chrániť byť s ním osamote. Cítila — srdce jej zabúchalo — že byť s ním osamote bolo by také pokušenie, ktorému by ťažko mohla odolať. Veď už i pri myšlienke na tú možnosť tratí rovnováhu. Nútila sa myslieť na svojho muža, ako ju má rád, život by dal vďačne za ňu, i naplnilo sa ľútosťou k nemu je} srdce.

Ponáhľala sa, aby čím skorej prišla k nemu, a keď ho zazrela medzi kosiacim ľudom, kričala naňho: — Šimon, Šimon! — a vystierala k nemu ruky.

Rovniansky ju počul, i rozbehol sa k nej a chytil ju ako dieťa do náručia a behal, skákal, tancoval s ňou v šialenej radosti a neskrotiteľnej nežnosti.

21

Na zámku chytro zbadali Konôpkov odchod. Mihvok sa prebral o krátku štvrťhodinu. Vstanúc *s* pomútenou hlavou na nohy, rozmyslel si, čo sa s ním stalo, i vytackal sa do strážnice, kde spali na laviciach traja chlapi a jeden s hlavou opretou o ruky, zložené na stole. Na stole stála sviečka a staré, ošúchané pieskové hodiny, podľa ktorých určovali výmenu stráže. Sediaci vojak sa strhol, počujúc ťažké kroky Mihvokove a zľakol sa jeho bielej, zakrvavenej tváre.

— Ktože ťa tak počastoval? — spýtal sa vojak.

— Kto ma tak počastoval? Veru sa tomu nebude dlho tešiť. Nech mi len príde do rúk! — sipel Mihvok, škrípuc zubami. — Ale ty. Tomáš, pošli jedného z týchto skopancov na stráž, lebo brána je otvorená, nech ju zavrie.

— Ty, Cyriak, hej, Cyriak, hore sa, pakuj sa na stráži — zavolal Tomáš na jedného z chlapov na lavici, potrasúc ho surovo za plece.

Cyriak vstal, trel si oči, naťahujúc pritom ústa od ucha k uchu.

— Ech, ale ťa drgli, Jonáš!

— Do toho ťa nič, pakuj sa na stráž a zavri dvere na bráne! A ty, Tomo, zaviaž mi tú dieru na hlave nejakým vechťom.

Cyriak sa vypratal a Tomáš vyhľadal v malej truhličke kadejaké handry

a zaviazal jednou z nich Mihvokovi hlavu. Mihvok mu pri obväzovaní rozpovedal, že prekliaty luteránsky pajtko, kamarát toho votrelca, čo teraz sedí za mrežami a ktorého naučia móresu, chcel odísť zo zámku.

— Vždy ho diabli vláčia, kde ho netreba. Nechcel som ho pustiť; povedal som mu, že kapitán zakázal po noci chodiť.

— Nuž, veď to nie je pravda, — poznamenal Tomáš.

— Veď nie, čert tam po ňom. Ale ja som mu chcel urobiť naprotiveň, nuž som mu tak povedal. A on nelenivý, mršina akási, zhodil mi prilbu z hlavy a trepol ma akýmsi obuškom, že som hneď odkväcol. No, veď mu ja to vyplatím! — zastrájal sa Mihvok.

— Vyplatíš-nevyplatíš, ešte ty zle obstojíš. Načože si mu luhal? Veď on často i po nociach chodieva von; čerti vedia, kde sa vláči.

— A čo teraz? Oznámiť to kapitánovi, či nie? — pýtal sa Mihvok viac samého seba ako Tomáša.

— Veru mu to teraz neoznamuj. Kňaz chodí von i v iné noci; no, a že teba rypol, to je tvoja vec, ty si len to našiel, čo si hľadal. Iba ak ti je náhlo, aby ťa kapitán ešte raz vyplatil, najmä keď ho zobudíš. On veru pre tvoju deravú hlavu ani nekýchne.

Mihvok zaškrípal zubami a hundrúc na Konôpku, ľahol si na lavicu na miesto, kde ležal Cyriak.

Zámok ležal nad svojím okolím ako drak na vysokej skale, nie jemu na ochranu, ale na postrach. Za sto rokov ak mu raz bol na pomoci — utláčať ho utláčal každý deň. Ranné krvavočervené slnko i túto opachu prebralo k novému životu a škodlivé tvory v jeho rozličných brlohoch sťa hnusný hmyz dvíhali svoje chlpaté hlavy a vystierali svoje prekliate údy, určené len na trýznenie.

Okolo ôsmej hodiny strhol sa na dvore paláca krik a hluk. Starý i mladý

Praskovský si vytreli oči a zívajúo skočili z postelí, aby pozreli von oblokmi, čo sa robí. Videli v zhluku starého, ako medveďa chlpatého Maťa smiať sa, ako keby sa zošalel, a okolo neho vojakov, husárov a slúžky, čo si robili z neho posmech a vymieňali si poznámky. Starý Praskovský otvoril oblok a zavolal do dvora na Maťa:

— Čo robíš zázraky? Čo sa tak rehoceš? Naskutku poď hore!

O chvíľu bolo počuť v predizbe Maťove ťarbavé kroky, a už i vošiel do spálne, v ktorej i prebratá pani Barbora v sukni, i Praskovský len v nohaviciach sedeli jeden pri druhom na vysokej posteli, celengajúc z nej tučnými a nie práve úhľadnými nohami.

Maťo vošiel a stál zohnutý ako veľká opica s hlavou obrátenou dohora, a ani nehlesol.

Praskovský zvolal naňho prísne:

— Povedz mi, prečo sa ti smejú a aké to robíš divy?

— Spať nedajú človeku, mršiny! — hundrala pani Barbora, trasúc dolnou visiacou perou, i keď nehovorila.

— No, ako by som sa nesmial, keď sa mi to ešte nikdy nestalo, — odvetil Maťo a začal sa znovu nezadržateľne smiať, pričom sa mu celá tvár, najmä okolo očí, zbehla do hustých vodorovných vrások a bolo mu vidieť medzi skoro čiernymi perami niekoľko dlhých žltých zubov.

Praskovský i pani Barbora sa museli s ním mimovoľne smiať.

Keď prišli k slovu, pani Barbora zavolala netrpezlivo:

— Veď už hovor, čo sa stalo, ty starý trup!

— Mňa, hohahahó, zavreli do temnice, hohahohó, v Basovej veži. Ihahahohó!

— Teba zavreli do temnice? — skričal Praskovský už celkom vážne. — A kto ťa zavrel? Nerehoc sa toľko, lebo ti dám dvanásť vyťať, hneď ti prejdú

smiechoty!

Maťo zrazu zvážnel a nevediac sa pretvárať, díval sa na veľkopána ako zbojník a hovoril surovým hlasom:

— Nuž kto? Nuž ten váš kňaz ma zavrel namiesto toho potrimiskára, čo ste ho včera ráno kázali do veže hodiť. A mňa zavrel ten kňaz, mňa, ktorý už tridsať rokov zatvára iných, nuž či to nie je do popuku?

Praskovskovcom sa celá udalosť nezdala smiešna, a preto, pretrhujúc jeden druhého, pýtali sa, ako sa to všetko stalo.

Vtedy vošiel do izby i Ondrej, bosý a tiež len v nohaviciach.

Maťo rozprával, ako ho Konôpka zobudil a kázal zaviesť do Bašovej veže, a vôbec všetko, ako sa stalo.

V čase jeho rozprávania prihlásil sa i kapitán Rudo, ktorý referoval, čo sa prihodilo Mihvokovi, a tak vysvitlo, že Konôpka vyslobodil Adama z temnice a ušiel s ním.

Účinok týchto novín bol na jednotlivcov veľmi odlišný. Starý Praskovský uvažoval o celej veci veľmi ľahko, ba, pravdu povediac, celá príhoda mu bola príjemná; takým spôsobom striasol sa Konôpku, ktorý mu prerastal ponad hlavu. Hodil rukou a riekol:

— No, nech ich tam parom uchytí, aspoň máme od nich pokoj! Veď si oni tam kdesi krky vylámu.

Praskovský necítil výčitky svedomia, keď videl z toho pre seba osoh, nejedného človeka hoci mučiť, ale hľadieť na mučenie mu nerobilo zvláštne potešenie; videl toho vo svojom živote už toľko, že ho to nebavilo.

Pani Barbora bola veľmi rozhnevaná, že im Adam ušiel, lebo sa tešila, ako sa bude jeho pekné mladé telo zvíjať pod ukrutnými mukami. Bola taká namrzená, ako keby ju bol niekto pripravil o dávno očakávanú krásnu zábavu. Príčinu sklamania nepriznala, ale vysvetľovala svoj hnev tým, že Adamovi prepečie sa hrozný zločin bez trestu.

— Veď sa ešte nestalo, čo svet svetom stojí, že by taký naniČhodný sedliak bol takého pána, skoro grófa — pomyslite si, skoro grófa! — zmámil bez pokuty! Už bude koniec sveta, keď sa takéto veci robia! — kričala a dvíhala nad hlavu, krytú riedkymi šedinami, svoje neforemné, tučné ruky. — Bude koniec sveta, koniec sveta!

I Ondreja sa správa nepríjemne dotkla. Po prvé celú Adamovu vec pokladal za svoju. Jeho žena trpela Adamovou nerozvážnosťou a zlobou, ako on hovoril, a preto i vynútil jeho ukrutné potrestanie. Po druhé sa tak, ako jeho matka, i on tešil na mučenie. I hneval sa teraz ako dieťa, ktorému vzali milú hračku.

— Čudujem sa vám, pán otec, že si z celej veci nič nerobíte. To predsa nemôžeme tak nechať. To by bolo pekné! Veď by nám tá zberba chytro nad hlavu vyrástla. Čo myslíš, Rudo?

Kapitán bol človek obozretný, keď išlo o jeho kožu. Celá jeho múdrosť pozostávala z toho, že každý predmet dvíhal za ľahšiu časť, nechajúc ťarchu iným. Čo chýbalo na práci, to nahradil rečami, posudzujúc iných a vystavujúc seba. Každú vec skončil veľmi obratne a chytro, ale tak, že nevykonal nič. Teraz mu bolo nepríjemné chytiť stránku Ondrejovi proti starému Praskovskému, ktorý sa s vygúlenými očami díval naňho; preto nepovedal nič, ale len mykol významne plecami.

Ondrej pozrel nasršene na otca a Ruda.

— Veď ja viem, kde oni šli; iste na Bystricu. A myslím, že by ich bolo ľahko dohoniť.

Rudo sa zabudol a zvolal:

— Veru iste ta šli, lebo Konôpka sa vyslovil pred Rhédeym, že onedlho príde ta.

— Tak choďte za nimi, ale čím skôr, a doveďte tých lotrov! — zvolala

pani Barbora i skočila z postele na bosé nohy, že len tak ťaplo, ako keby sa chcela za nimi rozbehnúť, utekala k svojej posteli, pričom sa jej krátka sukňa triasla na širočizných bedrách.

Praskovský mykol plecami.

— Pre mňa, nech vezme Rudo zo štyroch chlapov, sadnite na kone a choďte za nimi. Ak by sa bránili, tak je to ich vec, čo sa s nimi stane, — nadhadzoval, dívajúc sa významne na Ruda. — Najmä s Konôpkom budete mať biedu, on sa iste podobrotky nedá chytiť.

Rudo sa opovržlivo usmial, pomysliac si na to, ako zariadi tú honbu. Veľmi sa neupachtí. I riekol:

— Dobre, už idem.

— I ja idem s vami! — vykríkol Ondrej.

Starý Praskovský dvihol odmietavo ruky a vyriekol dôrazne ä pomaly:

— O tom ani reči! Hovorím ti, ani reči! Akože by to bolo, aby Praskovský naháňal mizerného poddaného! Ani reči o tom!

Ondrej zanovito mykol hlavou a riekol:

— Pôjdem!

— Hovorím ti, že nepôjdeš! — zavolal Praskovský veľmi rázne. — To by som rád videl!

— Pôjdem. Čo budete čo robiť, pôjdem, — odvrával Ondrej, dupkajúc nohou.

— Neopováž sa ani na krok! Dám ťa zavrieť! Ktože je tu pánom, ja či ty? — skočil Praskovský na Ondreja.

— Ale Peter, Peter, — zavolala pani Barbora, — majže rozum! Nuž nech ide. Veď on je mužom grófky a jeho povinnosťou je, aby sa jej krivda pomstila. Čo by povedala Brigita, keby tu sedel a ani prstom nehol, aby ju pomstil! Peter, Peter... !

Praskovský sa zadíval na ňu,

— Nuž tak i ty? Ani ty nemáš rozum ani za groš... Rudo, choď už! — skríkol zrazu na kapitána. — Už ste mali na koňoch sedieť.

Kapitán odišiel. Ondrej chcel ísť za ním.

— Ondrej, počkaj, — zavolal ho Praskovský, kývnuc mu hlavou, aby sa vrátil.

Keď boli sami, Praskovský dvihol ukazovák a hovoril skoro šeptom:

— Ste vy len ľudia bez rozumu! Veľmi ľahko sa môže stať, že Konôpku pri tejto poľovačke i zabijú. No a viete, že luteránskeho kňaza len tak mne nič, tebe nič zabiť je predsa len nepríjemná vec. Keď už i len pre Bethlena. Ale ajináč tí ľudia hneď taký vresk robia, že bude z toho posmech. Ešte i na diéte môže byť o tom reč. No, a keby ho tak zabili, nuž by bola prvá otázka, kto to urobil? Povedia: Ondrej Praskovský. No, ako sa ti to bude páčiť? No, Barbora, aj tebe, Ondrej, ako? Pýtam sa ťa, ako?

Ondrej odpovedal vzdorovito:

— Mne je to jedno, nech sa rozpučia, ale ja veru pôjdem.

Pani Barbora sa hlúpo, prekvapene dívala na muža a Ondreja, otvoriac ústa, pričom jej pera až na bradu ovisla.

— Pozri, Ondrej, majže rozum. Netreba ťa tam. Ak ho Rudo alebo jeho ľudia zmámia, tak Ruda bez všetkého vydáme, aby sme dokázali, že my sme na celej veci nevinní. Pre mňa nech si ho upečú a zjedia. Ale teba by som jednako len nechcel vydať.

Ondrej stál na svojom ako hlavaté dieťa. Bolo na ňom vidieť, že čím väčšmi mu budú brániť, tým zanovitej šie sa bude pridržiavať svojho úmyslu.

— Nech sa robí, čo chce, ale ja pôjdem. Pre hlúpeho luteránskeho kňaza nebude nikto veľké kriky robiť.

Starý Praskovský sa nahneval, hlavne preto, že Ondrej nerešpektoval jeho vôľu.

— No, nech ťa boh škára a nech ťa tam všetci diabli uchytia! Choď mi z očí! Nech ťa viac nevidím. Ale keď ťa budú naháňať, ja za teba neponesiem svoju kožu na trh. Pakuj sa mi!

Ondrej mykol plecom a strmo odišiel.

Praskovský pozrel na svoju ženu.

— Takú kašu ste si navarili! Ale si ju sami zjete! Mne dajte pokoj, keď bude zle, hovorím ti, pokoj!

Pani Barbora sa stále dívala naňho; teraz už zavrela ústa, ktoré sa jej od rozčúlenia triasli, a nepovedala ani slovo. Napokon zafučala a začala sa obliekať s pomocou čakajúcej dievky.

22

Ondrej a Rudo kázali osedlať kone. Vzali so sebou štyroch chlapov a prikročili ľahkomyseľne, ako keby sa vyberali na poldňovú poľovačku, na rozlúštenie úlohy, ktorá, ak sa mala vydariť, vyžadovala omnoho vážnejšie prípravy.

Prešli, veselo sa zhovárajúc a žartujúc, podzámockou dedinou, cez ktorú cesta bola omnoho horšia ako cesta vedúca voľnými poľami, lebo dobytok ju rozkvasil a z biednych dvorov vytekala na ňu všemožná nečistota. Otrhané a Špinavé deti a ženy, ktorým núdza hľadela z vpadnutých tvárí, pozerali tupo, s nevšímavosťou na jazdcov, ktorí prechádzali popri nich.

Keď vyšli z dediny, zazreli pred sebou širokú rovnú lúku, ktorou uháňali v podvedomej radosti z vyslobodenia sa zo zámockého zátvoru ani na

dostihoch, dokiaľ im kone neustali. Potom sa obrátili bokom, na cestu vedúcu do Banskej Bystrice, a nikoho ani sa len nespytujúc na ľudí, ktorých naháňali, zaberali napred ako na isté.

Keď kone ustali, pustili ich na pašu a sami si zajedli zo zásob, ktoré mali so sebou. Krátko popoludní dostali sa do hlohovských lesov, ktorými viedla ešte horšia cesta, miestami skoro zarastená krovím. Tu išli takým poriadkom, že Ondrej jazdil vopred, v prostriedku štyria chlapi a naostatok, asi sto krokov za nimi, kapitán. Napredovali pomaly, lebo cesta bola taká zlá, že by pri behu boli bývali vystavení nebezpečenstvu, že kone popadajú a dokaličia sa.

Sotva boli v lese pol hodiny, idúc ticho, lebo lesná samota a s ňou spojená možnosť väčšieho nebezpečenstva utlmila ich bujarosť, keď zrazu obskočilo ich desať- dvanásť chlapov s holými mečmi a na výstrel hotovými mušketami. Ondrej vytrhol meč a s výkrikom „Na neho!" bez rozvahy hodil sa na dvoch pred ním stojacich ozbrojencov, z ktorých ho jeden odboku udrel pikou po pleci tak silno, že mu meč z ruky vypadol. Ondrej sa teraz zrazu zľakol a povzbudil koňa ostrohami do behu. Kôň obskočil pred ním stojaceho chlapa s puškou a cválal vopred, ale už po niekoľkých skokoch zaplietol sa do koreňov, trčiacich na ceste, a padol. Ondrejovi sa pádom nestalo nič; vyskočil na nohy a chcel ujsť do hory, ale traja zbojníci ho dolapili, strepali na zem, odzbrojili a poviazali. Jeho štyroch mužov, ktorí sa srdnato bránili, zabili. Keď Rudo videl, čo sa robí, obrátil koňa, a keďže bol od bitky dosť ďaleko, ušiel, ani len nevystrelil alebo meč nevytiahol. Jazdil s väčšou opatrnosťou ako nešťastný Ondrej, a tak sa dostal šťastlivo z lesa na rovinu, ktorou uháňal začas takým cvalom, ako len vládal jeho ustatý kôň.

Bola už tma, keď prišiel nazad do zámku.

Nad zámkom po odchode Ondrejovom a jeho družiny rozprestrela svoje

krídla najtemnejšia dlhá chvíľa.

Návštevy do zámku prichádzali len zriedka a k starým Praskovskovcom už skoro vôbec nie. Príčinou boli neisté pomery a politické roztržky. Katolík sa na zámku necítil dobre, lebo starí Praskovskovci boli evanjelici, a evanjelici preto nie, lebo mladí boli katolíci. Ťažkosti robilo i to, že vtedajší páni sami vlastne nevedeli na čom sú. S kým držia, či s Bethlenom, či s kráľom, lebo sa krútili podľa potreby raz ta, raz sem, a tak im bolo ťažko pozerať jeden druhému do očí, keď nevedeli, ktorý v tú chvíľu aké stanovisko zaujíma.

Vo svojej namyslenosti Praskovskovci vôbec pokladali za nemožnú vec, aby obcovali s nižším alebo podriadeným človekom. Takí ľudia žili len na to, aby im slúžili a pred nimi sa klaňali. Jedinú výnimku tvoril Konôpka, postavenie ktorého najmä mladí Praskovskovci trpeli nie bez odporu.

V ten večer, keď Ondrej odišiel, Praskovský sedel so svojou ženou v obľúbenej izbe na svojej stolici. Pani Barbora vyšívala a rozprávala bez prestania už mnoho ráz opakované udalosti, s mnoho ráz prednesenými poznámkami k nim, ktoré všetky jej muž už dávno naspamäť vedel. Peter Pavel sa díval na ňu a len tu i tu prisvedčil hlavou alebo hodil rukou. Chýbala mu spoločnosť, chýbal mu Konôpka a Ondrej, jednako len ľudia, ktorí mali aspoň nové myšlienky, o ktorých sa dalo hovoriť, pričom mu myšlienky Ondrejove svojou neodôvodnenosťou boli milšie ako rozumné Konôpkove, lebo mu dali príležitosť preukazovať svoju rozvahu.

Vošiel husár a oznámil príchod kapitána, žiadajúceho výsluch.

Praskovský bez slova kývol hlavou na znak privolania a pani Barbora sňala si okuliare z nosa, odložila vyšívanie a obrátila sa s očakávaním ku dverám.

Kapitán vošiel; jeho zjav sám hlásil nešťastie; bol bledý, vlasy roztrapatené; háby mal v neporiadku a ruky sa mu triasli. Pani Barbora

zalomila rukami.

— Čože sa stalo, preboha? Kde je Ondrej? — zavolala zdesená.

Praskovský sa bez slova díval na neho s rukami opretými o kolená, nachýliac k nemu tvár s dlhou šedivou bradou, s vymaľovanými perami a obrvami.

— Ondrej, pán Ondrej nie je tu, — začal kapitán zajakavo. — Prepadli nás v hlohovských horách zbojníci, našich chlapov porúbali a pána Ondreja zajali, odviedli...

Pani Barbora skričala, ani keby ju niekto bodol, a začala nariekať a rukami zalamovať; vôbec výbuch materinského žiaľu úplne zotrel z nej všetku drezúru a urobil ju rovnou každej, ňou tak opovrhovanej sedliačke. Kričala a trhala si šedivé vlasy; stratila úplne všetku rozvahu, opanovaná jedine zdrvujúcim pocitom straty jediného syna.

Praskovský sa opýtal, hľadiac ostro na Ruda.

— A ty ako si ušiel?

— Ja som ušiel tak, že som sa cez troch chlapov presekal. Videl som, že všetci naši chlapi už ležia pod koňmi, že Ondreja obstali a že je už na zemi. Bolo ich toľko, že bolo úplne vylúčené ho spomedzi nich vysekať. Obrátil som sa a utekal som hľadať pomoc.

— A bližšie jej nebolo, len tu? — pýtal sa starý, nespúšťajúc oči z Ruda.

— A kde, veľkomožný pane? Bližšie je len hrad Dorházyho, no a ta by som darmo šiel.

— Tak je Ondrej stratený! — vyriekol Praskovský ako neodvolateľný výrok a sklonil hlavu na prsia, že mu dlhá brada odstávala od brucha.

Rudo stisol plecami, čo keď pani Barbora zazrela, vystupňovala nárek a ako chytro vládala, utekala ku grófke, aby mala aspoň pôžitok, že ona jej oznámi hroznú novinu. Cestou zalamovala rukami a nariekala, že sa

ozývalo v celom paláci.

Starý Praskovský sedel ďalej s rukami na kolenách opretými a s hlavou hlboko sklonenou. Hlavou mu vírili všelijaké myšlienky.

„Nerád som mal toho chlapca, bol môjmu srdcu cudzí. Koľko som musel naňho obetovať a koľké príkorie prežiť! A ráno som ho i preklial... Čo tam po tom, teraz som ja ostatný svojho rodu. Musím ukazovať žiaľ a musím ho mužne prenášať, ako sa patrí na Praskovského."

I dvihol hlavu a urobiac utrápenú tvár, zavzlykal bolestne a hlboko: — Môj Ondrej, môj jediný syn, ty si nás opustil! — a spustil hlavu zasa.

Kapitán pri všetkej ľahkomyseľnosti s útrpnosťou hľadel naňho. Nevediac, čo riecť alebo robiť, prestupoval z nohy na nohu.

„Ostatný z rodu som," myslel ďalej Praskovský. „Môžem teraz potroviť, čo majetku mám. Môžem ísť bývať do Prešporka alebo do Viedne, nemusím v tejto temnici sedieť... Ondrej sa pominul, a zvláštne, že mi celkom nie je ľúto za ním. Naopak, ako keby mi ťarcha odpadla. Nuž teraz som ja ostatný svojho rodu. Akú to žiaru hádže okolo mojej postavy. Som ešte súci a silný chlap. Keď vo Viedni pri dvore vystúpim vo svojom skvostnom dedovskom odeve, aké šuškanie bude okolo mňa: „Hľa, ostatný z rodu Praskovských! Aká škoda toho rodu, aký chlap!" I mladším ženám zatrepoce srdce. Možno i mne láska skvitne!"

Nevdojak zvolal: — Ach! — a dvihol hlavu; roztúženú tvár obrátil dohora a rozhodil ruky.

Rudo cítil bolesť, ktorá podľa jeho mienky musela lomcovať Praskovským, a veľmi naňho účinkoval mužný spôsob, akým ju prenášal bez plaču a nariekania. Keď videl jeho posledný posunok a počul slovo „ach", myslel si, že ho bolesť azda predsa premôže a že začne nariekať, i hodil sa pred ním na kolená a dotkol sa nesmelo jeho nohy.

— Veľmožná milosť, veď nie je ešte všetko stratené. Môžeme poslať

chlapov za tou bandou, možno ho vyslobodia, možno vykúpia!

Praskovský pozrel na Ruda a spamätal sa, úplne zabudol naňho, že je v izbe.

— Rudo, pre mňa viac niet potechy na tomto svete. Ja som už človek mŕtvy. Mne už len o to ide, tento bôľ, túto skúšku nášho boha preniesť, aby som neurobil hanbu svojim dedom.

I dvihol hlavu s výrazom svätca a položil si jednu ruku na srdce a druhú, žehnajúcu, na Rudovu hlavu.

— Boh ťa požehnaj, syn môj, a zachráň od každého bôľu, ktorý presahuje ľudské sily.

Rudo chytil Praskovského ruku a bozkal ju, pričom mu slzy hrali v očiach; potom vstal a hlboko sa pokloniac, vyšiel.

Keď starý Peter Pavel Praskovský zostal sám, poobzeral sa a zasmial sa hlasno. Hneď sa i strhol a obzrel ustrašene ešte raz po izbe, lebo sa mu zdalo, že okrem svojho smiechu počul aj iný, a to musel byť — diablov.

23

Grófka Brigita, ležiac v posteli, počula nárek pani Barbory na chodbe a dvihla sa vystrašene z perín. Milovala svojho muža, i zľakla sa, počujúc plač, že sa mu prihodilo nejaké nešťastie. Cítenie lásky a túžba po nej, len na podklade prirodzeného inštinktu ženy, boli u nej silne vyvinuté. Túžila ea mužmi vôbec, a jej lásku si vydobyl, kto najlepšie zodpovedal jej chúťkam, bez zvláštneho ohľadu na duševné vlastnosti. Také ženy môžu i verne a dlho milovať jedného muža, keď im nepríde do krážov iný, ktorý ich túžbu po pôžitkoch lásky a ich obrazotvornosť silnejšie nepodráždi. Tohto druhu ženy opatrujú chorého manžela s najkrajnejšou starostlivosťou, ovdovejúc chcú sa na jeho hrobe pripraviť o život a — o

dva-tri týždne vydajú sa za iného.

Pani Barbora vbehla do Brigitinej spálne s krikom:

— Ondreja zabili, už je po ňom, už je po ňom! — i hodila sa na grófkinu posteľ, plakala a bila sa zúfalo po hlave.

I Brigita skričala zdesene:

— Preboha, kde je, čo je s ním? Rozprávajteže! — i drmala bezohľadne pani Barboru za plecia a hlavu.

— Zbojníci ho zabili! A ako sme mu bránili, aby nešiel, ako sme ho prosili, neposlúchol!

Brigita pri neočakávanej strate žalostne nariekala a zalamovala rukami. Medzi nárekom, odpovedajúc na zimnične predkladané otázky, pani Barbora vyrozprávala, čo počula od kapitána.

— Nuž to nie je ešte isté, že ho zabili. Len ho chytili! — zvolala Brigita. — Treba všetko urobiť, aby sme ho vymohli.

I zoskočila z postele a pobrala sa obliekať. Žoša a druhá slúžka, stojace dosiaľ nehybne ani sochy pri skriniach, pribehli k nej a pomáhali jej, trasúcej sa od slabosti a rozčúlenia na celom tele.

Keď sa ako-tak obliekla, utekala, opierajúc sa o slúžky, do izby Praskovského; za ňou šla, pokrivkávajúc, pani Barbora, vykladajúc o svojom synovi, aký bol dobrý, podarený, ako ju vždy poslúchal a ako len teraz bez neho bude.

Peter Pavel Praskovský synovi sotva venoval myšlienku; hútal o tom, ako si teraz zariadi život a ako nadviaže zasa spojenia so svojimi dávnymi priateľmi a najmä so ženami, ktoré sú či vo Viedni, či v Prešporku.

Keď Brigita a pani Barbora vošli naraz s hurtom a nárekom, oblapil grófku, pohladil ju po zblednutej tvári a dal výraz svojmu predstieranému hlbokému žiaľu a ľútosti.

— My už hľadíme do hrobu, my už nevysloviteľný bôľ dlho nepotrpíme. Ale ty, dcéra moja, pred ktorou stojí život, ty si odsúdená na dlhé utrpenie. Nech ťa boh poteší. Len on ťa môže pozdvihnúť, k nemu sa obráť, dieťa moje nešťastné.

Tu sa trochu ponamáhal, i podarilo sa mu dosť prirodzene zaplakať a zo dve-tri slzy vytisnúť.

— Nie, pán otec, ja neverím, že by Ondrej bol mŕtvy. To nie je možné, on musí žiť! Veď by ho boli tí zbojníci hneď na mieste usmrtili ako ostatných, keby neboli mali s ním iné úmysly. Musíme urobiť všetko možné, aby sme ho vyslobodili í — zvolala rozhodne Brigita, krútiac hlavou.

— Brigita má pravdu, on celkom iste žije a my ho musíme vyslobodiť. Len ty si taký nedbaj a hneď i na to najhoršie pristaneš, — osopila sa na muža pani Barbora.

— Nuž čože mám urobiť, čo? A chceli ste ma poslúchať, keď som mu kázal, aby tu sedel? Neskočila si na mňa i ty? — hovoril starý Praskovský nie bez uspokojenia, že sa jeho obavy vyplnili. — *A či* viete, kde je? Viete, či ho už neodvliekli do Turecka? Alebo ak je i v našej krajine, kde ho budeš hľadať a kto?

— Peter, ty nie si ani otec! Ako môžeš takto hovoriť? Veď ty tak hovoríš, ako keby ti ani nezáležalo na tvojom dieťati, — skočila mu do reči jeho žena.

— Pošlime poslov o pomoc všade, k Bethlenovi, k Buquoyovi, k stolici, priateľom a známym našim! Musíme ho nájsť; musíme vedieť, čo sa s ním stalo! Bože môj, bože, nemôžeme ho tak opustiť! — kričala rozčúlená Brigita, behajúc po izbe a zalamujúc rukami. — Viem, potrebné sú peniaze, dám všetko, čo mám, len ho neopúšťajme.

Na tupú dušu Praskovského predsa účinkoval do istej miery Brigitin žiaľ. Plač jeho ženy mu bol protivný.

— No dobre, dieťa moje, dobre. Veď sa rozumie samo sebou, že urobíme všetko, čo je v našej moci, aby sme mu pomohli. Zavolajte všetkých potrebných ľudí, aby sme sa poradili.

Pani Barbora i Brigita utekali a poslali k Praskovskému každého, kto im pod ruku prišiel.

Peter Pavel, zostanúc sám, hodil rukou. Zamrmlal:

— Načo daromné komédie? Ale ženy musia vyčíňať, či to pomôže, či nie. Kdeže ho nájdeš v hlohovských horách, človeče, pomysli si, v hlohoských horách!

Na druhý deň sa rozbehli po susedoch a po rozličných vojskách v okolí poslovia s listami, ktoré Brigita zväčša vlastnoručne napísala, s prosbou o pomoc. Výsledok jej ustávania bol, že susedia prichádzali dosť husto do zámku, zajedli a zapili si, pobesedovali a podľa svojej povahy tešili alebo strašili svojich hostiteľov. Donášali rozličné zvesti, ktoré sa všetky dokázali byť nepravdivými. Jeden z Bethlenových „óbešterov" poslal čatu za zbojníkmi, pravda, bez výsledku. Komandant oddielu cisárskych vôjsk pýtal dopredu tisíc zlatých na výdavky, ktoré mu Brigita poslala, dúfajúc, že obeťami prinúti osud, aby jej bol prajný. Nezabudla sľúbiť svätej Brigite kaplicu a nepretržitý polročný pôst, keď sa jej muž šťastlivo navráti.

Až na šiesty deň po Ondrejovom zmiznutí prišiel okolo poludnia do zámku cigán Fero Gregor s Konôpkovým listom.

Správa, že je Ondrej nažive a že je v bezpečí, urobila grófke a pani Barbore takú radosť, že zabudli na všetky ostatné nepriaznivé okolnosti, a najmä na to, že je veľmi dokaličený a chorý. Praskovský, ktorému novina nepríjemne prekrížila zámery, zakrýval nedostatok radosti nad novinou

strojenou starosťou, či nie je Ondrej poranený priťažko alebo azda až na smrť. Čím na svoje uspokojenie pridúšal i veľmi mu nepríjemnú radosť „tých bláznivých žien."

Pani Barbora teraz našla nový dôvod, že sa Ondrej musí zdravý vrátiť. Vyrátala všetky jeho dobré vlastnosti, spomínala jeho milé detské kúsky ako dôkaz jeho zvláštnej nadanosti. Zabúdala, že i keď jeho detinstvo sľubovalo azda zvláštnejšieho človeka, jeho mužný vek ten sľub nesplnil. Ale jej to stačilo za dôkaz, že takého človeka boh nemôže zničiť, a preto opakovala:

— Peter, ty si zlý otec, keď sa neraduješ, že žije a že zdravý príde domov.

Ako sa grófka Brigita dozvedela, že Ondrej žije, hneď sa rozhodla, že pôjde za ním.

— Cítim sa už celkom dobre, nezostanem tu ani hodinu dlhšie, ako musím.

— Nonono, len tak neutekaj, dieťa moje. Na takú cestu sa musíme poriadne pripraviť. Potrebujeme ľudí pozháňať, musíš mať salvus conductus i od Bethlena, i od cisárskych, musíme vozy uviesť do poriadku. Veď Praskovská, rodená grófka Kahlenberg, predsa nemôže cestovať ako hocijaká pobehlica ...

— Vezmeš so sebou periny — tie hodvábne — bielizeň, šatstvo, — skočila Praskovskému do reči pani Barbora. — Hodvábne penny, bielizeň, akože, aby tí ľudia vedeli, s kým majú do činenia.

— Dobre, dobre, pani matka, len všetko čím skôr. Hoci si myslím, že i bez perín poznať na mne, kto som, — mienila grófka Brigita, hrdo pohodiac hlavou.

— No, a čo poviete na to, že práve Konôpka s Adamom, ktorého ste

chceli roztrhať, upiecť a obesiť, zachránil Ondrejovi život? Čo poviete na to, milé panie? Myslím, že mu len patrí za to nejaká odmena.

Praskovskému skutočne ani najmenej nezáležalo na tom, aby boli Konôpka a Adam odmenení. Naopak, myslel si, že škoda, že zbojníci s nimi neurobili poriadok, ale dobre mu padlo i týmto byť paniam nepríjemný.

— Odmena! — zvolala pani Barbora. — A za čo? Že utiekli zo zámku?

— Veď keby nie oni, mohol Ondrej zdravý doma sedieť, — vykladala grófka.

— No, to už zasa nemáte pravdu. Konôpka vedel, aká hostina očakáva Adama, a iste mu to povedal, ako i to, že Ondrej nástojil na tom najväčšmi, aby ho tak ukrutne mučili, a predsa sa bili zaňho obidvaja. A nemuseli sa, nemuseli. Bolo by im ľahšie odísť a nechať Ondreja osudu.

— Čože je takému chlapovi biť sa? To mu je ako tancovať. No, veru! A za to ho ešte máme platiť? — odvrávala pani Barbora.

— Pani matka, nie je to celkom tak. Ja viem od môjho otca, že taká bitka nie je práve tanečná zábava, — bránila Brigita viac otcovo povolanie ako Adama a Konôpku.

— Nuž dajte tomu kňazovi desať dukátov, veď taký žobrák nikdy toľko peňazí ani nevidel naraz, a Adamovi päť, rozhodla pani Barbora.

Praskovský sa zasmial, až sa mu brucho zatriaslo. Grófka Brigita s pohrdlivým posunkom odsekla:

— Na málo ceníte svojho syna. Môj manžel mi je omnoho drahší.

Na štvrtý deň po príchode Fera Gregora do zámku vyšla z jeho brány výprava do Rovnian pod velením poručíka Rocha Mánika. Grófka Brigita so Žošou sedeli na koči, ťahanom šiestimi koňmi, ktorý sa skladal z polkruhovej skrine, visiacej na dlhých silných remeňoch nad kolesami. Keď sa grófke zunovalo kolísanie, zapríčiňujúce morskú chorobu na takej správe,

presadla na pekného bieleho koňa, na ktorom sedela isto a úhľadne. Keď sa Žoša nabažila vozenia, ktoré na biednej ceste nebolo veľkým pôžitkom, hoci jej ho pešo okoloidúci závideli, vykračovala pešo popri koči, čo mohla tým ľahšie urobiť, lebo o tom nemohlo byť ani reči, že by sa na takej mašine dalo pobehnúť. Okrem koča boli ešte i tri nákladné vozy, jeden z nich vystlatý ako pohodlná posteľ, na ktorej mienili nazad doviezť Ondreja. Výpravu sprevádzalo pätnásť ozbrojených jazdcov; viedol ju Cigán Fero jemu dobre známymi cestami.

24

Trvalo skoro dva týždne, dokiaľ po odchode Fera prišla Brigita do Rovnian. Za tento čas Ondrejov stav sa veľmi zlepšil. Prišiel k sebe a zmocnel; ľahšie rany sa mu zahojili, len podošvy a niekoľko otvorených rán na tele sa mu hojilo a vyžadovalo dlhšie liečenie. Konôpka bol tej mienky, že sa Ondrejovi nohy nikdy úplne nezahoja.

Ondrej bol v prvé dni ku Konôpkovi a Adamovi veľmi vďačný a hovoril s nimi ako so seberovnými. Ako sa jeho stav zlepšil, jeho správanie sa zo dňa na deň stávalo nemilšie a odpudzujúcejšie. V posledné dni Konôpka a Adam vôbec nevošli k nemu, len keď to bolo nevyhnutne potrebné. Najmä k Adamovi bol do krajnosti surový, nadával mu a jeho služby neprijímal. Adam si z toho mnoho nerobil. Pomyslel si: „Hľa, pán! Dokiaľ kapal, bol ako med, a teraz už cerí zuby. Parom po ňom! Beztak odídeme dnes-zajtra a neuvidím ho azda nikdy viac."

Príčinou Ondrejovej premeny bolo, že mu zišlo na um, že on, Ondrej Praskovský, bozkával ruky Konôpkovi a Adamovi, keď ho s nasadením života tak hrdinsky vyslobodili z jeho ukrutného položenia. Krv mu vstúpila do hlavy a srdce sa mu búrilo, keď si spomenul, že sa natoľko ponížil a

zabudol, že hlúpym, ani nie zemanom, ba čo viac, celkom sprostému sedliakovi, bozkal ruku! Pokladal to za najväčšie poníženie. Pravda, on sám sa ponížil, lenže v takom stave, keď nebol celkom pri sebe, a tí niktoši, žobráci opovážili sa od neho prijať taký znak vďaky, ktorý ho poníži na celý život. Zdalo sa mu to najbiednejším činom jeho celého doterajšieho života, ktorý sa vyznačoval i tak dosť zlými skutkami. Psa, koňa, hocijakého zvera by bol Ondrej bez ostýchania bozkával, ale ruku bozkať poddanému, to prekračovalo každú medzu pohanenia.

A Konôpkovi a Adamovi ani na um neprišlo, že im Ondrej bozkával ruky, obidvaja si tento jeho čin ani neuvedomili. Keď vošiel k nemu Konôpka alebo Adam a díval sa na ich „ručiská", zanovito mlčal, a keď sa ho niečo pýtali, odpovedal surovosťou. K pani Kláre, naopak, správal sa až prehnane vďačne a uznanlivo. Za každú službu sa jej nevedel dosť naďakovať a prenasledoval ju vďačnými a obdivujúcimi rečami a pohľadmi, čo zasa jej nebolo milé, preto ho tiež len vtedy navštívila, keď sa tomu nedalo vyhnúť. Vcelku bol ponechaný na opateru starej Katy, ktorá sedela celé dni pri nohách jeho postele na nízkom stolčeku a zväčša ticho driemala. Rovniansky ho pozrel každý deň i viac ráz. Vošiel vždy s hurtom k nemu a rozprával sa s ním o rozličných dávnejších udalostiach, poľovačkách a ženách. Títo dvaja sa najlepšie znášali.

Konôpkovi v Rovňanoch horela pôda pod nohami. Pani Kláre sa vyhýbal tak, ako i ona jemu. Túžili po sebe, ale báli sa byť spolu osamote. Väčšinou chodil alebo jazdil po okolí sám alebo s Adamom. Najradšej bol sám so svojimi myšlienkami a citmi. Začínala sa v ňom zakoreňovať myšlienka, že si bez oprávnenia namýšľal, že ho pani Klára miluje. Veď, hľa, celkom sa mu vyhýba, pričom zabúdal, že on to isté robí. I pani Klára, i on boli zo dňa na deň akísi chudší, nejedli, nespali, bledli. Na obidvoch i povrchný pozorovateľ musel vidieť, že im čosi zožiera srdce, len

Rovniansky nepobadal nič; hovoril, žartoval ako človek so všetkým úplne spokojný, dom sa ozýval jeho hromovým hlasom a smiechom.

Raz popoludní Konôpka vyšiel zasa na prechádzku do okolia dediny. Bolo mračno a zdalo sa, že podvečer alebo v noci bude pršať, čo ho však nezdržalo od vychádzky. Kráčal zamyslene poľami a lúkami, stále si lámuc hlavu na nejakom rozuzlení svojho pomeru k pani Kláre, a to na rozuzlení takom, ktoré by bolo aspoň čiastočne zodpovedalo jeho túžbe. Ale o každom zosnovanom pláne sám nahliadal, že je to len márne snenie.

Zadíval sa na kvety na lúke. Aké boli rozmanité a krásne! Jeden krajší ako druhý. Ako to môže narásť také krásne? Čo je toho príčina, že sú také rozmanité? Zohol sa a odtrhol tu i tu kvietok. Obzeral pekný kvietok; dojímala ho jemnosť kalicha a prášnikov, zvláštne zafarbenie a rozličnosť listov. Zdalo sa mu, ako keby kvet bol žijúcim tvorom, ktorý sa trasie v jeho prstoch a schyľuje dovedna. Videl, že je kvet veľmi zložitý výtvor prírody. Pomyslel si, že keby koruna tvorstva, dušou obdarený človek, mal zložiť taký kvet, ktorý zo semena vyrastie z hlúpej, nemej, necitnej zeme, že by múdrosť a umenie celého teraz i predtým žijúceho ľudstva nestačili na to, aby zložili čo i len jednu trávičku. I zazdalo sa mu, že každá rastlinka je zázrak, že i najposlednejšia bylina je ohromujúcim obrazom božej moci a že tieto všetky divy len preto neúčinkujú na nás, lebo si ich pre ich všednosť nevšímame. Veď, hľa, celá príroda, celý všehomír, nie je nič iné ako zázračný dôkaz jestvovania Stvoriteľa.

V takýchto myšlienkach zabratý vykračoval si, trhajúc a obdivujúc najkrajšie kvety, až vyšiel na dosť vysoký kopec, z ktorého mal z jednej strany výhľad na rovinu, veľmi riedko posiatu dedinami, a z druhej strany na kopec a vyššie vrchy s hustými horami a s holými, len zelenou trávou krytými štítmi. Keď zastal na temene kopca, zachádzajúce slnko klonilo sa

nad rovinou; za ním tvorili temné mraky oponu, zahaľujúcu vidiek, takže len nejasné jeho obrysy prezerali cez hustú oblačnú hmlu. Jednou z medzier oblakov, pozlacujúc ich okraje, v rovných čiarach kužeľovitá prebleskovali lúče slnca a osvetľujúc ani magickou lampou kruh kraja, v ktorom bolo jasne vidieť dedinu Rovňany so stromami, domami, kostolom a kaštieľom, blýskavo sa odrážali od oblokov týchto budov. Okolie ostro osvetľovaného kruhu bolo v hlbokej tôni.

Tento, i keď nie každodenný, ale vcelku obyčajný jav zasa vzbudil v Samuelovi Konôpkovi myšlienky na božskú moc.

„Hľa, ani pre zábavku, aký veľkolepý obraz si utvorí Hospodin, že naplní ľudskú dušu úžasom a začudovaním! Nuž Pán vie, čo chce, a my musíme robiť a robíme len jeho vôľu! A Pán dal do môjho srdca a do srdca tej ženy pocit, ktorý nás ženie jedného druhému do náručia. My sme jeho tvormi, musíme ho poslúchať... Akože? Musíme sťa vôľu Hospodina poslúchať každý cit, ktorý sa v nás ozve? Teda mám zabiť neprajníka, mám odcudziť šperk, po ktorom bažím, mám odlúdiť ženu, ktorú milujem, i keď prisahala inému vernosť? Veď on mi dal i rozvahu a dal mi nepodplatiteľnú a neoklamateľnú smernicu môjho činenia a konania, dal mi svedomie! A čo ono hovorí na takéto činy? Hospodin žiada od svojho najvyššieho tvora boj proti prirodzeným náruživostiam, a ten boj je tým slávnejší, Čím je ťažší.. "

Konôpka hlboko vzdychol a sklonil hlavu nízko na prsia.

„Pane bože, nech sa stane tvoja najsvätejšia vôľa. Vďačne by som obetoval život, ale ešte ťažšiu obeť žiadaš. Daj mi sily, aby som ju dôstojne doniesol."

Kráčal dolu vŕškom, ustáliac sa, že zajtra vyhľadá pani Kláru a že jej oznámi výsledok svojho rozjímania a obodrí i jej dušu pre potrebné zriekanie.

Konôpka nemohol pomýšľať na „práva indivídua", lebo vtedy ešte

filozofi nevynašli tento kepienok každej ľudskej slabosti. Keď boli vtedy ľudia obeťami svojich náruživostí, tak boli na vlastnú päsť, a ostatní ich neobdivovali ako „nadľudí", ako hérosov, šliapajúcich po božských a ľudských zákonoch, aby sa „vyžili" podľa svojej vôle, ale ich odsudzovali ako diablom posadnutých zlosynov.

Na druhý deň popoludní Konôpka kráčal do záhrady, kde zazrel biele šaty pani Kláry mihať sa medzi stromami na kvetmi posiatom trávniku. Išiel za ňou a pozdravil ju. Odpovedala mu na pozdrav, ani sa neobrátiac k nemu. Šiel niekoľko krokov popri jej boku a potom začal pritlmeným, mäkkým hlasom:

— Šľachetná pani, čo vám je? Vo vás musí hlodať akási bolesť. Vy ste v poslednom čase...

Tu sa pani Klára obrátila k nemu a zložiac ruky na prsiach, pozrela mu do očí. Silný cit pretrhol ani prível všetky hrádze predsavzatí, mravných zásad a viery.

— Vy sa to pýtate? — zvolala nie bez bolestnej výčitky. — Milujem vás, a nesmiem. Viem, že každý môj vzdych je smrteľný hriech. Rútim sa do priepasti, a nemôžem sa zastaviť. Daromné sú všetky moje prosby, márne moje modlenie. Každý svätý má vašu tvár a aj najsvätejšia Panna mizne pred vaším obrazom. Chcem vás nenávidieť, a mám vás o to radšej. Sputnaná som železnými okovami povinností, ktoré by som chcela pretrhnúť, a nemôžem. Zmilujte sa nado mnou! Ukážte mi cestu, kadiaľ mám kráčať, aby sa mi vrátil môj pokoj!

Konôpkovi sa zdalo, že sa zem s ním dvihla a všetko okolo neho že sa zahalilo rajským svetlom. Bol by sa najradšej hodil pred ňou na kolená a vzýval ju ako božský obraz. I zložil pred ňou ruky:

— Vy ste môj život! Ja vás vidím zahalenú do zlatého oblaku takej dokonalosti a krásy, že to nie je pre ľudské stvorenie ani možné. Ako vás

milujem, aká ste mi drahá, to vám ani nemôžem vysloviť. Som najblaženejší tvor, že mi boh daroval neoceniteľný poklad vašej lásky. Klára, drahá moja, my musíme byť hodni tejto veľkej milosti božej. Nesmieme ju poškvrniť, ona musí zostať Čistým spojením našich duší teraz a vždy, a tak nám zostane i prameňom stáleho a nevýslovného blaha.

Pani Kláre sa pri Konôpkovej reči oči zasvietili a sadol jej šťastný úsmev na tvár. Jeho reč našla živú ozvenu v jej srdci; vydvihla sa i ona s ním do vysokých vrstiev ideálov.

Nech sa stane, ako si žiadaš, drahý môj, — povedala a zložiac ruky na prsiach, sklonila hlavu.

Zamíkli a sklopiac oči, dívali sa na zem. Na tú všematku zem, ktorá stále oplodňuje a rodí, ktorá sa hojnosťou svojich detí prikrýva ako najpestrejším kráľovským plášťom a ktorej deťmi boli i oni.

I zdalo sa im, že celé pozdvihnutie ich duší je na slnku rýchlo sa tratiaca hmlička; zdalo sa im, že tak bolestne cítia neukojenú túžbu po sebe ako pálenie žeravého železa, a také napätie vôle bolo potrebné nehodiť sa jeden druhému do náručia, aké je potrebné nevyhnúť sa páli ohňa, keby to bolo ľahko možné jednoduchým pohybom.

Konôpkovi vysadol pot na čelo a nohy sa pod ním triasli. Videl, že jediná možnosť vyhnúť prestúpeniu božieho zákona je, keď sa vzdiali, i odišiel bez slova neistým krokom, cítiac sa slabým a ustatým na spadnutie. Pani Klára sa trochu zatočila a spadla na trávu, do ktorej sklonila hlavu na zložené ruky a plakala tak usedavo a s takým prenikavým žiaľom, že si želala ako jedinú úľavu hneď umrieť.

Konôpka sa obzrel a videl, ako sa krásna postava pani Kláry zakolísala a spustila na zem; videl na jej chvení, že náruživo plače. Myslel si, že rozumie jej bôľu, lebo i on trpel. Ale sa mýlil. Ani netušil, aký rozdiel je

medzi rozsahom jeho cítenia a jej. Preňho bola láska pani Kláry len epizóda, pravda, taká, ktorá nechá nezmazateľné stopy v jeho celom živote. Láska ho neopanovala natoľko, aby na jeho ostatné konanie mala rozhodujúci vplyv, keď bol so sebou inačistom, že pani Kláru opustí.

Pani Kláre sa zdalo, že jej láska je všetko na svete. Celý jej život bol spravovaný len týmto pojmom. Dokiaľ nepoznala Konôpku, bola v Rovňanoch so svojím mužom, so svojimi poddanými a susedmi spokojná, i keď nie šťastná. Teraz rozhovory s Konôpkom vzbudili v nej zasa túžbu po vyššom živote, z ktorého sa nevdojak vyšmykla. Pravda, klamala sa, lebo nie rozhovory boli príčinou tejto túžby, ale sám Konôpka, stelesňujúci vyššiu kultúru, ktorú privlastňovala jeho rečiam. Zdalo sa jej, že Rovňany bez Konôpku sú najposlednejšou obcou na svete, že jej muž a jeho priatelia sú najvšednejší ozembuchovia, mŕtvu tichosť umu ktorých nepobúri nikdy nijaká ťažšia myšlienka; sedliaci že sú nečistá, do krajnosti poverčivá, stále hladná a chorá zberba. V tomto očistci musí stráviť zvyšok života, odrezaná od sveta a vystavená stálemu nebezpečenstvu, že ju prepadnú bohvieaké nebezpečné bandy. Takto teraz má žiť, odlúčená naveky od najmilšieho, čo na svete pre ňu jestvuje, zožierať sa neukojiteľnou túžbou za ním. Predstava, že by s Konôpkom mohla stráviť život v krajnej biede, hoci v temnom žalári, ju naplňovala blaženosťou. Celý jej život bol sústredený len v ňom, bez neho nemalo pre ňu nič viac nijaký význam.

Keby bol Konôpka vedel, čo sa s ňou deje, bola by azda v ňom skrsla obava, že jeho konanie môže znamenať i jej záhubu. Bol by svoje počínanie musel ešte raz preskúmať, a možno by bolo bývalo iné. Bol by azda považil, či obetuje cennú ženu bezcennému, len pudovým životom žijúcemu mužovi, a možno by mu bolo prišlo vnuknutie, ktoré by uspokojilo i jeho svedomie, že spolužitie pani Kláry s jej mužom bolo pre ňu pri

všetkom vypätí sily jej duše fyzicky také nemožné, ako môže byť nemožné požitie pokrmu, ktorý žalúdok odopiera.

Ale o tomto všetkom nemal Konôpka ani tušenia. Jeho postavenie bolo v každom ohľade výhodnejšie, lebo bol pánom svojho osudu, a pani Klára, naplnená v kritickej chvíli novosťou idey Danteho Beatrice a Petrarcovej Laury a zdržiavaná i svojou ženskou hanblivosťou a hrdosťou, neukázala mu svoje vnútro v takom stave, v akom bolo. Veď ani sama ešte nebola so sebou celkom nacistom. Spamätala sa, ale keď bolo už neskoro. A keď raz pristala, nechcela, nemohla; hrdosť jej nedovolila svoje slovo rušiť.

Pravda, i Konôpka vybadal, že berie na seba azda väčšiu ťarchu, ako unesie; ale veľkosť obete, donášaná viere a mravnému presvedčeniu, mu pomáhala pretrpieť hlodajúci bôľ.

Neskoršie prišiel čas, keď myslel, trápený nevyliečiteľnou svojou ranou, že pani Kláru priľahko prenechal jej osudu, a keď v nespavých nociach predkladal hviezdam otázky, nemohli mu dať nijakú útechu.

Keď sa po záhradnej schôdzke zišli, tvárili sa, že sú šťastní, že sú spokojní s takým upravením svojho pomeru, a obidvaja videli, že vynútené úsmevy klamú a žiaľne k zemi obrátený zrak hovorí pravdu.

Konôpka by bol najradšej hneď odišiel, nádejac sa, že uľahčí i pani Klárino utrpenie i svoje, keď nebudú musieť bojovať stále so sebou, ale keď jej spomenul, že chce odísť, zbledla a skoro stratila vedomie.

— Nechoď, počkaj aspoň, dokiaľ príde odpoveď od Praskovského! — zvolala, obrátiac k nemu prosiace, smutné oči.

I zostal.

Adam, ktorý prilipol ku Konôpkovi ani k staršiemu bratovi, videl, aký je Konôpka zmenený, a neušlo jeho oku ani to, že pani Klára nie je taká, ako bola. Ráno, keď ho Konôpka preväzoval, mu podotkol:

— Počujte, pán kňaz, s vami čosi nie je v poriadku, vy ste tu na zlej

paši.

— Synku, človek má všelijaké starosti. Čo taký chlapec vie, čo je život?

— No, i tá naša pani nie je ešte omnoho staršia ako ja, a tiež je celkom taká ako vy. Vyzerá všade za vami, a minule tie kvety, čo ste doniesli so sebou a hodili na lavicu pred domom, všetky zozbierala a celú tvár do nich zanorila, a potom ich túlila k sebe, ani keby dieťa varovala. Ja som ju videl zo záhrady, keď išla s nimi cez pitvor.

— Ty si, braček, len čosi namýšľaš. Iste ich voňala, lebo bola medzi nimi i materina dúška, — vyhováral mu Konôpka ľahkým hlasom, hoci mu srdce silno búchalo.

— No, ja len hovorím, že tu nie je všetko s kostolným poriadkom. Ja sa dobre pamätám na Terezu Holubčíkovú od nás. Vždy zbierala kvety z kosby Pava Janotíkovej, a keď ho vtiahli do hradu za vojaka, hodila sa do Oravy.

— Boh chráň a zachovaj! — skríkol Konôpka.

Adam nepomyslel, že svojou prostorekosťou taký žiaľny strach zavalí na srdce svojho dobrodinca.

Konôpka sa zľakol i preto, že môžu i pri ich úplnej nevine nastať pre pani Kláru nejaké nepríjemné zápletky, keď už i taký neskúsený človek, ako bol Adam, badal na nich zmenu. Zabudol, že príchylnosť má ostrý zrak a že ich v kaštieli iste nikto tak nepozoroval ako práve Adam.

25

Večer prišiel na ustatom koni fulajtár do kaštieľa a oznámil príchod grófky Brigity so sprievodom na nasledujúce predpoludnie.

Ráno sa pani Klára pozoruhodne dobre cítila. Naplnená bola radosťou, že urobila s Ondrejom dobrý skutok a že bude môcť preukázať nežnosť

svojho súcitu i Brigite. Obliekla sa do prostých, ale jej svedčiacich svetložltých hodvábnych šiat, a i pocit, že je dnes sviežejšia ako v iné dni, žiaril jej z tváre, keď sa zišla s Konôpkom, na ktorého obdivujúcom pohľade poznala účinok, ktorý urobila naňho. I Rovniansky sa obliekol do svojho pekného zemianskeho kroja, že každý s úľubou pásol na ňom oči. Jeho mocná, vysoká postava a výrazná mužná tvár s blýskajúcimi očami a čiernymi fúzmi bola by upútala i ľahostajnú ženu. Okolo poludnia zaznel na konci dediny hlas trúby a Rovnianskovci s Konôpkom vyšli predo dvere kaštieľa, aby tam privítali milého hosťa. Nečakali dlho, keď na krásnom bielom koni v spoločnosti poručíka vošla do dvora grófka Brigita, obkolesená svojimi jazdcami. Mala na sebe tmavozelený jazdecký úbor a na hlave tmavou kožušinou lemovanú ľahučkú čiapočku s perom. Zastala pred dverami kaštieľa a hneď zbadala, ako mocne pôsobí na ňu neobyčajná mužská krása Rovnianskeho; no vzbudil sa v nej i prudký pocit odporu voči pani Kláre. Cestou si zaumienila, že bude k Rovnianskovcom milá a vďačná, a teraz sa jej úmysel zrazu zmenil na opak pod účinkom čarovného zjavu pani Kláry, ktorým sa cítila ponížená. Grófka Brigita bola vysoká a pekne urastená osoba, ale jej tvár a celý zjav sa úplne tratil popri zjave pani Kláry, ktorá bola tiež dosť vysoká, lenže postavy súmernejšej. A Brigitina tvár s tvárou ľúbeznej Kláry sa nemohla vôbec porovnať. Brigita to pocítila, a preto Klára stala sa jej odpornou. Keď zastala, Rovnianskovci priskočili k nej, aby jej pomohli z koňa a aby ju privítali. Ale milý úsmev zmizol na perách pani Kláry pri opovržlivom a pyšnom pohľade grófky a jej zdvihnuté ruky klesli. Zastala zarazená a pozrela spýtavo na Konôpku, stojaceho oproti. Konôpka sa ľahko usmial a hodil rukou. Rovniansky privítal Brigitu zajakavo a s prihlbokými poklonami, lebo mu veľmi imponovala jej veľkopanskosť. Chcel jej podložiť dlaň pod nohu a tak jej pomôcť zo sedla, ale ona ho obidvoma rukami oblapila okolo krku a tuho

sa k nemu privinula, i zosadil ju ako dieťa.

— Vy ste Rovniansky a „ona" je vaša žena? — hovorila Brigita neprirodzene lenivým hlasom a podala Rovnianskemu ruku na bozkanie, a potom ju dvíhala i pani Kláre k ústam, ktorá ju chytila, ale nebozkala.

Konôpkovi a Adamovi len rukou kývla.

— Vy ste tu? Potom vás dám zavolať, aby som sa vám poďakovala, — riekla hrdo a kývla hlavou.

Vzala úctou až stuhnutého Rovnianskeho pod pazuchu a vošla s ním do kaštieľa. Pani Klára kráčala s Konôpkom za nimi. Adam zostal vo dvore pohovoriť si so známymi zo zámku.

Grófkino správanie pokazilo dobrú vôľu pani Kláre, ale keď sa vedľa nej kráčajúci Konôpka dotkol jej ramena a keď videla jeho veselo sa usmievajúcu tvár, jej mrzutosť pominula pri blahom pocite jej spolupatričnosti s ním. Brigita žiadala, aby ju hneď zaviedli k mužovi. Všetci štyria vošli k Ondrejovi, ktorý vedel, že jeho žena má prísť, a očakával ju s najväčšou rozčúlenosťou. Jeho posteľ bola v kúte oproti dverám, takže ho Brigita pri vkročení do izby hneď zazrela.

Ondrej, vychnudnutý, ešte s prebelasenou tvárou a s pripuchnutým jedným okom, bol ako biedny Lazar. Keď zazrel Brigitu, vystrel k nej túžobne vychudnuté ruky a tvár sa mu od dojatia plačlivo stiahla.

— Gituška, moja drahá, jediná Gituška! — zvolal s plačom. — Pozri, čo so mnou urobili!

Grófka pustila Rovnianskeho ruku, pokročila do stredu izby a zastala. Opanovala ju nie ľútosť nad biednym Ondrejom, ale hanba, že ten chudý, bledožltý neborák, to plačúce dieťa je jej muž. Pozrela na krásnych mužov pri sebe, videla ľútostivý pohľad pani Kláry, i zmocnila sa jej hnevná hanba. Prikročila k jeho posteli, podala mu ruku a bozkala ho letmo na čelo. Ondrej plačúc špúlil ústa a chcel ju objať, ale ona sa mu vyhla.

— Len sa nerozčuľuj, veď bude všetko dobre. A ako sa máš? Lepšie, lepšie, čo? Vidím, že ťa tu dobre opatrujú. Idem sa preobliecť a potom prídem k tebe, — povedala a odvrátila hlavu od neho, lebo rozličné masti a ešte nezacelené rany nepríjemne páchli.

Ondrej sa hodil na hlavnicu, zaťal zuby a na tvár mu sadol zanovitý hnev. Pani Klára ho ľutovala, a keď grófka s jej mužom a s Konôpkom vyšli, pristúpila k nemu a pohladila mu mäkkou, hladkou rukou čelo.

— No, radi ste, že prišla vaša pani? Teraz skôr vyzdraviete, len sa upokojte.

Ondreja dojala jej láskavosť, i chytiac ruku pani Kláry, bozkával ju slziac.

— Vy ste ozaj svätá, vy ste anjel! Ale moja žena je bezcitný nadutý nemecký paholok. Ô, bože, ako som ju očakával, ako som sa tešil na jej príchod!

— Nuž vidíte, že vás musí mať rada, keď takú cestu k vám vykonala. Ale vy muži ste nespravodliví, vy chcete, aby sa hneď nad vami v slzách rozplývala. To sa predsa grófke nesluší. Milý priateľ, len sa utíšte; uvidíte, že budete celkom spokojný.

Ondrej, vzdychnúc, ako-tak sa upokojil.

— Bože môj, aká to žena, aký je to poklad! — zvolal, keď Klára lahodnými pohybmi odišla a ešte mu s milým úsmevom zasvietila vo dverách svojimi dobrotivými očami.

Grófka sa preobliekla do bohatých domácich šiat a dala zavolať k sebe Rovnianskovcov, Konôpku a Adama. Keď sa všetci zišli v jej izbe, poďakovala sa im spôsobom, dokazujúcim, že sa cíti nad nimi veľmi povýšená.

Šimona menovala „milým" Rovnianskym a dívala sa mu mnohosľubne do očí; pani Klára jej bola „ona" a hovorila s ňou v tretej osobe. Konôpkovi a Adamovi poďakovala sa chladne za ich zásluhu.

— Je pravda, že ste vlastne vy zavinili celé nešťastie, — povedala napokon, — lebo keby ste neboli utiekli zo zámku, nebol by vás musel môj muž prenasledovať. Ale aby ste vedeli, že vieme uznať služby nám preukázané, vám, Konôpka, dávam sto dukátov a tebe, Adam, tridsať dukátov za to, že ste vyslobodili môjho muža. Tu máte, — i podávala peniaze vyšperkovanou rukou Konôpkovi a Adamovi.

Pani Kláru jej konanie rozčuľovalo, i pritisnúc zubami spodnú peru, odvrátila svoju začervenenú tvár do obloka. Konôpka neodpovedal hneď na grófkine narážky, no o chvíľu prikročil k nej, prevzal i svoje, i Adamove peniaze a oddal obidvoje Adamovi.

— Ďakujem vám, osvietená grófka. Viem v týchto okolnostiach oceniť vašu veľkodušnosť. Peniaze od vás s poďakovaním prijímam a darúvam i svojich sto dukátov Adamovi, lebo on dokázal, že je omnoho veľkodušnejší ako ja, keď človeku, ktorý ho chcel krutým spôsobom zo sveta sprevadiť, prispel na pomoc s nasadením svojho života.

Pani Klára na tieto Konôpkove slová zbledla od hrdého rozčúlenia a oči jej zasvietili, keď sa stretli s jeho pohľadom. Cítila, že preto tak konal, lebo si chcel získať nielen jej súhlas, ale i obdiv.

Adamovi sa až hlava zakrútila, keď dostal toľko peňazí. Prikročil ku grófke a kľaknúc pred ňou, bozkával jej ruky.

— Nech vám to boh všemohúci odplatí stonásobne, osvietená pani grófka! Ale sa už len nehnevajte na mňa, že som sa nechcel dať za živa upiecť a kliešťami trhať. To je veru zlá hostina. Ale namojpravdu, teraz i to urobím za vás, ak rozkážete. V rovnianskom kaštieli v nasledujúce dni pomery sa dosť čudne vyvíjali. Grófka Brigita cítila sa taká veľká pani, že city a zmýšľanie svojich hostiteľov si vôbec nevšímala. Vo svojej izbe dala z postele vypratať krásnu bielizeň pani Kláry a použila svoje privezené hodvábne obliečky. K pani Kláre sa vôbec správala nielen nevšímavo, ale

až urážlivo. Jej jedlami pohŕdala a pri spoločnom obede zhovárala sa len s Rovnianskym, akoby poznámky pani Kláry alebo Konôpku vôbec nebola počula. Rovnianskeho nielen vyznamenávala, ale až bezohľadne vyhľadávala jeho spoločnosť, usilujúc sa byť s ním osamote, čo jej nebolo ťažko, lebo sa jej i pani Klára i Konôpka vyhýbali. Rovniansky cítil sa ňou vyznamenaný a bol šťastný, že môže byť s ňou, pričom pani Kláru úplne zanedbával, čo Klára prenášala s istým uspokojením, nerobiac mu preto ani najmenšie výčitky. Grófkino správanie ju urážalo, cítila jeho schválnosť, ale ho prenášala ľahko, lebo si ju vôbec nemohla ctiť, a v Konôpkovi mala takú duševnú oporu, ktorá jej robila všetky grófkine nástrahy smiešne malichernými. Grófka sa o svojho muža veľmi málo starala; prešiel i deň, dva, že ani nenazrela k nemu, radšej chodila s Rovnianskym po hájoch a poliach...

Adam so svojimi dukátmi cítil sa veľmi dôležitým človekom. So Žošou sa zhováral priateľsky, ale trochu zhora. Keď sa Žoša prvý raz s ním zišla na chodbe, zastala zarazená a nemohla prehovoriť ani slovo. Najradšej by sa mu bola hodila na prsia, ale cítiac k nemu úprimnú prichylnosť, neopovážila sa vystaviť svoju lásku odvrhnutiu. Adam, zazrúc ju tak stáť, zvolal:

— Čože, jazyk si zhltla? Poďže sem, poď, — i prikročil k nej a oblapil ju okolo pliec. — Či ma už nerada?

— Žoša si vydýchla a pozrela na neho svietiacimi očami.

— Ach, rada ťa, rada, ale ty ma už nechceš.

— Veď som azda nie blázon, aby som takým šumným dievčaťom pohŕdol, keď sa mi samo núka.

— To by si si ma i vzal? — vyskusovala Žoša.

— No, o tom potom, tak ďaleko sme ešte nie. Pekne by to bolo s nami, keby sme sa tak zobrali! Ale rád ťa budem mať, koľko chceš.

— Ech, i ty si len taký ako všetci iní chlapi.

Schádzali sa, keď len mohli, a veru to neostalo bez
skutkových dôkazov lásky, ako to pri takých mladých ľuďoch ani nemohlo inakšie byť. Adama strach pred hriechom nezadržal od toho, aby Žošu neoblápal a nebozkával, keď mohol, a Žoša mu neodporovala, veď ho mala rada.

26

Raz popoludní Adam vyhľadal Konôpku v jeho izbe, a hoci tam boli sami, jednako, prikročiac k nemu na prstoch, zašepkal mu do ucha:

— Pán kňaz, veru sa tu mrzké veci dejú.

— Nuž čo také, Adamko? — pýtal sa ho Konôpka, mimovoľne pritlmiac hlas.

Adam sa ešte raz poobzeral, či sú ozaj sami v izbe, a potom mu zašepkal:

— Žoša mi povedala, že včera sa osvietená grófka kúpala a ešte nebola oblečená, keď vošiel k nej náš pán.

— Ktorý pán?

— Nuž z Rovnian.

— Keď vošiel a videl, čo sa deje, tak i vyšiel.

— Keby bol vyšiel! Ale nevyšiel.

— Adam, nebudú to daromné reči? Dobre si rozmyslite, ty a Žoša, čo hovoríte. To nie je na uverenie, čo ty hovoríš.

— Nuž ja som tam nebol, ale Žoša mi povedala, že obidvaja zhrešili pred tvárou Hospodinovou.

Konôpka zamĺkol, hľadiac Adamovi ostro do očí.

O chvíľu povedal:

— Ty, Adam, nech vás ruka božská chráni, aby ste o tejto veci niekomu slovo spomenuli. Pomysli si, že grófka má tu dosť svojich ľudí, a že keď sa nahnevá na vás, tak vás ľahko môže dať odpratať, a pán Rovniansky vás iste nebude ratovať. Povedz i Žoši, nech si dá pozor na jazyk. No, a teraz choď.

Keď Konôpka počul tú novinu, jeho prvý dojem bol radostný. Zdalo sa mu, že sa previnením Rovnianskeho Klára aspoň čiastočne oslobodila. Ale keď si predstavil hriech grófkin a Rovnianskeho, boli mu takí odporní, ich počínanie bolo také čisto zverské, že sa až striasol od hnusu. Nikdy mu nebola priepasť, do ktorej by sa mal i sám vrútiť, taká jasná ako teraz. Rozmýšľal, chodiac- zastavujúc, čo teraz robiť. Bol načistom, že pani Kláre nepovie o mužovej nevere ani slovo. Iste by ju to bolelo. Musí vzbudiť svedomie grófkino a Rovnianskeho. Ale ako? Grófka sa cítila v Rovňanoch ešte väčšou paňou než na zámku, tu bol každý menší pán ako ona a klaňal sa jej otrocký. Rovniansky hľadel na ňu ako na panovnicu a ženy a chlapi kľačiac bozkávali jej ruky-nohy. Konôpka sám nevdojak s väčšou úctou zaobchádzal s ňou v tomto okolí ako na zámku, hoci ju nenávidel. Že by jej bez okolkov vyčítal jej konanie, o tom nemohlo byť ani reči. Nebolo vylúčené, že by ho dala svojimi ľuďmi jednoducho zlapať, lebo videl na jej správaní voči sebe, že by mala na to sto chutí. Rozhodol sa, že ju upozorní, že Ondrejov stav je už taký, že by mohol odcestovať, a keby to nepomohlo, skúsi nejako vzbudiť jej svedomie.

Vyšiel von a náhoda mu priala. Grófka Brigita sedela v jazdeckých šatách na kamennej lavičke pred domom. Prišla práve z prechádzky na koni a pohodlne opretá, s nohami krížom preloženými odpočívala, klopkajúc bičíkom po sáre vysoko viditeľnej čižmy. Konôpka sa jej uklonil.

— Osvietená grófka, radujem sa, že vám môžem oznámiť, že sa stav pána Ondreja natoľko zlepšil, že bude môcť cestovať. Všetky rany sa už

zahojili, len na nohách nie.

— Zdá sa, že mu je lepšie, — odvetila nemilo grófka.

— Je mu zaiste už lepšie. Lenže nohy mu ja už nemôžem vyliečiť; na to by bol potrebný väčší majster. Azda niektorý lekár v Trnave alebo v Prešporku by to skôr uhádol.

— No, myslím, že vaša múdrosť ešte na dva-tri týždne postačí.

— Pochybujem, osvietená grófka.

Grófka zamračila tvár a dívala sa bez slova do dvora. Konôpka stál pred ňou.

— Môžete už odísť! — zvolala naňho zrazu hnevlivo.

— Dovolíte, osvietená grófka, aby som sa vás ešte niečo spýtal, a to niečo teologické. Osvietenosť vaša mi už povedala aj iný raz vysvetlenie katolíckych dogiem, možno to urobí i teraz.

— No, hovorte, — povedala grófka trochu priateľskejšie, lebo jej lichotilo, že ju Konôpka pokladá v katolíckej teológii za kapacitu.

— Akým spôsobom odpúšťa vaša cirkev hriechy? Aké podmienky sú na to potrebné, aby sa človek, ktorý zhrešil, zbavil večnej pokuty za svoje previnenie?

— Grófka sa pozrela na Konôpku a povedala opovržlivo:

— To by ste predsa mali vedieť. Spoveďou a odpustmi.

— Však sa odpustmi odpustia i hriechy, ktoré človek len v budúcnosti spácha?

— Sú i také odpusty, ktoré platia po celý život, napríklad jubilejný pápežský.

— Tak keď má niekto taký odpust, nemôže vôbec prísť do pekla. To je salvus conductus do neba.

— Isteže.

— A nie je potrebné ani to, aby hriešnik oľutoval svoj hriech a aby si

zaumienil, že nebude viac hrešiť?

Grófka sa začala rozohrievať touto otázkou. Sadla si poriadne a upravila si sukne.

— Sú predsa i také skutky, ktoré svätá cirkev pokladá za hriech, ale ktoré človek nemôže oľutovať, lebo — lebo, slovom, lebo sú omnoho príjemnejšie, než by ich bolo možno oľutovať, a okrášľujú ľudský život.

— Aha, rozumiem. Tak je človek odpustom chránený pred následkami svojho hriechu na druhom svete. A čo myslíte, osvietená grófka, že bez ľútosti odpustí boh previnenie?

— Musí!

— Akože? Musí?

— Musí, keď kňaz dá rozhrešenie alebo keď hriešnik vyplní podmienky odpustu.

— A kňaz môže dať rozhrešenie bez oľutovania hriechu?

— A či kňaz vie, či ľutujem, či nie, keď mu poviem, že ľutujem? A keď dal rozhrešenie, nuž som čistá.

— Ale rozhrešenie je len v tom prípade platné, keď skutočne oľutujete a keď si zaumienite, že nebudete viac hrešiť.

— V takom prípade by len boh odpustil hriechy, lebo len on vie, či ozaj ľutujem, či nie, a kňaz by nemal pri spovedi nijakú moc. A predsa kňaz má právo a moc odpúšťať hriechy, alebo nie. To by celá svätá cirkev nestála za nič, keby som sa pre každú hlúposť musela celý život kajať. Hahaha! O tom ani reči.

— A kto vám toto všetko tak krásne vyložil?

— Ale, môj spovedník, páter Kvirín v Prešporku. A on to predsa vie. Za hriechy musíme konať pokánie, musíme sa modliť, prosiť, na svätú cirkev obete donášať. Ale kde mám vziať ľútosť za hriech, keď ju skutočne necítim a keď hriech bol taký milý, že ho ani pri najlepšej vôli nemôžem

oľutovať. Takým spôsobom by som musela byť zatratená. Aká by to bola cirkev, Čo by to žiadala? To ste len vy protestanti takí prepiati. Preto vaša cirkev nie je nič hodna pre pánov, ale len pre sedliakov.

Grófka vstala a odišla so smiechom.

Konôpka sa díval za paňou, kolísajúcou sa pri chôdzi v bedrách, a myslel si, aký bude pri poslednom súde kňaz, ktorý takto spravoval naňho zverené svedomie. Ale mnohý pán pokazil kňaza a mnohý kňaz vracal kúpené pánovi.

Konôpka videl, že s grófkou nevykoná nič, že musí vplývať na Rovnianskeho. U toho dúfal skorej niečo vykonať, lebo bol jednoduchý človek. Vedel, že musí s ním hovoriť v taký čas, keď bude mať možnosť hneď pod účinkom jeho reči hovoriť s grófkou, lebo ináč za niekoľko hodín sa strasie dojmu ako pes vody. Keby bol doma, bolo by najvýhodnejšie predložiť mu hneď zrkadlo jeho a grófkinho správania.

Vošiel na chodbu i zastihol Rovnianskeho, vychádzajúceho zo svojej izby. Bol s grófkou na prechádzke koňmo, a teraz, keď sa preobliekol do domácich šiat, išiel ju zasa vyhľadať.

Konôpka ho vrátil do jeho izby a zhováral sa s ním najprv o pani Kláre. Šimon ju chválil a prejavoval i precítenú lásku k nej. Keď si spomenul, koľko láskavosti mu ona prejavovala, aká bola voči nemu trpezlivá, nikdy nepočul od nej prchkého slova, tak mu slzy dojatia vystúpili do očí. Konôpka hovoril o pani Kláre ako o osobe, ktorej podobne krásnu a dobrú vôbec v celom svojom živote nevidel. Prejdúc potom na grófku Brigitu, porozprával mu, ako nepekne a nevďačne zaobchádza s pani Klárou, ako využije každú príležitosť, aby ju urazila a ponížila. Rovniansky toto všetko nevidel. Na grófku hľadel ako na poloboha a cítil sa v siedmom nebi, že ho svojou láskou vyznamenáva. Bol taký obmedzený, že si myslel, že i pani Klára musí byť hrdá na toto vyznamenanie.

Rovniansky sedel pri stole, opierajúc sa oň lakťami. Pri konci rozpravy nepovedal ani slovo, len vše hlboko zahundral. Konôpka stál pred ním a zakončil rozhovor:

— Vy, pán Šimon, robíte grófke také služby, aké ani najposlednejší poddaný nie je povinný robiť svojmu panstvu, lebo sa vrhá nimi do smrteľného hriechu. Urážate do krvi svoju znamenitú ženu a prinášate svoju dušu na druhom svete do večného zatratenia. Vaša povinnosť je týchto ľudí odstrániť z vášho domu, lebo Praskovský už môže cestovať, a keď ostane tu, hriechu sa nevyhnete.

Rovniansky vstal a díval sa na Konôpku s tvárou tmavou ako noc.

— Co mám robiť? — zvolal od náruživosti priduseným hlasom.

— Vyhľadajte grófku a povedzte jej pekne a ticho, že stav jej muža je už taký, že môže odcestovať. Ostatok grófka už porozumie, keď jej to poviete vy.

— Dobre, idem a poviem jej to pekne a ticho.

I vykračoval svojimi obrovskými nohami, ako keby klátmi búchal. Pozrel do grófkinej izby, či jej tam niet. Tam nebola, i vošiel k Ondrejovi, kde sedela na pohovke, majúc na lone malý strieborný košík s lahôdkami, ktoré vyjedávala, zhovárajúc sa so svojím mužom. Rovniansky vošiel do izby a prikročil k stolu, stojacemu naprostriedku, zafučal a buchol svojou veľkou päsťou po ňom, že sprašťal a všetky nádoby podskočili na ňom.

— Von, — zareval, — von sa practe z môjho domu!

Obidvaja Praskovskovci sa strhli a bez slova hľadeli s priduseným prekvapením na Rovnianskeho.

— Hovorím vám, aby ste sa na hodinu z môjho domu vypratali. Nestrpím v ňom takú nevďačnú háveď. Von! — ukazoval rukou na dvere.

Ondrej otvoril ústa a pohybujúc nimi, díval sa na Brigitu. Brigita vyskočila a stála vypätá; oči jej iskrili.

— Či ten človek zblaznel? — zvolala. — Veď som sa ešte pred hodinou s ním celkom priateľsky zhovárala. Čože sa stalo?

— To sa stalo, že vás viac vo svojom dome nestrpím! Zoberte sa a choďte, odkiaľ ste prišli! — kričal Rovnian- sky z celej sily. — Ak nepôjdete sami od seba, tak vás dám vyhádzať.

Obrátil sa a vyšiel, trepnúc dverami, že sa celý dom striasol.

Brigitu šlo zadusiť od hnevného rozčúlenia, trhala šaty na sebe od zlosti, kričala a dupkala.

— Mňa, grófku Kahlenbergovú, dcéru ríšskeho grófa, vyhodí z domu sprostý chlap, ktorého som, — po hlave sa bila päsťami, keď si na to pomyslela, — svojou láskou oblažila!

Nadala svojmu mužovi, že je on všetkému na príčine; veď keby nie on, nikdy by nebola vkročila do tohto prekliateho domu. Ondrej čušal, učupený vo svojej posteli, s prikrývkou pritiahnutou pod nos, a díval sa bojazlivo na rozzúrenú ženu. Keď na chvíľu utíchla a stála ani zmeravená socha so škrípajúcimi zubami, ozval sa:

— Pozriže, Gituška, vypadol ti z vlasov hrebeň, postú- paš si po ňom.

— Ó, ty bedár, mala by som ťa zaškrtiť! — i pristúpila k jeho posteli a krivila prsty nad ním, ako keby ho ozaj chcela zmámiť.

Potom vypukla v hlasitý plač a hodiac sa na pohovku, nariekala náruživo.

Pani Klára na krik a buchot vybehla na chodbu a dochytila na nej svojho muža, ktorý vyšiel z Ondrejovej izby. Videla na ňom, že je príčinou celého prevratu, i spýtala sa ho vystrašene:

— Čo je, Šimon?

— Vyhodil som Praskovskovcov, nebudú ťa viac urážať! — i kráčal do dvora, dávajúc beh svojim citom.

Pani Klára v najväčšom rozčúlení so zalomenými rukami počúvala za

dverami výbuch grófkinho hnevu. Usilovala sa zozbierať, aby mohla vojsť k nej a odvolať mužovo vyzvanie na opustenie domu. Vyhodenie pokladala za krajné pohanenie svojho domu. Veď tomu, že by zeman vyhodil z domu v triezvom stave, temer bez príčiny, chorého, nebolo pamätníka. Dom Rovnianskovcov príde na dlhé časy o celú úctu; budú sa ho strániť. Pani Klára mala citlivé srdce, odpustila Brigite všetky jej previnenia, keď ju počula tak nariekať. V tú chvíľu sa jej zdala každá vec nepatrná v porovnaní s jej túžbou upraviť zasa pomer s Praskovskovcami.

I Konôpka vyšiel na krik zo svojej izby a zazrúc pani Kláru pri Ondrejových dverách, pristúpil k nej a povedal jej:

— Klára, ja som vášho muža upozornil na gróf kino správanie voči vám; riekol som mu, že Ondrej už môže odcestovať, aby upozornil na to slušným spôsobom grófku. Teraz vidím, že som urobil veľkú chybu, nepoznajúc jeho náruživú povahu.

Pani Klára sa obrátila k nemu; oči jej hnevom iskrili.

— Kto vám dal právo, aby ste našich hostí vyháňali z nášho domu?

Konôpka odstúpil od nej na krok a díval sa na ňu chvíľku so smutným prekvapením.

— Pravdu máte, pani Klára. Ale azda sa dá vec ešte napraviť. Veď grófka vďačne zostane tu, keď ju vy poprosíte. Ja však odchádzam. Ostaňte zbohom! Ďakujem vám za vašu dobrotu. Do smrti vás nezabudnem. Zbohom!

Pani Klára cítila sťa neobyčajné napätie pokožky, ako jej chladne celá tvár, vedela, že zbledla. Mimovoľne, bez rozmýšľania vyriekla „zbohom !" a obrátiac sa, vošla do Praskovských izby.

Konôpka postál chvíľu pred zavretými dverami a potom vošiel do svojej izby. Cítil takú žeravú bolesť v prsiach, že myslel, že hneď umrie.

Tak sa teda rozišiel so svojou jedinou, so svojou doživotnou láskou!

Brániť sa pred ňou Rovnianskeho neverou mu neprišlo ani na um. Bol si úplne istý, že Klára už bolestne oľutovala svoje príkre správanie k nemu a že ju musí ešte vyhľadať, aby si mohli dať také „zbohom", ktoré by netvorilo naveky bolestnú tôňu v ich žití. Veď si *v* duchu tak dojemne vymaľoval svoju odo- bierku! Zaumienil si, že ju pobozká jediný, prvý a posledný raz. Jediný bozk na celý život, naplnený láskou! Veď už od samej predstavy jej bozku zmieral bolestným blahom!

Pani Kláre, sotva vošla do Ondrejovej izby, bol jasný celý dosah jej správania ku Konôpkovi. Rozišli sa takto navždy, a ona bola tomu na vine! I ona si predstavovala ich rozluku, túžila za ňou bolestne, lebo bola odhod- laná vyhľadať ho a konečne dať výraz svojej utláčanej, odriekanej láske. Nedbá, nech celý ostatok života strávi v kajaní, ale ona ho musí privinúť na svoje srdce a vypovedať mu všetku svoju neskrotiteľnú túžbu za ním,

A teraz ho sama odohnala od sebal A ako!

Vošla do izby a zastávajúc kráčala pred grófku Brigitu. Bola úžasne bledá, pohybovala perami, nevediac vydať hlasu; pohladila si čelo rukou a vyriekla konečne zaja- kavo:

— Nechoďte preč. Môj muž nevie, čo robí. Naviedli ho. On nevedel, čo robí.

— Kto ho naviedol? — skríkla grófka a vyskočila z pohovky; zastala. so zaťatými pästťami pred pani Klárou.

— Konôpka?

Pani Klára cítila, že jej v hlave hučí ani veľká voda, pred očami sa jej urobila tma, chvíľu videla len vytreštené, zelené grófkine oči, i opakovala bez vedomia za grófkou „Konôpka?" a klesla v bezvedomí na podlahu, temne udrúc ó ňu hlavou.

Ondrej skríkol, vyskočil z postele a na kolenách rač- kujúc — na nohách stáť nemohol — prikrivkal k pani Kláre a 'dvihol jej hlavu, kričiac:

— Klára, Klárika! Ľudia, Brigita, ratujte ju, umrie, preboha!

Grófka sa o pani Kláru nestarala, pozrela na ňu zlostným pohľadom a išla do svojej izby, kde našla upratujúcu Žošu. Zavolala na ňu:

— Žoša, choď naskutku a vyhľadaj Mánika. Povedz mu, že mu rozkazujem, aby si vzal ľudí, aby chytil Konôpku a strážil ho tak, že by nemohol utiecť. Utekaj už!

Žoša pozrela vystrašene na grófku.

— Hľadaj ho. A potom mi príď povedať, že si našla.

Grófka vyšla a ponáhľala sa zas do Ondrejovej izby.

Sotva zavrela dvere, spoza záclony postele vyskočil Adam. Bol pri Žoši, a keď počul grófkine kroky na chodbe, skočil za záclonu v nádeji, že sa mu odtiaľ podarí prešmyknúť sa do susednej Žošinej komôrky. Adam zachytil Žošu za plece a zašepkal jej:

— Ty, Žoša, Mánik je na Dúbrave. Hľadaj ho najprv všade, len nie tam, aby sme mali čas ujsť s Konôpkom. čím neskôr ho nájdeš, tým lepšie. A príď na chvíľku ku konským stajniam, ale hneď.

Žoša utekala a Adam vyšiel za ňou, keď mu šepla, že je chodba prázdna, a utekal na prstoch ku Konôpkovi. Skočil do izby, kde sedel Konôpka v trápnom rozváža- vaní, a zašepkal mu:

— Pán kňaz, utekajme, ale už, lebo grófka nás kázala chytiť. Žoša hľadá Mánika, aby vás zavrel. Ja tu bez vás neostanem. Idem do stajne a osedlám Pajkoša a Havrana, najlepšie kone, a vy zoberte, čo nám treba.

Konôpka hneď pochopil situáciu.

— Bež! Ja vezmem zbrane a prídem za tebou. Peniaze máš so sebou?

— Vždy ich nosím pri sebe.

— Utekaj!

Adam už bol von. Obzrel sa po dvore, tam dvaja Bri- gitini chlapi rúbali drevo a jedna z dievok išla so šech- tárom do kravskej stajne. Adam išiel

pomaly popri nich, zašiel za roh humna a nevidiac nikoho, utekal do stajne, pokládol sedlá a ohlávky na kone a poriadne všetko po- pripínal. Potom načúval, či neprichodí Žoša alebo Konôpka. Žoša vyzerala spoza rohu humna a pribehla k Adamovi. Hodila sa mu na prsia.

— Adamko, a necháš ma? Nikdy ťa viac neuvidím!

Adam bol rozčúlený, lebo vedel, že keď Konôpku zlapajú, ani on neobíde nasucho. A niekoľko hodín strávených v temnici, ho urobili veľmi starostlivým o svoju kožu. Žošu trochu ľutoval, ale mu bola i nepotrebná, lebo čo si mal s ňou počať? Zobrať sa s ňou nemohol, najmä teraz nie, keď mal toľké dukáty a keď jeho výhľady dostať sa k Betke stávali sa pravdepodobné. Chytil Žošu okolo drieku a po krátkom váhaní jej strčil dukát do dlane.

— Tu máš, Žoša, na pamiatku. Ja ťa nikdy nezabudnem a zostanem ti verný do smrtnej smrti. Len neplač. No, a teraz choď pomaly Mánika hľadať, aby si s paňou nemala oštary.

Videl prichodiť Konôpku, i potľapkal ju po chrbte a odtisol od seba. Skočil do stajne a vyviedol kone, keď už i Konôpka pribehol s plášťami na pleci, v ktorých boli zavinuté zbrane. Vyskočili na kone a vyšli ľahkým trapom na ulicu, ako keby šli na prechádzku.

Žoša plačúc dívala sa za nimi a utierala si zásterkou oči. Cítila srdce ťažké ako kameň a myslela, že sa už nikdy neuspokojí, keď zacítila dukát v dlani, z ktorého začali vybleskúvať tenké lúče možných radostí životných i bez Adama. I pozrela naň jedným okom, pootvoriac dlaň ostýchavo, lebo sa jej zdalo, že sa nesvedčí tešiť sa dukátu so žiaľom za milencom v srdci.

Konôpka poznal dopodrobna celý kraj okolo Rovnian, i uháňali bez váhania, príduc na rovné polia, smerom na Trnavu. Mali najlepšie kone, dohoniť ich nikto nemohol, keď čo len polhodinkou predbehnú prípadných prenasledovateľov. Uháňali sprvu plným cvalom; potom, keď prišli na

kopec, z ktorého bolo vidieť celé Rovňany i s okolím, stíšili. Nevideli nijakých jazdcov, i uspokojili sa, že ich už akiste nelapia. Chúďa Žoša iste svedomite vyplnila Adamovo naloženie.

Teraz, keď sa cítili ako-tak istí, obidvom huplo do hlavy, čo zanechali za sebou. Adam si pomyslel, aká bola Žoša k nemu dobrá, ako ho rada mala, čo sa jej na- bozkával, naoblápal, i nemohol sa zdržať, aby si nenadal.

„Ja som už len mrzký človek. Len aby ma pán boh za to neskáral!" vzdychol si. „Nuž ale veď som sa ja nevláčil za ňou," chcel sa vyhovárať, lenže mu svedomie zavolalo, že je on aspoň taký vinný ako ona, lebo sa veru veľmi prosiť nedal, a keď ho Žoša bozkala raz, on jej to mnohonásobne odplatil. „Napokon, veď sa jej nič nestalo," pomyslel si, „a pre niekoľko bozkov parom neuchytí dievča "

Konôpka, zastanúc na vŕšku, sklonil hlavu a zamyslel sa. Tak sa mu zdalo, že teraz vykonal najhorší skutok vo svojom živote. Najskvelejšiu ženu, ktorú videl v živote, opustil podlo, iba na výkrik svojho naľakaného sluhu. Zanechal ju v pazúroch šialenej, ju nenávidiacej ženy a jej polosprostého manžela. A zanechal ju s hnevom v srdci. Nepreložil krížom slamy, aby jej pomohol. Veď je očividné, že ju pre svoje daromné škrupule nemal obetovať mužovi, ktorý by sa ľahko potešil nad jej stratou, kým ona a on, Konôpka, zaplatia to celoživotným nešťastím.

Pobral sa a pustil sa nazad k Rovňanom, ako keby ho hnala mocná prírodná sila, ktorej nemožno odporovať. Adam sa chvíľu díval na neho s nedorozumením, potom s výkrikom: — Pán kňaz, kdeže idete, či ste zumili? — pustil sa cvalom za ním. Zachytil mu za uzdu koňa a zastavil ho.

— Nabok, chlapče! — skríkol na neho Konôpka, zmrštiac hrozne tvár.

— No, ja vás raz nepustím nazad, ani čo ma tu zabijete, nie ja. Čože, tá žena vám odobrala rozum?

— Ty sa do toho nerozumieš, nabok! Lebo... — i položil ruku na rukoväť meča.

— Keď chcete, zmárnite ma, ale vás nepustím, dokiaľ žijem. Veď by ste tej panej nič nepomohli, len ešte väčší žiaľ jej urobíte, keď vás chytia. Majtežе rozum!

Konôpka sa umiernil, tvár mu stratila hrozivý výraz, i zamyslel sa znova.

— Počkajte týždеn-dva. Za ten čas sa tí zlí ľudia odpracú z kaštieľa. A veď azda tú paniu nezožerú za živa. Potom uvidíte, čo robiť. A do Trnavy nie je kraj sveta odtiaľto!

Konôpka si vzdychol zhlboka a nahliadnuc pravdu Adamových slov, obrátil kofia.

Bez zvláštnej príhody prišli podvečer nasledujúceho dňa do Trnavy. V bráne mesta, obohnatého múrmi, vydali sa za vojakov z Pálffyho dragúnov, i prepustili ich bez prekážky.

27

Adam bol rozčúlený vedomím, že je s Betkou v jednom meste. Najradšej by bol hneď vošiel do Pohánkov v nádeji, že ho tam prijmú s otvoreným náručím. Koaôpka naskrze nezdieľal jeho istotu a miernil ho.

— Chlapče, najprv sa prezveď, čo a ako je to s Pohánkovcami, a potom, neurobil by si dobre, keby si takýto hrdlorez vstúpil k nim. Starí bohatí remeselníci nie sú veľmi zaujatí za kadejakých potulných vojakov.

Išli námestím a na peknom poschodovom dome zazreli tabuľu s mentiekami na nej namaľovanými a s nápisom: Andreas Pohánka, kušniersky majster. Adama myklo, keď videl dom. Díval sa naň, roztvoriac ústa, a srdce mu padlo za sáru, lebo dom bol nad jeho očakávanie veľmi pekný.

— Hm, aký to majú dom — veď je to hotový palác! Sotva sa budú so mnou zapodievať. Ktože som ja? Pobehaj akýsi.

Konôpka sa usmial.

— Vidíš, aký si ty chlapík. Len hneď netrať odvahu. Veď uvidíme, čo bude. Tu, hľa, v susedstve je hostinec „Zelená lipa"; poďme ta, tam sa iste jedno-druhé dozvieme o Pohánkovi a o jeho Betke. Len keď sa budem vypytovať, nepleť sa mi do reči.

Adam skormútene hodil rukou.

— Robte si, čo chcete. Nemal som ja Žošu len tak odfrnadliť; možno by sa mi bola ešte zišla.

Vošli do brány „Zelenej lipy", kde ich prijal jeden zo sluhov. Kone voviedli do stajne a poriadne ich opatrili. Sami dostali komôrku, v ktorej sa aspoň zhruba očistili. Potom vošli do hostinskej miestnosti. Bolo sa už zotmelo, a tak dosť tmavá miestnosť bola osvetlená lojovými sviečkami, stojacimi v železných, zo stien trčiacich držiakoch. Miestnosť bola veľmi rozľahlá, nízka, pivničná, štyrmi neforemnými piliermi na akési lode podelená. Pri stoloch sedelo veľa rozličných hostí. V kúte na najlepšom mieste za jedným z pilierov sedelo pri dosť veľkom obrusom prikrytom stole niekoľko mužov, podľa obleku a správania súdiac, akiste váženejších občanov.

Konôpka kráčal miestnosťou ako človek privyknutý na hostinský život; Adam sa kradol za ním skromne, obzerajúc sa trochu vystrašene. Prisadli si k susednému stolu, neďaleko od občanov, ktorí, naťahujúc krky, ich obzerali a šuškali si o nich. Prišlo k nim služobné dievča, ktorému rozkázali, čo si žiadali.

Chudý, malý mužík, ktorému hral posmešný úsmev okolo úst, zavolal od meštianskeho stola na dievča*.

— Terka, nože dones už majstrovi Pohánkovi vína. Pozriže, veď dostáva pípeť.

Adamovi zabúchalo srdce.

— Tu je! Ozaj, ktorýže je to?

Konôpka mu zamrmlal:

— Čuš, uvidíš!

A hlasno pokračoval:

— Neviem, prečo Havran nakrivuje. Musel si nohu natrhnúť. — I zhovárali sa o koňoch, pozorujúc potajomky susedov. O chvíľu dievča donieslo cínovú kanvicu s vínom a postavilo ju pred staršieho muža s dlhou riedkou, prešedivenou bradou a s dlhými fúzmi, zakrývajúcimi mu ústa. Konôpka i Adam si ho obzreli.

„Nuž to je on. Nie je neobyčajný," pomysleli si obidvaja, keď videli jeho hrubý červený nos a malinké, bielymi mihalnicami tienené oči.

Pohánka bol ako chudobné chlapčisko prišiel za učňa do Trnavy. V neskorších rokoch stal sa jedným z najzámožnejších a najváženejších občanov mesta. Temer jediná vlastnosť, ktorej ďakoval za svoj blahobyt, bola jeho skúposť a skývražnosť. Nesmieme bažil po peniazoch, ktoré pokladal za jediný cieľ života a za mieru každej ľudskej hodnoty. Namýšľal si, že je veľmi múdry a skúsený len preto, lebo bol bohatý, a chudobného pokladal za hlupáka. Mal rád pätolizačov, ktorí ho v tejto mienke utvrdzovali. Bol veľmi nábožný a neustával unúvať pána boha o svoj zveľadok. Pri všetkej svojej skúposti obetoval i na kostol a rozličným svätým, pokladajúc to za dobrý obchod, pri ktorom mnohonásobne získa. Vedel mnoho porekadiel a kadejakých prísloví, ktoré pokladal za neodolateľné dôkazy svojej múdrosti a ktoré používal od buka do buka, najčastejšie na celkom neprimeraných miestach. Hocijaké hlúpe príslovie pokladal za najväčšiu múdrosť, keď sa len rýmovalo. Mal jednu slabosť; keď si viac vypil, dal sa i pri svojej skúposti ľahko nahovoriť, aby svojim kamarátom poplatil všetko, čo vypili a pojedli. Následkom toho kamaráti

každý večer robili s ním pokusy opojiť ho, sprvu ho častujúc, lebo vedeli, že keď sa ich úmysel podarí, potom všetko sám zaplatí. Tak tri-štyri razy za mesiac sa im to i pošťastilo. Pohánka si po každej prelumpovanej noci nadával a prisahal na všetko, čo mu bolo milé a sväté, že to už viac neurobí. Lenže slabá chvíľa zničila všetky jeho predsavzatia.

V domácnosti bol tyran; chcel, aby sa jeho vôľa vo všetkom stala. Lenže svojej švagrinej darmo rozkazoval; robila len to, Čo sama chcela, zabudnúc i na jeho najprísnejšie rozkazy, a Betka bola taká energická a prešibaná osôbka, že vlastne nielen domácnosť, ale i celý obchod ona viedla podľa svojej vôle.

Pohánka chytil kanvicu, nalial si do pohára a urobil dobrý dúšok; potom si utrel opakom ruky mokré fúzy a povedal:

— Ale čo vy len meliete do sveta! Počul som od domovníka, že po tieto dni má prísť.

Krajčír Šimek, ktorý mal tvár okrúhlu a červenú ako cvikla, podotkol:

— No, bolo by na Čase, aby ten veľký pán už raz prišiel sem a urobil poriadky.

Tenký čižmár Cibuľka sa posmešne usmial:

— Čože? Praskovský má urobiť poriadky?

— Takého pána, takého múdreho, statočného, o krajinu zaujatého pána niet, ako je on. To je ovos, čo ťahá voz, — poznamenal Pohánka rozhodným hlasom.

Ozval sa chrapľavý hlas zámočníka Jančeka, hrbatého, s dlhými tenkými fúzmi:

— Ty, Cibuľka, ty vždy zapáraš do každého, ale nemáš nikdy pravdu. Ja som ho počul hovoriť na diéte v Prešporku. No, to bolo ani zvon. Všetci kričali: „Vivat, vivat; valde bene!" Skoro ho na rukách nosili.

— Ale veď je luterán, a bol katolík! Taký zo všetkých dvorov pes! —

podotkol Cibuľka.

— Ale, ale, si ty len hlúpy, ale aký hlúpy! — zavolal zasa Pohánka. — Čože ty vieš, akú politiku majú takí páni! Vieš, že on prestúpil na luteránsku vieru len preto, aby ošudil kacírov? Hja, to tebe na nos nezavesí! — Potom začal šepkať a rukami ukázal do venca, aby stúlili hlavy k nemu. — Ja viem iste, že zasa prejde k našej spravodlivej viere a že sa čosi stane. Ja len to hovorím, že sa čosi stane.

Všetci zamlkli na chvíľku, naplnení úžasom nad tým, čo sa stane.

Janček potom začal:

— Veru keby toho nebolo! On je viac hoden ako palatín. Pamätáte sa, aká to bola sláva, keď Turkov vymlátil a keď doviedol zajatých?

Šimek kývol hlavou:

— Nikdy nezabudnem, aká to bola strašná háveď. Len si pomyslieť, že by človeka dostali do rúk! Pre Kristove rany!

Cibuľka sa zasmial.

— Jest tu rečí! Jeho chlapi zlapali kdesi troch či štyroch Turkov, a z toho toľko rečí! Mohol sa hanbiť, pre také nič takú parádu vyčíňať. Vidím ich ako dnes, ledva sa vliekli, otrhaní boli až strach, a on za nimi pyšný na koni, ani keby bol najmenej Nové Zámky dobyl.

— Cibuľka, Cibuľka, uvidíš, že ty so svojím táraním zle pochodíš. Povedz mi, ktorý z uhorských pánov sa mu vyrovná? Ktorý sa stará toľko o krajinu ako on? Či nie je Praskovský skoro jediný, ktorý je pri pánu cisárovi dobre zapísaný, a jediný, ktorý i Bethlenovi frčky hádže? — osopil sa Pohánka na obuvníka.

Konôpka s Adamom pri susednom stole nie bez prekvapenia počúvali, aká veličina je Praskovský. Pozreli sa jeden druhému do očí a usmiali sa, krútiac hlavami.

Adam skoro vybúšil v hlasný smiech, no Konôpka ho zadržal,

zašepkajúc mu:

— Mlč! Pojedz, čo más, a choď do komory. Ja ešte chvíľku zostanem; možno niečo vyzviem, čo nám môže byť na osoh.

Adam poslúchol a vytratil sa nebadane.

Konôpka sa obrátil chrbtom k mešťanom a oprúc hlavu o dlaň, rozmýšľal. Mešťania mu boli protivní, posudzovali ľudí podľa osohu, ktorý mali z nich. Praskovský dal zaiste každému z nich zarobiť, len Cibuľkovi nie. A taká čeliadka by chcela rozhodovať i v krajinských veciach. Lenže ani páni nie sú lepší. Akým tenučkým prúdikom pretíska sa trochu idealizmu ľudstvom, zaiste ešte tenším ako nitka zlata obrovskými horami. A predsa nevymizne, rušia celým životom. I keď klamú, jeho heslá berú do nečistých úst. Vzdychol a sklonil hlavu hlboko, lebo pocítil žeravú bolesť v srdci, pomysliac na pani Kláru. Veď ona bola taká zlúčená s jeho najjasnejšími citmi a myšlienkami! Prečo ju len opustil, a či ozaj nemohol inakšie konať? Zabudol na svoje okolie v hlbokých a trápnych dumách.

Vtom ho ťapol po chrbte najbližšie pri ňom sediaci krajčír Šimek.

— Pán vojak, čože tak vzdycháte? Zapite si s nami.

Konôpka sa strhol a prisadol si bez váhania k susednému stolu. Medzi rozhovorom, ktorý trval dlho do noci, Pohánkovi nabil do hlavy, že by do svojho veľkého obchodu nevyhnutne potreboval pisára, ktorý by všetko zapisoval, čo vydá a prijme. Konôpka si myslel, že za týždeň-dva Adama v jednoduchom vedení kníh vycvičí natoľko, že obstojí v Pohánkovom obchode. A keď bude raz tam, pomôže boh i ďalej, ak taká bude jeho vôľa.

Konôpka bystro prehliadol celé duševné nastrojenie Pohánkovo; videl, že jediné hýbadlo jeho účinkovania je ziskuchtivosť, a preto mu rozložil, koľko bude zisku, keď bude mať človeka, ktorý povedie jeho značný obchod. Teraz akiste ani nevie, koľko má majetku. Pohánka sa škrabal za ušami a po zajakaní a hmkaní uznal, že veru nevie. Napokon bol za pisára

veľmi oduševnený, žiadajúc len toľko, aby nebol pridrahý. Konôpka ho uistil, že nebude viac stáť ako obyčajný tovariš, a Pohánka pristal.

28

Ráno Konôpka vyrozprával Adamovi, čo vykonal, a povedal mu, že ho podľa potreby bude dva-tri týždne učiť, čo potrebuje, aby mohol ako pisár nastúpiť u Pohánku. Adamova tvár sa na jeho slová natiahla, lebo on si vec inakšie predstavoval. Myslel si, že si dá ušiť poriadne meštianske šaty a príde do Pohánkov, kde ho s dukátmi prijmú s otvoreným náručím ako nejakého grófa.

Adam sa škrabal za uchom.

— Pán kňaz, a vy myslíte, že sa ja všetky tie veci za dva týždne naučím?

Konôpka sa usmial.

— Ak sa nenaučíš za dva, naučíš sa za tri alebo za štyri. Ale sa naučíš. Budeš celý deň písať a rátať, čosi už vieš, a keď chceš, naučíš sa. Betka je hodna toho, aby si sa pre ňu trochu potrápil.

Predstava, že by Betka skutočne mohla byť jeho ženou, že sa jeho sen stáva skutkom, naplnila Adama chuťou do roboty a bol by chcel hneď začať.

Vyšli do mesta, kúpili papiere, knižky a dali si ušiť poriadne šaty. Keď sa vrátili domov, Konôpka sa trápil s Adamom zo dve hodiny, i videl, že toho síce mnoho nevie, ale že ľahko chápe a že sa chce učiť. Dal mu úlohu a potom sa zobral vyhľadať svojho priateľa Juraja Rátkaiho, kalvínskeho kazateľa, s ktorým strávil v Nemecku niekoľko rokov.

Rátkai sa zatúlal do Francúzska a stal sa kalvínom na dôkaz toho, že presvedčenie priemerných ľudí netvorí sa podľa ich rozmýšľania a vôle,

ale podľa okolnosti a pomerov, lebo dokiaľ bol v Nemecku, bol luteránom, a vo Francúzsku stal sa kalvínskym kazateľom so všetkými vonkajšími znakmi svojho povolania, nosil tesno priliehajúcu, uši voľne nechávajúcu čiapku a hovoril cez nos. Nechal si narásť i dlhú koziu bradu, aby sa čím viac ponášal na svojho majstra Jána Kalvína. Ale nakoľko ho zovnútorne napodobňoval, natoľko sa vnútorne líšil od neho. Bol to človek, berúci život z ľahšej strany, keď i bokom, ale obzrel si hodnú ženu a od kvapky dobrého vína sa odťahoval ku krčahu. Mal šumnú, buclatú mladú ženičku, ktorá mala práve toľko rozumu, že vedela jeho skromnú domácnosť viesť a ináč s ním vďačne zabúdala na všetky ťažkosti a biedy trnavského kalvínskeho kňaza, keď sedela s ním pri poháriku dobrého vína.

V tom čase mali len hlavné trnavské ulice vydláždené chodníky pod samými múrmi, cesta pre vozy a jazdcov bola pokrytá podľa počasia alebo hlbokým blatom, alebo prachom po členky. Zo striech trčali asi na dva rífy ponad cestu hrubé drevené žľaby, z ktorých, keď bol dážď, chrlila sa voda v prúdoch na chodiacich po ceste. Z domov vyhadzovali na cestu všetky kuchynské a domáce odpadky, o odpratanie ktorých okrem psov nestaral sa nikto. O osvetlení mesta nebolo ani reči. Na pomerne mnohých zvonoch skoro bez prestania zvonili, alebo zvali veriacich na služby božie alebo vyzváňali mŕtvym, ktorých bolo veľmi mnoho, keďže z tisíc obyvateľov ročne umieralo šesťdesiat-sedemdesiat. Rozličné nákazlivé choroby nikdy neopúšťali mesto a nemierne používanie liehovín tiež mnohých predčasne skosilo do hrobu. Nebolo možno prejsť dvoma-troma ulicami, aby sa človek nezišiel s pohrebnými sprievodom.

Ľudia vo svojom súžení plnili kostoly a hostince.

Na jednom z rohov námestia stáli praniere, ku ktorým skoro stále boli železnými obručami za krk pripútaní nešťastníci, ktorých tam postávajúci alebo prechádzajúci občania obhadzovali skálím, blatom a rozličnými

hnijúcimi, nečistými predmetmi, rehocúc sa, keď sa im podarilo pošpiniť alebo dokaličiť prísne trestaných previnilcov. Každý týždeň dva razy palicovali tam verejne väzňov, často až na smrť. Na takéto exekúcie vždy sa schádzalo i lepšie obecenstvo, najmä panie nerady omeškávali pohľad na takéto ukrutnosti. Veľmi často i stínali, vešali alebo ešte ukrutnejším spôsobom sprevádzali ľudí zo sveta, na čo sa zbehla vždy celá Trnava.

Na rohoch križujúcich sa ulíc vysedávali strašne zohavení žobráci, ktorí svojím krikom a plačom napĺňali okolie. Popri nich prechádzali na vyparádených koňoch vycifrovaní páni a vojaci, alebo na ťažkých, štyrmi i šiestimi koňmi ťahaných vozoch kňazi alebo panie. Pomedzi nich sa plietlo meštianstvo, otrhané a špinavé služobníctvo a poddanstvo.

Konôpka nebol už dosť dávno v meste, a preto účinkovalo na neho nepríjemne svojou biedou, trápením a tým pomiešaným prepychom a obchodom. Ponáhľal sa, aby čím skôr prišiel k svojmu priateľovi, ktorý býval v jednej zo zastrčených uličiek v malom prízemnom domci s malým, múrmi susedných domov obrúbeným dvorčekom. Postavenie kalvínskeho kňaza v Trnave nebolo v tom čase na závidenie, lebo mal len malé a chudobné stádo a prenasledovalo ho nielen ostatné katolícke meštianstvo, ale i magistrát a hlavne ostrihomský arcibiskup, ktorý, keďže jeho sídlo bolo vtedy v tureckých rukách, mal svoju rezidenciu v Trnave. Arcibiskupovi bol kalvínsky kňaz tŕňom v oku a bol by sa ho veľmi rád striasol, aby kalvínska škvrna nešpinila jeho bezprostredné okolie.

Konôpka vošiel do pitvora Rátkaiho bytu, ktorým práve prechádzal jeho priateľ do izby, nesúc misku pariaceho sa mäsa.

— Pozdrav ťa Hospodin! — zvolal Konôpka s úsmevom.

Rátkai ho nepoznal, lebo v pitvore bolo i dosť tma, i nevidel ho už viac rokov. Zamrmlal čosi a vošiel s miskou do izby, ale hneď sa vrátil.

— Pozdrav vás Hospodin, brat v Kristu! — zaspieval Rátkai cez nos.

— Ale, Jurko, či ma nepoznáš? Čože mi to vyspevuješ? — odvetil Konôpka a vošiel, vtiahnuc ho za sebou do izby.

Rátkai ho obzrel a hneď spoznal. Hodil sa mu na prsia a oblapil ho šialene.

— Samko, boh ťa priniesol! Vitaj, starý priateľ!

Potom odskočil do dverí a zakričal: — Rózka, Rožka! — a vrátil sa ku Konôpkovi.

Vtom vbehla do izby i jeho ženička, vyhriata kuchynským ohňom, mladá ružová blondína, ktorá zazrúc cudzieho muža, zahanbene zastala pred manželom. Rátkai ju chytil za ruku:

— Pozri, Rózka, to je ten môj najmilší priateľ, o ktorom som ti toľko rozprával a ktorý nás prišiel navštíviť. Privítaj ho srdečne.

Rózka s odvrátenou tvárou zašepkala: — Vitajte! — a podala mu ruku.

Konôpku zdržali na skromný obed, ku ktorému však ostýchavá Rózka doniesla krčah veľmi dobrého vína.

Priatelia si rozprávali svoje skúsenosti, a mali si čo rozprávať, lebo sa už roky nevideli a boli dobrí priatelia. Rátkai pozval Konôpku i Adama k sebe na byt. Mal ešte izbičku vo dvore; tam môžu bývať, dokiaľ sa im bude páčiť.

Neistota postavenia Rátkaiho dojímala Konôpku viac ako Rátkaiho samého. Bol človek, ktorý si nerobil zbytočné starosti a žil z dneška na zajtrajšok. Myslel si, že akosi len vždy bude, a teraz, v spoločnosti dobrého priateľa a prítulnej ženy, pri pohári vína, zavesil všetku pošmúrnosť svojho postavenia na klinec a zaspieval si pekným hlasom i pesničky, ktoré neboli v nijakom ženevskom spevníku. Pred Konôpkom produkoval kalvínsku kázeň (hanbil sa totiž trochu za svoje preskočenie ku kalvinizmu) tak, že sa i Konôpka, i Rózka mali od smiechu popučiť. Bolo očividné, že mu kalvínske kazateľstvo neveľmi k srdcu prirástlo.

Na druhý deň Konôpka doviedol Adama k Rátkaimu. Jedného koňa predali Havrana si Konôpka ponechal, mysliac si, že ho môže potrebovať.

Adam sa učil celý deň a Rátkai mu pomáhal. Konôpka si našiel robotu v susednej ulici u stolára. Stolár bol ešte mladý, veľmi chudý suchotinár, kašlal skoro bez prestania a pľul krv. Mal hodnú mladú ženu a tešil sa veľmi, že mu obchod dobre ide. Robil rakvy a pri každej objednávke si veselo šúchal ruky v nádeji, že v krátkom čase nazbiera si pekný majetok. Robil si plány do budúcnosti, akoby mal žiť sto rokov. Pľujúc krv, tešil objednávateľov rakiev, že pán boh je dobrý, že vyslobodil ich milých z tohto biedneho údolia.

Konôpka pracoval s chuťou, lebo mu dobre padlo, že telesnou prácou rozptyľoval svoje duševné bolesti a túžby. Nepríjemne účinkovalo na neho, že mladá stolárova žena vyhľadávala bez príčiny jeho spoločnosť a pozerala na neho žiadostivo. I stolár mu bol protivný. Smrť klopala už na jeho dvere a on sa tešil tomu, čo jemu samému bolo najhroznejšie, keď pripadlo ako údel iným. Konôpka by bol i odišiel od neho, ale ho predsa ľutoval i jeho ženu. Naostatok, tí nešťastníci nemali duševnú silu, ani duševné vyzbrojenie, aby mohli odporovať svojim žiadostiam. On vedel a cítil, s akou nekonečnou námahou a s akým bôľom je to spojené.

Pracoval u stolára zo tri týždne, keď raz večer išiel domov popri jeho byte i zazrel, že sa z malého, hoci akousi hábou zakrytého obloka dielne svieti. Bolo to neobyčajné v tom čase, i vošiel do dvora, lebo dvere na dome boli zavreté, a pozrel, čo sa tam deje, tušiac akúsi nehodu. Malou, nezakrytou čiastkou obloka zazrel, že majster celkom nahý — telo len kosť a koža — ležal na zemi s porozkladanými údmi, ako keby bol na kríž pribitý. Malá olejová lampa, visiaca na hrubom drôte z povaly, mu žmurkala nad hlavou. V izbe boli ešte dve, tiež úplne nahé ženy, jedna veľmi stará, Šedivá, s opálajúcou sa vráskovitou kožou, a majstrová. Stará žena

kľačala pri stolárových kolenách a obkiadzala ho akýmsi dymiacim hrncom; majstrová dupkala po obraze Panny Márie, ležiacom na zemi, a udierala latou po Kristovi na veľkom krucifixe, ktorý držala hlavou obrátený k zemi. Konôpkovi od hrôzy vstali dupkom vlasy a na celé telo mu vystúpil studený pot, keď zazrel toto strašné rúhame a očividné zaklínanie temných mocností. Mimovoľne udrel pästťou po kríži obloka a prihol sa podeň, počúvajúc, čo sa ďalej stane. Začul zdesený výkrik a videl, že svetlo v dielni zhaslo. Zaklínači sa zľakli, že im špiky v kostiach stuhli a zuby drkotali. Majster strhol lampu a majstrová zakričiac odhodila kríž a kľakla na kolená. Bez dychu počúvali, čo sa bude robiť. Nevideli a nepočuli viac nič, i pokladali za isté, že sa ten, ktorého volali, prihlásil. A teraz vo svojom zúfalom strachu si pokľakli všetci, najprvšie striga, a modlili sa k Panne Márii a všetkým svätým s takou vrúcnosťou, ako nikdy v živote, aby ich zachránili od všetkého zlého.

Konôpka chvíľu postál a potom sa v najvyššom duševnom rozrušení pustil dvormi na ulicu. Ale nemohol ju nájsť, lebo stratiac chladnú krv, išiel naslepo v tme, ktorú nijaká lampa nikde nerozrážala. Keď sa za krátky čas — jemu sa zdal dlhý — motal medzi plotmi, zrazu ho nadišla myšlienka, že ho to tá striga sprevádza, i zabúchalo mu srdce a zatriasli sa nohy pod ním. Oprel sa o plot a rozmýšľal trochu. Predstavil si, kde môže byť, i vyšiel napokon na známu uličku. Vydýchol si zhlboka a zaďakoval pánu bohu za ochranu.

Dosiaľ neveril v strigy. Teraz sa presvedčil na vlastné oči, že také hrozné tvory jestvujú. Pomyslel si, že také mizerné ľudské kreatúry pokladajú nekonečne veľkého boha za svojho služobníka, ktorého, keď neplní ich vôľu, odstránia, obrátiac sa k jeho najkrajnejšiemu protivníkovi, aby on vykonal, čo žiadajú. Teda pozemský hmyz chce rozkazovať bohu i diablovi! Obetuje vo svojej neobmedzenej náruživosti svoju nekonečnú budúcnosť

najhroznejším utrpeniam pre štipku pozemského blaha. Konôpka bol naplnený hnusom a hrôzou voči strige. Bol úplne načistom, že ju treba odpratať, lebo donesie do krajného nešťastia nielen týchto úbožiakov, ale aj iných. Hlboko pohrúžený do myšlienok vykračoval temnou ulicou, vše zastávajúc, keď v rozjímaní zabudol na chôdzu. Rozhodol sa, že strigu musí oznámiť úradu. Ale ako pri každej otázke, vynorila sa mu i teraz myšlienka na pani Kláru, čo by ona urobila v podobnom prípade? Videl v tme jej jasný, usmievavý obraz, a rozdiel toho svetlého zjavu oproti krajnej duševnej i telesnej špine a biede, ktorú videl, bol taký veľký a povznášajúci, že mu od blahého dojatia slzy vstúpili do očí. Zašepkal si: „Svätí- ca moja, čo by si mi kázala urobiť?" I zdalo sa mu, že sa pani Klára ľútostivým pohľadom díva naňho a hovorí mu: „Krajné utrpenie ženie ľudí do hriechu. Buď milosrdný! Kristus nikdy nikoho neprivádzal do nešťastia. Vieš si ho predstaviť, že by on šiel saducejom oznámiť takú diablom posadnutú osobu? A vieš, že by si zároveň s tou strigou i nie v takej miere vinných ako skôr poblúdených a nešťastných ľudí doniesol do mučiarne a na hranicu? Vezmeš na svoju hlavu preklínanie a utrpenie ich a strigino, ktorá akiste len preto vykonáva strašné remeslo, lebo ju naháňa bieda a hlad? Všemohúci boh ich vidí a naloží s nimi podľa svojej najvyššej vôle."

Konôpka sa uspokojil a naplnený obrazom pani Kláry šiel domov s pozdvihnutým srdcom. O celej udalosti nespomenul nikomu ani slovo. K stolárovi viac nešiel.

29

O týždeň, raz predpoludním, Konôpka i Adam obliekli sa do nových šiat a šli k Pohánkovi. Adamovi nikdy tak nepokojne nebilo srdce ako teraz, hoci vedel, že mu nové šaty veľmi pekne pristanú; s úľubou ich

pohladkával a pprával na sebe.

Z pivničnej brány Pohánkovho domu vošli do dlhej, tiež pivničnej miestnosti, ktorej steny boli zavešané kušnierskym tovarom. Osvetlená bola dvoma neveľkými oblúkovitými oblokmi, ktoré boli zasklené drobnými, do olovených rámcov zapustenými tabličkami. Dĺžkou izby, od oblokov až k širokým dverám, vedúcim do dielne, ťahal sa dlhý, široký stôl, slúžiaci na vykladanie a prezeranie tovaru. Za stolom pri obloku sedel starý Pohánka s veľkými okrúhlymi okuliarmi na nose a šil. Konôpka Adama vyučil, aby nehovoril nič, len na prípadné otázky aby odpovedal, a keby sa zišli s Betkou, aby sa jej nedal do známosti, len keby sa mu ona priznala.

Konôpka pozdravil Pohánku:

— Pozdrav vás boh, majster Andreas Pohánka!

— Pánboh uslyš, — odvetil majster, vytisol okuliare na čelo a díval sa na vošlých, pričom mu ovisla brada.

— Pamätáte sa na mňa? — pýtal sa Konôpka. — Asi pred štyrmi týždňami sme sa zišli večer v „Zelenej lipe".

— Pamätám, pamätám, ako by nie, — odvetil bystro Pohánka, v nádeji na nejaký dobrý obchod

— Nuž tak sa i na to pamätáte, že ste mi kázali priviesť vám pisára?

Pohánka bol sklamaný vo svojej nádeji na obchod a vec pisára mu bola veľmi nepríjemná. Hneď po tej lumpačke na druhý deň ráno sa rozhodol, že pisára nepotrebuje; veď on bez takého darmoníka viedol svoj obchod s úspechom. Prvé dni bol v stálom strachu, že mu pisár príde na krk; neskôr zabudol na neho a teraz už pevne dúfal, že táto jeho obava je bezpredmetná. A zrazu mu padol ani tehla na hlavu! Potriasol rázne hlavou a riekol:

— Pisára? A akého pisára? Nič neviem o tom!

Konôpka sa usmial na zmätenej tvárí Pohánkovej.

— Slabú pamäť máte, majster. Vaši priatelia, ktorí boli s nami, iste sa lepšie pamätajú, že ste mi prikázali, aby som vám doviedol súceho pisára, a hľa, je tu, — ukázal na Adama, ktorý s priateľským úsmevom prikyvoval Pohánkovi hlavou, hoci by ho bol radšej za dlhú bradu potriasol

Pohánka vyskočil zo stolice a hodil o stôl kožuštek, ktorý šil, i okuliare z čela.

— Ja sa nepamätám a nepamätám, a ja takého darmožrúta v dome nepotrebujem! Choďte zbohom!

Bolo na ňom vidieť, sa pamätá na všetko a svojím správaním len utvrdil Konôpku v jeho úmysle — nepopustiť.

— Keď sa nepamätáte, pôjdeme, pôjdeme, lenže rovno na magistrát, majster Pohánka. Ja som toho pisára až hen zo Žiliny dal pre vás a na váš rozkaz a účet doviezť, čo dosvedčia i Šimek, Jančck a Cibuľka. On tam opustil pre vás iné miesto. Pôjde nazad, ak mu zaplatíte cestu a zaopatríte druhé miesto. Pôjde, prečo nie?

Pohánka začal kričať chrapľavým hlasom:

— Joj, ale toto kto slýchal, takto mi nasilu chcieť obesiť na krk takého niktoša, chlapčisko akési?! Nechcem ho, choďte si na magistrát; veď vás tam naučia, vy od- kundesi akísi!

Vtom bolo počuť zo susednej dielne hlasný nárek chlapca a ženský hlas:

— Ty naničhodník, do klady ťa dáme zavrieť! Ty si sliepku utopil, a to už druhú, ty niktoš, darebák — na na... ! — ozývalo sa plieskanie po tvári.

Chlapec reval, ani keby ho rezali, a preskakujúcim hlasom odriekal:

— Ja som to nebol, to ju Števo hodil do putne s vodou, ja som len vodu doniesol.

Konôpka s Pohánkom zatíchli na krik a počúvali, čo sa robí. Pohánka zrazu prešiel k dverám dielne a zavolal:

— Betka, Betka, čože robíte taký krik? Poďže sem.

Betka pohrozila ešte chlapcovi: — Počkaj, ešte vás vyplatím! — a vošla do prednej miestnosti.

Adam bol veľmi sklamaný, keď ju zazrel, lebo nezodpovedala naskrze obrazu, ktorý nosil o nej vo svojej duši; mala na sebe širokú, nie veľmi čistú zásteru, zakrývajúcu celú jej postavu, a hlavu obviazanú červenou šatkou, spod ktorej sa jej opálali dlhé konce na chrbte. K tomu bola nahnevaná a jej tvár tým nezískala.

Betka vošla a dívala sa bystro na chlapov.

— Čože chcete, otec?

— Ale tuto tento, — ukázal palcom na Adama, — chce k nám nasilu za pisára. A načože nám je taký človek? — hovoril jej Pohánka, istý, že Betka bude s ním súhlasiť.

Betka sa zahľadela na Konôpku a mimovoľne si popravila zásteru a šatku na hlave. Pri pohľade na šumného chlapa i jej tvár sa vyjasnila a oči jej zablysli.

— Ktorý to chce byť tým pisárom? — spýtala sa omnoho prívetivejším hlasom.

— Nuž tento tu, toto chlapčisko, — riekol Pohánka a drmal Adama za kabát.

Adam sa nie veľmi vľúdne díval na Betku. Zdalo sa, že by bol najradšej za horami, za dolami. Mrzelo ho i to, že sa Betka tak priateľsky dívala na Konôpku.

Betka podišla niekoľko krokov bližšie, takže stála na dva kroky od Adama. Zahľadeli sa jeden druhému do očí, i zrazu sa Adamove city zmenili. „Čiže je hodná, hej, ale je pekná!" i triaslo sa v ňom srdce, či ho pozná, či ho prijme. Usmieval sa jej vľúdne a prosebne.

Betka poznala Adama, že je to ten vojak, čo im pomáhal koňa chytiť,

ale sa robila, že ho nepozná. Bola to osôbka všetkými masťami natretá. Pýtala sa:

— A naozaj sa vyznáte v pisárskom remesle?

— Vyzná sa dobre, — odvetil jej Konôpka. — Pozrite, aké má písmo, — i vytiahol z kabáta popísaný papier a predložil ho Pohánkovcom.

Pohánkovci sa dívali, ruky o stôl opierajúc, hmkali, ako keby sa do veci rozumeli. Betka sa rezko obrátila a kráčala k dverám.

— Nuž pre mňa ho vezmite, — povedala, hodiac plecom.

Pohánka zvolal:

Ani reči o tam! I ty si len taký šaľo ako všetci. Len peniaze vyhadzovať. Vieš, že kto kupuje nepotrebné, pridáva potrebné. Ani reči. Choďte zbohom!

Betka zastala pri dverách, počúvajúc a nespustiac oči z Adama; bol veru pekný šuhaj, urastený ako svieca.

— Nedbám, odídeme, ale zaplaťte za cestu a za stratu miesta, — odpovedal pevne Konôpka.

— Ani za svet! Dajte mi pokoj! Veď je toto zbojstvo! — kričal Pohánka.

— Viete čo? Zostane u vás zadarmo, len dovtedy, kým si iné miesto nenájde, a vy mu dáte len stravu a byt. Pristanete? — povedal Konôpka. — Škoda sa vám naťahovať.

Pohánka sa nerozhodne díval na Betku. Predsa sa len bál súdu. Betka riekla:

— Ale nuž nechajte ho tu. Veď nás nezje, kde sa dvadsiati najedia, zostane i preňho, a komôrka sa tiež ešte nájde. A možno sa vám i zíde, veď viete, že nikdy nemáte účty v poriadku a že sa preto s celým domom vadíte.

— No, nedbám, ale ak bude s ním galiba, ty vyhoríš! — pristal Pohánka nakoniec, mysliac si, že Adam za trochu jedla bude musieť pracovať od

rána do noci.

A tak Adam ostal u Pohánku a Konôpka odišiel nazad k svojmu priateľovi.

Vyhýbal sa ľuďom, hmýriacim sa po námestí, a málokedy v živote mu bolo tak smutno ako teraz. Teraz bol bez cieľa, odtrhnutý od najmilšej ženy i od priateľa, hoc i nie jemu rovného. Odchádzali od neho, tratili sa mu z očí ani lodi milá otčina. K pani Kláre sa vrátiť? To chcel v prvom návale všetko premáhajúceho bôľu, ale dnes na to viac nepomyslel, to bola úplne nemožná vec, ktorou by celý život obrátil naruby.

Počká ešte v Trnave, dokiaľ sa mu nenaskytne príležitosť odísť. Vedel, že má prísť arcibiskup Pázmán, ku ktorému Bethlen vyslal svojho znamenitého Káldyho, jezuitu, ale kňaza podľa vôle božej. Konôpka dúfal, že bude môcť s ním ísť k Bethlenovi.

30

Adam prežíval niekoľko nepríjemných dní u Pohánkovcov, lebo Betka síce robila s ním inventár podľa jeho nariadení a poučovala ho o kušnierstve, ale sa mu naskrze nedávala do známosti, hoci Adam bol presvedčený, že sa pamätala naňho. Skúsenejší človek by bol zbadal, že je v jej zdržanlivosti schválnosť, nezodpovedajúca pomerom, ale Adam, posudzujúc jej city podľa svojich, bol trpko sklamaný, keď sa mu pri prvej príležitosti nehodila do náručia. Bol by najradšej odišiel od Pohánkovcov, keby ho Konôpka nebol vysmial a nevybil mu to z hlavy. A mal pravdu, lebo keď Betka videla, že je Adam chlapík skutočne súci a rozumný, naraz sa mu celkom znenazdajky prihovorila, či nie je on ten vojak, ktorý im pomáhal koňa chytiť. Mladosť, vzájomná obľuba, mnoho príležitostí byť spolu ich veľmi chytro vohnali do náručia. O tom nebolo viac ani reči, že

by odišiel od Pohánkovcov, naopak Adam s Betkou zakrátko vybrali starému Pohánkovi všetku vládu z rúk a on, vidiac, že obchod omnoho lepšie vedú ako on, pristal na leňošenie a chodenie do „Zelenej lipy", kde pred kamarátmi šomral na rozličné výmysly, o ktorých nikto nikdy nepočul a ktoré celkom iste obchod navnivoč donesú.

31

V Trnave sa mnoho vyzváňalo, ale v jedno popoludnie zvonili naraz na všetkých zvonoch, že človek nezačul vlastné slovo. Celé ovzdušie bolo rozvírené. Adam vybehol na ulicu, Čo sa robí, a s ním, pravda, i všetko ostatné robotníctvo, i zazreli neobyčajný pochod idúci námestím. Napredku šla čata vycifrovaných a hojne ozbrojených jazdcov, za nimi na ulici kňaz v albe, s krížom na dlhom drúku v rukách, za ním šla na muliciach tlupa mníchov a kňazov a za nimi vozy s ťažko okutými kolesami a s pokrovmi podobnými baldachýnom, ťahané šiestimi koňmi. Celý pochod bol zahalený zvíreným prachom. Na jednom z vozov, nádhemejšom ako ostatné, sedel v úzadí medzi tmavočervenými vankúšmi muž, opierajúci si zomdlene hlavu o jednu z hlavníc. Mal strašne bledú tvár a oči ustato prižmúrené, ale okolo úst mu sedel tvrdý, opovržlivý úsmev. Mal už prešedivenú bradu, na hlave prachom zapadnutý kňazský klobúk a na prsiach veľký zlatý kríž. Hojne sa zbehnuvšie občianstvo kľaklo pozdĺž cesty a bledý, opovržlivo sa usmievajúci muž ho temer neprítomne žehnal. Adam sa díval naňho vytreštenými očami a zľakol sa tej neživej tváre s desným úsmevom.

— Kto je to? — pýtal sa popri ňom stojaceho staršieho muža.

— Náš arcibiskup Peter Pázmán.

I on i mešťan sa hodili na kolená a skrúšene sa bijúc v prsia, prijali

požehnanie. Keď vozy prehrkotali, vstali a obzerali si zbrojnošov, sediacich na zaprášených koňoch, ktorí uzatvárali pochod. Adam stál a pozeral za tratiacimi sa jazdcami, pomútený vo svojom cítení a myslení. „Tak to bol arcibiskup, ten strašný človek," myslel si. Necítil uspokojenie a povznesenie duše, ktoré očakával od požehnania arcipastierskeho, lebo sa mu pred očami mihala bledá, opovržlivá tvár. Krátiac hlavou, vošiel do domu.

— Či nám ten človek ozaj dobre chce, keď sa tak mrzko díval na nás?

A arcibiskup bol z cesty z Prešporka do Trnavy, na ťažkých vozoch a v slnečnom úpale, celkom chorý. Už tretí deň sa vliekli na biednej ceste niekoľko míľ. Keď prišiel do Trnavy, Pázmána bolela hlava a žalúdok sa mu obracal; jeho jediná túžba bola ľahnúť si v chladnej izbe do postele.

Pázmán poznal ľudí zo spovednice, v ktorej každý, i najlepší človek, len svoje hriechy vyjavoval, i naučil sa oceňovať ľudstvo hlavne zo zlej stránky; charaktery čítal na základe egoistických pohnútok, i skostnatel mu na tvári opovržlivý, trpký úsmev, ktorý tak čudne, odpudzujúco účinkoval na každého, kto ho videl prvý raz. Bol to človek veľkého umu, vysokých cieľov a ideálov. Bol presvedčený, že pre ľudí takých, akí sú, je katolicizmus najprimeranejšia viera, lebo ich najúčinnejšími prostriedkami núti, aby sa pridržiavali pravej cesty; okrem toho podáva človeku všetko, čo jeho duševný život potrebuje, uspokojuje jeho podvedomý hlad za umeleckými pôžitkami svojimi kostolmi a obrazmi, sochami, svojimi obradmi a spevmi a dáva pokrm jeho fantázii svojou, na udalosti bohatou vieronáukou a nekonečnou pestrosťou svojich legiend a životov svätých. Rím, prípadne katolicizmus, by mal opanovať svet, tak by bolo ľudstvo šťastlivejšie, ako je dnes. Schvaľoval nepoddajnosť Ríma ohľadom nepremeniteľnosti svojich náuk. Vynášať nové alebo meniť staré smie len pápež so svojím koncilom. Poukazoval na to, ako sa odpadlíci medzi sebou rujú, ešte i

medzi samými luteránmi sa vyskytujú rozliční odštiepenci, prenasledujúci sa krvavo navzájom. A čo vo viere rozhoduje rozumkovanie, ktoré zavádza sektárov na scestie? Viera je mysticizmus, prekračujúci hranice rozumu. Viera je rozumom nepochopiteľná, credo, quia absurdum. Rozumu odporuje i Trojica i božstvo Kristovo. A keď protestanti začali rozumkovať, stratili vieru, a nelogické je, keď veria v božstvo Kristovo a vôbec v Písmo sväté, lebo ono práve tak neobstojí pred kritikou umu, ako neobstoja svätí otcovia a iné základné spisy cirkvi katolíckej.

Pázmán sám nebol taký účastník milosti božej, ako by si bol želal, jeho viera nebola taká bezpodmienečne silná, ako on žiadal od iných. Jeho mnohé štúdiá mu odobrali tie pevné základy viery, aké by si bol žiadal mať. Bol to tiež jeden z tragických rozkolov jeho duše. Ale preto bojoval s celou svojou silou za rozšírenie katolicizmu, lenže prostriedkami, aké by naivný, ale neochvejne veriaci svätý František z Assisi nikdy nebol použil.

Pázmán bol presvedčeným Uhrom, a predsa neoblomným prívržencom cisárovým, ktorého prevažná väčšina Uhrov pokladala za prameň všetkých bied. Ale cisár bol pevný katolík a pevná obrana katolíckej viery. Jedine cisár mohol vyhnať Turka z Uhorska, lebo Uhri sami ho nikdy nevyženú, už ani preto nie, lebo sa každú chvíľu s ním spolčujú. A najväčší nepriateľ kresťanstva je Turek.

Pázmán nebol slepý k nedostatkom katolíckej cirkvi. Videl, že jej najbolestnejšia rana je, že sú mnohí jej kňazi naskrze nie hodni toho postavenia, ktoré zaujímajú, a preto, chcejúc odpomôcť i tejto chybe, postavil svoje kolégiá. Teraz prišiel do Trnavy, nielen aby navštívil svoju tunajšiu školu a vybavil rozličné bežné veci, ale i preto, lebo sa mal zísť s niekoľkými veľmožmi, ktorých chcel získať pre svoju cirkev. Jeden z týchto veľmožov bol Praskovský.

Niekoľko dní za Pázmánom prišiel i Praskovský so sprievodom do

Trnavy a vtiahol do svojho paláca. Jeho príchod vzbudil tiež istý rozruch, lebo mal v meste mnoho ctiteľov a odporcov. Ako všade, i tu žili biedne duše z odpadkov silnejšej vôle a bohatšieho ducha, vedené nie svojím tupým umom, ale len sebeckými pudmi. Veď ako málo je tých ľudí, ktorí vôbec myslia samostatne!

Konôpka, zvediac, že prišiel Praskovský, neukazoval sa vo dne na ceste, lebo vedel, že Praskovskovcom nehodno veriť. Adam to vedel, a preto keď sa zišiel s Miškom Trojakom, ktorý prišiel tiež so sprievodom do zámku, a keď ho v „Zelenej lipe" počastoval, nespomenul mu, že je Konôpka v Trnave.

Praskovský chcel svoj úmysel presídliť sa do Viedne vykonať, i keď Ondrej ostal pri živote, a na to potreboval peniaze. Ku katolicizmu chcel prestúpiť i preto, lebo videl, že protestantizmus zle stojí. Nádej, že by mu Beth- len pomohol na nohy, zhasla. On by bol prestúpil i bez Pázmána, ale keď videl, že mu za prestúpenie zaplatia a že aj iné výhody môže vydobyť, nuž by sa pokladal za blázna nepoužiť vhodnú príležitosť na obohatenie a povýšenie svojej rodiny.

Praskovského, ktorý na pozvanie arcibiskupstva prišiel so sprievodom pred rezidenciu, prijal v bráne sekretár Pázmána ešte s dvoma vyššie postavenými kňazmi a viedol ho k svojmu pánovi. Praskovský i pri svojej namyslenosti nie bez neistoty vstúpil do Pázmánovej izby. Bol veľmi bohato oblečený, mal na sebe, hoci bola horúčava, krásnu tmavolilavú mentieku a plno šperkov. Bol veľmi impozantný so svojou dlhou bradou, s vyfarbenými perami a obočím. Ale izba, do ktorej vstúpil, bola taká jednoduchá, že ho to urazilo. Očakával oká- zalejšie prijatie, primerané svojmu stavu. V izbe bolo len niekoľko ťažkých, čiernym remeňom obtiahnutých stolíc, skriňa s veľkými foliantmi, medzi ktorými nechýbal svätý Tomáš Akvinský, stôl prikrytý tmavočerveným zamatovým

prestieradlom, písací stôl a na jednej prázdnej užšej stene veľký, od dlážky až po povalu siahajúci krucifix s krásne vypracovaným Kristom, pred ktorým bolo postavené kľakadlo s otvorenou veľkou knihou. Prázdna stena s krucifixom dodávala tejto izbe ráz kaplnky.

Pázmán v jednoduchej čiernej reverende s farbistými krajmi stál pri písacom stole, prezerajúc písma, keď vošiel Praskovský, pred ktorým sekretár otvoril slávnostne dvere. Pázmán sa pozrel na Praskovského a jeho úsmev sa priostril a stiahnuté oči blysli, keď ho videl takého vyparádeného. Praskovský to zbadal a vidiac i schválnu skromnosť arcibiskupovho okolia, hanbil sa za svoju parádu a bol by dal v tú chvíľu vďačne dedinu za to, keby bol Pázmána v skromnosti šatstva predstihol. Ale chytro sa spamätal, a hľadel sa postaviť na stanovisko veľkopána pri skromnom mníchovi, hoci bol ten mních i prímasom uhorským.

Pázmán bol dnes dobrej vôle, a to preto, lebo prišiel mu z Ríma priateľ Ottavio Banti ako posol pápeža Gregora XV. s breve, v ktorom mu ďakuje za jeho účinkovanie v prospech katolicizmu a stavia mu do výhľadu kardinálsku hodnosť. Banti bol duchaplný človek, znamenitý spoločník a podrobný znalec všetkých zákulisných vecí vo Vatikáne. Pázmán sa tešil na jeho spoločnosť a na výbornú večeru, ktorá ich dnes očakávala. Keď bol dobrej vôle, bol jeho satirizujúci sklon živší ako inokedy, a keď mu i nedal slovami výraz, ostrejšie ho cítil i bavil sa ním.

Praskovského prijal s trochu posmešne prehnanou poklonou a usadil ho na jednu zo stolíc, sám zostanúc predbežne stáť. Poznal Praskovského dokonale, a preto si myslel, že bude mať s ním ľahkú hru. Pre formu začal s ním hovoriť o viere.

— Domine illustrissime, teší ma, že s rokmi vaša múdrosť tiež rastie a že nahliadate, že bohatosť katolíckej viery je predsa len výhodnejšia ako chudoba luteranizmu. Ved čo verím, nemôže mi škodiť.

Praskovský urobil mimovoľne prekvapenú tvár, keď mu začal Pázmán hovoriť o viere. Díval sa naňho, akoby učiteľ hľadel na žiaka, ktorý mu chce vykladať, čo sa od neho naučil. On si totiž namýšľal, že pozná do krajnosti všetky rozdiely a obrany katolicizmu a luteranizmu. S povýšeným úsmevom riekol:

— Ale pravdu máte, excelencia, svätú pravdu. Poznám to všetko dopodrobna. Nuž ale nielen od samej vieronáuky závisí, akého je človek vyznania, však, vaša excelencia ...

Pázmán sa pozrel naňho ostro. Najlepšie vedel, že pánom vieronáuka bola skutočne vedľajšou vecou. Ale ho nechcel nasledovať v cynizme, i povedal:

— Poznáte môj Hodoegus?

Praskovský oprel ruky o kolená a díval sa s uštipačným úsmevom Pázmánovi do očí:

— Hodoegus? To nepoznám, ale som čítal Bellarminovo dielo.

Praskovský vedel, že Pázmán svojho Hodoegusa (vodcu) spracoval podľa menovaného diela, i myslel si, že ho zmätie svojou poznámkou.

Arcibiskup sa usmial, cítiac jeho úmysel.

— Nuž veď to na jedno vychádza, — povedal prízvukom. — Lebo to dielo som vzal za základ svojho Hodoegusa.

Priznaním týmto naraz odobral hrot Praskovského poznámke a zahanbil ho.

— Nuž ale vy ste už boli katolíkom i evanjelikom, a tak iste na základe hlbšieho poznania vraciate sa zasa do pravej cirkvi, — riekol posmešne.

Praskovský vedel, že si s Pázmánom nemôže zahrávať, i povedal trochu namrzene:

— Excelencia, ja dúfam, že som s vierou nacistom a že bude lepšie, keď sa pozhovárame o veciach tvoriacich i pre vieru pevné základy. Lebo

sine Cerere et Baccho friget nielen Venus, ale i sancta Ecclesia.

Pázmán odložil písmo, ktoré dosiaľ držal, na stôl a sadol si k stolu, prehnúc sa pohodlne na operadlo stolca.

— Máte pravdu, domine illustrissime. Aké sú vaše požiadavky?

Praskovský chvíľu mlčal, hladiac si bradu.

— Myslím, že uznáte miernosť mojich požiadaviek, — povedal napokon, — keď pýtam len dedičné županstvo K-skej stolice a náhradu za sedem obcí, vyrabovaných cisárskym vojskom.

— A koľko by tá náhrada robila? Viete, že jeho cisárska jasnosť potrebuje každý groš na vojnu, nesmiete mnoho rátať.

— Rátam len najlacnejšie ceny skutočne odneseného a zničeného majetku. To činí osemdesiatsedemtisíc zlatých, — odvetil Praskovský a urobil tvár človeka urazeného predpokladom, že by sa mohol nepoctivosti dopustiť.

— Ako ste s Bethlenom? — opýtal sa Pázmán, dvihnúc zrazu hlavu a pozrúc mu ostro do očí.

Praskovský sa usmial.

— Myslím, že som sa s tým človekom nadobro rozišiel. Nepočula vaša excelencia, ako som mu vyplatil pätnásťtisíc zlatých?

Pázmán hodil nedbalo rukou a povedal trochu s opovrhnutím:

— Počul som. Otázka je, či jeho cisárska jasnosť môže v budúcnosti s vami rátať?

Praskovský sa vystrel:

— No; myslím, že moje slovo ...

Pázmán mu skočil do reči:

— Slovo je slabučká retiazka, domine illustrissime. Starší ľudia, ako sme my dvaja, vedia dobre, že sú veci, ktoré silnejšie viažu.

— Myslím, že na slovo šľachtica možno zámky stavať, — riekol

Praskovský hrdo.

— Zámky sa rúcajú a viery sa menia, domine illustrissime, — odvetil Pázmán skromne, ako mimochodom.

Praskovský sa naraz premenil a usmial s porozumením, chtiac ukázať, že i on vie, ako svet ide.

— Pravdu máte, excelencia. Teda aké záruky žiadate?

— Musíte budúcu nedeľu v mojom chráme slávnostne prijímať sviatosť oltárnu.

Praskovský zamrmlal:

— Hm...

— A musíte urobiť nejaký skutok, ktorým by ste sa s protestantmi znepriatelili navždy.

Praskovský zasa zamrmlal:

— Hm...

Po chvíli riekol:

— A čo mi za to dáte?

— Dostanete šesťdesiattisíc zlatých a dedičné županstvo.

— A aký skutok by to mal byť?

— No, poviem vám jeden. Môj predchodca Forgáč chcel očistiť Trnavu od kacírov a vyhnať odtiaľto kalvínskeho kazateľa. Nemohol to vykonať. Urobte to.

Praskovský trochu rozmýšľal, napokon povedal:

— Šesťdesiattisíc je málo, — i díval sa s očakávaním na Pázmána.

Pázmán, čo sa zriedka stalo, urobil celkom vážnu tvár, úsmev z nej úplne zmizol, oči roztvoril a okolo úst mu vystali prísme záhyby.

— Domine illustrissime, vy ste už vo veku pokročilom, vaše dni na zemi sú zrátané, na užívanie života máte už málo času. S bohom môžete urobiť v ostatnú chvíľu pokoj, prestúpiac do svätej cirkvi, a na zemské pôžitky,

ktorých by ste sa mali zriecť, je šesťdesiattisíc zlatých mnoho peňazí. Viac vám nemôžem dať, — dokončil Pázmán s najväčšou rozhodnosťou.

Praskovskému ovisla brada, ústa a oči sa mu roztvorili ustrnutím, ako ten človek čítal v jeho duši. Na Pázmánovu tvár pri pohľade na Praskovského zasa vysadol opovržlivo trpký úsmev.

— Dobre, pristávám. Uvidím, čo budem môcť urobiť s tým kalvínom. Ale v nedeľu nemôžem vo vašom chráme prijímať.

Teraz sa Pázmán začudoval.

— Prečo? Veď na tom nič nie je. Keď môžete kazateľa vyhnať, tak to môžete tým skôr urobiť.

— Excelencia, nemôžem, nemôžem, — hovoril Praskovský, dvíhajúc ruky v kruhu okolo hlavy. — Darmo je, nemôžem!

— Som ozaj zvedavý, prečo nie?

— Poviem vám a uznáte, že to teraz nemôžem urobiť. Pred dvoma rokmi som Dorházymu, keď prestúpil na katolícku vieru, veľmi nadal, vyslovil som mu svoje najhlbšie opovrhnutie a napľul mu do tváre. On mi vtedy odvetil, že „nemo ante mortem beatus", že i ja môžem prestúpiť, aby som mlčal. Ja som sa zaklínal — ako to už blázni-ľudia z náruživosti robievajú — že je to úplne vylúčené. Dorházy mi povedal, že keď to urobím, vráti mi moje nadávky a pred celým svetom mi napľuje do tváre. Rozumie sa, že som ho ubezpečil, že to môže urobiť.

— Nuž čo to má do činenia s vaším prijímaním v nedeľu? Veď ste prestúpili. Či budete v nedeľu prijímať, či nie? A tej procedúre sa nevyhnete, ak Dorházy nástojí na nej!

— Možno sa vyhnem, — riekol Praskovský prešiba- ne. — Ale teraz je Dorházy tu. Dorházy prišiel za mnou. A je úplne isté — poznáte ho, excelencia — že využije príležitosť, aby mi po kostole alebo i v samom kostole urobil posmech.

Pázmán sa zasmial. Pomyslel si na Bantiho a tešil sa, že mu bude môcť rozprávať príklad zvláštnosti ľudskej prírody; zo ziskuchtivosti je náchylný spáchať zločin, ale potupenie svojej pýchy nestrpí za nijakú cenu.

— A keby som vám dal všetkých osemdesiatsedemtisíc, ani vtedy nie? — spýtal sa Pázmán skúmavo.

Praskovský trochu rozmýšľal.

— Nemožno, na nijaký spôsob ani vtedy.

Pázmán vstal zo stolice, čo urobil za ním i Praskovský.

— Keď nebude v Trnave kalvínsky kazateľ, dostanete naskutku šesťdesiattisíc zlatých a dekrét dedičného županstva. Pristávate?

— Pristávam.

Pázmán zazvonil, i vstúpil jeho sekretár. Pázmán a Praskovský sa poklonili jeden pred druhým, nepodajúc si ruky. Sekretár odprevadil Praskovského k jeho sprievodu pred rezidenciou. Praskovský sa cítil nepríjemne malý, keď odchádzal; bolo mu, ako keby ho niekto vyhrešil.

32

Konôpka trávil smutné časy v Trnave. S Rátkaim si vyrozprával svoje dobrodružstvá a teraz si už nemali čo povedať, lebo Rátkai zaujímal sa len o svoje najosobnejšie veci a rozličné pletky a klebety. Krajinské a svetové udalosti boli mu úplne ľahostajné, keďže nemali na jeho postavenie nijaký účinok. Konôpku zasa stále trápili myšlienky na celkový smutný stav krajiny a evanjelickej cirkvi, k tomu prichádzala stále ho mučiaca túžba za pani Klárou. Zbiednel a žil beznádejne, bez vôle k životu. Máloktorú noc spal viac ako dve-tri hodiny; obyčajne trávil dlhé hodiny, sediac alebo chodiac hore-dolu po svojej izbičke.

Bola polotmavá noc a mesiac v poslednej štvrti. Konôpka stál okolo

polnoci pred zamrežovaným oblokom a díval sa na pustý dvorček, na ktorom temné tône okolitých stavísk kreslili svoje obrysy. Oproti jeho obloku bol vysoký múr, na ktorom bol veľký otvor, zavretý drevenou okenicou. Okenica začala sa potichu otvárať a z otvoru vysúvala sa pomaly noha v žltej čižme a v širokých pulideroch. Za nohou sa vyhla fúzatá tvár s končitou baranicou a potom skočil ozbrojený chlap do dvorčeka. Čosi hovoril do otvoru, a za ním skočili dvaja chlapi rovnako odetí ako on. Jeden z nich bol Mihvok. Konôpka ho s úplnou istotou spoznal podľa vysokej postavy a čaptavých nôh. Hneď bol načistom s celou nástrahou. O to k pokladal za namierený proti sebe. Skočil do izby, vyložil na oblok svoje zbrane a pozoroval, čo sa bude diať. Chlapi sa poobzerali na všetky strany a potom prikročili k dverám domu a ohľadávali ich. Očividne chceli sa dostať do domu. Konôpka otvoril oblok a zavolal na nich:

— Chlapi, čo tu chcete? Choďte odtiaľto, lebo vás postrieľam!

Pravda, vôbec nemyslel na to, že by skutočne strelil na nich, lebo si pomyslel, aké nepríjemnosti by nastali z toho, keby na dvore kalvínskeho kazateľa našli jednu alebo viac mŕtvol. Celkom iste by celú vec obrátili proti kňazovi.

Mihvok mu odpovedal:

— Či ste vy ten kalvínsky kazateľ? Chceme mu len povedať, že mu pán Praskovský odkazuje, aby sa vypratal z Trnavy, a to nadobro, lebo ináč bude s ním zle-nedobre.

— A preto musíte hneď traja prísť, a to nočným časom?

— No, traja sú istejší ako jeden, a tuto Cyprus vie tak pekne nahovárať, že by kazateľ nebol viac nikdy kázal, aspoň v Trnave nie. Však, Cypruš?

— Veru hádam, — riekol tretí chlap a zasmial sa.

— Ak sa neodpracete odtiaľto, dokiaľ narátam do desať, začnem

strieľať! — odsekol im Konôpka ostro a šťukal kohútikom pištole.

Mihvok zabočil tak, aby zazrel, kto je v obloku, lebo hlas mu bol podozrivý, a potom všetci traja odchádzali, ako Konôpka rátal, sprvu pomaly a nakoniec sa tak chytro prehadzovali cez otvor za okenicou, že sa Konôpka mimovoľne zasmial.

Podľa rozkazu Mihvok ešte v noci šiel k Praskovskému, ležiacemu v posteli, a oznámil mu, ako pochodili u kazateľa; nemohli ho zlapať, lebo ich Konôpka odohnal.

— Kde sa tam vzal? — pýtal sa prekvapený Praskovský.

— Veľmožná milosť, ten človek nám je vo všetkom na závade. Bolo by s ním urobiť poriadok.

— Praskovský zamumlal čosi nezrozumiteľné; napokon riekol hlasno:

— Ak môžete bez veľkého kriku, chyťte ho. Vezmeme ho so sebou do zámku; tam uvidíme, čo s ním urobíme.

Praskovského mrzelo, že nemohol Rátkaiho tak ľahko chytiť a odpratať. Teraz musel s väčším aparátom pracovať, aby ho dostal *z* mesta. Jemu by bolo lepšie zodpovedalo, keby ho mohol tajne chytiť, lebo by bol Pázmánovu podmienku vyplnil, a predsa nevystavil sa priveľmi pred protestantskými veľmožmi, s ktorými už i len pre známosť nechcel byť úplne na zlej nohe.

Na druhý deň predpoludním dal k sebe pozvať na poradu zo tridsať vplyvnejších mešťanov a radných, ktorí prišli vyobliekaní a pyšní, že ich taký veľký pán dal volať. Prišli i tí, ktorí nesúhlasili s jeho politikou. Praskovský ich pozdravil vo veľkej dvorane svojho paláca, kde boli poprestierané i stoly s množstvom nápojov a zákuskov. Medzi tými tridsiatimi boli i naši známi zo „Zelenej lipy". Keď sa najedli a napili, Praskovský vstal a povedal im reč. Hovoril, že jedine katolícka viera je pravá, že on to nahliada, a preto i prestúpil na ňu. Jedine katolíci, spojení

s cisárom, môžu vyhnať Turka a oslobodiť Uhorsko. Luteráni a kalvíni sa s Turkom spájajú na skazu vlasti a viery.

— Musíme byť všetci úprimní katolíci a podľa svojich síl odporovať protestantizmu. Hanba je, že v Trnave, v sídle arcibiskupa, trpíme kalvínsku cirkev a kalvínskeho kňaza. Ja som si zaumienil, že záslužný skutok vyčistenia Trnavy vykonám i sám, ak mi vy pomocnú ruku nepodáte.

Mešťania skoro všetci poskákali a kričali:

— Vivat, vivat, sláva Praskovskému! Všetci budeme pomáhať!

Len Cibuľka krútil hlavou. Keď Praskovský zatíchol.

vstal a od rozčúlenia trasľavým hlasom hovoril o nikolsburskom pokoji a o tom, že luteránski páni nedovolia vyhnať kalvínskeho kňaza, a že keď ho dnes i vyženú, zasa ho dovezú nazad.

Mešťania okolo neho pokrikovali a nadávali mu. Praskovský vstal a povedal pyšne:

— Keď ho teraz vyhodíme, potom uvidíme, či nám ho nanútia zasa. Našou povinnosťou je vyhodiť ho. Či ho páni protestanti dovedú nazad či nie, o tom potom.

Cibuľka znova chcel hovoriť, ale ho nepripustili k slovu. Isté je, že Cibuľka mal pravdu. Rátkaiho o niekoľko mesiacov mesto muselo nazad prijať; prinútil ho snem. Cibuľka bol celý život pyšný, že on bol múdrejší ako bohatý veľký pán, ktorý nevidel ďalej od nosa.

Praskovskému, pravda, na tom celkom nič nezáležalo, čo sa s Rátkaim stalo, keď ho on raz z Trnavy odstránil. I on si myslel, že ho akiste zasa privedú nazad. Ale čo jeho bolo do toho. On dostal peniaze a dekrét.

Mešťania sa s Praskovským uzhovorili, že nasledujúceho dňa ráno vyvezú Rátkaiho so ženou i s kantorom a s celým ich náradím z mesta do najbližšej dediny a tam ho zložia. Nech si potom robí, čo chce, brány pred

ním zavrú. Praskovský vyšle na miesto svojich zbrojnošov pre prípad, že by sa kalvíni azda protivili. Radní páni zasa sľúbili vyslať i mestských drábov.

Konôpka vyrozprával Rátkaimu o nočnej príhode a popoludní počul i to, o čom sa u Praskovského dohovorili proti nemu.

„To sú naničhodníci! Niežeby človeku dali pokoj, keď im nič nerobí," pomyslel si Rátkai a potom vyhľadal Rózku a povedal jej, že ich ráno akiste nasilu vysťahujú z Trnavy.

— Nuž pôjdeme domov, do Bystrice k rodičom, — zaradovala sa nevinná Rózka.

— Rátkai sa zasmial.

— Máš sa čomu tešiť, že nás odtiaľto vyhodia a že prídeme o chlieb!

— No, veru, je to chlieb! Taký nájdeme hocikde, — mykla plecom Rózka.

— Nuž tak poďme si poukladať čo najlepšie veci, aby nám ich tá čvarga nepobrala, — riekol Rátkai.

Majúc zámožného testa, skutočne si z celej veci veľmi málo robil. Na svoje stádo veľmi nemyslel, a na to, aký boj sa z toho zvíri, ešte menej.

Nasledujúceho rána poprchával drobný dáždik, keď štyri rebrinové vozy zastali pred domom Rátkaiho v sprievode stopäťdesiat-dvesto ľudí, chlapov, žien a detí. Okolo tlupy vykračovalo i niekoľko Praskovského zbrojnošov a mestských drábov.

Dvaja chlapi zabúchali na zavretých dverách Rátkaiho príbytku. Rátkai pristúpil k obloku a otvoril ho.

— Čo chcete, ľudia? — spýtal sa.

— Nepotrebujeme tu kalvínov, von s nimi! Choďte preč z Trnavy! Pakujte sa odtiaľto, kacíri! — kričali ľudia pred domom.

— Protestujem proti tomuto násiliu! — zvolal Rátkai a zavrel oblok.

Za krátky čas povykladali náradie a zariadenie jeho na vozy a on, odoberúc sa napochytro od niektorých svojich farníkov, ktorí sa opovážili ukázať na ulici, vysadol i s Rózkou na jeden z vozov a odišiel i so svojím kantorom z Trnavy.

Celá vec sa tak rýchle a ľahko zbehla, ako keby boli všetko vykonali podľa obapolne ustáleného plánu.

Praskovský ešte v ten deň dostal od Pázmána svoje peniaze i zaumienil si, že už nasledujúceho dňa pôjde nazad na svoj hrad.

33

Večer po nočnom útoku Konôpka šiel k Adamovi, bývajúcemu stále u Pohánku, lenže už nie v komore, ale v poriadnej izbe s oblokmi na námestie. S jeho pomermi sa veľmi zmenilo i jeho chápanie života. Nikto by nebol pomyslel, že s istým sebavedomím vykračujúci, vyobliekaný mladý muž ešte pred niekoľkými mesiacmi pásol na dedine ovce. Adamovi sa darilo veľmi dobre. S Betkou bol úplne načistom a ich sobáš závisel už len od kadejakých formalít a bol len otázkou času. Konôpku privítal vďačne, ale už nie s takou poníženosťou, s akou sa k nemu správal ešte pred niekoľkými týždňami. Adam hľadel na Konôpku teraz trochu zhora. Nevidelo sa mu, že sa ničoho nechytá; myslel si, že keď je Konôpka i dobrý a učený, ale jednako len zdarebáčený. Kdeže, taký mocný, zdravý chlap, a tak nemilobohu márniť čas a peniaze!

Keď Konôpka vyrozprával Adamovi, čo sa tej noci prihodilo, Adam pokrútil hlavou.

— A či vy myslíte, že vás mršina Mihvok nepoznal?

— Nemohol ma poznať, stál som v tme.

— No ja hovorím, aby ste si dali pozor. A či budete ešte dlho v Trnave,

keď tu nemáte čo robiť? Múdrejšie by ste urobili, keby ste sa niečoho chytili, ako takto čas tráviť.

Konôpka pozrel ostro na Adama a povedal len jediné slovo:

— Dobre.

Chvíľu mlčali. Konôpka ocenil veľmi správne naivnosť duševného nastrojenia Adamovho, no nie bez trpkosti.

— Idete teraz domov? — pýtal sa ho po chvíli Adam.

— Idem.

— Mohli by ste radšej tu zostať cez noc, lebo Mihvok je potvora, — riekol zas Adam.

Cítil, že sa proti Konôpkovi previnil svojím správaním, ale hanbil sa mu to, ako i sebe samému, priznať.

Konôpka vedel, že by urobil múdrejšie, keby zostal, ale chcel dať Adamovi pocítiť, že nesprávne konal, a preto odišiel s krátkym: — Zbohom!

Sotva urobil na úplne tmavom námestí niekoľko krokov a prišiel k jednej z uličiek, keď akýsi chlap skočil mu do cesty. Ako ho chcel odsotiť, dostal po hlave úder, i spadol bez vedomia na zem. Keď prišiel k sebe, našiel sa v temnej, mokrej pivnici poviazaný na holej zemi s potkanmi, pobehujúcimi po ňom a okolo neho.

Na druhý deň Adam stretol sa s Miškom Trojakom, ktorý mu povedal, že už zajtra odídu z Trnavy. Adam ho zavolal na rozlúčku k sebe. Miško mu rozprával, že Praskovský musel dostať ukrutne mnoho peňazí, lebo chlapi u arcibiskupa nakladali ťažké truhly na vozy, a že Konôpka je v paláci v pivnici zavretý, že ho vezmú so sebou do zámku.

— Bol strašný. Ja som ho videl, keď ho včera večer doniesli, bol bledý ako smrť a dolu tvárou mu tiekla cícerkom krv.

Do Adama ani keby strelili, keď to počul. Veľmi mu ho bolo ľúto.

Pomyslel si, ako sa nemilo rozišli, aký bol k nemu nevľúdny.

— Bože môj, bože môj, čo s ním zmýšľajú? — zvolal a zalomil rukami.

— Nič dobrého, to je isté, — dotvrdil Trojak. — Hodili ho do temnej pivnice ani nejakú mrcinu.

Adam chodil v najväčšom nepokoji po izbe, rozmýšľajúc, čo urobiť. Prišlo mu na um, že predpoludním bol u Pohánkov žid Šlojmo, ktorý doniesol kožky z kún na predaj, a rozprával, že pri Brankovciach, päť-šesť míľ od Trnavy, na ceste do B-ského zámku stretol sa s oddielom Bethlenových hajdúchov.

— Miško, a kadia! pôjdete nazad? — spýtal sa zrazu Trojaka, dívajúceho sa naňho začudovane.

— Ja myslím, že tadiaľ, kadiaľ sme prišli.

— Miško, dobre sa mi maj a zostaň zbohom! Ak budeš môcť, príď sem do Trnavy, tu u nás dostaneš robotu. Ja musím odísť, lebo mám ešte súrnu robotu.

Miško Trojak odišiel znechutený, keď ho Adam tak nakrátko odbavil.

Keď Adam zostal sám, dobre si všetko porozmýšľal, čo urobí, a potom išiel k Betke. Našiel ju pri robote s bielizňou. Betka mu videla na tvári istú meravosť.

— Čo je s tebou, Adam? — pýtala sa znepokojená.

— Betka moja, Praskovský zajal Konôpku, odvlečie ho do zámku a tam ho zmárni. Musím mu pomôcť. On ma zachránil, nemôžem ho ani ja opustiť. V Brankovciach sú Bethlenovi hajdúsi, prebehnem ta a vyslobodím ho ich pomocou. Len ty nikomu nič nehovor!

Betka zbledla a z trasúcich rúk jej vypadla bielizeň.

— Veď tam môžeš zle pochodiť, a ak ťa zabijú alebo dokaličia, čo bude so mnou? Ešte prídeš o hlavu. Adam, Adam, nerob to, prepánaboha!

— Ech, zabiť ma nezabijú, len ty nikomu nič nehovor:

— Adamko, nechoď mi, ja ťa nepustím, — i oblapila ho kŕčovito okolo krku, — nechoď, moje všetko na svete! Čo ťa tam po cudzích ľuďoch!

— Betka, nebude na nás božie požehnanie, ak ja toho človeka opustím. Pozri, už sám pán boh tak všetko zariadil, aby som mu pomohol. Musím ísť.

Betka začala zúfalo plakať a rukami zalamovať. Prosila ho všemožne, aby nešiel.

— Darmo je všetko, — riekol Adam, — musím ísť.

— Tak keď ideš, viac sa mi neukáž na oči. Keď ti je cudzí človek milší ako ja, choď si s ním, — povedala už teraz Betka s hnevom.

— No, už len radšej teba. Ale či rád. Či nerád, nemôžem si inakšie pomôcť.

— Nuž, dobre, tak si choď, ale mi viac nazad nepríď. Choď, choď zbohom... Bože, bože, akému mužovi som chcela byť ženou! — zalamovala rukami.

Adam trochu nerozhodne postál, potom pristúpil k Betke a chcel ju oblapiť, ale ona ho odsotila.

— Choď si už zbohom! Nemám viac s tebou nič čo robiť, ty bačkora!

— Betka, neboj sa, všetko bude dobre. A potom, ženský plač — jarný sneh. Dobre sa mi tu maj! Otcovi povedz, že som išiel k Horányimu s robotou.

Betka sa hodila na posteľ a plakala, že ju len tak podhadzovalo. Adam chvíľočku pozeral na ňu a potom ticho vyšiel.

Vzal si zbrane, plášť a mentieku, ktorú mal dať Horányimu, osedlal Havrana a o pol hodiny už cválal po šírom poli za Tmavou. Keď sa zotmelo, bol v Brankovciach. Cestou ho raz naháňali akísi podozriví jazdci, ale Havran ich ľahko zanechal za sebou. V Brankovciach bola skutočne stotina hajdúchov pod velením kapitána Ezechiela Molnára, tučného

vypitého chlapa s tvárou do meďočervena opálenou, s drobnými čiernymi fúzikmi. Adama doviedli hajdúsi pred neho. Lapili ho, ako vchádzal do obce, a nezaobchádzali s ním veľmi priateľsky.

Adam sňal pred Molnárom čiapku a pekne sa poklonil, ako ho Konôpka a Rátkai naučili.

— Pozdrav pánboh, pán kapitán! Prosím, keby ste so mnou medzi štyrmi očami pár slov stratili.

— A akúže máš tajnosť! Ak ju nepovieš podobrotky, vyšteklíme ju z teba, — riekol Molnár surovo.

— Poviem, pán kapitán, ale len vám. Veď sa ma azda nebojíte?

— Ja sa teba báť? Ty pačrev! Odstúpte, chlapi, nechajte nás samých.

Hajdúsi odišli.

— Pán kapitán, zajtra alebo pozajtre pôjde týmto vidiekom veľmožný pán Praskovský s dvadsiatimi-tridsia- timi jazdcami. Vezie so sebou toľko peňazí, že ich chlapi v truhlách na vozy vykladali. Nuž myslím, že by sa i vám tie groše zišli.

— Praskovský, Praskovský! — rozmýšľal Molnár.

— Mne sa zdá, že je to náš Človek.

— Neviem, či je váš, ale predvčerom vyhnal kalvínskeho kazateľa z Trnavy.

— Tuhaj! Ale iste? Chlapče, ak ma klameš, visíš!

— Nedbám, ak vás klamem. Idem teraz rovno z Trnavy len preto, aby som vám to oznámil.

— Nuž, ty loptoš, i ty chceš z tých peňazí dostať?

— Pán kapitán, nie preto som prišiel. Praskovský vlečie so sebou zajatého luteránskeho kňaza, ktorý je môj najlepší dobrodinec, toho chcem oslobodiť. Keď ho dostane do zámku, zmárni ho tam.

— Nuž čože ti už také urobil ten kňaz?

Adam vyrozprával v krátkosti kapitánovi, čo Konôpka urobil za neho. Molnár potľapkal Adama po pleci.

— Ak je to všetko pravda, tak si ty rúči čeľadník. A ako sa voláš a odkiaľ si?

— Ja som Ondrej Krúpka z Brezovej z Oravy.

Adam nechcel prezradiť svoje meno.

— No, hodní chlapci musia rásť v tej biednej Orave.

— Nájdu sa, pán kapitán, i hodní. A pán kapitán, prosím vás, ak by som ja mal dostať niečo z tých peňazí, dajte ich tomu kňazovi.

— A či ty chceš odísť?

— Musím byť ráno doma. Lebo sa môže všetko vykľúvať a ja prídem o hlavu.

Molnár sa pozrel na Adama a posvietil si naňho ešte i sviečkou. Potom mu podal ruku.

— No, choď šťastlivo, synku. Ak chceš, dám ti niekoľko chlapov, čo ťa odprevadia.

Adam sa poďakoval a zmizol. Havrana vzal za ohlávku a vyviedol ho z dediny. Ráno došiel do Horányiho kaštieľa, kde oddal mentieku, vzal peniaze a šiel domov. S veselou dušou prišiel do Trnavy. Betka sa hnevala na neho viac naoko zo tri-štyri dni, a potom ho mala omnoho radšej, ako keby ju bol poslúchol.

Na tretí deň prišli ku kapitánovi jeho vyzvedači, že na trnavskej ceste vidieť čatu jazdcov a vozy. Hajdúsi ich prepadli, čiastku postrieľali, niekoľkých zajali. Praskovský s Mánikom a s desiatimi vojakmi ušiel. Kapitán ich nerozkázal prenasledovať, lebo jemu šlo o vozy. Medzi zastrelenými bol i Mihvok, ktorého práve vtedy trafila guľa, keď sa nožom rozohnal, aby preklal vo voze ležiaceho Konôpku, ktorý bol slamou taký zahádzaný, že sa mal skoro zadusiť, a taký poviazaný, že sa nemohol ani

pohnúť. Hajdúsi ho vyslobodili, rozrezali povrazy na ňom a zaniesli ho ku kapitánovi, ktorý sa zhrozil nad ním. Keď sa o niekoľko hodín trochu pozbieral, Molnár mu vyrozprával, komu môže ďakovať za svoje oslobodenie, a Konôpka, ktorý mal nervy úplne vyčerpané, plakal ako dieťa od dojatia, keď počul o Adamovej obetavosti.

Konôpka sa chytro zotavil. Keď prišiel na Bethlenov dvor, zišiel sa s Káldym, a tento znamenitý chlap, poznajúc v ňom rovno cítiacu dušu, odporúčal ho kniežaťu, ktorý si ho dal predviesť a po dlhšom rozhovore poslal ho s posolstvom k budínskemu pašovi vyjednávať *o* vydaní Michala Tinkla, nemeckého delostreleckého kapitána, ktorého Turci zradne zajali a nútili, aby vstúpil do ich služby, čo on urobiť nechcel. Konôpka sa zhrozil nad tým, aký bol Budín pod panstvom Turkov; neopravené domy sa váľali a v bezdnom blate ulíc ležali nielen hnijúce mŕtvoly zvierat, ale i ľudí. Paša vydal Tinkla, ale najprv mu dal odťať pravú ruku, a aby nestiekol z krvi, kýpeť do kotla s vriacou smolou vopchať. Konôpka si doniesol z Budína také poburujúce dojmy, že ich vyjavil i Bethlenovi s poznamenaním, či by nebolo skôr hodno pri hocijakých ťažkých podmienkach držať s cisárom, než s tými neľuďmi.

Bethlen sa díval chvíľu na Konôpku a potom mu povedal :

— Syn môj, vykonal si, ako sa dalo, čo som ti naložil, som s tebou spokojný. Ale jedno si pamätaj, čo ja už dnes dobre viem, lebo ma to mnohé chyby môjho života naučili, za dobre uváženým cieľom neústupne kráčaj. Nedaj sa odkloniť od neho nijakou neskoršou múdrosťou, lebo tak nikdy nedôjdeš do cieľa. A pamätaj si, že naraz nemôžeš ísť na dve strany.

Konôpka dojato počúval dobrotivé slová kniežaťa.

— Máš ženu, deti? — pýtal sa Bethlen.

— Nemám, kniežacia milosť, — riekol Konôpka a vzdychol.

— Tak máš milú, za ktorou ťa ťahá alebo ktorú si utratil? Pýtam sa ťa

preto, lebo žena hrá v ľudskom živote veľkú úlohu, a je to vidina, ktorá zavedie i najsilnejších na scestie. Musím poznať pohnútky činov svojich dôverných služobníkov. Odpovedaj mi verne.

Konôpka sa zapálil a vzdychol zas zhlboka. Chvíľočku mlčal a potom vyrozprával úprimne svoj pomer k pani Kláre. Bethlen ho počúval s najväčšou účasťou.

— Bolí ťa najväčšmi smutná rozluka s ňou? Bol by si spokojnejší, keby si ju videl a rozišiel sa s ňou priateľsky?

— Myslím, že áno, kniežacia milosť.

— Rovňany sú odtiaľto len na dva dni cesty. Vezmi si so sebou sprievod, choď a zariaď si tú vec.

Knieža mu podával ruku. Konôpka kľakol na jedno koleno a bozkal ju.

O niekoľko dní Konôpka prišiel nazad a hlásil sa u Bethlena.

— Nuž, čo si našiel, čo je s tvojou holubicou? — spýtal sa s úsmevom Bethlen. — Rozišli ste sa priateľsky?

— Kniežacia milosť, našiel som len jej pomníkový kameň v stene rovnianskeho kostola. Úbohá, musela mnoho trpieť, ak nápis na ňom hovorí pravdu.

— Čože hovorí nápis?

— Pod menom stojí „Najsvätejšia Bohorodička, pritúľ k sebe blúdiace svoje dieťa!" a na konci tieto slová zo starorímskeho sarkofágu, uloženého vo Vatikáne: „Ušla som; nádej a šťastie zostaňte zbohom: nemám viac s vami nič do činenia: klamte iných."

Bethlen so súcitom hľadel na Konôpku, ktorý stál pred ním so sklonenou hlavou.

— Čo mieniš teraz?

— Zasvätím život jej pamiatke a budem sa usilovať tak žiť, aby som bol jej súhlasu istý.

V piaty rok najšťastnejšieho manželstva pošepol zlý duch Betke, aby vyjavila svojej najlepšej priateľke Judite Krapfnerovej, ako Adam vyslobodil Konôpku. O tri dni celá Trnava vedela, ako sa to stalo. Adam bol všeobecne obľúbený a nikto nebral vec vážne; pokladali to za povedačku. No po dvoch týždňoch dozvedel sa o celej veci i arcibiskup, vtedy už kardinál Pázmán, a on naliehal na súd, aby vyšetril, čo je vo veci, a aby vyniesol výrok. Súd odsúdil Adama na smrť odťatím hlavy.

Betka so svojimi dvoma krásnymi deťmi šla vo svojom zúfalstve ku kardinálovi a bijúc pred ním čelom o zem a objímajúc jeho kolená, prosila ho v nevýslovnej úzkosti svojej duše, aby sa zmiloval nad nimi. Kardinál nebol človek tvrdého srdca, slzil nad ňou a potešoval ju, ale jednako našiel v pohľade na Ukrižovaného, ako si myslel, mravnú silu vykonať svoju povinnosť a odmietol prosiť za Adama o milosť u cisára, ktorú by bol iste obsiahol.

Adama Šangalu sťali na trnavskom námestí 10. marca 1628 za všeobecnej účasti meštianstva.